

13

سرگزشتِ رفتگاں

لکھاری

افتخار وڑائچ کالروی

روزن بلڈنگ ریلوے روڈ گجرات

فون: +92-53-3531327, 3533808

روزن پبلشرز

84453

سبھے حق را کھویں

کتاب داناں: ..... سرگزشت رفتگاں

لکھاری: ..... افتخار و رانچ کالروی

موضوع: ..... و فیات و تذکرا نگاری

مکھ: ..... ابو محمد عبداللہ

چھاپہ خانہ: ..... روزن پرنٹرز، گجرات

چھپن داورھا: ..... جنوری 2006ء

دلوں: ..... متر سانبھ پنجاب

کالراد یوان سنگھ گجرات، موبائل: 0300-6275546

مئل: ..... 150 روپے

کمپوزنگ: ..... خرم نثار و رانچ، محمد بلال

روزن پبلشرز
روزن بلڈنگ ریلوے روڈ گجرات
فون: +92-53-3531327, 3533808

انتساب

پیارِ کربلا

حضرت سجادؓ

دے

ناں

پھر شورِ سلاسل میں سرورِ ازلی ہے

پھر پیشِ نظرِ سنتِ سجادِ ولی ہے

مڈھلی گل

پاک و ہند وچ مشہور لوکاں دے کتیاں نوں نقل کرن دا مڈھ سرسید احمد خاں (ولادت 1817 وفات 1898 تدفین علی گڑھ کالج مسیت) نے اپنی کتاب "آثار الصنادید" توں بنھیا اے۔ مگروں نور احمد چشتی، مرزا سنگین بیگ، مولوی بشیر احمد تے پروفیسر محمد اسلم نے ایڈی لگن تے دیانت داری نال ایس کم نوں کیتا پئی کتبہ نویسی باقاعدہ ادب دی اک صنف دا درجا اختیار کردی جا رہی اے۔ پنجابی زبان وچ ایس کم دی اولیت داماں راقم نوں پراپت اے کیوں جے راقم ایس توں اگدوں وی آپنیاں پنجابی کتاباں 1۔ کھلے اکر 1998، 2۔ دیس میراجی داراں دا 3، 2000۔ عجیب آزاد مرد 4، 2002۔ گورپیا کوئی ہور 2003 وچ دیس پنجاب دے نامی گرامی تے کج گننام ہیردواں، شاعراں، ادبیاں، عالماں، سپاہیاں، سیاسیاں، کھڈاریاں، صوفیاں تے فن کاراں دی اخیر لیاں آرام گا ہواں تے اوہناں دے کتیاں بارے جانکاری دے چکیا اے۔ ایس توں اڈمینوں پنجاب وچ سب توں طویل کتبہ نوٹ کرن داماں وی حاصل لیا پئی کتاب "گورپیا کوئی ہور" وچ میں تحصیل وزیر آباد دے اک جٹ سردار "دلاور چیمہ" تے پنجابی صوفی شاعر "ہاشم شاہ" دے بہوں لمیرے کتبہ نوٹ کیتے نیں پشلے دو ورھیاں دوران چڑھدے تے لہندے پنجاب وچ پنجابی کانفرنساں، مشاعریاں، کتاباں دیاں مکھ دکھالیاں، مترسائجھ پنجاب دیاں تنظیمی سرگرمیاں تے سیاسی جلسے جلوساں پاروں پنجاب دے نکے وڈے شہراں قصبیاں تے پنڈاں وچ جاوون دا موقع لبھا ایہناں سفراں وچ جتھے وی پنجاب دی کسے گننام یاں مشہور ہستی دی آخری آرام گاہ تے حاضر ہون داماں نصیب ہو یا تے میں کتبہ ضرور نوٹ کیتا۔ راقم توں اگدوں صرف وڈے شہراں مثلاً کراچی لہور اسلام آباد دے مشاہیر دیاں کتیاں نوں نوٹ کرن دارواج سی پر میں تے پنجاب دے نکے پنڈاں وچ وی ایس مقصد لئی گیا واں کیوں جے جتاں چہ نکے شہراں قصبیاں تے پنڈاں گراواں وچ محواستراحت مشاہیر بارے نہیں لکھیا جاوے دا ایس دیس دی اصل تواریخ مرتب نہیں کیتی جاسکدی اندرون پنجاب کسے وی شہر قصبے یاں گراں دے قبرستان وچ پیوند خاک لوکاں دے کتیاں تے نظر ماری جائے تے ایہہ وی علم ہونداے پئی ایس علاقے وچ کبھڑے

کیہڑے قبیلے برادری یاں گوت دے لوک آباد نیں۔ ہتھلی کتاب، سرگزشت رفتگاں نوں پڑھن ہاراں دے ساہنے لیاون وچ جہڑے جہڑے بجاں متراں تے بزرگاں نیں لکھاری دی کنڈ تھا پڑی اے اوہناں وچ گجرات دے بزرگ ترین پنجابی کہانی کار تے متر سانبھ پنجاب دے سب توں بزرگ رکن محمد شفیع ہنج، نام ورن پنجابی شاعر مسعود چوہدری، پروفیسر وسیم بیگ مرزا، چوہدری محمد نواز وڑائچ، طاہر وزیر آبادی چوہدری شکیل وڑائچ، طاہر عزیز علوی (پنجاب لوک دل) صابر تصور، ڈاکٹر محمد علی صابری، سید مسعود پرویز، عبدالجبار پداسیا، رمضان صائب، محمد احسان چھینا، سید ساجد حسین شاہ، قمر الزمان، زاہد عکاسی، ثاقب آکاش، چوہدری آصف نواز ساہی، مرزا مشتاق، چوہدری مسعود احمد گجر، سید محسن شاہ، اللہ دتہ خان، احسان فیصل کنجاہی، پروفیسر زہیر کنجاہی ورگے لوک شامل نیں میں ایہناں سبھے متراں بیلیاں بجاں تے بزرگاں دا بہوں تھورا نیت آں

افتخار وڑائچ کالروی

کالرہ دیوان سنگھ

4 جنوری 2006ء

غلام یعقوب انور

پنجابی زبان دانامی گرامی شاعر عبدالغنی وفادار گوجرانوالے دی دھرتی تے 1887ء نوں جمیا عبدالغنی وفادار پنجابی داقد اور شاعری سگوں جیل دادورغدی سی۔ خان صاحب بابو عبدالغنی وفادار نے اپنی ریٹائرمنٹ مگروں گوجرانوالے وچ مرکزی بزم وفادی نیہہ رکھی تے او تھے پنجابی شاعراں دیاں زبانی تے غیر رسمی پٹھکاں شروع ہو گئیاں تے پنجابی مشاعریاں دا باقاعدہ مذہب بچھ گیا۔ 6 اپریل 1964ء نوں عبدالغنی وفادار اپنے ساہ پورے کر گیا تے گوجرانوالے دے قبرستان کلاں دی اک گٹھے مٹی دی چادر اوڑھ کے سوں گیا بقول وفادار۔

ڈنگیا ہو یا زلفِ سخن داجا جنگل وچ وڑیا
سپ آمینوں سنگھن لگے چیرکاں ماریاں موراں

وفادار مور فرزند علامہ غلام یعقوب انور 21 اپریل 1915ء نوں میانوالی وچ جمیا۔ اوس ویلے عبدالغنی وفادار میانوالی وچ سپریڈنٹ جیل سی۔ اپنے پودے مرن پچھوں غلام یعقوب انور نے بزم وفادار متحرک کیتا۔ غلام یعقوب انور دے نال بزم وفادارے باقی رکنوں چوں استاد محمد دین وصف برکت علی خورشید، ڈاکٹر وحید قریشی، ارشد میر محمد علی فائق (1911-1972) محمد دین (1912-1988) سیٹھ اسحاق (پ 1925) عبداللہ یاسین (پ نومبر 1931) تنویر بخاری افضل سہیل تے چاچا عبدالرحمن سن۔ بزم وفادارے اکٹھے انور لاج نیائیں چوک گوجرانوالہ وچ ہوندے سن ہر جمعے نوں مشاعرہ ہوندا سی۔ ہر ورھے 6 اپریل نوں خان صاحب بابو عبدالغنی وفادار برسی منائی جاندی بزم وفادارے پنجابی اکٹھاں وچ پنجاب دی ہر ٹکرتوں اکبر لاہوری (24 ستمبر 1976) تہ فین میاں میر قبرستان لاہور فضل بخت، محمد دین میر، استاد معراج، پیر فضل گجراتی ڈاکٹر رشید انور (وفات 8 جنوری 1989) تہ فین میانی صاحب لاہور) آصف خان (17 مارچ 2000) تہ فین قبرستان معصومیاں لاہور) نادر جاجوی اختر حسین اختر، شفقت تنویر مرزا، ضیغم البھاکری، انور علی بھٹی، رؤف شیخ سلیم کاشر منظور وزیر آبادی شاعر بٹ، مشتاق بٹ ایڈووکیٹ ڈاکٹر جمال، منو بھائی راجہ سالو عبیر ابوزی سعید اختر جعفری جوگی جہلمی (وفات 26 مارچ 1998) تہ فین قبرستان کلاں جہلم شہر) اکبر کاظمی اظہر نظامی مسعود کھدر پوش 26 دسمبر 1985) کبوتر پورہ قبرستان گلبرگ تھری لاہور فضل الہی بہار۔ اقبال راحت، یونس احقر، حکیم تائب رضوی خلیل آتش، حکیم شیر محمد ناصر ورگے پچھے تے ان ملے پنجابی

پیارے رلت کریندے سن۔ بزم وفاتے انور لاج پنجاب دے اک قابل فخر تاریخی ورثہ دی حیثیت رکھدیاں نیں۔ ہر وڈے توں وڈا ادیب شاعر بزم وفادے اکٹھ وچ رلنا آپنی عزت جان داسی علامہ غلام یعقوب انور اک نامور وکیل وی سی۔ گوجرانوالے دے پڑھے لکھے لوکاں چوں انور پہلا آہا جیس ماہ بولی دی سیوا دا جھنڈا چایاتے ایس گل دی اکا پرواہ نہ کیتی پئی پڑھے لکھے لوک کہہ آکھن دے یاں شیٹس تے کیہ اثر پوے گا۔ انور خط پتروی انگریزی یاں اردو وچ نہ لکھد اسگوں پنجابی وچ تحریر کرداتے اخیر تے فخریہ لکھدا۔ ماں بولی دا چا کر غلام یعقوب انور۔ غلام یعقوب انور نے تعلیم دے دوران کجھ سماں پنجاب دے تاریخی حصے ایمن آباد وچ گزرایا۔ ایمن آباد دانا مور ماہر تعلیم صوفی نذر محمد سیال غلام یعقوب انور داما ما سی۔ غلام یعقوب انور اکثر نواب زادہ صاحب دی کوشی چوک نواب زادہ گجرات وچ نواب زادہ مہدی علی خان دی یاد وچ قائم بزم مہدی دے مشاعریاں وچ شریک ہوندے۔ غلام یعقوب انور نے جدید تر غزل دی نیہ رکھی۔ انور نے اکھراں راہیں مجسمہ کاری کر کے لفظاں نوں نویں معنی بخشے تے پنجابی غزل دے گھیر نوں ہور وی موکلیاں کر کے اک نواں سواد دتاتے انج پہلی وار پنجابی غزل آپنی رہتل تہذیب ثقافت وچوں پنگری نظر آون لگ پئی۔ انور نے غزل نوں پنجاب خاص کر پیڈ ورہتل تے وسیب دے نیڑے کرن دا آہر کیتا۔

کت کتاڑی اکو کڈھی موت نے جس دم آ کے
نکل گیا ٹھاہ کر کے انور جیہے جھلے داہاسا
سرے ورگی رات دی گلھ تے تار یا نو نہدر مار
جھتوں تیکر چانن جاسی او تھوں تیک جھریٹ

غلام یعقوب انور دیاں چھپیاں لکھتاں۔

پنجابی ادبی لیگ لاہور	(پنجابی زبان بارے اک لمیری نظم)	رانی دیس پنجاب دی
1975 بزم وفا گوجرانوالہ	(غزلاں دا پراگا)	چن دی کھاری
1981 پاکستان پنجابی ادبی بورڈ لاہور	(عروض بارے)	بول تول
1968 کتاب مرکز بازار گورونانک گوجرانوالہ	(قانون بارے)	پاکستان وچ اسلحہ دا قانون
غلام یعقوب انور نے 21 جنوری 1974 نوں وفات پائی اوہناں نوں قبرستان کلاں گوجرانوالہ شہر وچ سپرد خاک کر دتا گیا ایسے قبرستان وچ نامور سیاست دان حاجی امان اللہ (متوفی 6 نومبر 2001) بابائے گوجرانوالہ میاں ضیاء الحق (متوفی 12 فروری 1991) پاکستان دا		

نامور خطیب مولانا ابوالبرکات (متوفی 29 جولائی 1991) پروفیسر صوفی محمد شفیع مرحوم (متوفی 5 جون 1963) پاکستان پیپلز پارٹی گوجرانوالہ شہر دا صدر چودھری خالد ہمایوں (25 نومبر 2002) مائی مالاں، رحیم پہلوان سلطانی والا رستم ہند (متوفی 27 اگست 1942) حضرت سید مبارک شاہ، تے بابائے پنجابی ڈاکٹر فقیر محمد فقیر (وفات 11 ستمبر 1974) دی قبرستان کلاں گوجرانوالہ شہر وچ محو استراحت نیں۔

غلام یعقوب انور قبرستان کلاں گوجرانوالہ دی چڑھدے دکھن والی گٹھ تے آرام فرما اے۔ ایس پاسیوں قبرستان وچ وڑیے تے سب توں پہلاں سیاست دان چوہدری خالد ہمایوں دی توردی اے۔ ایسے گٹھے ای مائی مالاں دے تاریخی مزار دے دکھن پاسے رحیم پہلوان سلطانی والے دا اکھاڑہ اے۔ وی دے ایسے اکھاڑے وچ رحیم پہلوان دی توردی اے۔ اکھاڑے دی دکھن والی کندھ دے باہر لے پاسے غلام یعقوب انور دی اخیرلی آرام تھاں اے۔ ایڈے وڈے پنجابی دانش مند دی توردی بلکل کچی اے تے کوئی کتبہ نہیں لکھیا ہویا۔ ایس کر کے میں بوہت اوکھیاں ہو کے انور دی توردی ڈھونڈی۔ مینوں گوجرانوالہ دے نامی گرامی پنجابی کہانی کار تے پنجابی پیارے ڈاکٹر انور احمد اعجاز نے غلام یعقوب انور دی توردی لوکیشن تے سمجھائی سی پر آپ اوہ نال نہیں سی۔ ڈاکٹر انور احمد اعجاز نے اک ملاقات وچ راقم نوں دیسیا پئی قبرستان کلاں وچ رحیم پہلوان دے اکھاڑے توں دکھن پاسے عبدالغنی وفا۔ غلام یعقوب انور تے ہیر وارث شاہ دے حافظ سائیں نقد دیاں توراں نیں تے اوہناں اتے پتھر دے کتبے وی لگے ہوئے نیں حقیقت ایس دے الٹ اے تاں ہستیاں دیاں توراں تے کتبے کوئی نہیں لگے ہوئے۔ ایس کر کے ڈھونڈن وچ مشکل ہوئی۔ رب سببی او تھے فیصل گل ناں دا اک گھبرو وکیل آپنے بزرگاں تورتے فاتحہ پڑھ رہیا سی میں اوہنوں وفا (وفات 1964) تے انور دیاں توراں بارے پچھیا۔ اوہنے لوہے دی اک جنگل کھادی سلیٹ توں مٹی جھاڑی تے اتے غلام یعقوب انور لکھیا ہویا سی۔ ڈاکٹر انور احمد اعجاز نے خورے لوہے دی پتری نوں کتبہ بنایا ہویا سی۔ میں غلام یعقوب انور دی تورتے فاتحہ پڑھی۔ فیصل گل نے دیسیا پئی میں وفاتے انور ہوراں داساک آں ایس کر کے مینوں اوہناں دی توردی بارے پتہ اے۔ حتی گل وی ایہا ای اے پئی جے مینوں فیصل گل نہ ملدا تے پنجاب دے ایس آنکھی ویرا انور دی اخیرلی آرام تھاں بارے مینوں ایڈی چھتتی سوہ نہ لگدی۔ انور دی توردی خاص نشانی ایہہ ہے پئی انور دے لہندے پاسے اک قبر پکی اے تے کتبے تے ناصر علی وفات 28 اگست 1943ء لکھیا ہویا اے۔ قبرستان کلاں دی چڑھدے دکھن والی گٹھ تے گوجرانوالہ دے نامور سیاست دان تے پاکستان پیپلز پارٹی گوجرانوالہ شہر دے

صدر چوہدری ہمایوں دی اتلی آرام تھاں اے۔ چوہدری خالد ہمایوں نوں 25 نومبر 2002ء نوں قتل کر دتا گیا۔ چوہدری ہمایوں خالد دی قور دے کتے دا مضمون انج اے۔

یا اللہ بسم اللہ الرحمن الرحیم یا محمد

لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ

سورۃ اخلاص

چوہدری خالد ہمایوں

ولد چوہدری محمد اسحاق

وفات: 25 نومبر 2002ء 19 رمضان المبارک

سورۃ الکوثر

رحیم پہلوان سلطانی والا رستم ہند

پنجاب بہادران وریا ماں سورمیاں جی داراں کرانتی کاراں یودھیاں تے پہلواناں دی سرزمین اے۔ ونڈتوں اگدوں لہور امبر سرسیا لکوٹ گجرات جلاپور جٹاں تے گوجرانوالہ فن پہلوانی دے وڈے وڈے مرکز سن۔ رحیم بخش پہلوان سلطانی والا (رستم ہند) یونس پہلوان (ستارہ پاکستان) اچھا پہلوان شیر پاکستان (وفات 3 مارچ 1976) عصمت پہلوان (برادر یونس پہلوان) طارق پہلوان (پسر یونس پہلوان) مہندا پہلوان، محمد حسین پہلوان، سیدا پہلوان، فجا پہلوان (گوڈیاں والا) بلا پہلوان ماہنا گوجر پہلوان، غلام حسین پہلوان، گاماں پہلوان (برادر رحیم پہلوان) معراج پہلوان (پسر رحیم پہلوان) ضیاء پہلوان، بشیر اتلی پہلوان، فیروز پہلوان (پسر رحیم پہلوان) صدیق پہلوان (پوتا رحیم) حمید پہلوان (پوتا رحیم پہلوان) ورگے نامی گرامی پہلوان گزریاں سمیاں وچ گوجرانوالہ دی دھرتی تے جمے تے اپنے فن تے نل نال پورے جگت چوں سو بھاکھی۔ ایہناں پنج دریائی شاہ زوراں کارن ای گوجرانوالہ نوں پہلواناں دا شہر آکھیا جاندا اے۔ اتھے دے نامور پہلوان رحیم سلطانی والا نے رستم زمان گاماں پہلوان نال دو واراں برابر دا مقابلہ کر کے اپنی شاہ زوری تے کمال فن دا دکھالا کیتا تے رستم ہند دا خطاب پایا۔ اپنی حیاتی دے اتلے دیہاڑیاں جدوں اوہ لگ بھگ 68 ورھیاں داسی گنگا پہلوان عرف بابلی والا دی کنڈلائی چیتے رہوے پئی رحیم پہلوان کولوں ہارن توں پہلاں بابلی والا رستم ہند امام بخش پہلوان نوں ہرا چکیا سی۔ رحیم دے مقابلے تے اوس ویلے گنگا پہلوان بابلی والا عمرو وچ چھوٹیرا سی۔ یعنی پوری طاقت تے جوانی وچ ہی۔ اوس موقع اتے کسے من چلے پنجابی نے اک مصرعہ چست کر کے

ایس امر دا اظہار کیتا۔

با بے ماری ڈھاک گنکا ڈھیہ پیا

غلام قادر المشہور کالیا پہلووان رستم ہند جلال پور یا (جلا پور جٹاں) نے 1920 وچ وزیر آباد
تے 1921 نوں لہور وچ رحیم پہلووان سلطانی والا نوں ہرایا۔ غلام قادر کالیا پہلووان 7 اگست 1940ء
نوں حیدرآباد دکن بھارت وفات پا گیا تے او تھے ای دفن ہو یا۔ گوجرانوالہ دے قبرستان کلاں وچ ای
چڑھدے دکن والی گٹھے رحیم پہلووان دا اکھاڑہ اے وی اے۔ ایہہ اکھاڑہ مائی مالاں دے دربار تے غلام
یعقوب انوردی قوردے بلکل وشکاراے ایسے اکھاڑے وچ رحیم پہلووان سلطانی والا ابدی نیندرستا ہو یا
اے رحیم پہلووان دی قوردے کتبے دا مضمون انج اے۔

یا محمد

یا اللہ بسم اللہ الرحمن الرحیم

لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ

آخری آرام گاہ

رحیم پہلووان

سلطانی والا رستم ہند

عمر 82 سال

تاریخ وفات 27 اگست 1942 بروز جمعرات

میری حسرتوں کا نشان ہے یہ

میرے باپ کا مزار ہے یہ

یہاں مغفرت کی دعا کریں

مجھے اس کی مٹی سے پیار ہے

قبرستان کلاں گوجرانوالہ وچ ای نامی گرامی تعلیم ماہر پروفیسر محمد شفیع دی آخری آرام گاہ دی

اے۔ پروفیسر صاحب دی قوردے کتبے دی عبارت انج اے۔

یا محمد

یا اللہ بسم اللہ الرحمن الرحیم

لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ

مرقد منورہ

پروفیسر صوفی محمد شفیع مرحوم

اسلامیہ کالج گوجرانوالہ

تاریخ وفات: ۵ جون ۱۹۶۳ء مطابق ۱۲ محرم ۱۳۸۳ھ
 موت تجدید مذاق زندگی کا نام ہے
 خواب کے پردے میں بیداری کا اک پیغام ہے
 خوگر پرواز کو پرواز میں ڈر کچھ نہیں
 موت اس گلشن میں جز سنجیدن پر کچھ نہیں

وڈے قبرستان و شکاراک راہ اتے عالم دین حضرت علامہ مزار الحاج محمد عمر الدین نعیمی دی انتلی آرام
 تھاں اے۔ اوہناں دی قور دے کتے دا مضمون انج اے

یا رسول اللہ ﷺ

بسم اللہ الرحمن الرحیم

یا اللہ

حسبنا اللہ نعم الوکیل نعم المولیٰ ونعم النصیر

مرقد مبارک

حضرت علامہ مرزا الحاج محمد عمر الدین نعیمی

ولد

مرزا عبدالکریم

لحد میں عشق رخ شہدائے کادانغ لے کے چلے

اندھیری قبر سنی تھی چراغ لے کے چلے

ولادت: اکتوبر ۱۹۰۶ء وصال: ۲۶ جون ۱۹۹۲ء

صاحبزادگان

محمد اسلم جواد۔ محمد سلیم۔ حاجی محمد امین، عبدالفیظ ہمایوں۔ منیر احمد مغل

ڈاکٹر غلام باری صابر جالندھری چڑھدے پنجاب دے ضلع جالندھر دے جم پل سن۔ جد میں
 قبرستان کلاں گوجرانوالہ وچ ڈاکٹر صاحب دی قور دا کعبانوٹ کرن گیا تے مینوں علم ہو یا پئی اوہ شاعروی
 نہیں۔ اوہناں دے کتے دا مضمون انج اے۔

یا محمد ﷺ

بسم اللہ الرحمن الرحیم

یا اللہ

لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ

آخری آرام گاہ

ڈاکٹر غلام باری صابر جالندھری

وفات: ۳ نومبر ۱۹۹۷ بروز سوموار

گجرے سجا کے آج درود و سلام کے

سرکار میں بھی آگیا ہوں ریگتا ہوا

صابر میری نجات کا سماں ہو گیا

دل کے ورق ورق یہ محمد لکھا ہوا

قبرستان کلاں دے چڑھدے پر بت والی گٹھے راہ اتے گوجرانوالہ دے ای اک پہلوان

علی محمدی آخری آرام گاہ اے۔ پہلوان ہوراں دی قبر دے کتبے دا مضمون انج اے۔

بسم اللہ الرحمن الرحیم

لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ

پہلوان علی محمد شیر پنجاب

عمر ۸۵ سال

ایمن آبادی گیٹ گوجرانوالہ

تاریخ وفات

۲۳ فروری ۱۹۷۲ بروز ہفتہ

ایسے رستے لہندے ول نوں مڑیے تے قاضی عالم الدین صاحب نقشبندی مجددی دی اتلی

آرام تھاں اے اوہناں دے کتبے دی تحریر انج اے۔

مرقد منور

قاضی عالم الدین صاحب نقشبندی مجددی

خلیفہ مجاز حافظ عبدالکریم صاحب

و

مترجم

مکتوبات مجدد الف ثانی

وفات: ۳۰ جولائی ۱۹۴۴ء

قبرستان کلاں گوجرانوالہ دی چڑھدے پر بت والی گٹھے سڑکوں پار حضرت سید مبارک شاہ دا

دربار اے۔ ایسے دربار دے احاطے دے اندر بابائے پنجابی ڈاکٹر فقیر محمد فقیر وی محواستراحت نیں۔

ڈاکٹر فقیر محمد فقیر دیاں پنجابی واسے سیواواں ان گویاں نیں۔ جہناں بارے تھوڑا جیہاز کر اپنی کتاب

"گور پیا کوئی ہو" وچ کیتا اے۔ حضرت سید مبارک شاہ دی لوح مزارانچ اے۔

بسم اللہ الرحمن الرحیم

لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ

الا ان اولیا اللہ لا خوف علیہم ولا هم یحزنون

مرکز روحانیاں

عمدۃ السالکین قدوۃ العارفين حجتہ الواصلین

حضرت سید مبارک شاہ رحمۃ اللہ علیہ

شہریار اتقیا و اصفیا و اولیاء

ایں ولی کا ملے محبوب کاملاں

نازش بزم حقیقت رہنمائے ساکلاں

مظہر انوار ایزد مقتدائے واصلاں

حضرت سید مبارک شاہ بارے زیادہ جان کاری نہیں لبھدی پہلاں آپ دادر بار کچا سی پر شیر

پنجاب مہاراجہ رنجیت سنگھ نیں آپ دے دربار نوں پکا بنایا۔ حضرت سید مبارک شاہ دے دربار عالی شان

دے احاطے وچ ای ڈاکٹر فقیر دی قوراے۔ قور تے لکھیا ہو یا اے۔

یا محمد

یا اللہ

بسم اللہ الرحمن الرحیم

لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ

نقشہ ہستی مٹا یوئی بھلا کیتوئی آہ اک ہوہ تکلیف وی جری جائیں

میری قبر دے کولوں دی جان والے ڈھیری ڈھا کے پدھری کری جائیں

مینوں نام نشان دی لوڑ ناہیں جے کجھ آپ توں دھرنا ایں دھری جائیں

کاہدے پتے فقیر نے عاشقاں دے کردا قبر دی تہتوں بری جائیں

مرقد اقدس

بابائے پنجابی

ڈاکٹر فقیر محمد فقیر

مرحوم و مغفور

تاریخ وفات

۱۱ اکتوبر ۱۹۷۴

اروپ

راجہ روپڑ چند نے ضلع گوجرانوالہ وچ موجودہ قصبہ اروپ و سایا سی۔ فیرا یہ اجڑ پجڑ گیا تے صدیاں پہلوں اڈو جٹ زات دے بھنڈر نے ملک دکھن توں آکے نویں سریوں آباد کیتا۔ بھنڈراں تو اڈا ایس پنڈ وچ چیمے تے رندھاوے وی واسی ہوئے۔ تاریخ مخزن پنجاب دالکھاری مفتی غلام سرور صاحب قریشی لاہوری لکھدا اے پئی غرب کی طرف مزار شاہ بہمن ولی کا مع مسجد بنا ہوا ہو۔ دوسری خانقاہ شاہ گورڈولی کے نام سے مشہور ہے اور ایک سادھ اڈو بانی گاؤں کی موجود ہے تاریخ مخزن پنجاب 1870ء وچ چھپی سی۔

راقم نے 9 اپریل 2004ء نوں پنجاب دے نامی گرامی سیاست دان محمد حسین بھنڈری دی انتہی آرام تھاں تے حاضری لئی اروپ گیا تے مینوں اک تھاں اروپ داناں "آرپ" ولی لکھیا ہویا دسیا پتہ لگا پئی لہندے والے دربار نال لگدے قبرستان وچ چوہدری صاحب محو خواب نیں۔ میں لہندے والے دربار ول جاریاساں پئی راہ وچ اک وڈا سارا ڈارہ دسیا جیڑا گزیاں سمیاں وچ اروپ دی مان مریا دانوں وکھال رہیا سی۔ دارے وچ پوسٹ آفس دی سی۔ دارے دے بر آٹھ تے لکھیا ہویا سی داہرہ بطرف بھنڈراں ۱۹۳۷ء۔ لہندے آ لے دربار اپڑیا تے نکلیاں اٹاں نال اسرینا اک پرانا مزار سی جہدے تے لگے کتبے دی عبارت انج اے۔

بسم اللہ الرحمن الرحیم

لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ

دربار عالیہ

حضرت باوا شاہ پنن ولی قادری رحمۃ اللہ علیہ

کیما پیدا کن از مشمت گلے بوسہ زن بر آستانے کاٹے

شاہ پنن ولی قادری دے احاطے وچ ای اک نواں درباراے جہدے اتے لگی سنگ مرمری

تختی تے لکھیا ہویا اے

درگاہ عالیہ

سجادہ نشین حضرت باوا شاہ پنن ولی قادری رحمۃ اللہ علیہ

مرید و مجاز سرکار حضرت خواجہ برکت علی چشتی صابری رحمۃ اللہ علیہ

جناب حضرت میاں عمر الدین قادری چشتی صابری رحمۃ اللہ علیہ

تاریخ وصال ۲۱ صفر المظفر ۱۳۸۶ بمطابق ۱۱ جون ۱۹۶۶

اروپا دے چو دہری کرم الہی نے 1890ء وچ گورنمنٹ کالج لہورتوں لی۔ اے کیتا۔ اوس سبیں ضلع دے بہوں گھٹ جیاں نے لی۔ اے پاس کیتا ہویا سی۔ چوہدری کرم الہی ضلع کونسل گوجرانوالہ ڈاکٹر (سیکرٹری) وی رہیا۔ اوہ اک وشکار لے ٹبر دا جی آہا۔ چوہدری کرم الہی دے گھر 28 ستمبر 1898 نوں چوہدری محمد حسین جے۔ تے محمد حسین بھنڈر نے گورنمنٹ ہائی اسکول گوجرانوالہ توں 1916ء وچ دس جماعتاں پاس کیتیاں۔ اسلامیہ کالج لہورتوں 1920ء وچ بی اے کیتا۔ 1922ء پنجاب یونیورسٹی توں قانون دی ڈگری پراپت کیتی۔

برٹش گورنمنٹ نے محمد حسین نوں خان بہادر تے O.B.E دے خطاباں نال سمنانیا 1937ء نوں محمد حسین بھنڈر پنجاب اسمبلی دارکن چنیا گیا۔ 1946ء وچ فیروزوالہ (گوجرانوالہ) دے مے پر مے مسلم لیگی آگے چوہدری ظفر اللہ خاں نے محمد حسین بھنڈر نوں ہرادتا۔ 1951ء وچ دی فیروزوالہ ٹبر دا سیاسی پلڑا ابھارا رہیا تے چوہدری ظفر اللہ دے سنگ اوہدے ٹبر دا اک ہور جی چوہدری نبی احمد پنجاب چنیا گیا۔ 1962ء تے 1965ء دے الیکشنیاں وچ بھنڈر گروپ جیتا۔ چوہدری محمد حسین نے گورنر مغربی پاکستان نواب امیر محمد خان اعوان نواب آف کالا باغ (وفات 26 نومبر 1967) دا چوہدری محمد حسین نال یاراناسی ایس کر کے محمد حسین دے پتے انور بھنڈر نے جدوں 1962ء وچ مغربی پاکستان اسمبلی (صوبائی اسمبلی) دا الیکشن جیتا تے نواب آف کالا باغ نے انور بھنڈر نوں پارلیمانی سیکرٹری برائے تعلیم بنایا۔ اک ورھے مگروں اوس ویلے دے سپیکر مبین الحق صدیقی دے خلاف بے وساہی وی تحریک منظور ہوئی تے انور بھنڈر نوں مغربی پاکستان اسمبلی دا سپیکر بنادتا گیا۔ 1985ء وچ اک واری فیروزوالہ ٹبر دے اک چشم و چراغ بریگیڈر (ریٹائرڈ) محمد اصغر نے این۔ اے۔ 103 گوجرانوالہ توں انور بھنڈر نوں ہرادتا۔ شاہد بھنڈر ایس ٹبر دے جی نیں اچ کل ایس قومی اسمبلی دے ممبر تے وفاقی وزیر نیں۔ چوہدری محمد حسین بھنڈر نے 16 جون 1983 نوں جگ توں اوہلا کیتا۔ اوہنوں لہندے والے دربار دے نال لگدے قبرستان سپرد خاک کیتا گیا۔ ایس قبرستان وچ عیسائیاں دیاں قوراں وی نیں۔ چوہدری محمد حسین بھنڈر دے کول اوہدے پتر چوہدری محمد اکرم بھنڈر (وفات 18 مئی 1987 بمطابق 19 رمضان 1407ھ) محمد حسین بھنڈر دے باپو چوہدری کرم الہی (وفات 14 فروری 1941) دیاں قوراں نیں۔ چوہدری محمد حسین بھنڈر وی آخری آرام گاہ دے کتبے دا مضمون انج اے۔

یا محمد

یا اللہ

بسم اللہ الرحمن الرحیم
لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ
مرقد

چو ہدیری محمد حسین بھنڈر

تاریخ وفات ۲ رمضان المبارک ۱۳۰۳

بمطابق ۱۶ جون ۱۹۸۳ بروز جمعرات

خدا کی تجھ پہ رحمت ہو محمد کی شفاعت ہو دعا میری سدا یہ ہے تجھے جنت کی راحت ہو

بابا جنگو شاہ شادی وال ضلع گجرات وچ پیدا ہو یا۔ اک مجذوب ولی سی۔ 11 دسمبر 1843ء
 نوں وفات پائی تے گجرات دے مشہور پنڈ ملہو کھوکھروچ سپرد خاک ہوے۔ اج ملہو کھوکھروچ اوہناں دے
 دربار کارن بابے دا ڈیرہ وی اکھواندا اے اروپ وچ روپڑ چندے دے تباہ شدہ شہر دے بے دے اتے
 بابے مکان شاہ دادر بارا اے۔ او تھے بیٹھے ملنگاں دیا کہ بابا مکان شاہ جنگو شاہ دے سلسلے دے بزرگ
 نیں۔ اوس دربار دے کتبے دی تحریر انج اے۔

جناب پیر محی الدین صاحبزادہ جتی لال شہباز قلندر
 پیر جواہر لال شاہ صاحبزادہ جتی لال بابا جنگو شاہ
 کا گدی نشین سائیں محمد شاہ سائیں مکان شاہ
 چیلہ محمد حاجی قادری خاندان ساوری امانت علی

منجانب

شمشیر علی عرف فرزند علی سید ذوالفقار احمد ولد سید جان محمد اینڈ برادرز

سردار بی بی زوجہ محمد حسین ماشکی منہاس

اروپ وچ خواجہ برکت علی چشتی صابری وی اپنے دو پتراں صاحبزادہ دیدار علی چشتی صابری
 تے صاحبزادہ خورشید علی چشتی صابری دے نال دفن نیں۔ خواجہ صاحب دادر بارا بہوں سندرا سر یا ہو یا
 اے دربار دے بوہے دے اتے لگی تختی دی عبارت انج اے۔

بسم اللہ الرحمن الرحیم

الا ان اولیا اللہ لا خوف علیہم ولا ہم یخزنون

آفتاب معرفت

قدرة السالکین زبدة العارفين

سرکار غریب نواز خواجہ برکت علی رحمۃ اللہ علیہ

چشتی صابری مقام اروپ شریف

تاریخ وصال ۵ ذیقعد ۱۳۷۰ھ بمطابق ۱۹ اگست ۱۹۵۱

شاہاں چہ عجب گر بہ نواز نگدارا

احمد نگر دے چٹھے

چوہدری کرم الہی چٹھا اپنے ٹبردی اک بہوں مہان ہستی سی۔ سرلیپل گریفن نے اپنی کتاب **Pubjab Chiefs** پنجاب چیفس وچ چوہدری کرم الہی نوں دی روسائے پنجاب وچ گنیا اے چوہدری کرم الہی دے باپو داناں خدا بخش چٹھا متونی (1877) سی۔ خدا بخش دا پڑدادا نور محمد دے پتر احمد خاں (وفات 1790) تے پیر محمد (وفات 1785) گوجرانوالہ دے ای ساہنسی جٹاں چڑھت سنگھ تے مہاں سنگھ تے مکرون شیر پنجاب رنجیت سنگھ نال لڑدا بھڑدار ہیا۔ چٹھیاں تے سکھاں دیاں لہنہاں پیڑھیوں پیڑھی لڑائیاں دا حال پنجابی ادب وچ "چٹھیاں دی وار" وچ لہد اے "چٹھیاں دی وار" نوں نوٹاں والی تحصیل کھاریاں ضلع گجرات دے پیر محمد بھٹہ، ہوراں ڈاڈھے پچھے ڈھنگ نال الیکیا اے ایس وار نوں پڑھ کے اوس سمیں دے تاریخی حالات و واقعات بارے ڈھیر انہلی جانکاری لہدی اے۔ کرم الہی چٹھا اوسے احمد خان چٹھے دی نسل وچوں سی چنے چڑھت سنگھ کیاں کولوں بھنگی توپ کھوہ لئی سی۔ ایہہ تاریخی توپ ایس ویلے عجائب گھر لاہور دے ساہنے سڑک دے وشکار پئی ہوئی اے۔ قصہ مختصر سکھاں دا چٹھیاں نال بہوں پرانا شریکا سی ایس لئی جدوں فرنگیاں تے سکھاں دا آپے وچ جوڑ پیا تے چٹھیاں نے گوریاں دی جنگی کنڈ تھاپڑی کرم الہی چٹھے تیکر آندیاں چٹھیاں دی مان مریدا امبراں نوں چھوہن لگ پئی سی۔

1873 انگریز سرکار پاسیوں کرم الہی دے باپو خدا بخش نوں زیل داری دا منصب لہا۔ کرم الہی چٹھا درجہ اول دا آزریری مجسٹریٹ سی تے احمد نگر دے وچ عدالت لاندہ ہوندا سی تے حوالا ت وی بنوائی ہوئی سی۔ تھانہ احمد نگری وی اوہناں 1928ء وچ بنوالیا سی۔ کرم الہی نوں ڈویژنل درباری دی حیثیت پراپت سی۔ 1914ء کرم الہی نوں خان بہادر دا خطاب دتا گیا۔ 1918ء وچ K.B.E دا اعزاز لہا کرم الہی نے پنجاب دے اک ظالم گورنر اوڈرنال ملاقات کیتی تے۔ اپنے ضلع دے انگریز ڈپٹی کمشنر دی بدلی کروادتی۔ ایس حقیقت توں منہ نیں پھیریا جاندا پئی کرم الہی نے فوجی بھرتی دے سلسلے وچ وی فرنگیاں دی سیوا کیتی۔ کرم الہی چٹھا 1930 نوں ربنوں پیارا ہو گیا۔ اوہنوں احمد نگر وچ اوہدی خاندانی تاریخی حویلی وچ دفن کردتا گیا۔ کرم الہی چٹھے دی انتلی آرام تھاں تے لگے سنگ مرمر دے کتبے دا مضمون انج اے

خان بہادر چوہدری کرم الہی صاحب چیف آف چٹھہ
 رکن رکیں دولت سالار چیف چٹھہ
 حضرت کرم الہی چٹھاں ازین جہاں شد
 آں چوہدری اعظم آباد درجتاں شد
 ۳ ستمبر ۱۹۳۰ء

چوہدری نصیر الدین چٹھا رہیس احمد نگر چوہدری کرم الہی چٹھے دا پت آہا۔ نصیر الدین چٹھا
 1882ء نوں جمیا۔ 1930ء وچ اپنے پودے مرن مگروں چٹھا برادری دا سردار متھیا گیا۔
 نصیر الدین ایکسٹرا اسٹنٹ کمشنری پوسٹ توں ریٹائر ہو یا۔ اوہنوں صوبائی درباری دی حیثیت وی
 پراپت سی۔ 1937ء وچ کمیٹین راجہ عبداللہ تے صاحب زادہ نصرت عزیز اللہ نوں ہرا کے نصیر الدین چٹھا
 پنجاب اسمبلی دارکن چنیا گیا۔ نصیر الدین دو واری ضلع کونسل گوجرانوالہ دا چیئر مین وی چنیا گیا۔ اک
 واری ونڈتوں اگدوں تے اک واری مگروں۔ نصیر الدین چٹھا نے مسلم لیگ دی رج سیوا کیتی تے اپنے
 آپ نوں پاکستان لہری وقف کیتی رکھیا۔ پاکستان لہر دے ہنگامہ خیز دناں وچ جدوں قائد اعظم محمد علی جناح
 (وفات 11 ستمبر 1948ء مزار کراچی) ولوں سرکاری خطابات تے اعزازات واپس کرن دا حکم آیا تے
 نصیر الدین نے وی اپنا خطاب خان بہادر انگریز سہ کار نوں پشاں پرتا دتا۔ 22 ستمبر 1963ء نوں
 نصیر الدین چٹھا وفات پا گیا۔ اوہنوں اوہدی حویلی احمد نگر چٹھا وچ کول دفنا دتا گیا۔ نصیر الدین دی
 قور دے کتبے دی عبارت انج اے۔

بسم اللہ الرحمن الرحیم
 لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ
 آخری آرام گاہ
 چوہدری نصیر الدین چٹھا
 والد محترم چوہدری صلاح الدین
 تاریخ وفات۔ ۲۲ ستمبر ۱۹۶۳ء
 اناللہ وانا الیہ راجعون

صلاح الدین چٹھا چوہدری نصیر الدین چٹھا دا اکواک پتر سی۔ صلاح الدین چٹھا 1912ء
 نوں ایس جہاں تے آیا۔ اوہنے اپنے پوتے دادے دے دوالے پورے پنجاب دی سیاست نوں
 گھمدیاں تکیاں تے اہدی سیاسی تربیت وی اوہدے پو کیتی سی۔ صلاح الدین نے قانون دی تعلیم
 پراپت کیتی پر وکالت کرن دی تھاں اپنی جوہ دی جنادی وای چکن لئی سیاست دے میدان نوں ای چنیا

ایڈوڈا جاگیر ہون دے باوجود لوکائی دیاں دلاں دی دھڑکن سی۔ 1946ء وچ پہلی واری پنجاب اسمبلی دا رکن بنیا۔ آپنے باپو چودہری نصیر الدین دی آگوائی وچ پاکستان لہر وچ انتہاں دے جوش و خروش دا دکھالا کیتا۔ مسلم لیگ دے سنبھے نوں گھر گھر اپڑان لئی صلاح الدین چٹھانے بہوں جتن کیتا۔ 1951ء وچ پاکستان دی نمائندگی کردیاں ہویاں اقوام متحدہ دی جنرل اسمبلی وچ "شخصی آزادی تے فرعون داراج" دے وشے تے تقریر کیتی جہڑی اوس سمیں دے اہم اخباراں وچ وہ چھاپی گئی سی۔ 1951ء وچ اک واری فی صوبائی اسمبلی د امبر بنیا صلاح الدین چٹھانے پنجاب وچ کلم اکلامی واری جہڑا بنا مقابله توں جتیا۔ اوہ اک با اصول تے محبت وطن سیاست دان سی۔ 1953ء وچ پاکستان مسلم لیگ د امرکزی جنرل سکتر بنیا۔ صلاح الدین چٹھا 1962ء وچ قومی اسمبلی د امبر بنیا تے اخیر لے دماں تیک کونسل مسلم لیگ وچ رہیا۔ 1965ء کے الیکشن وچ گورنر مغربی پاکستان نواب امیر محمد خان آف کالا باغ نے ایہناں دی آبائی نشست نوں وڈھ نک دتا۔ صلاح الدین چٹھے دے حلقے دا اک حصہ تحصیل گوجرانوالہ تے دو جا تحصیل حافظ آباد نال تے کجھ گوجرانوالہ شہر دے نال نٹھی کردتا۔ صلاح الدین نے قومی اسمبلی دے الیکشن وچ آپ حصہ نہ لیا۔ تے آپنے اک پرانے متر وزیر آباد دے راجہ محمد عبداللہ خان نوں کنونشن لیگ دے امیدوار چوہدری منظور حسین آف مردیکے دے مقابلے وچ جتوایا۔ جدوں مغربی پاکستان دا وزیر اعلیٰ عبدالمجید دستی سی اوہنے صلاح الدین نوں وزیر رسل و رسائل (ٹرانسپورٹ) مقرر کیتا۔ ری پبلکن پارٹی دے راج سمیں جدوں مسلم لیگ حزب اختلاف وچ ٹرگئی تے صلاح الدین نے اوس ویلے مسلم لیگ ولوں چنگے حزب مخالف دا پاتر نبھایا۔ 1970ء دے الیکشن توں اگدوں ای صلاح الدین چٹھا آپنی حیاتی دے ڈنگ پورے کر گیا۔ صلاح الدین چٹھا وی آپنے پیو دادے نصیر الدین چٹھا کرم الہی چٹھا دے نال آپنی خاندانی تاریخی حویلی احمد نگر تحصیل وزیر آباد ضلع گوجرانوالہ وچ محو خواب اے۔ صلاح الدین چٹھا دی قبر دا کتبہ انج لکھیا ہویا اے۔

بسم اللہ الرحمن الرحیم

لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ

آخری آرام گاہ

چوہدری صلاح الدین

تاریخ وفات ۵ مئی ۱۹۷۰

رب اغفر وارحم انت خیر الراحمین

ملک محمد الدین صوفی

ملک محمد صوفی پرانی پنڈی (منڈی بہاوالدین) دے اک رجبے پچھے اعوان ٹبر وچ جنے۔ 1908ء وچ ملک محمد الدین صوفی نے منڈی بہاوالدین ورگے Backword علاقے توں اردو زبان دا اک معیاری مجلہ "صوفی" دے نال توں جاری کیتا آپنے سمیں دا اک سچا پرچا ہون کارن اوس ویلے وڈے وڈے لکھاریاں دا قلمی سنگ "صوفی" نوں پراپت رہیا اے۔ ڈاکٹر علامہ اقبال (وفات 21 اپریل 1938ء) تہ فین حضوری باغ نزد بادشاہی مسیت لہور) دی شاعری وی "صوفی" وچ چھپدی رہی اے شاعری توں اڈا اقبال دے تو رانجی خطبہ الہ آباد (1930ء) دارسالا "صوفی" دی فرمیش تے اردو اتھاسیدنڈیر نیازی نے کیتا۔ نیازی دا کیتا ہو یا اتھا "صوفی" دے اپریل 1931ء دے انک وچ چھپیا۔ مکدی گل ایہہ ہے ہی اقبال دی حیاتی وچ ای اقبال دے سنیے نوں پنجاب تے پنجابوں باہرا پڑاون وچ ملک محمد الدین دا بھرواں سیرائے۔ صبغہ فاروق دا مقالا "مجلہ صوفی" مسلم صحافت کے آئینے میں "اردو اکیڈمی پاکستان نے چھاپیا اے۔ ملک محمد الدین صوفی نے 17 دسمبر 1964ء نوں وفات پائی تے منڈی بہاوالدین شہر دا جہز علاقہ پرانی پنڈی اکھواندا اے اوہدے محلے طارق آباد دے قبرستان وچ ملک محمد الدین صوفی نوں سپرد خاک کیتا گیا۔ چیتے رہوئے پئی منڈی بہاوالدین دا پرانا ناں پنڈی بہاوالدین سی طارق آباد دے قبرستان وچ ملک محمد الدین صوفی دی انتلی آرام تھاں دے کتے تے لکھیا ہو یا اے۔

بسم اللہ الرحمن الرحیم

لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ

ملک محمد الدین صوفی

تاریخ وفات

۱۷ دسمبر ۱۹۶۴ء

برطانیق ۱۲ شعبان ۱۳۸۴ھ

انا للہ وانا الیہ راجعون

طارق آباد دے قبرستان وچ ملک محمد الدین صوفی دی قوردے نال ای چڑھدے پاسے صوفی صاحب دے ساک تے پنجابی بولی دے مخولیا شاعر ملک عبداللہ خاں خشکی دی اخیرلی آرام گاہ اے عبداللہ خاں خشکی دے قور تے ایہہ اکھر منقوش نیں۔

۷۸۶

لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ

ملک عبداللہ خان خشکی

پنڈی بہاوالدین

تاریخ وفات

۵ نومبر ۱۹۸۸ء بروز ہفتہ

چوہدری فاروق

دریائے جہلم دے کنارے تے آباد سرائے عالم گیر دا پرانا ناں "سرائے بودھا" اے اورنگ زیب عالمگیر اک مغل بادشاہ تے لہوری بادشاہی مسیت دابانی سی 1707ء نوں فوت ہويا۔ اوہنے آپنی بادشاہی سمیں اتھے اک سرائے اساری تے ایہدناں سرائے عالم گیر مشہور ہو گیا۔ انج آبادی اتھے اورنگ زیب دے سمیں توں ڈھیر اگدوں دی اے۔ سرائے عالمگیر داعوامی ناں سرائیں اے سرائیں دے لاگے تورانیخی پنڈاں وچ کدے سکندر تے پورس ورگے بہادر لوکاں دے سپاہی پھر دے رہے نیں ایہناں پنڈواں وچوں ای اک پنڈا ناں "میرا" وی اے۔ فرنگی سرکار نے 1872ء وچ جہلم دریائے پل اساریا۔ چوہدری فاروق 1956ء نوں میرا پنڈ دے اک جٹ زیویں دار چوہدری حاجی سردار علی خاں دے گھر جمے۔ چوہدری فاروق دے دادے دا ناں چوہدری لال خاں سی چوہدری حاجی سردار خاں دو جی وڈی لام دوران سنگا پوری جیل وچ جاپان دی قید وچ رہیا۔ چوہدری فاروق نے اپنی سیاسی حیاتی داندھ پنجاب یونیورسٹی لاء کالج توں بدھا۔ اوہ لاکھ ناٹج دانا ب صدر رہیا۔ طالب علمی سمیں چوہدری فاروق اسلامی جمعیت طلباء داسرگرم کاما سی۔ 1985ء وچ چوہدری فاروق نے صوبائی اسمبلی دالیکشن لڑیا۔ حلقا 32 چک وچ اوہ دے مقابلے تے سمیں دے وڈے سیاست دان راجہ کامران افضل شمس آباد، راجہ شوکت آف پوٹھی راجگان، چوہدری منظور، احمد آف سرائے عالم گیر تے چوہدری نذیر آف میرا پنڈا کج آزمائی کر رہے سن ایہہ الیکشن راجہ کامران افضل نے جتیا سی۔ 1987ء دیاں بلدیاتی چونان وچ ضلع کونسل گجرات داممبر بن کے چوہدری فاروق نے اک واری فیروکائی نوں اپنے دل کھچ لیا نندا۔ اپنے سنکیاں ساتھیاں دی صلاح نال فاروق غلام مصطفیٰ جتوئی دی نیشنل پیپلز پارٹی وچ رل گیا 1988ء دے الیکشن وچ نیشنل پارٹی تے مسلم لیگ دونوں ای اسلامی جمہوری اتحاد ائی جے آئی (IJI) وچ شامل

سن۔ 1988ء وچ حلقہ پی پی 95 بنا دتا گیا۔ ایس حلقے توں چوہدری فاروق راجہ کامران افضل، چوہدری امتیاز احمد۔ لیاقت علی بھدر، ڈاکٹر اصغر کوٹلہ تے ملک فضل حسین بھگوال ورگے چوٹی دے سیاست دانوں ہرا کے پہلی واراں پنجاب اسمبلی وچ اپڑ گیا۔ 1990ء وچ مسلم لیگ دے ٹکٹ توں تے 1993ء وچ مسلم لیگ جو نیجودے ٹکٹ توں پنجاب اسمبلی دے الیکشن جت کے ہیٹ ٹرک پوری کر لئی۔ ہن اوہ پنجاب دے اک مہان سیاست دان میاں منظور احمد وٹو دی سچی بانہہ بن چکیا سی پنجاب دے وزیر اعلیٰ غلام حیدر وائیں (وفات 1993ء تہ فین میاں چنوں ضلع خانیوال) دے خلاف بے وسای دی تحریک (25 اپریل 1993ء) وچ چوہدری فاروق نے ودھ چڑھ کے منظور وٹو داسنگ نبھایا چیتے رہوے پی گجرات دی چوہدری ظہور الہی فیملی سنے میاں عمران مسعود۔ غلام حیدر وائیں دے نال سی۔ 1993ء وچ جدوں وٹو پنجاب دا وزیر اعلیٰ بنیا تے اوہنے فاروق نوں وزیر قانون بنا دتا۔ گجرات دی دھرتی دا ایہہ تریجا پتر اے جہڑا پنجاب دا وزیر قانون بنیا۔ ایس توں اگدوں ضلع گجرات دے ای چوہدری انور سماں (وفات 23 جنوری 1976ء تہ فین سماں ضلع گجرات) گئے اعتراز احسن وی پنجاب دے وزیر قانون بن چکے نیں۔ وٹو دور وچ ای فاروق صوبائی وزیر دے نال نال صوبائی وزیر اطلاعات تے صوبائی وزیر سیاحت وی رہیا۔ 1993ء وچ ای چوہدری فاروق داویاہ انک دے سابق ایم این اے شیخ آفتاب احمد دی دھی نال ہویا۔ شیخ آفتاب میاں نواز شریف داسنگی سی۔ جدوں نواز شریف نوں انک جیل وچ قید کیتا گیا تے نواز شریف لئی لکریخ آفتاب دے گھروں جاندا سی۔ 1997ء دیاں قومی چونوں وچ چوہدری فاروق قومی تے صوبائی دو حلقیاں توں الیکشن لڑیا ایس وار چوہدری فاروق دونوں سیٹاں ہار گیا تے اوہناں دے مقابلے تے منظور شاہ کلمے وال تے ملک محمد حنیف اعوان قومی تے صوبائی سیٹاں جت گئے 10 اکتوبر 2002ء نوں والیاں قومی چونوں وچ چوہدری فاروق چوتھی واری پنجاب اسمبلی دارکن بن گیا 29 دسمبر 2002ء نوں سرائے عالمگیر دے لاگے اک پنڈ دندی دارا وچ چوہدری فاروق تے اوہدے بیلیاں الحاج صوفی محمد اشرف (قصبہ بہوڑا + کریالی) چا چا شیر علی خاں انک راکھا (گن مین) (آف انک۔ چوہدری بشیر احمد (دندی نظام) چوہدری منظور حسین (پیرخانہ جٹاں) ظفر اقبال انک راکھا (پھلرون) نوں انھے واہ گولیاں دے برسٹ مار کے شہید کر دتا گیا۔

میاں منظور حسین وٹو نے چوہدری فاروق نوں پنجاب دا ہیرا آکھیا اے۔ آپنی جوہ لئی جہڑیاں قربانیاں فاروق نے دتیاں نیں لوکائی نیں اوہناں نوں چیتے رکھیا اے۔ چوہدری فاروق آپنیاں سیوا دا واں کارن لوک شاعراں کولوں وی شردھا پراپت کر دا اے۔ لوک شاعراں تے جہلم کنڈھے دی عام لوکائی نے چوہدری فاروق نوں۔ دل دا پروہنا، جی او جٹا، فرزند سرائے عالمگیر۔ میرے دا پھل تے سرائیں دا

84453

سائیں آکھ کے آپنیاں نشیاں تے تانگھاں دا دکھالا کیتا اٹے۔ چوہدری عبدالرحمن تحصیل ناظم سرائے عالمگیر چوہدری فاروق دا ماما اے تے ممبر پنجاب اسمبلی چوہدری محمد ارشد فاروق دا بھرا اے جولائی 2001ء وچ ظہور الہی پبلس گجرات وچ چوہدری فاروق دے درشن کرن دا موقعہ راقم (افتخار و ژانچ کالروی) نوں ملیا سی۔

نہر سرائے عالمگیر دے بلکل دندے تے جی۔ ٹی روڈ دے لاگے ای چڑھدے پاسے راجڑ بجلی گھر دے نال چوہدری فاروق دی حویلی ورگی کوٹھی دی چڑھدے والی کندھ دے نال چوہدری فاروق نوں سپرد خاک کر دتا گیا۔ راقم نے جولائی 2004ء نوں شہید دی انتہی آرام تھاں تے حاضری دتی فاروق دی قور تے اک بہوں سندراٹھ پرتی (ہشت پہلو) مزار اسار یا جارہیا اے۔ فاروق دی قبر تے اک تختی دھری ہوئی اے۔ اوہ تختی اے نصب نیں سی کیتی گئی۔ کیوں جے مزار اے مکمل نیں ہويا۔ اوس تختی تے موجود اردو بولی دے نامی شاعر ناصر کاظمی دی شاعری اے اوس تختی دا مضمون انج اے۔

بسم اللہ الرحمن الرحیم

چوہدری محمد فاروق شہید

سابق صوبائی وزیر قانون

کہاں ہے تو کہ تیرے انتظار میں اے دوست

تمام رات سلگتے ہیں دل کے ویرانے

امید پرش غم کس سے کھینا صر

جو اپنے دل پہ گزرتی ہے کوئی کیا جانے

منجانب ہمایوں صغیر ہمایوں

سرائے عالمگیر

حضرت نوشہ گنج بخش

پنجابی زبان صدیاں پرانی ایس پنجاب دھرتی دی ہانی اے پنجاب دے ناں گزرے ویلیاں وچ ہور ہور رہے نیں۔ سپت سندھو، وانیک، ہٹ گو، وغیرہ انجے ای پنجابی بولی دے بیتے سمیاں وچ اڈو ڈاناں رہے نیں۔ جتھے شاعراں ایس بولی نوں رنگ لائے او تھے نثر وچ مڈھ توں ای لوک ایہدی جھولی بھرن لگ پئے۔ پنجابی ادب دی تاریخ وچ سبھ توں پہلا نثر نگار حضرت نوشہ گنج بخش نوں متھیا جاندا اے۔ نوشہ دے وعظ پنجابی نثر کا قدیم روپ نیں۔ بابا نوشہ جی نے اپنی بولی نوں ہندوی داناں

دتا اے۔ دراصل اوس ویلے پنجابی نون ہندوی سدیا جاندا آہا۔ نوشہ گنج بخش دا اصل ناں حاجی محمد لقب نوشہ گنج بخش بھورے والا سی۔ آپ دے باپوداناں سید علاؤ الدین حسین غازی لقب حاجی غازی سی۔ شیر شاہ سوری دے پت اسلام شاہ سوری دے راج ویلے اجو کے ضلع منڈی بہاوالدین دے پنڈ گھوگا نوالی وچ نوشہ گنج نے سوموار یکم رمضان 959ھ مطابق 21 اگست 1552ء وچ اکھ کھولی۔ جاگو تارڑ دے درس وچ حافظ قائم دین قادری تے حافظ بڈھا قاری کولوں تعلیم پراپت کیتی۔ نوشہ نے جدوں حیاتی دیاں 29 بہاراں دیکھ لئیاں تے اوہ بھلوال دے حضرت شاہ سلیمان قادری دے مرید ہو گئے۔ کج تزکریاں وچ ایہہ وی آیا اے پئی آپ دے والد اکثر حج تے رہندے سن۔ ایس کارن نوشہ دی تربیت پالنا اوہدی ماں تے چاچے نے کیتی۔ نوشہ دی ماں صاحبہ داناں "بی بی جیونی" سی۔ بی بی جیونی ہیلاں دے شیخ عبداللہ دی دھی سی۔ عبدالغفور قریشی نے آپنی کتاب "پنجابی ادب دی کہانی" وچ دسیا اے پئی نوشہ گنج بخش نے آپ وی ست حج کیتے۔ نوشہ گنج بخش قرآن حدیث، فقہ تصوف نجوم، طب موسیقی تے حرب توں دکھ ڈھیر گیا ناں تے قدرت رکھدے سن۔ نوشہ داسھے کلام کسے نہ کسے براگ وچ لکھیا گیا اے تے درویش دے اکتارے تے بہوں سوکھا گایا جاسکدا اے کلام وچ 27 وزن ورتے گئے نیں تے اڈواد تھانوں تے کلام نون سرناویاں نال ہدگار یا گیا اے۔ اقبال جاوید بلوچ نے 1972ء وچ نوشہ تے 152 صفحیاں دا مقالہ لکھیا۔ نوشہ گنج بخش دی نثر دانموننا۔

بابا جے توں واٹ سچی سدھی سولی سوکھی سائیں والیاں دی ملیں تاں کدیں نہ تھڑیں پراہیہ واٹ سائیں نال ملیاں سچے ساتھ رلیاں، سچیاں گلاں سنیاں سجھیاں سچیاں دے آکھے لگ ٹریان چلیاں لہہ دیاے۔ ایویں سکھائی نیں لہدی وعظ تریجا نوشہ گنج بخش دا اک شعر۔

دین گو یا دنی پر دنی نہ بھی ساتھ

پاؤں کو ہاڑا مار یا ظالم اپنے ہاتھ

نوشہ گنج بخش نے 8 ربیع الاول 1064ھ مطابق 17 جنوری 1654ء نوں جگ توں کوچ کیتا، جس تھانوں نوشہ گنج بخش نون دیا گیا۔ کتاباں وچ اوس تھانوں ساہن پال لکھیا گیا اے۔ پر لوکائی اوہنوں اڑل ل (رن مل) داناں دیندی اے۔ اڑل ل والامیلہ پورے حج دو آبے وچ ایس عرس داعوامی ناں اے تے عوام پیچھے پئی نوشہ گنج دادر بار کتھے وے تے اوہ کھدی اے اڑل ل (رن مل) شریف۔ اڑل ل شریف دامیلہ پنجاب دے وڈے میلیاں وچ گنیا جاندا اے۔ حضرت نوشہ گنج بخش دی قبر دے کتے دی عبارت انج اے۔

بسم اللہ الرحمن الرحیم

لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ

الا ان اولیاء اللہ لا خوف علیہم ولا هم یحزنون

مرکز تجلیات

قدوة السالکین۔ زبدة العارفين۔ سلطان العاشقین۔ برہان الواصلین۔ قطب الاقطاب۔
فرد الاحباب۔ فخر الانام۔ شیخ الاسلام۔ السیر الاظہر۔ الحمجد والا اکبر۔ امام سلسلہ عالیہ نوشاہیہ قادریہ۔

اعلیٰ حضرت حافظ محمد نوشہ گنج بخش قدس سرہ العزیز

۹۵۹ھ

تاریخ پیدائش

۱۰۶۲ھ

تاریخ وصال

حافظ محمد یوسف السیدی لاہور

کتبہ خاک پائے اولیائے اللہ

خدمت گزار۔ حاجی محمد سرور لاہور

مرزا منور بیگ

مرزا بیگ 8 مارچ 1925ء نوں پنجاب دے پوتر تے تورا پنچی شہر امرت سر (امبر سر) دے

محلادائیم گنج وچ جمیا۔ مزنگ لہور تے اوہدے آل دوال دی جوہ مرزا منور بیگ دے اک وڈ کے مرزا قربان

بیگ دی مالکی سی۔ جدوں شیر پنجاب مہاراجہ رنجیت سنگھ نے 1799ء نوں لہور تے مل مارلی تے 1810ء

دے لاگے مرزا قربان لہوروں نکل کے اجو کے ضلع نارووال دے پنڈ کجروڑ ٹر گیا۔ کجروڑ وچ مرزا قربان

دے پڑ پوترے مرزا سکندر بیگ نے اک کھوہ سروایا ایس چاہ دے اندراج وی مرزا سکندر بیگ دے ناں

دی تختی لگی ہوئی اے۔ مرزے سکندر دا پوتر امرزا حسین بیگ کجروڑوں امبر سر ٹر گیا۔ مرزے منور دا پاپور

مرزا خورشید بیگ وی 1910ء نوں کجروڑوں امبر سر پڑ گیا۔ مرزے منور وی امبری خورشید بیگم نوں امبر

سروچ "ماسی ویٹرے والی" آکھیا دینداسی کیوں جے دائم گنج وچ ایہناں دے گھر دا ویٹر او او شال سی

1947ء نوں ونڈنگروں مرزا منور تے اوہدی ماں لہوتے آگ دے دریا ٹپ کے وزیر آباد پڑ گئے تے

اتھے محلا جالیاں والا وچ وسیا کر لیا۔ 27 مارچ 1948ء نوں مرزا منور بلدیہ یازیر آباد وچ چوگی محرر دے

طور تے نوکر ہو گیا۔ مرزا منور نے شاعری دائمہ بڈھا ماسٹر مشرف نوگانوی کولوں اصلاح لینی شروع کیتی

ماسٹر مشرف نوگانوی نے من مرزے دی بانہہ استاد الشعر اسید صائم علی شاہ گنجوی کرنا لوی دے ہتھ پھداتی

بقول شاہ حسین لہوری (وفات 1598ء تدمین باغ بان پورہ نزد شالامار باغ لہور)

تجن دے ہتھ بانہہ اساڈی
کیکن آکھاں جھڈ دے اڑیا

دے مصداق مرزا منور نے ساری جنڈری صائم گنجوی کرنا لوی دے ہتھوں اپنی بانہہ نہ جھڈائی مرزا منور
حضرت عطا اللہ شاہ بخاری تے آغا شورش کاشمیری دے عقیدت منداں وچوں سی ایسے لئی مجلس احرار اسلام
دا باقاعدہ ممبری مگروں اوہ پیپلز پارٹی نال جڑ گیا۔ سیاسی لحاظ نال مرزا منور دایارا ناراجہ جمیل اللہ تے حفیظ
خلجی نال سی۔ مرزا بیگ دی اک نعت دے کج شعر پڑھو۔

وہ ہے محراب و منبر روشنی کا
حقیقت میں سمندر روشنی کا
جہاں کی ظلمتوں میں نور چمکا
وہ جب آیا پیہر روشنی کا
شب معراج پہنچے تھے کہاں تک
نرالا تھا وہ منظر روشنی کا
وہ آئے ہیں میرے گھر منور
ہوا گھر گھر منور روشنی کا

مرزا منور بیگ دا اک شعر زکریا حسین دیاں مجلساں دے اشتہاراں تے اکثر دکھائی دیندا اے۔

پہنچا خدا کا نام ہے جس جس مقام پر
ہوتا وہاں وہاں بھی تو زکریا حسین ہے

مرزا منور بیگ دے دونٹری فن پارے "ازدواجی زندگی" تے چند سکے عشقیہ شاعری کے نام
تے شعری پر اگا اے چھپن دی اڈیک وچ نیں۔ مرزا منور بیگ 28 ستمبر 1988ء نوں فوت ہو گیا
اوہنوں وزیر آباد دے لہندے پاسے ریلوے کالونی دی لہندی کندھ نال جڑے اک پرانے قبرستان شاہ
صفا وچ "ماسی ویٹھے والی" خورشید بیگم (والدہ مرزا منور بیگ) وفات 5 مارچ 1964ء) دے کول سپر
دخاک کر دتا گیا قبرستان شاہ صفا پنڈ "بھٹی کے" دے لاگے ای اے۔ مرزا منور بیگ نال ای اوہدی
گھر والی وفات (24 فروری 2002) دی تورا اے۔ ایس قبرستان شاہ صفا وچ میاں محمد شریف چشتی
قادری گولڈوی (وفات 19 جون 1974ء) علامہ عنایت اللہ خاکسار (31 اکتوبر 1981ء) وی دفن
نیں منور بیگ تے مولانا رحمت الدین دے وشکار ایہہ قدر ساجھی اے پئی دونویں بدھ
28 ستمبر 1988ء نوں فوت ہوئے تے دونویں ای شاہ صفا قبرستان وزیر آباد وچ دفن نیں۔ مرزا بیگ

دی قبر دے کتے دا مضمون انج اے۔

یا حی

یا قیوم

برحتک استغیث

آخری آرام گاہ

شاعر ادیب اور سیاسی کارکن

مرزا منور بیگ

۲۸ ستمبر ۱۹۸۸

تاریخ وفات

میرے مرقد سے گزر رہو جو منوران کا

میری بخشش کے لئے لفظ دعا دیتے ہیں

قبرستان شاہ صفا وچ ای محمد ندیم سہاگ جیولرز والے (وفات 27 مئی 1988ء) دی اتلی

آرام تھاں تے لگے کتے تے اردو دے ایہہ شعر درج نیں۔

رات کی خاموشی میں بچھلے پھر

خواب آنکھوں میں کھو گیا کوئی

اب بگولے تلاش کرتے ہیں

دل کے صحرا میں کھو گیا کوئی

قبرستان دے اک پاسے حضرت شاہ صفا دی آخری آرام گاہ اے جہاں دے ناں نال ایہہ

قبرستان منسوب اے۔

میر برکت علی سالار

میر برکت علی سالار 1930ء نوں وزیر آباد دی اک کشمیری ٹابری وچ جمیا۔ برکت علی دے

وڈے چاقو سازی دا کسب کریندے آہے چاقو بناون وچ وزیر آباد ناں پورے جگ وچ جانیا جاند اے

نکی عمرے برکت علی نوں علامہ عنایت اللہ المشرقی دی جماعت خاکسار تحریک نال پریت پیدا ہوئی

۔ اپنے ایسے پیار پاروں برکت علی سالار المشرقی دے نیڑے لے متراں چوں گنیا جاند اے۔ میر برکت علی

سالار خاکسار تحریک دا ناظم اعلیٰ پنجاب دی رہیا۔ میر برکت علی سالار ہمیشہ سیاسی تے ملی تحریکاں وچ پوری

ہٹھ تے جی داری دا دکھالا کرداتے کئی داری جیل دیاں کندھاں دے اوہلے وی گیا۔ 9 مئی 1958ء

نوں مغربی پاکستان اسمبلی تے سرحد اسمبلی دا سابق وزیر اعلیٰ تے خان عبدالغفار خان دا وڈا بھرا ڈاکٹر خان

صاحب نون اک خاکسار نے قتل کیجیسی ایس لئی میر برکت علی سالار اتے وی شک کیجیا گیا۔ پئی برکت علی سالار خاکسار دا وفادار اے تے نالے چاقو چھریاں بناون دا کاروبار کرداسی ایس لئی وچار کیجیا گیا پئی جہڑے خنجر نون خاکسار نے ڈاکٹر خان دے سینے وچ اتاریا اے اوہ خنجر (آکھ قتل) میر برکت علی سالار نین نون دتا اے پر رب دی مہربانی نال میر برکت علی سالار ایس مقدمے چوں باعزت بری ہو گیا۔ برکت علی سالار نے وزیر آبادی بلدیاتی سیاست وچ ہمیش بادشاہ گردا کردار ادا کیجیا اے۔ بشیر احمد بٹ تے خواجا محمد جمیل بلدی وزیر آباد دے چیئرمین بنے تے ایہناں کچھے برکت علی سالار دا ای ہتھی۔ میر برکت علی سالار دا پتر میر ماجد علی سالار جے اج تحصیل وزیر آباد دا نائب ناظم اے تے ایہہ وی میر برکت علی سالار دے جتناں دا اٹا اے۔ میر برکت علی سالار نے 16 نومبر 1999ء نون وفات پائی تے اوہنوں وزیر آباد شہر وچ سیالکوٹ روڈ تے اسلام آباد موڑ والے قبرستان وچ سپرد خاک کردتا گیا۔ برکت علی سالار دی قور دے کتبے دا مضمون انج اے۔

یا اللہ

یا محمد

بسم اللہ الرحمن الرحیم

قبر بھی تو اک دلیل عہد ہستی ہے ضمیر
موت بھی گزری ہوئی طغیانوں کا نام ہے
مفکر ایشیا ترجمان حقیقت خاکسار اعظم
علامہ عنایت اللہ المشرقی کا

عاشق صادق

میر برکت علی سالار کی مرقد آسودہ خواب

وفات ۱۶ نومبر ۱۹۹۹

غلام حیدر چیمیا

غلام حیدر چیمیا تحصیل وزیر آباد وچ دریائے چناب دے دندے اک پنڈ "خان کئی" دے اک جٹ زیویں دار گھرانے وچ جمیا۔ غلام فوج وچ بھرتی ہویا تے میجر دے اینک تائیں اپڑیا۔ جدون ذوالفقار علی بھٹو نے پیپلز پارٹی بنائی تے اوہنے میجر صاحب نون پارٹی وچ آلن دعوت دتی انج فوج دے ایس جوان نے سیاست وچ پیر دھریا 1970ء دے الیکشن وچ غلام حیدر نے 90 ہزار توں ودھ ووٹ لیکے حامد ناصر چٹھا۔ عبدالحق تے مولانا عبدالوحید نون ہر ایاتے قومی اسمبلی رکن بن گیا۔ 1977ء وچ

غلام حیدر چیمانے اک واری فیرقومی اسمبلی دی ایس سیٹ تے محمد قاسم تے حامد ناصر چٹھانوں ہر ادا تہ۔ وزیر آباد تحصیل دی چیمہ برادری وچ اے تیک میجر غلام حیدر چیمہ ورگا ہر من پیارا آگو کوئی ہور نیں ہویا۔ 12 جنوری 1982ء نوں غلام حیدر چیمہ اپنے ڈنگ پورے کر کے رب نوں پیارا ہو گیا۔ میجر غلام حیدر چیمانوں پنڈ خانگی اوہدی حویلی وچ دفن کیجا گیا۔ مریم بیگم والدہ غلام حیدر (وفات 10 فروری 1957) چوہدری محمد اکبر برادر غلام حیدر (وفات یکم اگست 1995) رابعہ بی بی غلام حیدر (وفات 5 دسمبر 1989ء) تے عائشہ بی بی زوجہ غلام حیدر ہمشیرا (وفات 31 مارچ 1995ء) دیاں انتلیاں آرام تھاواں وی غلام حیدر دی قور دے کتے تے لکھیا ہویا۔

یا محمد

یا اللہ

لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ

مرقد

میجر غلام حیدر چیمہ

سابق ایم۔ این۔ اے

ولد

چوہدری حیات محمد چیمہ

تاریخ وفات ۱۵ ربیع الاول ۱۴۰۲ھ

بمطابق ۱۲ جنوری ۱۹۸۲

راجہ غضنفر علی خاں

پنڈ دادن خاں اک گاؤں (لوک) نہیں سگوں چنگا بھلا پرانا تے تاریخی قصبہ اے جہڑا ج کل جہلم دی اک تحصیل دا صدر مقام اے۔ پرانے سماں دے پنجاب دے اک سچل جی راجا دادن خاں نے اوس شہر دی بیہ رکھی سی۔ تحریک پاکستان دے ویلے دے اک سیاسی آگورا جہ غضنفر علی خاں دے حوالے نال وی ایہہ شہر بہوں مشہور اے۔ 28 مارچ 2004ء نوں پنجاب وچ ضمنی بلدیاتی چونان ہور ہیاں سن پر ساڈی یونین کونسل کالرہ بانٹھ 50/6 گجرات وچ کوئی سیٹ کاتی نہیں سی ایس لئی ساہنوں بھورا چنتا نہیں سی۔ میں راجا غضنفر علی خاں دی انتلی آرام تھاں تے حاضری لئی۔ پنڈ دادن خاں جان دارا ابدھا۔ مینوں نین راجھا ضلع منڈی بہاوالدین دے چوہدری خضر حیات راجھا جہوے کامرس کالج پنڈ دادن خاں وچ پروفیسر لگے ہوئے نیں تے تاریخ دا ہوا موہ رکھ دے نیں ویسیاں پی راجا دادن خاں تے راجا غضنفر دا پنڈ

دادن خاں وچ بہوں سندر جہیا مرزا اسریا ہویا اے۔ میں کھاریاں تون پنڈ دادن خاں جان والی وگن تے بیٹھتے راہ وچ آون والے پنڈاں دے روشن کرن لگے پیا ایہہ پنڈاں تے پنجاب دی مان مریدا نہیں ایس راہ تے پنڈی سلطان پور منڈیر شریف دھوریہ دھنی۔ بھاگو (نام وردانش مندبے سیاسی سماجی تجزیہ نگار اکبر علی ایم۔ اے دا پنڈ) نوٹاں والی (پنجاب ادب دی شہکار تصنیف "چٹھیاں دی وار" دے رچن ہار پیر محمد بھٹا دا پنڈ) اتو والہ۔ گلکھڑ چن۔ ڈنگا (ڈاکٹر بیلی رام تے برج موہن بھلا دا ڈنگا۔ ڈاکٹر بیلی رام وڈتوں اگدوں ایس جوہ دا اک ہرمن پیار تے گج دھاڈا کداری۔ تے برج موہن بھلا اوہدا دھتر وان اے جہڑا جنوری فروری 2004 فلیٹمز ہوٹل لہور وچ 9 ویں عالم پنجابی کانفرنس سمیں راقم نوں ملیا سی۔ بجاڑ والا۔ امرامو جیانوالہ چیلیاں والا کھاریاں توں چیلیا نوالہ تیک سارا گوجر دیس دا ٹوٹا اے۔ چیلیا نوالہ جہڑا 13 جنوری 1849ء دی پنجابی فرنگی جنگ کارن یاں پنجاب دے اگھے سیاست کارا قبال گجر کارن ای مشہور نہیں سکون پنجابی ادب وچ چیلیا نوالہ پنجابی بولڑی دے مست الست شاعر کرنل الیاس پاروں وی سمنایا جاندا اے کرنل الیاس اک تھاں آپنا منظوم تعارف انج کراندا اے۔

چج دوآبہ دیس اے میرا، گوندل بار دے بار ڈرتے
نگڑا جوڑ پیاسی جتھے گلکیاں جنگ ہری دساں
چیلیا نوالہ پنڈا اے میرا، گڑھ گجراں گجگاہیاں دا
احمد باپ تے دادا شاہو، امیردی بھاگ بھری دساں
ہن سواں دے کنڈھے اتے پنڈی ڈیرالایا اے
اک گوانڈی مہر علی اے اک امام بری دساں

چیلیا نوالہ توں اگے گوندل بار شروع ہو جاندا اے۔ پنجاب باراں دی دھرتی اے۔ جویں ساندل بار، کڑانا بار، گنجی بار، نیلی بار، دے دی بار، مانے دی بار وغیرہ نیں۔ مونگ وی ایسے راہ تے آوندے اے جہڑا پوری گوندل بار وچ اتہاسک حوالے نال سبھ تھیں اگھڑواں اے۔ مونگ جہلم دریا دے ارلے پاسے تے جلال پور شریف جہلم دے پرلے پاسے ایہہ دونوں تھاواں مقدر و نیادے دھاڑیل الیکزینڈر تے پنجاب دے کجاک تے غیور سپر مہاراجا پورس دیاں جنگ گاہواں نیں۔ میں پہلی واری ایس توں جہلم پار کر کے پنجاب دی پوٹھوہاری جوہ نوں پریم کرن جا رہیا ساں۔ جہلم دریا پار کردیاں اک وکھرا جہیا سرور آرہیا سی تے اک عجیب طراں دا آسمک آئند پر اپت ہو رہیا سی خورے جہلمے دے پانیاں وچوں دھرتی دی ہزاراں ورھے پرانی history دی واٹنا سنگھ لئی اے۔ مینوں چیتے آیا پئی جہلم دریا

ویری ناگ (کشمیر) چوں نکلد اے۔ ایس دریانوں بید استروی آکھیا گیا اے۔ پنجاب دے ویسی لوگ ایس نوں ویہت آکھدے نیں۔ جہلم دریادا سبھ توں پرانا تحریری حوالا رک دید چوں ای لبھدا اے رگ ویدوی پنجاب دی اسے بھاگاں بھری پنجیاں ست دریائی جوہ وچ ای رچی گئی آہی۔ رگ وید وچ جہلم دریانوں ویتا **Vaatasta** آکھیا گیا اے۔ یونانیاں نین اوہنوں ہائید سپس **Haydespes** دے ناں نال سدیا اے پر مقامی طور تے رگ ویدی ناں معمولی بدلاوٹ (بدلی) نال ویتتا توں ویہت یاں وھت بن کے لوکائی دیاں بلھیاں تے رہیا۔ جگت دھمی پنجابی تصنیف سفر العشق المعروف سیف الملوک دے لکھاری میاں محمد بخش نے اپنی کتاب مرزا صاحبان دے انت تے اپنا سرتاواں سدیاں ہو یاں جہلم دریانوں ویتھ ای لکھیا اے۔ جہلم دریانگھ کے سڑک دریادے دندے دندے چڑھدے ول نوں ٹردی اے۔ اوتھے دریادندے اتے اک پنڈ داناں "بھائی لڈن" پڑھیا تے مینوں ہیر وارث شاہ (سال تصنیف 1766) دالڈھن ملاح چیتے آ گیا۔ جلاپور شریف، ڈھیری پیراں، شا کر پور، لڈوا، پبلی، پنڈی سید پور، شیر پور، چک جانی، نوواں گراں، پتوال، چک شادی دھریالا جالپ، چک حمید، آدوال، ڈھنگووال، ہرن پور تے ڈفرنگھ کے پنڈ دادن خاں اپڑ گیا۔ جہلموں پاراوس پاسے دی لوکائی دی بولی پنڈی گوجر خاں ورگی بولی نیں سگوں جہلموں ارلے پاسے بھلووال گوندل باردی بولی دے نیڑے اے۔

1937ء وچ جداگانا چوناں ہونیاں۔ سانجھے ہند دے 12 صوبے سن۔ مدراس، بمبئی

یوپی سی پی، بہار، آسام، اڑیساتے مسلم اکثریتی صوباسرحد وچ کانگر سدارام راج قائم ہو گیا۔ 1937ء داسانجھا پنجاب پر بت ولوں اٹک توں لیکے دکھن وچ دلی نوں وکھ کر کے راجستھان تیک کھلریا ہو یا سی۔ انبالا، کرنال، رپٹک، حصار تے گوزگاؤں پنجاب دا حصہ سن۔ اسمبلی دیاں کل 150 سیٹاں سن جہناں وچوں مسلم نشستیاں 80 دے لاگے سن۔ پنجاب ورگے مسلم صوبے وچوں مسلم لیگ دے کیول دو امیدوار الیکشن جت سکے۔ اوہناں وچوں اک ملک برکت علی تے دو جارجا غنفر علی خاں آف پنڈ دادن خاں سی۔ مسلم لیگ دے ٹکٹ توں الیکشن جت کے راجا غنفر خاں سر سکندر حیات (وفات 26 دسمبر 1942ء) توفین بادشاہی مسجد لہور دیاں پوڑھیاں کول) دی یونینسٹ پارٹی وچ جارلیا۔

راجا غنفر علی خاں نے 1946ء دے الیکشناں وچ ڈلوال دے زیل دار راجا محمد افضل خاں

نوں شکست دتی۔ 1946ء وچ ای ہندوستان دی عبوری سرکار وچ مسلم لیگ ولوں بطور وزیر صحت لایا گیا 15 اگست 1947ء بروز جمعہ المبارک قائد اعظم محمد علی جناح نے پاکستان دے موہر لے گورنر جنرل دے طور تے حلف چکیا۔ لاہور ہائی کورٹ دے چیف جسٹس میان عبدالرشید (مگروں پاکستان دے پہلے

چیف جسٹس بنے) نے جناح جی کولوں حلف لیا۔ 31 توپاں دی سلامی دتی گئی۔ جناح صاحب نے پاکستان دے پہلے گورنر جنرل دا عہدہ سنبھال لیا۔ ایہدے جھب مگروں پاکستان پہلی کابینا نے حلف چکيا لیاقت علی خاں (یکم اکتوبر 1895 تا 16 اکتوبر 1951) پاکستان دا پہلا وزیر اعظم سی۔ لیاقت کابینا وچ 6 وزیر سن آئی آئی چندریگر وزیر تجارت ۲۔ غلام محمد (29 اگست 1895 تا 29 اگست 1956) تدفین مسلح افواج کا قبرستان کراچی) ۳۔ سردار عبدالرب نشتر (13 جون 1899 تا 14 فروری 1958) تدفین مزار قائد کراچی) ۴۔ جوگندر ناتھ منڈل ۵۔ فضل الرحمن ۶۔ راجا غنفر علی خاں نوں وزیر بحالیات بنایا گیا۔

1948ء میں پاکستان نے اپنا پہلا سفارت خانہ ایران وچ کھولیا تے راجا صاحب نوں ایران وچ پاکستان دا سفیر مقرر کیتا گیا۔ 17 اپریل 1963ء نوں راجا غنفر علی خاں اپنی حیاتی دے ڈنگ پورے کر گیا۔ زاہجے نوں پند دادن خاں دے بانی راجا دادن خاں دے پہلو وچ سپرد خاک کردتا گیا پاکستان دے اک پشلے وزیر اعظم محمد خاں جو نیجوں نے ایہناں دوہناں دیاں قوراں تے اک بہوں سندر مزار ساریا اے مزار دے بوہے دے اتے لگی سنگ مرمری یادگاری تختی دا مضمون انج اے۔

بسم اللہ الرحمن الرحیم

آسماں تیری لحد پر شبنم افشانی کرے

ولادت ۲۱ مارچ ۱۸۹۵ (مجاہد آزادی راجہ غنفر علی خاں مرحوم) وفات ۷ اپریل ۱۹۶۳

ملک و ملت کے لئے اس بطل جلیل کی تاریخی خدمات کے اعتراف میں مقبرہ کی تعمیر

عزت مآب جناب محمد خاں جو نیجو

وزیر اعظم پاکستان کی ضیاءیانہ اعانت اور

راجہ محمد افسر خان ایم۔ این۔ اے کی زاتی دلچسپی سے ممکن ہوئی

راجہ دادن خاں دی قبردی تختی دی عبارت انج اے

بسم اللہ الرحمن الرحیم

لا اله الا اللہ محمد رسول اللہ

مرقد

راجہ دادن خاں

بانی شہر

پنڈ دادن خاں

راجا غضنفر دی قور دے کتے دی عبارت انج اے

بسم اللہ الرحمن الرحیم

لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ

آہاں تیری لحد پہ شبنم افشانی کرے

آخری آرام گاہ مجاہد آزادی

راجہ غضنفر علی خاں

تاریخ وفات ۱۷ اپریل ۱۹۶۳

کولیاں شاہ حسین

جیل چوک گجرات دے کول چیلیا نوالہ ہاوس اے جہڑا پنجاب دے نامی گرامی سیاست دان اقبال چیلیا نوالہ دی ٹھاہراے۔ چیلیا نوالہ ہاوس دے گوانڈھ حکیم چراغ علی دا گھراے۔ حکیم چراغ نوں آپنے گھروچ قائد اعظم محمد علی جناح تے محترمہ فاطمہ جناح (31 جولائی 1893 تا 9 جولائی 1967) دی بمبانی کرن دامن وی پراپت اے۔ حکیم چراغ علی (وفات 17 ستمبر 1977) تے اوہد ابھرا حکیم محمد حسین (خالصا کالج گوجرانوالہ دا پہلا مسلمان پرنسپل) او سے گھر دے ویٹڑے وچ سپرد خاک نہیں حکیم چراغ دے گھر دے بلکل ساہنے کولیاں ہاوس اے۔ کولیاں ہاوس کولیاں شاہ حسین پنجاب دے تاریخی قصبے ڈنگا دے لاگے گجرات ول آرہی رام پیاری روڈ تے اک پرانا پنڈا اے۔ شریف کنجاہی موجب کولیاں پانی والی تھاں سی یاں پانی کنڈھے دی دستی سی کسے سمیں پانی دا حوالا ایہدے نال جڑیا ہو یا سی۔ کیوں جے پنجابی زبان وچ کول دا مطلب اے پانی والا بھاٹا (چھنا) شاہ حسین اک صوفی بزرگ ہوئے نہیں جس کارن ایس پنڈا ناں کولیاں شاہ حسین اے۔ پنجاب وچ شاہ حسین ناں دے ہو روی بزرگ ہوئے نہیں۔ شاہ حسین لہوری (پنجابی کافی دے شہنشاہ وفات ۱۵۹۳) گجرات دے محلے شاہ حسین وچ شاہ حسین ملتانی دادر باراے۔ شاہ حسین ملتانی دے دربار دے احاطے وچ پنجابی شاعر فرد فقیر دی انتلی آرام تھاں وی اے۔ سپرورتوں امرت سرجان والی اک پرانی تاریخی سڑک اتے وی شاہ حسین ناں دا اک پنڈا اے۔ شاہ حسین دامزار کولیاں پنڈا دے پر بت والے پاسے وے۔ شاہ حسین دی انتلی آرام تھاں تے لگے کتے دی تحریر انج اے۔

یا اللہ جل جلالہ

یا رسول اللہ

بسم اللہ الرحمن الرحیم
 لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ
 مرقد انور
 حضرت شاہ حسین رحمۃ اللہ علیہ
 الا ان اولیا اللہ لا خوف
 علیہم ولا ہم یحزنون

مزار شاہ حسین دے پیراں والے پاسے حضرت شاہ حسین دی دھی دی آخری آرام گاہ اے
 اوہناں دی قور دے کتبے دا مضمون انج اے۔

یا اللہ

یا محمد

بسم اللہ الرحمن الرحیم
 لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ
 دختر حضرت شاہ حسین
 المعروف بی بی کیسریا نوالی

شاہ حسین دے او سے دربار والے قبرستان وچ کولیاں دی سیاست دان میاں ٹابری دے
 بزرگان خان بہادر میاں غلام محی الدین صاحب، میاں محمد اسلم حیات (19 جنوری 1991) کیپٹن میاں
 فتح محمد دیاں انتلیاں آرام تھانواں نیں۔ میاں فتح محمد پنجاب دی گجر ٹابری چوں اک نامی بندہ ہویا اے
 کیپٹن صاحب نیں اپنی سیاست دا ٹڈھ یونینسٹ پارٹی توں بدھا۔ اوس ویلے یونینسٹ پارٹی زمین داراں
 تے جاگیر داراں دی پارٹی سمجھی جاندی آہی۔ ایسے پارٹی دے ٹکٹ توں کیپٹن میاں محمد 1973ء دے
 الیکشن وچ چوہدری فضل الہی (جہڑا مگروں صدر پاکستان وی بنیا) نوں ہرا کے پنجاب اسمبلی دارکن بنیا
 1946ء وچ چوہدری فضل الہی نے ایسے سیٹ توں میاں فتح محمد نوں ہرا کے حساب برور کر دتا۔ ایس
 خاندان دا میاں فضل حیات پنجاب دا نگران وزیر اعلیٰ وی رہیا اے میاں فضل حیات دا بھرا میاں ارشد
 حیات انج کل ضلع گجرات دا ناظم اے۔ دربار شاہ حسین دے لاگے میاں فتح محمد دی انتلی آرام گاہ دے
 کتبے دا مضمون انج اے۔

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
 مُحَمَّدٌ هُوَ نَصِيُّ عَلِيِّ رَسُوْلِ الْكَرِیْمِ
 مزار مبارک
 کیپٹن میاں فتح محمد صاحب رئیس اعظم
 کولیاں شاہ حسین
 تاریخ وفات ۱۶ اکتوبر ۱۹۷۷ء
 بمطابق

۲۲ شوال ۱۳۹۷ھ بروز جمعرات

میاں فتح محمد دے پدر بزرگوار غلام محی الدین دی قوردے کتبے دی تحریر انج اے۔

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

لوح مزار آفتاب خلوص و محبت (۱۹۵۸ء)

خان بہادر میاں غلام محی الدین صاحب مرحوم

پدر بزرگ و ار جناب میاں فتح محمد

وہ قیموں کا مربی نازش نوع بشر

سوئے جنت چل دیا سب کو روتا چھوڑ کر

ابر رحمت بیز گل افشاں ہو اس کی قبر پر

۲۹ دسمبر ۱۹۵۸ء

اف محی الدین وہ فخر کولیاں شاہ حسین

افتخار ملک و مسکین پرور و بندہ نواز

سال رحلت اس کا اختر ہے یہی میری دعا

قبرستان پیر مٹھاوزیر آباد

جدوں وزیر آباد پلکھو دے پل اتوں لکھیے تے چڑھدے والے پاسے سے اک کلومیٹر دے

فاصلے تے اک مندر و کھائی دیندا اے۔ پلکھو دے کنڈھے کنڈھے اوں مندر کول جاہیے تے او تھے اک

بہوں وڈا قبرستان اے۔ ایہہ وزیر آباد دوا سبھ توں وڈا تے تو رانچی قبرستان اے جنہوں او تھے دی لوکا کی پیر

مٹھا قبرستان آکھدی اے۔ قبرستان پیر مٹھاوزیر آباد گٹھو گٹھ دو سو ورھے پرانا ضرور اے کیوں جے ایس

قبرستان دے پر بت والے پاسے حضرت الشیخ محمد نجیب الدین 1810ء نوں وصال فرمایا یعنی اج توں

196ء ورھے پہلاں حضرت صاحب نوں ایس سر زمین وچ دفنایا گیا۔ محمد نجیب الدین 1737ء نوں اجو

کے ضلع گجرات وچ جے اوہدوں نادر شاہ درانی نے پنجاب تے حملہ کیتا سی۔ تے گجرات دے سیدو تے دلوور گے سورمیاں نے نادر شاہ درانی دے خلاف نگرہی تے بھرویں مزاحمت کیتی سی۔ حضرت الشیخ نجیب الدین گجرات دے اک مشہور ولی اللہ شیخ اللہ داسری دی اولاد وچوں سن۔ شیخ اللہ داد سری تلمبہ ضلع ملتان وچ شیخ غیاث الدین قریشی کے گھر 15 اگست 1528ء نوں جے تے 23 مارچ 1602ء نوں گجرات دے پنڈ گندرا وچ وفات پائی تے گندرے وچ ای دفن ہوئے۔ پاکستان دے پہلے وزیر اعظم چوہدری شجاعت حسین دا گجرات وچ روایتی حریف چوہدری احمد مختاروی گندرے دا اے شیخ اللہ داد سری دی جاء اولاد گندره ہریا والا جم تے وزیر آباد وچ آباد ہے۔ پیر مٹھا قبرستان وچ محو استراحت حضرت نجیب الدین دی قور دے کتبے دی عبارت انج اے۔

بسم اللہ الرحمن الرحیم

لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ

اللہ محمد علی فاطمہ حسن حسین

میرالافاضل عارف اسرار الصدق۔ سردار قریش

حضرت الشیخ محمد نجیب الدین

قریشی بنو تیم

مولد گجرات ۱۱۵۰ھ بمطابق ۱۷۳۷ء

مدفن وزیر آباد ۱۲۲۵ھ بمطابق ۱۸۱۰ء

ابن شیخ محمد رمضان علی قریشی شہید مدفن گجرات

پیر مٹھا قبرستان وچ سرکار بابا سائیں شیر علی عرف شیر عالم قادری جلالی (وفات 1982) تے حضرت شیخ نجم الدین المعروف سکندر بادشاہ ورگے صوفیائے کرام دیاں قوراں وی نیں تے 6 ستمبر 1965ء دی پہلی سویلین خاتون شہید عابدہ طوسی دی انتہی آرام تھاں وی اے۔ عابدہ طوسی قائد اعظم دے سکیرٹری محمد شریف طوسی دی دھی آہی۔ قبرستان پیر مٹھا دی راجگان دہ پرانی چوکھنڈی وچ وڑیے تے مغلیہ طرز دیاں بہوں ساریاں پرانیاں قوراں دکھائی دینداں نیں۔ ایس چوکھنڈی دی دکھن والی کندھ دے نال وزیر آباد دے دو بہوں ہرمن پیارے سیاسی آگورا جاجیل اللہ تے راجا خلیق اللہ گوڑھی نیندرے تے ہوئے نیں۔ 1970ء پاکستان دی سیاست وچ جدوں پیپلز پارٹی

اک وڈی طاقت بن کے ابھری تے 1970ء دے الیکشن وچ سندھ تے پنجاب وچ وڈے وڈے پیڑھے تے کھنگ سیاست دانوں پیپلز پارٹی دے عام جیہے امیدوار خس و خاشاک وانگراں روڑھ کے لے گئے اوہدوں راجا جمیل اللہ نے مسلم لیگ دے ٹکٹ توں ایم پی اے بن کے عام لوکائی تے وڈے وڈے سیاسی پنڈتاں نوں حیران کردتا۔ راجا جمیل اللہ دے اتے کونسل مسلم لیگ و اقومی اسمبلی دا امیدوار حامد ناصر چٹھا پیپلز پارٹی دے امیدوار میجر غلام حیدر چیماکولوں 30 ہزار ووٹاں تو ہاریا۔ پر راجا جمیل اللہ نے صوبائی سیٹ پی پی 103 توں پیپلز پارٹی دے امیدوار محمد فاضل رشیدی نوں 20 ہزار ووٹاں توں ہرادتا۔ راجا جمیل اللہ دی قور دے کتبے دی عبارت انج اے۔

بسم اللہ الرحمن الرحیم

خادم عوام

لیفٹیننٹ کرنل راجہ محمد جمیل اللہ خاں ایم پی اے

تاریخ پیدائش ۲۰ جولائی ۱۹۲۰

تاریخ وفات ۲۹ جنوری ۱۹۷۸

نگہ بلند، سخن و دنوار، جاں پرسوز

یہی ہے رخت سفر میر کارواں کے لئے

انا للہ وانا الیہ راجعون

1977ء دے الیکشن توں اگدوں ای کرنل راجا جمیل اللہ مسلم لیگ نوں چھڈ کے پیپلز پارٹی نال رل گیا پر راجا خلیق اللہ خاں نے ذوالفقار علی بھٹو دی آفر نوں رد کردتا تے مسلم لیگ داسنگ بڑی جی داری نال نبھایا۔ 1977ء دے الیکشن وچ وزیر آباد دی ایس سیٹ صوبائی تے راجا جمیل اللہ پیپلز پارٹی تے راجا خلیق اللہ خاں قومی اتحاد دے ٹکٹ توں اک دو جے آہنے ساہنے آئے۔ ایہہ دونوں راجے آپے وچ پتریرسن۔ صدر ضیاء الحق نے جدوں مجلس خلیق اللہ دی مجلس شوری دامبر نامزد کیتا گیا۔ 1985ء دے الیکشن وچ راجا خلیق اللہ نے مردیکے دے چوہدری منظور حسین چیمائوں ہرا کے پنجاب اسمبلی دا پہلی واری ممبر چنیا گیا راجا خلیق اللہ 18 جون 1996ء نوں فوت ہو یا آکھیا جاندا اے جدوں دارا خلیق اللہ مر گیا۔ اے اوس دی وزیر آباد دے سمن برج سیاست وی مرک گئی اے۔ قبرستان پیر مٹھا چوکنڈی اجگان وچ مٹھی نیندرتے راجا خلیق اللہ دی قور دے کتبے دا مضمون انج اے۔

بسم اللہ الرحمن الرحیم

لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ

آرام گاہ

راجہ خلیق اللہ خاں

تاریخ وفات ۱۸ جون ۱۹۹۶ء

خادمِ خلق تھا صاحبِ خلق تھا

انا للہ وانا الیہ راجعون

پیر مٹھا قبرستان وچ راجیاں دی اک چوکھنڈی ہو روی اے جہدے وچ نکلے محمد امتیاز اللہ خاں ہما دا وہناں دہ بھین آنسہ نعیمہ بانو تے بابائے شہر جناب مزراب شیر احمد خاں (علیگ) ورگے نابوہ لہصر لوگ محو استراحت نیں۔ نکلے امتیاز اختر شیرانی دے رنگ رومان دا شاعری۔ ہمانے نو جوانی سمیں اک پاسے اختر شیرانی دی شاعری نال پریم کیتا تے دو جی لاہب مسلم لیگ نال پریت کیتی۔ ایہناں دونہاں عشقاں چوں اوہ کسے توں وی ساری حیاتی دستبردار نہ ہو یا۔ نکلے امتیاز ہما دی شاعری دا پراگا بہکی باتیں 1988ء وچ چھپیا۔ 1990ء وچ ہما دے پتر راجا اعجاز کنور دارو شاعری پراگا فتراک دے نال نال چھاپے چڑھیا۔ ایس کتاب دا انتساب راجا اعجاز کنور نے اپنے باپو ہما صاحب دے نال کیتا اے۔ جدوں صدر ایوب تے محترمہ فاطمہ جناح نے الیکشن لڑیا تے ہما صاحب دی رگ حمیت اک واراں من پھڑکی تے اوہناں ودھ چڑھ کے فاطمہ جناح دے حق وچ مہم چلائی۔ ہما دی قومی شاعری دا نمونہ دیکھو۔

لکار

ہم ملت ہیں دیوانوں کی	اک شمع کے پروانوں کی
ہم آن پہ مننے والے ہیں	اسلام کے ہم رکھوالے ہیں
ہم ملت ہیں غیوروں کی	جی داروں کی منصوروں کی
منہ آؤ گے پچھتاؤ گے	منہ آ کر منہ کی کھاؤ گے
توحید کی مے کے ستانے	اس ختم رسل کے دیوانے
ہم شوق شہادت دل میں لیے	جب رن میں ان پر ٹوٹتے ہیں
شیروں کے بھی چھکے چھوٹتے ہیں	جب رن میں ان پر ٹوٹتے ہیں

نکلے محمد امتیاز اللہ خاں ہمانے 30 جنوری 1990ء نوں حیاتی دے ڈنگ پورے کیتے تے اوہناں نوں پیر مٹھا قبرستان وچ سپرد خاک کر دتا گیا، ہما دے کتبے دا مضمون انج اے۔

بسم اللہ الرحمن الرحیم

مرقد

مجاہد تحریک پاکستان
 ننگہ محمد امتیاز اللہ خاں ہما
 پسر راجہ احسان اللہ خاں
 ولادت ۱۲ ستمبر ۱۹۱۳ء
 وفات ۳۰ جنوری ۱۹۹۰ء
 ہے یہاں خوابیدہ وہ سرمایہ شعر و سخن
 جسکے سوز دل سے روشن تھا چراغ انجمن
 جسکو دی فکر رسا نے رفعت عرش بریں
 جس نے دی طبع رواں کو شوخی گنگ و جمن
 سرگزشت شمع محفل قصہ پروانہ تھا
 جس کا حرف زیر لب اک مستقل افسانہ تھا

ننگہ محمد امتیاز اللہ خاں ہما دے نال اوہناں دی بھین آنسہ نعیمہ بانودی انتلی آرام تھاں اے
 تحریک پاکستان دے دیہاڑیاں وچ نعیمہ بانو نے وی دن رات جتن کر کے مسلم لیگ داسنیہا مسلمان
 سوانیاں تیک اپڑایا۔ قائد اعظم 1944ء وچ جدوں وزیر آباد دے تواریخی سمن برج وچ آئے فاطمہ
 جناح وی نال ای سن۔ فاطمہ جناح نے سمن برج وچ سوانیاں دے نال پاکستان دے قیام دے حوالے
 نال وچارو ٹانڈرا کیتا۔ فاطمہ جناح دے ان ملے وچاراں نے نعیمہ بانو دامن موہ لیا تے آنسہ نعیمہ بانو نے
 آپنی جنڈری ازادی لہری قربان کردتی۔ 28 اکتوبر 1984ء نوں آنسہ نعیمہ بانو نے وفات پائی۔ آنسہ
 نعیمہ دی قوروی سرہانڈی لگے سنگ مرمدے کتے دی عبارت انج اے،

بسم اللہ الرحمن الرحیم

لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ

مجاہدہ تحریک پاکستان

آنسہ نعیمہ بانو

دختر راجہ احسان اللہ خاں مرحوم

تاریخ وفات ۱۲۸ اکتوبر ۱۹۸۴

مرقد پہ تیری رحمت حق کا نزول ہو

حامی تیرا خدا اور خدا کا رسول ہو

مرزا بشیر احمد خاں 1909ء نون جمیا۔ علی گڑھ یونیورسٹی توں تعلیم پراپت کیتی۔ وزیر آباد شہر وچ علمی ادبی سیاسی تے سماجی سیواواں سرانجام دین پاروں بابائے شہروی مرزا بشیر احمد خاں نون آکھیا جاندا اے۔ مرزا بشیر احمد بلدیہ وزیر آباد اوکس چیئرمین وی رہیا۔ 28 فروری 1994ء نون مرزا بشیر احمد خاں پران ہار گئے۔ ہما دی تھوڑا جیہا ہندے والے پاسے مرزا صاحب دی اتلی آرام تھاں اے۔ ایہناں دی قور دے کتبے دی تحریر انج اے۔

بسم اللہ الرحمن الرحیم

آخری آرام گاہ

بابائے شہر ممتاز علمی ادبی سیاسی سماجی مذہبی شخصیت

جناب مرزا بشیر احمد خاں (علیگ)

ایڈووکیٹ عمر ۸۵ سال

وفات ۲۸ فروری ۱۹۹۴ء بروز

سوموارے ار رمضان المبارک

رحمت تیری قبر پہ ہمیشہ خدا کرے

جو بھی یہاں سے گنہے دست دعا کرے

پیر مٹھا قبرستان وچ پنجابی دا اک بوہت وڈا شاعر عبدالغنی گلشن وزیر آبادی وی محو استراحت اے۔ گلشن 1908ء نون جمیا۔ اے ہوش وی ناہیں سانجھی آہی پئی اوہناں دے باپو امام دین ہوری جگ توں اوہلا کر گئے۔ شاعری وچ گلشن دے استاد منشی برکت علی خورشید سیالکوٹ دے واسی سن گوجرانوالہ سیالکوٹ تے گجرات دے مشاعرین وچ گلشن دھم پادتی راقم نے اپنی کتاب گور پیا کوئی ہور وچ گلشن دا تفصیلی ذکر کیا اے۔ گلشن دی پیر مٹھا قبرستان دے دکھن والے پاسے قور اے قور دے کتبے دا مضمون انج اے۔

یا اللہ

یا محمد

بسم اللہ الرحمن الرحیم

لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ

وائے گلچین اجل کیا تجھ سے نادانی ہوئی

پھول وہ توڑا کہ گلشن بھر میں ویرانی ہوئی

ایم عبدالغنی گلشن ولد امام دین

تاریخ وفات ۸ نومبر ۱۹۶۳ء بمطابق ۳ رجب ۱۳۷۴ھ بروز اتوار

عمر ۵۶ سال

انا للہ وانا الیہ راجعون

آخری گزارش

لکھن والیو صاحبو ز را میری اک گل تے غور کماوناں جے
 جہڑے دیس نوں دیس بنالیا جے آخر ایس نہ ساتھ نبھاوناں جے
 اکدن فانی جہان تے ساک چھڈ کے ڈیرا عدم آباد ول لاوناں جے
 ہین جیوندیاں دے سھو یار بلی پچھوں رو وناں کسے نہ تاوناں جے
 خوشی نال جیویں سن دے ساڈ شعر میرے توں مینوں بھی شاد کر جاوناں جے
 پڑھ کے سورۃ فاتحہ حق میرے صدقہ پاک محمد پہنچا وناں جے
 اے وقت جے سنبھل لوسرت اپنی ویلا گزریا ہتھ نہ آوناں جے
 کر لو نیک اعمال کوئی کہے گلشن گلشن جنت وچ ڈیرا جے لاوناں جے
 نتیجہ فکر ایم عبدالغنی گلشن وزیر آباد

ڈنگاتوں منگوال

ڈنگا پنجاب دا اک تواریخی قصبہ اے۔ رائے بہادر سندرداس نے 1918ء وچ اتھے اک
 محل اساریا سی۔ ایہہ محل اے وی موجود اے تے ایہدے متھے تے لگی سنگ مرمر دی تختی تے سند محل
 ۱۹۱۸ لکھیا ہویا اے۔ سندرداس نے گجرات شہری رام پیاری نال ویاہ کیجی تے گجرات وچ وی اک محل
 اساریا۔ ایسی داناں رام پیاری دا محل اے تے اتھے اج کل کڑیاں دے فوارا کالج فاطمہ جناح گز کالج دا
 ہاسٹل اے۔ رائے بہادر سندرداس نے ڈنگاتوں گجرات تیکر اک سڑک بنوائی تے اوہدناں رام پیاری روڈ
 دھریا۔ ڈنگے شہر وچ ورڈیاں ای اک قبرستان دسد اے۔ ایس قبرستان وچ آغا سید سکندر شاہ (وصال
 ۲۸ صفر بروز پیر ۱۹۳۰ء) دا دربار تعمیر ہو رہیا اے۔ آغا سید سکندر شاہ دے دربار والے قبرستان وچ ای
 علاقائی سیاست داناں چوہدری احمد خاں تے چوہدری اسلم دیاں انتلیاں آرام تھانواں وی نیں چوہدری
 احمد خان دی قور دے کتبے دا مضمون انج اے۔

بسم اللہ الرحمن الرحیم

لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ

آخری آرام گاہ

چوہدری احمد خاں صاحب
رئیس سفید پوش و ممبر میونسپل کمیٹی ڈنگہ

تاریخ وفات ۱۸ مارچ ۱۹۳۳

انا للہ وانا علیہ راجعون

چوہدری محمد اسلم پی پی پی داجوہی آگواہا۔ اوس داپت نوشیرواں اسلم اچ کل ڈنگے دی مقامی سیاست وچ
بہوں اگھڑواں اے چوہدری اسلم دے کتبے دی تحریر اچ اے۔

اللہ اکبر

اللہ اکبر

بسم اللہ الرحمن الرحیم

لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ

صبح کو طاہران خوش الحان
پڑھتے ہیں کل من علیہا فان
مثل ایوان سحر مرقد فروزاں ہوترا
نور سے معمور یہ خاکی شہستان ہوترا
آسماں تیری حمد پہ شبنم افشانی کرے
سبزہ نورستہ اس کی نگہبانی کرے

آخری آرام گاہ

چوہدری محمد اسلم ولد چوہدری الہ داد خاں

چیئر مین پاکستان پیپلز پارٹی تھانہ ڈنگہ

تاریخ پیدائش ۱۶ اگست ۱۹۳۳

تاریخ وفات ۱۳ اکتوبر ۱۹۷۲

ڈنگا توں منگو وال غربی (مکھوال ضلع گجرات) جان والی سڑک تے وڑا نچاں والا ناں دا
اک مشہور تے تواریخی پنڈا اے۔ اچ ایس پنڈ وچ وڑا نچاں ٹا بری دا خورے اک دی جی نہیں۔ پورے پنڈ
وچ ون سونیاں گوتاں والے گجرائی گجر نہیں۔ ایہہ پنڈ اک بے تے واقع اے ایس کر کے ایہہ گویڑ لایا
چاندا اے۔ پئی ایہہ پنڈ صدیاں پرانا اے۔ وڑا نچاں والا دا پرانا ناں کیہی ایہدے بارے کوئی وی پکی
تھتھی گل نہیں کیتی جاسکدی۔ حضرت مردان علی شاہ ورگے بزرگ تے سائیں خدا بخش فقیر ورگے پنجابی
شاعری وی ایسے وڑا نچاں والا دی دھرتی وچ محواستراحت نہیں۔ڈنگے توں منگو وال جاون والی سڑک تے اک پنڈ (خوجا) ضلع گجرات آوندا اے۔ خوجا
توں دو تن کلومیٹر لہندے ول حاصل نوالہ پنڈ آباد اے۔ ہن ایہہ پنڈ ضلع منڈ بہاوالدین وچ آوندا اے

حاصلانوالہ اک برسائی نالے دے کنڈھے تے وسد اپیا اے۔ وشکاروں پنڈ ڈھیرا چیرا اے۔ انج لگدا اے کسے تباہ شدہ شہر دے کھنڈران دے طے اتے ایس پنڈوی اساری کیتی گئی اے۔ پنڈ تے پنڈ دے قبرستان میاں صاحب وشکار صرف اوس برسائی نالے دی ای وتھ اے۔ دسیا جاندا اے پئی میاں شیخ محمود برہ عرف باواجی نے حاصلانوالہ آباد کیتا سی تے اوہناں دے باپو حضرت شیخ فتح اللہ نے ضلع گجرات دا اک پنڈ بھلیسر انوالہ وسایا آہا۔ حضرت صوفی نور احمد برہ وی حاصلانوالے دے اک زیویں دار تے اپنے پنڈ دے نمبر دار سن صوفی نور محمد برہ نوں گوجرانوالہ وچ حضرت مبارک دے دربار نال بہوں عقیدت سی۔ صوفی نور محمد برہ دے نال عقیدت پاروں ای مولانا محمد فیض نے اپنے فرزنداناں نور احمد دھریا۔ مولانا نور احمد (وفات 1860ء تدمین نوری دربار کھیالی گیٹ گوجرانوالہ) الغرض صوفی نور محمد برہ دی آخری آرام گاہ بارے کوئی علم نہیں حاصلانوالہ دے قبرستان دے وشکار شیخ محمود برہ داسندر بنیا ہو یا دربار اے شیخ محمود برہ دے مزار تے کوئی کجنا نہیں لکھا ہو یا۔ اوہناں دے مزار دے لہندے پاسے تے چڑھدے پاسے اوہناں دے دو پتراں دیاں ائٹلیاں آرام تھانواں نہیں۔ حضرت شیخ مونگا برہ رحمتہ اللہ علیہ حضرت شیخ محمد برہ رحمتہ اللہ علیہ شیخ محمود دے پتراں دے نال نہیں۔ حاصلانوالے دے ایسے قبرستان وچ پنجابی دے نامور ادیب شاعر، دانش ور تے زمیندار کالج گجرات وچ پنجابی دے پروفیسر بہاء الحق عارف (وفات ۱۵ اپریل ۲۰۰۲ء) دی ائٹلی آرام تھانواں اے۔ ڈنگاٹوں منگووال جان والی ایس سڑک تے چڑھدے پاسے تھوڑا کوہٹواں اک پرانا ڈاٹے تاریخی پنڈ ٹھیلا ساہیاں اے۔ ساہیاں توں اڈا ایس لوک وچ ملھیاں دے گھروں نہیں۔ ایہہ پنڈوی وزانچاں والے تے حاصلانوالے وانگ وشکاروں ڈھیرا چیرا اے تے اک بے تے آباد اے۔ ایہہ سارے پنڈ پنجاب دی پرانتا دکھال دے نہیں پھیالیوں چڑھدے دوکلو میٹر دی وتھ اک پنڈوری پانی دے ٹھنڈے تے ترویں سوے دے کنڈھے پئی دسدی اے۔ اتھے پنجابی دے شاعر اکبر شاہ ہوے نہیں جہاں دے مٹھڑے کلام نال پنجابی لوکائی اپنے من پر جاوندی اے۔ مغلی پنڈ دے سوے دے نال ای لہندے پاسے اک قبرستان وچ اکبر شاہ سکھ دی نیندرے ستا ہو یا اے۔ اکبر شاہ دہ قوردے سروالے پاسے اکبر شاہ دے پوسید محمد شاہ دامزار اے۔ سید محمد دے مزار دے بوہے دے اتلے پاسے تختی تے لکھیا ہو یا اے۔

بسم اللہ الرحمن الرحیم

دربار عالیہ

حضرت سلطان العارفین

سید محمد شاہ مخی لچپال رحمتہ اللہ علیہ

ولادت ۱۸۵۶ء سوموار انتقال ۱۹۲۲ء بروز جمعرات

گنج بخش فیض عالم مظہر نور خدا

ناقصاں را پیر کامل کمالاں را راہ نما

دین است حسین دین پناہ است حسین

شاہ است حسین بادشاہ است حسین

حقا کہ بنائے لالہ است حسین

سرداد نہ داد دست در دست یزید

تعمیر کنندہ

حضور کے بڑے صاحبزادے حکیم سید محمد اکبر حسین شاہ

چوہدری محمد زبیر ولد چوہدری نذیر نمبر دار

موضع مغلی شریف ۱۹۸۷ء

کالوسا ہی

منگووال تا ڈنگا ایسے راہ تے کالوسا ہی ناں دا اک پنڈا آوند اے۔ ایس پنڈ وچ پنجابی دے شاعر شاہ چراغ نے کج چرگزار یا سی۔ شاہ چراغ سوک کلاں ضلع گجرات وچ جمیا تے حضرت شاہ دولا دریا ئی داسمکالی سی۔ شاہ چراغ چوہانوی ضلع چکوال دے اک پنڈ چوہان وچ دفن نیں۔ کالوسا ہی ایس راہ تے آون والے پنڈاں چوں تحصیل کھاریاں دا انتلا پنڈا اے۔ اگلا پنڈ کیراں والا اے جہڑا تحصیل گجرات وچ آوند اے۔ کیراں والا منگووال ڈنگا روڈ دے دونوں پاسے آباد اے وڑانچ مٹو تے سید اتھے وسدے نیں۔ کیراں والے تے آل دوالے دے پنڈاں وچ سکندر خاں وڑانچ وہ بہادری تے جی داری دیاں لوک روایتیاں بہوں پرچلت نیں۔ سکندر خاں وڑانچ دیاں تن زانیاں سن جہاں چوں رب سوہنے نے اوہنوں پنچ پتر دتے۔ لطف علی بڈھے خاں۔ احمد خاں، حیات خاں، تے فضل دادا ایہہ پنچ سکندر خاں وڑانچ دے پت آہے۔ بڈھ قسمتی دے نال سکندر سے پتر اں لطف علی تے بڈھے خاں نے سازش کر کے سکھاں دے لالچ وچ آ کے سکندر خاں وڑانچ نوں سکھاں ہتھوں شہید کرا دیا۔ کیراں والا دے سادات سکندر وڑانچ دے مخالف تے سکھاں دے طرف دار سن۔ جد کہ سکندر وڑانچ منگووال دے سیداں دا عقیدت مندی۔ جدوں سکندر وڑانچ سکھاں ہتھوں شہید ہویا تے کیراں والے دے سید منگووال کول گئے تے اوہناں دادل ساڑن واسے اوہناں نوں خبر دتی پئی تہا ڈا شیر ڈگ پیا اے۔ منگووال دے سیداں نوں سکندر نال بہوں پریت سی ایس لئی ایس مہنے دا اوہناں نوں بہوں منکھ لگاتے اوہناں پر تا وادتا پئی تہا ڈا شیر وی چھیتی ای ڈگ پوے دا۔ کیراں والے دے سیداں چوں غلام حسین بھتوں سر

کڈھواں جناسی غلام حسین شاہ نال دے پنڈ باگڑیا نوالہ (تخصیل کھاریاں) توں کیراں والا آریا سی تے جس تھاں تے سکندر و زانچ شہید ہويا۔ او سے ای تھاں غلام حسین شاہ جان دی بازی ہار گیا۔

سکندر دی شہادت توں چھیتی ای مگروں اوہدے گھر والے تے ٹبر دے دو بے جی جلاپور جٹاں ول ٹر گئے۔ اوس ویلے دی سکھ انتظامیا جو کالیاں بہندی سی۔ کیراں والا وچ سکھاں نے سکندر و زانچ نوں شہید کرن مگروں مٹی دا اک قلعہ وی اساریا۔ جنہوں جوہی لاکائی قلعی والا کھوہ آکھدی ہوندی سن۔ ہن اوس عمارت دکوئی نشان موجود نہیں۔ کیرا نوالہ و زانچاں پنڈ دے دارے وچ پنجاب دا شیر پتر تے آنکھی وریام چوہدری سکندر خاں و زانچ سکھ دی نیندرے ستا ہويا اے۔

ضلع گجرات وچ منگووال ناں دے دو قصبے نیں، منگووال شرقی جلاپور جٹاں دے لاگے دے تے منگووال غربی کنجاہ داے پاسے۔ منگووال شرقی منگووال غربی توں پرانا اے پر ہن منگووال غربی باہلا مشہور تے آباد اے۔ منگووال غربی نوں اک راہ جو کالیاں دو جا پھالیے تے تریجا ڈنگے نوں جاندا اے منگووال دے دکھن والے پاسے وچ عبدالرحیم ورگے صوفی بزرگ دا دربار اے۔ حافظ حضرت سید عبدالرحیم شاہ صاحب شیر پنجاب رنجیت سنگھ دے سمکالی سن۔ رنجیت سنگھ نوں ہندو لوکاں شکایت کیتی پئی شاہ عبدالرحیم گاں دی قربانی دیندے نیں۔ رنجیت صاحب منگووال وچ شاہ صاحب دے کول آیا تے شاہ صاحب دی نورانی صورت دی تاب نہ لیا سکیا تے درباریاں پچھ کیتی پئی توں تے شاہ صاحب نوں قید کرن گیا سیس پر نس کیوں آیا ایں۔ رنجیت نے جواب دتا پئی بے مین کج چرہور شاة صاحب دے چرناں وچ بیٹھار ہندا تے میں آپ وی مسلمان ہو جاندا میں ایسے ڈردا مارا یا اوتھوں نس آیا واں۔ رنجیت سنگھ توں پہلاں احمد شاہ ابدالی وی منگووال تے حملا آور ہو چکیا سی منگووال دے لوکاں وچ اوہ اکھان پر چلت اے۔

کھا د پیتالا ہے دا

باقی احمد شاہ ہے دا

پر رنجیت سنگھ بھانویں سکھ سی پر ایسے دھرتی دا جم سی۔ رنجیت سنگھ احمد شاہ ابدالی دا نگ کوئی قصائی تے نہیں سی۔ بلکہ اک سلجھیا ہو یا پنجابی مردی۔ جدوں رنجیت منگووال اپڑیا تے منگووال دی اک جولاہی نے رنجیت سنگھ نوں شکایت نمالے وچ آکھیا۔

رنجیت سنگھ کاٹا

9 روپے کھڈی دیندا اوس روپے تاٹا

رنجیت سنگھ مائی دہ بولی سن کے بھرا غصے نہ ہو یا سگوں پنجابی مزاج دے ایس پیکر نے جولاہیاں دے کم کاج

وچ وی ہور سوکھتاں دین دافرمان جاری کردتا۔ ایہہ ساری کہانی مینوں شاہ عبدالرحیم صاحب دے دربار (منگووال غربی) دے احاطے وچ بیٹھے دو تن بایاں نے دنائی اوہ مسلمان بابے پنجاب دے اک غیر مسلم حکمران دیاں تعریفاں کرہے سن۔ خورے ایسے لئی آکھدے نیں پئی پنجاب دی اصل تاریخ کتاباں وچ نیں۔ سکون پنجابی عوام دے سینیاں وچ اے۔ پرہن اوہ سینا گزٹ وی تے مردے جارہے نیں۔ شاہ عبدالرحیم دادر بار منگووال دے دکھن پاسے وے۔ آپ دی قبر تے کوئی کتبائیں لکھیا ہو یا۔ پر مزار دے بوہ دے اتے اک نکی جی تختی لگی ہوئی اے جہدی عبارت انج اے۔

یا اللہ

یا محمد

بسم اللہ الرحمن الرحیم

لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ

حضرت سید حافظ عبدالرحیم شاہ صاحب قدس سرہ
تاریخ وفات ۱۲۶۶ھ سید کاظم علی شاہ
تعمیر کنندہ

پیر محمد شاہ

جہلموں 14 میل چک عبدالخالق ناں دا اک پنڈا اے جنہوں اردو تے پنجابی دے ادیب شہیر تے شاعر بے بدل سید ضمیر جعفری دے وڈے سید عبدالخالق نے وسایا سی۔ ضمیر جعفری ایسے پنڈ وچ یکم جنوری 1916ء نوں جمے۔ سید ضمیر جعفری دا پڑانا سلطان العارفین پیر محمد شاہ پنجاب دے ہرمن پیارا شاعری جہدے بیت صدیاں توں سینہ بہ سینہ کشمیر تے پوٹھوہار وچ اک پیڑھی تیک منتقل ہوندے آرہے نیں۔ پیر محمد شاہ ضمیر جعفری دے جنم پورے 20 ورھے اگدون ای۔ 1896ء نوں رب نوں پیارے ہو گئے۔ دھرتی پنجاب دکھن لاگے ای جی ٹی روڈ دے بالکل اتے لہندے پاسے پیر محمد شاہ ہوراں دادر بار اے۔ ایہہ دربار پنڈ داخلی بچادے رقبے وچ اے پیر محمد شاہ ہوراں دے کتبے دی عبارت انج اے۔

یا اللہ

بسم اللہ الرحمن الرحیم

لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ

الا ان اولیاء اللہ لا خوف علیہم ولا هم یحزنون

یا محمد

جبرائیل زبون میدے یزدان بکمند آدرائے ہمت مردانہ
 سرزمین آزاد کشمیر خطہ پوٹھوار کے عظیم روحانی
 پیشوا اور نامور پنجابی صوفی شاعر
 الحاج سیادت پناہ حضرت پیر محمد شاہ رحمۃ اللہ علیہ
 تاریخ وفات ۱۱ جنوری ۱۸۹۶ء

سید ضمیر جعفری نے 12 مئی 1999ء نوں امریکا وچ وفات پائی اوہناں نوں دربار حضرت پیر محمد شاہ
 دے احاطے وچ ای دفن کیتا گیا۔ سید ضمیر جعفری نے نظم تے نثر دونہاں میداناں دیاں ان گنویاں صنفاں
 وچ اپنے قلم دے جوہر دکھائے نیں۔ چڑھدے پاکستان (بنگال) دے دکھ ہون تے اوہناں اک نظم
 لکھی سی جہڑے ایس ویلے مینوں چیتے آرہی اے۔

شاد باد اے سانولے شاداب شہروں کے وطن
 پیار گیتوں کی زمین سو نار نہروں کے وطن
 جو یہاں ٹوٹے تھے وہ پر ڈھونڈنے آیا ہوں میں
 میں کہ ہوں بن باس میں گھر ڈھونڈنے آیا ہوں میں
 چپ درختو سوچتے دھانو مجھے آواز دو
 ہم سفر صدیوں کے یارانو مجھے آواز دو
 مہرباں گلیوں گھروں کو ڈھونڈنے آیا ہوں میں
 راز داں پدما کی لہریں چومنے آیا ہوں میں
 سلطان العارفین پیر محمد شاہ دے دربار دے احاطے وچ ضمیر جعفری تے اوہدی گھر والی جہاں آرا جعفری
 (8 دسمبر 2001ء) دونویں آرام فرمائیں۔ جعفری صاحب دے کتبے دی عبارت انج اے۔

قبر میں کوئی غم نہ کوئی سختی ہے

شہرا جڑ جائے تو یہ بستی ہے

کیسی آسائش بے رختی ہے

یہ میری آخری خوش بختی ہے

سید ضمیر جعفری

پیدائش ۱ جنوری ۱۹۱۶ء

وفات ۱۲ مئی ۱۹۱۹ء

شیخ نور محمد

ڈاکٹر علامہ محمد اقبال دے وڈ کے برہمن سن تے اوہناں دی گوت سپروسی اپہناں دی ٹھاہر کشمیر وچ موضع چسکو پرگنا اڈوان تحصیل کول گام سی او تھوں شرنا تھی ہو کے سیالکوٹ آئے۔ ڈاکٹر اقبال دے دادے شیخ محمد رفیق دادو جاویاہ جلاپور جٹاں ضلع گجرات وچ ہو یا۔ شیخ رفیق دی اوہ سوانی اینی سوہنی سی پئی ساہورے گھر اوہد لقب گجری مشہور ہو گیا ہوسکد اے گجرات دی نسبت داوی ایس لقب وچ دخل ہووے شیخ رفیق دے بارے نذیر نیازی آپنی کتاب اقبال کے حضور وچ لکھدا اے۔

نذیر نیازی نے شیخ دی جس لڑائی وچ رلت دادسیا اے اوہ 21 فروری 1849ء نوں میرے پنڈ کالرہ دیوان وچ ہوئی سی۔ ڈاکٹر اقبال صاحب دے والد شیخ نور محمد 1837ء نوں جسے تے شیخ نور محمد دارو حانی تعلق وی گجرات نال ای سی۔ شیخ نور محمد صاحب حضرت قاضی سلطان محمود ساکن اعوان شریف (وفات 2 مئی 1919ء) دے مرید سن۔ تزکریاں وچ ایہہ آوند اے پئی۔ اک واراں شیخ صاحب ڈاکٹر اقبال نوں وی اعوان شریف حضرت قاضی سلطان محمود صاحب کول لیاے سن۔ حضرت شیخ نور محمد نے 1349ھ نوں وفات پائی۔ اوہناں نوں سیالکوٹ وچ پنجاب وچ تاریخ اسلام دی اک نامور ہستی تے ولی اللہ حضرت امام علی الحق شہید دے دربار دے پیراں وچ دفن کیجا گیا۔ شیخ نور محمد صاحب دے نال ای ڈاکٹر اقبال صاحب دی والدہ تے ڈاکٹر صاحب دی اک دھی وی محو خواب نیں۔ راقم نے 14 اکتوبر 2004ء ڈاکٹر صاحب دے ماپیاں دیاں انتلی آرام تھاں تے حاضری دتی۔ شیخ نور محمد دی قور دے کتبے دی تحریر انج اے۔

۷۸۶

لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ

پدر و مرشد اقبال ازیں عالم رفت

ماہمہ راہرواں منزل ما ملک ابد

ہاتف از حضرت حق خواست دو تاریخ رحیل

آمد آواز رحمت و آغوش لحد

۱۳۵۳۹

۱۳۵۳۹

ڈاکٹر اقبال صاحب دی دھی دے کتبے دا مضمون انج اے۔

اللہ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ اللّٰهِ

معراج بیگم

دختر علامہ محمد اقبال رحمۃ اللہ علیہ

تاریخ وفات

۱۱ اکتوبر ۱۹۱۵ء

بہم ۱۸ سال

پنجاب دی اوس عظیم سوانی (جہنے شاعر مشرق ڈاکٹر اقبال صاحب ورگی مہمان تے تاریخ ساز شخصیت نوں جنم دتا) دی انتہی آرام تھاں تے لگے کتبے تے لکھیا ہو یا اے۔

لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ اللّٰهِ

مادر مخدومہ اقبال رفت

سوئے جنت زیں جہان بے ثبات

گفت اکبر بادل پرورد غم

۱۳ محرم

۳۳

رحلت مخدومہ تاریخ وفات

ڈاکٹر اقبال صاحب دی والدہ محترمہ دی قور دے پشلے پاسے اک سنگ مرمر دا وڈا کتبا وی لکھیا ہو یا۔
اوہدی عبارت انج اے۔

یا محمد

روضہ رسول دی تصویر

یا اللہ

خانہ کعبہ دی تصویر

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ اللّٰهِ

دفتر ہستی میں تھی زریں ورق تیری حیات

تھی سراپا دین و دنیا کا سبق تیری حیات

مثل ایوان سحر مرقد فروزاں ہو تیرا

نور سے معمور یہ خاکِ شہستان ہو تیرا

(اقبال)

حافظہ امام بی بی رحمۃ اللہ علیہ

والدہ مخدومہ اقبال

جائے پیدائش سمبڑیال سیالکوٹ

تاریخ وفات 09-11-1914

خاک پائے ماں جی

یسین طاہر کلکٹر کشم حکومت پاکستان

خواجہ راحت جمیل۔ پاکستان کشم۔ محلہ کشمیری سیالکوٹ

جلاپور جٹاں

جلاپور جٹاں گجراتوں ست میل دے پنڈھ تے وڑانچ گوتے زمینداراں دا آباد کیتا
 ہو یا اے آریا بھٹ اپنی مشہور کتاب راج ترنگنی وچ لکھدا اے پئی سکندر اعظم نے پورس نال جنگ کرن
 مگروں دوشہر و سائے اک دریا جہلم کے دندے تے مونگ دے کول تے دو جا دریائے چناب دے
 کنڈھے تے ویا اوہاناں شا کلا نگر رکھیا۔ سکندر اعظم دے سمیں دا شا کلا نگر ای اج دا جلاپور جٹاں اے
 زبردست خاں تے اجمیر خاں ورگے وڑانچ جٹ سرداراں نے ایس قصبے داناں جلاپور جٹاں رکھیا
 سکھاں دے زمانے ایس قصبے داناں جلاپور جٹاں رکھیا۔ سکھاں دے زمانے ایس قصبے نون اچھی تاریخی
 اہمیت پر اپت وہ گئی۔ ایس جوہ دے اک ٹکڑے زمیندار چوہدری رحمت خاں وڑانچ نے جلاپور دے
 لاگے ای اپنے پو اسلام خاں دے نال تے اک قلعہ اساریا تے اوہاناں اسلام گھر رکھیا
 رحمت خاں وڑانچ سکھ سرداراں سنگ رل کے احمد شاہ ابدالی دیاں فوجاں دا مقابلہ کرداسی۔ انج دا اک
 مقابلہ 1762ء دے لاگے میرے پنڈ کالرہ دیوان سنگھ وچ وی ہو یا۔ ایسے جرم دی پاداش وچ احمد شاہ
 ابدالی دے ماے نواب سر بلند خاں نے رحمت خاں وڑانچ تے اوہدے سنگیاں نون قلعاروہتاس وچ
 دھو کے نال بلا کے شہید کردتاسی۔ رنجیت سنگھ دی رانی جنداں وچ کج چر اسلام گڑھ دے قلع وچ رہی اے
 کج تزکرانگار ایہہ وہ لکھدے نیس پئی پنجابی دے مشہور شاعر احمد یار مرالوی ای جنم بھومی وی اسلام گڑھ
 اے۔ جلاپور جٹاں وچ وڑانچاں دا دارا پنجابی مان مر یادادی علامت اے۔ تے ثقافتی ورثے دی
 حیثیت رکھدا اے۔ سکھاں دے ویلے ای جلاپور جٹاں کشمیریاں دی آمد شروع ہوئی ہر سیاسی تے مذہبی

تحریک وچ ایس تھاں دے جو شیلے وایاں ودھ چڑھ کے سیر لایا۔ مہاتما گاندھی۔ لیاقت علی خاں علامہ عنایت اللہ المشرقی تے عمران خاں ورگے سیاسی اکابرین جلاپور جٹاں آکے اپنی خطابت دے جو ہر دکھا چکے نیں۔ حضرت سید عبدالقادر کلانوری (وفات 1893) شیخ محی الدین (وفات 6 جولائی 1952ء) امیر افغانستان عبدالرحمن دے پرائیویٹ سیکرٹری ڈاکٹر عبدالغنی جلاپوری (وفات 1943ء) تدفین ٹیے والا قبرستان) نام وراستاد ماہر تعلیم فارسی دے پرسوز شاعر افغانستان نوں جدید علماں نال روشناس کرانے والے مولوی نجف علی عاصی (19 جون 1950ء) تدفین ٹیے والا قبرستان) سیاست اخبار دے بانی تے تحریک آزادی دے نامور مجاہد مولانا سید حبیب اللہ شاہ (وفات 22 فروری 1951ء) تدفین میانی صاحب لہور) ایسے جلاپور جٹاں دے ای علمی ادبی مہاندرا لوک نیں۔ بھارتی فلم شارراج بھرتے پاکستانی فلم شاراعجاز درانی وی جلاپور جٹاں دے ای جم پل نیں ازادی دا مجاہد لکھاری تے پنجابی دا نامور شاعر محمد دین میر جلال پوری (وفات 1977ء) تفرین قبرستان بدھو دا آوالہور) وی جلاپور جٹاں دا ای وای سی۔ پاکستان بنن توں نگروں چوہدری مظفر خاں میونسپل کمیٹی جلاپور جٹاں دا پہلا پردھان بنیا۔ چوہدری مظفر خاں جلاپور جٹاں دی تاریخی وژانچ ٹابری دافر دی چوہدری مظفر خاں دا پنجاب دے ایس پاسے پورا وچکاسی۔ 27 ستمبر 1960ء نوں چوہدری مظفر خاں وفات پا گیا۔ اوہنوں جلاپور جٹاں دے قبرستان چوہدریاں وچ سپرد خاک کیتا گیا، اوہدی قبر دے کتبے دی عبارت انج اے۔

۷۸۶

لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ

چوہدری مظفر خاں صاحب

تاریخ وفات

۲۷ دسمبر ۱۹۶۰ء بروز منگل

بوقت ۲ بجے صبح

اب کرم اتنا ہی کرتے جائیے

فاتحہ مرقد پہ پڑھتے جائیے

چوہدری گل نواز وژانچ چوہدری مظفر خاں دا پترسی۔ گل نواز وژانچ مسلم لیگ قیوم گروپ دا پنجاب دا جنرل سیکرٹری وی رہیا۔ 1985ء، 1988ء تے 1993ء وچ تن داری جلاپور جٹاں دے حلقے تون پنجاب اسمبلی دارکن بنیا۔ 1993ء گل نواز وژانچ نے اجو کے وزیر اعلیٰ الہی پنجاب چوہدری پرویز الہی نوں

صوبائی اسمبلی دے الیکشن وچ شکست دتی سی۔ چوہدری گل نواز و ژانچ کولوتار ژدی اک اگھڑویں سیاسی زمیندار ٹابری وچ پرینوے۔ پنجاب دے اچ کوئی سیاست کار چوہدری حامد ناصر چٹھانال وی چوہدری گل نواز و ژانچ دی ساکا چاری اے۔ 15 ستمبر 2001ء نوں چوہدری گل نواز و ژانچ فوت ہو گیا اوہناں نوں والد دے کول قبرستان چوہدریاں وچ سپرد خاک کردتا گیا۔ گل نواز و ژانچ دی قبر دے کتبے دی عبارت انج اے۔

یا اللہ

یا محمد

بسم اللہ الرحمن الرحیم

لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ

آخری آرام گاہ

چوہدری گل نواز خاں و ژانچ

ولد

چوہدری مظفر خاں و ژانچ

تاریخ وفات • 15 ستمبر 2001ء

جلاپور جٹاں وچ کشمیریاں دی وی بڑی کنتری اے۔ ایہتھوں دے کشمیریاں وی حیاتی دے ہر شعبے وچ ناں پیدا کیتا اے۔ میر عبدالغنی جلاپوری کشمیریاں چوں اک معتبر جی آہا۔ میر عبدالغنی سادھو محلا جلاپور جٹاں وچ میر عمر بخش کے گھر جمیا۔ تے 1936ء وچ خاکسار تحریک نال رلیا۔ میر عبدالغنی نے خاکسار تحریک واسے دن رات کم کیتا، خاکسار تحریک دے ودے وڈے کیمپاں وچ شرکت کیتی۔ 1939ء نوں بلند شہر (اتر پردیش) دے محاذ وچ رلیاتے دلی دے آخری کمپ 1946ء وچ حاضری سی۔ 13 جنوری 1956ء نوں جدوں علاما عنایت اللہ المشرقی جلاپور جٹاں دے دورے تے آیاتے اوہنے میر عبدالغنی دے گھرای قیام کیتا۔ میر عبدالغنی جلاپور جٹاں دی اک ہرمن پیاری ہستی سی آپنیاں قومی پدھردیاں سیواواں پاروں میر عبدالغنی کئی داراں جلاپور جٹاں میونسپل کمیٹی دا کونسلر بنیا۔ دو واری میونسپل کمیٹی دا چیئر مین متھیا گیا۔ میر عبدالغنی انجمن اسلامیا جلاپور جٹاں دا وی پردھان رہیا اے گجرات شہر دی نامی گرامی علمی ادبی تے روحانی شخصیت حضرت پیر سید رشید الدولہ دے نیڑے سنگیاں وچ میر عبدالغنی وی شامل سی۔ میر عبدالغنی 22 اکتوبر 1988ء نوں رب نوں پیارا ہو گیا۔ اوہنوں جلاپور جٹاں شہر دے سبھتوں وڈے قبرستان نند پور وچ جنازہ گاہ توں پر بت والے پاسے سپرد خاک کردتا

گیا۔ میر عبد الغنی دے کتبے دی عبارت انج اے۔

بسم اللہ الرحمن الرحیم

لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ

میر عبد الغنی

چیرمین بلدیہ جلاپور جٹاں

ولد میر عمر بخش

تاریخ وفات

۱۲۲ اکتوبر ۱۹۸۸ بروز ہفتہ

پچھڑے کچھ اس ادا سے کہ رت ہی بدل گئی
اک شخص سارے گھر کو ویران کر گیا
شریف شعلہ جلاپور جٹاں دا اک عوامی تے انقلابی شاعری۔ جدوں لیاقت علی خاں
جلاپور جٹاں آیاتے شریف شعلہ نے اُنے شعر اں نال جلسے نون گرمایا۔ جلاپور جٹاں دی عید گاہ مسیت
دی اساری دے حوالے نال وی شریف شعلہ سیواواں نہ بھلن جوگ نیں۔ شریف شعلہ دے ناں تختی انج
وی مسیت دے وچ لگی ہوئی اے تختی دی عبارت انج اے۔

اللہ اکبر

شیخ فیض بخش نے مسجد عید گاہ جلاپور جٹاں کے

لئے چاندی کی اینٹ اور یک صدر روپیہ نقد دیا

اس کی بنیاد ۱۹۳۷ء میں

سید حبیب مالک سیاست اخبار نے انجام دی

منتظم شیخ فیض بخش محمد شریف شعلہ

آپ کا فیض

شریف شعلہ دی پنجابی شاعری دے پراگے داناں "اوکھیاں راہواں" اے ایس پراگے وچ شعلہ نے
اوس سمیں دے وزیر اعظم پاکستان ذوالفقار علی بھٹو دیاں پالیسیاں دی حمایت کیتی اے۔ شریف شعلہ
31 مارچ 1981ء نوں پران ہار گیا اوہنوں جلاپور جٹاں دے نند پور والے قبرستان وچ مسیت دے
نیڑے سپرد خاک کیتا گیا۔ شعلہ دی قور دے کتبے دی عبارت انج اے۔

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

اِنَّ الشُّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِیْمٌ

محمد شریف عرف شعلہ

تاریخ وفات

۳۱ مارچ ۱۹۸۱ء

محمد شریف مذکورہ نبی علیہ السلام کا ادنیٰ غلام اور شاعری میں ارفع مقام اور خادم عوام تھا۔ اخلاق حسنیٰ اور اوصاف حمیدہ کا مالک تھا۔ شیخ فیض اللہ اور مرحوم نے مسجد عید گاہ کے لئے محنت سے کام کیا۔

احمد ظفر

احمد ظفر دے وڈ کے 1857 لاکے فاضل کا ضلع فیروز پور چوں اٹھ کے جھبر ضلع شیخوپورہ آن سے تے مڑاوتھوں اٹھ کے 1934ء نوں راول پنڈی شہر وچ ڈیرا لایا۔ احمد ظفر دے پیدائناں محمود مظفر سی جہڑے بہوں تاپ دے بینکار سن۔ احمد ظفر دی ماں جنڈیالا شیر خاں دی سی۔ تے قطب شاہی اعوان ٹابری نال سانگار کھدی سی۔ 13 نومبر 1926ء نوں احمد ظفر پنڈی دے محلا شاہ نذر وچ جمیا تے بھر جوانی اٹھائی ورھیاں دی عمرے احمد ظفر دی پہلی کتاب بیلے بیلے چھاپے چڑھی۔ احمد ظفر دی تربیت وچ اوہدے چاچے عبدال مرغوب صابر دا بڑا ہتھ اے۔ عبدال مرغوب صابر راول پنڈی دا اک مشہور اخبارچی سی جیس پنڈ چوں منزل تے شمع ناں دے اخبار جاری کیے۔ احمد ظفر دا ترقی پسند تحریک نال وی بہوں نیڑلا سمبندھ سی۔ 9 مئی 1951ء نوں راول پنڈی سازش کیس دا اک ملزم محمد حسین عطا جہڑا احمد ظفر نوں کدے وہ نہیں سی ملیا لیکن ایجنسیاں احمد ظفر نوں مارچ تے محمد حسین عطا بارے اوہدے کولوں پچھ پر تیت کردیاں رہیاں کیوں جے اوکں ویلے احمد ظفر انجمن ترقی پسند مصنفین دار بجٹل جنرل سیکرٹری سی احمد ظفر، روز نامہ امروز، احسان، زمیندار، شہباز (پشاور) دا نمائندار ہیا۔ امروز وچ اوہدا کالم پنڈی کے "شب وروز" دے ناں نال چھپدار ہیا، مفت روزہ پرواز تے روز نامہ جدید پرواز دا ایڈیٹر ہیا۔ جنگ دا چھ مہینے سب ایڈیٹر تے اک ورہار سال "افکار" دا ایڈیٹر ہیا۔ احمد ظفر پبلشر دی رہیا اے تے 16 ورھے براڈ کا سننگ وی کیتی پشاور پنڈی تے آزاد کشمیر دے تراڑ کھل ریڈیو اسٹیشن تے سیواواں سرانجام دیتاں۔ ریڈیو تراڑ کھل تے پروڈیوسر دے طور تے اوہنے کشمیریاں وی مقبوضا کشمیر آزاد کران دی جدوجہد وچ اپنے

پنچراں گیتاں تے نظماں راہیں اپنا سیر رلایا اے۔ راول پنڈی توں چھپن والے اخبار "بادشمال" وچ شاف رپورٹر رہیا۔ پن پن توں اڈ احمد ظفر نے پنجابی تے اردو شاعری دے کئی پراگے یادگار چھڈے نیں۔ اردو 1۔ حسن خزاں 2۔ دل دو نیم 3۔ لازوال 4۔ لامحدود پنجابی کتاباں

بیلے بیلے اکھ دریا وچ سورج بولے پن پن وسدے بدل دا ہنیرا
لکھتاں لکھن والے ہتھ یاداں دے بلدے دیوے۔

احمد ظفر دی پنجابی تے اردو ہر دو زبان دی شاعری ڈاھڈی پڑھن جوگ اے۔ احمد ظفر دی اوہناں مہان پنجابی ہستیاں وچوں اک اے جنھن میں ڈٹھا۔ دسمبر 1992ء نوں لہور دے فلیڈیز ہوٹل وچ ہون والی دو جی جگت پنجابی کانفرنس وچ احمد ظفر دی ڈٹھاتے اوہدی شاعری وی سنی۔ اوس کانفرنس دے حوالے نال اک فوٹو جہدے وچ راقم (افتخار وڑائچ کالروی) احمد ظفر اقبال وڑائچ تے کجھ ہور جی سن لہراں دے 1993ء دے کسے شمارے وچ چھپی سی۔ پرہن لہراں دا اوہ انک میتھوں کھڑچ گیا اے۔ احمد ظفر نے ساری حیاتی ویاہ نیں کرایا۔ اوہناں دے وڈے فیروز پور تے شیخوپورہ ورگے پنجابی اضلاع وچ پھردے پھرانڈے راول پنڈی شہر وچ آئے پراخیری عمرے شہروں نکل کے ضلع گوجرانوالہ دے اک پنڈ بھوماں بانٹھ اپنی بھین دے کول جا کے رہن لگ پئے۔ احمد ظفر اک خوددار مرد سی۔ ایس لئی تھوڑے ای چمگروں احمد ظفر نے اپنی بھین دے پچھو کڑ والا مکان مل لے لیا تاں جے کوئی ایہ نہ آکھے پئی احمد ظفر بھین دے گھر رہندا اے بھوماں بانٹھ پنڈ گوجرانوالہ ضلع کے اک تواریخی تے پرانے پنڈ کلاس کے (کلیلاش کے علی پور چٹھاروڈ توں دھن پاسے اک میل دے پنڈھ تے وے۔ ایس پنڈ پنجابی ادب دے ایس ستارے نے اپنی حیاتی دے اخیر لے دیہاڑیاں وچ لوکیتی اے۔ 16 اگست 2001ء نوں پنجابی زبان دا ایہ نامور شاعر رب نوں پیارا ہو گیا۔ اوہنوں بھوماں بانٹھ دے دھن والے قبرستان وچ سپرد خاک کردتا گیا میں جدوں پنجابی ادب دے ایس مہان سپوت دی اتلی آرام تھاں تے ہاضری دین بھوماں بانٹھ گیا تے اوڈوں قبر تے کتبا کوئی نہیں سی لکھیا ہو یا۔ میں پنڈ وچ احمد ظفر دا خریدیا ہو یا گھروں ویکھیا تے اوہدی بھین تے بھانجی نال وی ملاقات کیتی اوہناں مینوں احمد ظفر دیاں کئی پنجابی تے اردو کتاباں دتیاں تے دسیا پئی جھب ای احمد ظفر دی قبر تے کتبالا دتا جائے دا۔

چوہدری محمد اشرف وڑائچ

چوہدری محمد اشرف وڑائچ نہ سگوں ضلع گوجرانوالہ دا اک نامی گرامی سیاست دان سی سگوں اک جواں مرد انسان سی۔ 1985ء دے الیکشن دے کج دیہاڑیاں مگروں میں اپنے بھرا چوہدری عطا محمد چیمہ آف بینک چیمہ دے نال چوہدری اشرف نوں ملن قلعہ دیدار سنگھ گیا۔ اشرف وڑائچ عطا محمد چیمہ دا گوڑھا جن سی میں اشرف وڑائچ نوں پہلی واری دیکھ رہیاں ساں۔ اشرف وڑائچ دی پروہن چاری تے اخلاق مروت نیں میرے اتے جادو کردتا۔ اشرف وڑائچ دے اتشاہ نال بھرے مکھڑے نوں دیکھ کے ایہہ یقین ای نہیں سی آوند اپنی اوہ الیکشن ہار گیا اے۔ 1985ء توں مگروں وی وڑائچ صاحب نے کئی واری الیکشن لڑیا۔ اخیر اوہ ویلا وی آیا جدوں اشرف وڑائچ قومی اسمبلی دا ممبر بن گیا۔ پاکستان پیپلز پارٹی نال اشرف دی جڑت بہوں گوڑھی سی ایسے پاروں 3 جون 1991ء نوں بے نظیر بھٹو اشرف وڑائچ دے پنڈ جوڈ پور آئی تے اپنے ہتھ نال منجی لان دا افتتاح کیا۔ ایس حوالے نال اک یادگاری کبتا اوس پہلی دے بنے تے سڑک کنارے اج وی پڑھیا جاسکدا اے۔ قلعہ دیدار سنگھ وڑائچ تے سندھو جٹاں دی مالکی والا قصبہ اے۔ قلعہ توں جوڈ پور جاہیے تے راہ وچ ہیگرنال دا اک پنڈ آوند اے۔ ہیگرنال دیوان محمد اشرف اختر قادری جیندی وادربار اے۔ جوڈ پور دے آل دواہلے کوٹ بھوانی داس تے دیواں دا قلعہ ناں دے پنڈ آباد نیں دیواک جٹ کاسٹ اے میں 12 جولائی 2004ء نوں محمد اشرف وڑائچ دی قور تے فاتحہ خوانی لئی گیا میرا خیال اے جوڈ پور پنجاب دا سبھ توں نکا پنڈ اے۔ جوڈ پور دے چڑھدے والے پاسے نکلے جیہے قبرستان وچ چوہدری محمد اشرف وڑائچ محواستراحت اے۔ وڑائچ صاحب دی قور دے کتبے دی تحریر ایسے اے۔

پی پی پی دا جھنڈا

بسم اللہ الرحمن الرحیم

یا اللہ یا محمد

لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ ﷺ

چوہدری محمد اشرف شہید وڑائچ

سابق ایم۔ این۔ اے

چیئر مین ضلعی عشر و زکوٰۃ کمیٹی

ضلع گوجرانوالہ

تاریخ وفات

۱۸ اگست ۱۹۹۶ بروز جمعرات

سٹیج دا بادشاہ

ظہور حسین ظہور

یکم مارچ 1939ء نوں بابے فرید دے شہر پاک پٹن وچ شیر محمد سنیا رے دے گھراک پتر جمیا۔ جہداناں ظہور حسین رکھیا گیا۔ گورنمنٹ ہائی سکول پاک پٹن توں اٹھ جماعتاں پاس کیتیاں۔ اجو کے مہان پنجابی سیوک تے سیانے ملک غلام فرید شوکت وی ظہور حسین دے ہم جماعت سن۔ پاک پٹن شریف وچ بابا فرید جی توں دکھ غلام قادر تے جن پیر دامیلا وی لگدا اے۔ ایہناں میلیاں وچ نور جہاں عالم لوہار، عاشق جٹ، عنایت حسین بھٹی ورگے نامور کلاکاراں اں دی کلانوں دیکھ کے ای ظہور حسین دے من وچ کلاکار بن دی رتجھ جاگی۔ برصغیر دے نامی گرامی گانک دینا قوال دے بھترے میاں دادخاں قوال ظہور حسین دے نکے ہوندیاں دے متر آہے قدرت نے ظہور نوں سریلی واج تاں دتی ای سی ایس گانک ٹبرنال جڑت جڑن نال اوہ راگاں تے سازاں دی دنیا توں وی جانو ہو گئے ظہور حسین ہوراں نوں نیڑیوں جانن والیاں نوں پتا اے کہ اوہ پیٹی بہوں ودھیا و جالیندے سن ایسے لئی جوانی وچ اوہناں اپنے سنکیاں نال رل کے اک دکھ اٹھیر لانا شروع کردتا۔ بنا ٹکٹوں چلدے ایس ٹھیٹر وچ دو جے سنکیاں توں دکھ اوہ آپ وی کناں وچ مندر اں پا، دکھلی دجا کے وارث شاہ دی ہیر تے کدی کدی اپنے شعروی ساندے۔ گل اتیھے ای نہیں مکی اک واری تے اوہ کسے ٹھیٹر کمپنی نال وی ٹر گیا جتھوں اوہناں دی ماں جی نے اوہناں نوں بہوں اوکھیاں ہو کے موڑ لیا وندا۔

ظہور حسین نے پہلا شعر 1960ء وچ نعت شریف دی صورت وچ لکھیا فیر اوہ بابا فرید دی شان منقبت تے ہور نعتیہ کلام میاں دادخاں قوال نوں لکھ کے دیندے رہے۔ 1965ء دی جنگ دوران جناب چوہدری سراج الدین احمد کمبوه (علیگ) تے ساغر صدیقی دی شاگردی اختیار کیتی ایس جنگ دوران اوہناں تر آنے وی لکھے تے فیر اوہناں دا قلم تر کھے پیریں ٹر پیا۔ ظہور حسین نے اپنا آل دوالا ویکھیا تے اوہناں نوں وڈیرا شاہی تے اقتدار پونج بندیاں دے روپ وچ وڈے وڈے مالم سب نظریں آئے ماں بولی پنجابی تے دیس پنجاب دے خلاف سازشاں کردے لوک نظریں آئے اوہناں اپنی شاعری دارخ ماڑے تے لے لوکاں دی واج نوں اچا کرن ول موڑ لیا۔ ماں بولی دے دکھاں نوں بیان کرنا شروع کردتا دیس پنجاب دے سولھے گاؤں نے چھوہ دتے۔

اس مٹی مینوں مونہہ دیا اس آلھنے میں چھہ کھولی اے

میں اک پنجاب دا پتر آں پنجابی میری بولی اے
لاڈیکاں اتھے عقلاں نے علماں دے سمندر پیتے نہیں
ایہہ بلھے شاہ دی دھرتی اے اس نانک پیدا کیتے نہیں
ایہہ ٹلابا لانا تھاں دا ایہہ وارث شاہ دی ٹولی اے
میں اک پنجاب دا پتر آں پنجابی میری بولی اے

ظہور حسین ظہور نے 1970ء دے الیکشن وچ پیپلز پارٹی دے پلیٹ فارم توں ماڑے لوکاں دے دکھ درد بیان کرن دے نال نال وڈیرا شاہی دے خلاف بولنا شروع کر دتا۔ اوہناں دیاں کوتاواں نوں بہوں عوامی پذیرائی لہی تے اوہ پاک چین توں اڈو بے شہراں وچ ہون والے سیاسی جلسیاں دی رونق دا کارن بن گئے۔ وڈیرا شاہی دے خلاف بولن تے لکھن دے جرم وچ اوہناں تے فرد جرم عائد کردتی گئی تے اوہناں دے پڑھن تے پابندی لا کے نظر بندی دا حکم دتا۔ پی پی پی دی سرکار بن تے رہائی ملن مگروں فیرا وہی سٹیج سن تے اوہا ظہور حسین دی اک نظم نوں 8 اگست 1979ء دے میاں چنوں وچ ہوئے مشاعرے دوران سرکار ولوں تعریفی سند تے نقد انعام وی دتا گیا۔ احسان دانش دی صدارت توں دکھ وڈے وڈے دانش وراں وی ظہور حسین ظہور نوں داد دتی۔ ایہا نظم جدوں 11 اگست 1979ء نوں اوکاڑا وچ ہوئے مشاعرے وچ پڑھی تے پتہ نہیں سرکار دے من وچ کیہ آئی کہ 12 اگست نوں اوہناں دے گھرتے چھاپا مار کے اوہناں نوں بندی وان کر دتا گیا۔

کدے کدے دوٹکیاں اتے

وک جان دے انسان سولے

بلے بلے بلے

اتے دتی گئی نظم 11 اگست 1979ء نوں اوکاڑے وچ پڑھی گئی۔ اچانک ساڈی سرکار نوں خیال آیا کہ ایہہ نظم وقت دے حاکماں دے خلاف اے اوس ویلے دے حاکم دے خلاف گل کرن دی سزا پھنسا، کوٹھڑی تے ٹھنکی سی۔ 12 اگست 1979ء نوں ظہور حسین ظہور نوں پھدھ کے ساہی وال جیل وچ ڈک دتا گیا۔ 90 دن قید بامشقت کئی۔ ایسے ای جیل وچ دکھ وکھ ویلیاں ذوالفقار علی بھٹو (وفات 4 اپریل 1979ء) تہ فین گڑھی خدا بخش لاڑکانا سندھ) فیض احمد فیض، آغا شورش کاشمیری، حبیب جالب تے سید عطا اللہ شاہ بخاری ورگے آگوی سماں ٹپا چکے سن تے کئی یادگار لکھتاں ایسے ای جیل یا ترادے دوران تخلیق کر گئے سن۔ ظہور حسین ظہور نے وی جیل وچ گزارے 90 دنوں وچ کئی یادگار نظماں تخلیق کر چھڈیاں۔

موٹے موٹے جندر بند

شامیں سارے اندر بند

گھنٹی وجدی کنجیاں پھڑدا

کاغذ دا اک شیر آوڑدا

مجبوری دا سینا سڑدا

بندا ڈگدا ڈھیندا اڑدا

الٹالاء اس چڑیا گھر دا

باندر باہر قلندر بند

شامیں سارے اندر بند

جیل توں رہائی مگروں زندگی دی گڈی فیر اپنے پینڈے پے گئی۔ شاعری دے نال نال گھر پر وارد اکم چلدار ہیا۔ اکتوبر 1981ء وچ بھارت دے مشہور شاعر کنور مہندر سنگھ بیدی اپنی پاکستان یا تراسمیں پاک پٹن شریف دے نال لگدے اپنے جدی پنڈ چک بیدی نوں دیکھن آئے تاں پاک پٹن دی انتظامیہ نے اوہناں دے آدروچ اک مشاعرے دا پر بندھ کیتا۔ دوروں دوروں شاعر پروھنے سدے گئے پروڈے دکھ والی گل سی کہ بابا فرید دے مانگ شاعر ظہور حسین ظہور نوں مشاعرے وچ نہ سدیا گیا ساہی وال دے ڈپٹی کمشنر حفیظ اختر رندھا وادی ایس مشاعرے وچ رلت کرن لئی آئے سن اوہناں نوں ظہور دے نہ آون دا پتالگاتے اوہناں اسٹنٹ کمشنر پاک پٹن نوں خصوصی طور کہہ کے ظہور حسین ظہور نوں سدیا۔ ظہور حسین ظہور منج تے آئے۔ آل دوالے نوں تکیا تے اپنی گونج دار واز وچ وٹد دے حوالے نال آپ نظم پڑھنی شروع کیتی۔

جی آیاں نوں جی سردارا

توں میرے پنجاب دا پتر

توں مینوں میں تینوں پیارا

نظم کیہ سی دکھاں دا اک وگدا دریا سی۔ کنور مہندر سنگھ بیدی جی تے ڈھانئیں مار مار کے رور ہے سن۔ نظم مکن تیک اوہناں دی لگی داڑھی اتھرو ویاں نال بھیج چکی سی اتھے ای 22 اکتوبر 1981ء نوں ظہور حسین ظہور نوں پہلا بابا فرید ایوارڈ دتا گیا ظہور حسین ظہور دی پہلی کتاب "کوڑے گھٹ" وی پنجابی شعری ادب وچ اک نوبلکلا وادھاسی۔ 1985ء وچ بھارت دے صدر گیانی زیل سنگھ ولوں اک پنجابی کانفرنس لئی ظہور حسین ظہور نوں سدا آیا۔ پرویلے دے حا کماں ولوں چڑھدے پنجاب جاون دی آ گیا نہ

ملن پاروں چڑھدے پاسے دی دھرتی دے درشن نہ پاسکیا پر اک نظم ڈاک راہیں کانفرنس وچ پڑھن لئی ٹو
ردتی

سوچاں دی میت نوں چاکے
ہن میں کہڑے گھر جاواں گا
جے بولاں تے مار دین گے
نہ بولاں تے مر جاواں گا

نظم جدوں کانفرنس وچ پڑھی گئی تاں ہر پاسے ظہور حسین ظہور دے ہاں دے ڈنکے و جن لگ
پئے۔ ظہور حسین ظہور دادو جاشعری پراگا "کونجاں وس کر لاون" اے جہڑا 1995ء وچ چھاپے چڑھیا
ظہور حسین ظہور نوں بابا فرید ایوارڈ بابا بلھے شاہ ایوارڈ، وارث شاہ ایوارڈ، 1991ء جشن خیر پور دے موقع
تے P.I.A ایوارڈ ملیا۔ 23 مارچ 1994ء نوں جمہور میلے وچ وزیر اعلیٰ پنجاب میاں منظور احمد وٹو لوں
گولڈ میڈل وی لبھا۔ 1990ء وچ پاکستان سرکار ولوں حج کرن دی سعادت پر اپت کیتی۔ نومبر
1997ء وچ ننکانے صاحب وچ بابا نانک دے جنم دن تے ہون والے پنجابی پیاریاں دے اکٹھ وچ فخر
پنجاب دا خطاب ملیا۔ ظہور حسین ظہور دیاں پنجابی تحریک لئی سیواواں نہ بھلن جوگ نیں۔ ظہور حسین ظہور
نے 30 نومبر 1997ء نوں وفات پائی۔

دولت وچ دفنا کے اپنی سوچ نوں قتل میں کرنیں سکدا
میں اکھراں نوں زندہ کرناں میں صدیاں تک مر نہیں سکدا
ظہور حسین ظہور نوں پاک پتن شہر وچ حضرت بابا فرید دے مزار توں کج قدماں دے بندھ
تے بابا قائم دین قادری نوشاہی دے دربار دے احاطے وچ سپرد خاک کیتا۔ راقم نے جدوں متر سانسجھ
پنجاب دے سنگیاں منشاء بھٹی آصف نواز ساہی عرفان اصغر و زانچ نوید اسلم و زانچ، ناصر چیمہ تے رضوان
چٹھہ دے نال پنجاب دے ایس کرماں والے پتر دی انجیر لی آرام تھاں تے حاضری دتی تے او دوں ظہور
حسین دی قبر تے کتبا نہیں سی لکیا ہویا۔ ظہور حسین ظہور دی قبر دی سرہاندی آلے پاسے اوہدے پتر دی قبر
تے لگے کتبی دی عبارت انج اے۔

یا محمد

یا اللہ

بسم اللہ الرحمن الرحیم
لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ
رانا شبیر الحسن خان

ولد حاجی ظہور حسین ظہور

تاریخ وفات

۲۸ فروری ۱۹۹۰

خدمت گار انوار الحسن ظہور

ظہور حسین ظہور اپنے پتر بارے اک تھاں لکھدے نیں

28 فروری 1990ء وچ اک جاہل اوہاش تے بد معاش نے کیرم کھیڈ دیاں میرے

18 سال دے ہیرے ورگے جوان نکماؤ پتر شبیر الحسن خانی نوں دل تے چا تو مار کے شہید کردتاتے ذہانت

جہالت ہتھوں بے گناہ قتل ہوگئی ایس حادثے نے میری حیاتی تے صحت دے سارے تاج محل تے خاب

چکنا چور کردتے۔ (کونجاں وس کر لاون صفحا 13)۔

حضرت خواجہ قائم دین برقداز قادری نوشاہی

حضرت خواجہ قائم دین برقداز قادری نوشاہی نے تقریباً اوہناں ای ورہیاں وچ وفات پائی

اے جد وارث شاہ اوہناں توں کج میلاں دے پندھ تے ملکا ہانس (ضلع پاک پتن) وچ بہہ کے آپنی

جگت دھمی تصنیف ہیر وچ رہیا سی حضرت بابا فرید دے دربار دے بالکل لاگے ای ایس خدادوست ہستی

دی اتلی آرام تھاں اے۔ اوہناں دی لوح مزار تے شاعری پنجابی دے نامور صوفی مزاج شاعر تے

پنجابی سیوک حنیف حنفی دا نتیجہ فکر اے پر کتبے تے درج ہجری تے عیسوی سنین دا تبادلہ درست نہیں

۔ حضرت قائم دین نوشاہی قادری دے کتبے دی عبارت انج اے۔

یا اللہ

بسم اللہ الرحمن الرحیم

یا محمد

نحمدہ نصلی علی رسول الکریم

حافظ حضرت خواجہ قائم دین برقداز قادری

نوشاہی قدس سرہ

تاریخ وصال 1765ء بمطابق 1186ھ

نذرانہ عقیدت

برق انداز داجس خطاب پایا اسدی نظرنوں نظریا برق آکھاں

اوبدے دلنوں لوح محفوظ مناں یا کہ روح قرآن دا ورق آکھاں

جہدے نور دیاں لاناں ہر پاسے اونوں کنج میں غرب یا شرق آکھاں
کچھ کہن نالوں حنفی ہے بہتر قطر اوچ دریا دے غرق آکھا

کتبہ دسمبر ۱۹۹۴

منجانب

بزم میرکلاں بادشاہ مرکزی دفتر چنگامیرا گوجرخان

بھڑی شاہ رحمن

آپ دا نام نامی اسم گرامی حضرت شاہ عبدالرحمن عرف پاک رحمن اے۔ آپ واقف رموز حقیقت سن
آپ داناں عبدالرحمن لقب رحمن۔ متانہ بھورے والا اے۔ آپ 995ھ نوں بچا چٹھا تحصیل وزیر آباد
وچ جمے آپ دے والد ماجد داناں صالح عرف میاں سہالی سی۔ جہڑے بہوں چنگے۔ نیکو کارتے متقی
بندے سن۔ شاہ عبدالرحمن دے سلسلہ نسب وچ کنیاں نوں اختلاف اے۔ کدھرے بھٹی راجپوت
کدھرے پنجاب دے نامی گرامی سورے جسرتھ کھوکھر دی اولاد دسیا جاندا اے، کئی لوکی ایہہ وی
آکھدے نیں پئی آپ دا سلسلہ نسب فارس (ایران) دے نوشیروان عادل نال جاردا اے۔ پر آپ
دے کتبے تے قومیت اسدی الباشمی القریشی درج اے۔

مفتی غلام سرور لہوری ہوراں دی کتاب (تاریخ مخزن پنجاب) وچ لکھیا ہو یا اے موضع
بھڑی شاہ رحمن جہڑی تھاں آباد اے پرانے سماں وچ انتھے اک پنڈ رنگن پورڈ ہلاسی جہڑا بھچال آون
نال برباد ہو گیا۔ ایس دے تھیہ یعنی نیلے نوں رنگن پورڈ ہلا دتھیہ آکھدے سن۔ پنجابی زبان وچ غیر آباد
پرانی تھاں نوں بھڑ کہندے نیں۔ تے ایہہ بھڑی مشہور ہو گیا تے پنڈ داناں بھڑی شاہ رحمن مشہور ہو گیا
۔ ہن وی جدون اچی تھاں تے کلمے بنائے جانڈے نیں تے کھدائی ویلے پرانے آثار لہندے نیں باباجی
سرکار شاہ عبدالرحمن مڈھ توں مجذوبانہ جنڈری ٹپان دے عادی سن۔ ذنیاداری ول تو جا بہوں گھٹ دتی
جہدے کارن پیرو مرشد حضرت نوشاہ گنج بخش سن۔ باباجی دی مائی ہوراں آپ دی جذب و سکر دی حالت
دیکھ کے مایکوال حضرت شاہ منور چشتی (اولاد بابا فرید) کول اپڑ گئی۔ حضرت منور شاہ ہوراں عبدالرحمان
دی حالت دیکھ کے دسیا ایہناں اتے سایہ کوئی نہیں تسی ایہناں نوں حضرت نوشاہ گنج بخش کول لے جاؤ
اوہناں کول ایہد احصا اے۔ پیرو مرشد ایہناں نوں معرفت نال ہریاں کر دین گے ایہہ جوان ہو کے فقر
نوں زندہ کرن دے اولیاء کرام وچ آپ داناں چمکے دا۔

حضرت نوشاہ گنج بخش نے شاہ عبدالرحمن نون حکم دتا کہ توں گا دھی تے بہہ کے ڈھگے ٹوریا کرتے کھوہ چلایا کر۔ آپ گا دھی تے بہہ کے کم کرن لگ پئے۔ اک دیہاڑے ایویں خیال آیا ڈھگے وچارے اک تے کھوہ چوں پانی کڈھدے نیں تے دو جے میرا بھاروی چکدے نیں۔ ایہہ سوچ کہ گا دھی تے بہنا چھڈ دتا تے ڈھکیاں دے نال نال ٹرنا شروع کردتا۔ فیرا اک ڈھگے نوں پشاں کر کے پنجالی آپنے گل وچ پالئی تے کھوہ نوں آپ گیڑن لگ پئے۔ ڈھکیاں کولوں بوہتا پانی آپ نے کڈھنا شروع کردتا حضرت پیر عبدالرحمن دیاں چار دھیاں سن پتر کوئی ناہیں آہا۔ حضرت عبدالرحمن عرف پاک بھڑی شاہ رحمن والے 5 محرم 1115ھ بمطابق 1703ء رب نوں پیارے ہو گئے۔ پنجاب دے ضلع حافظ آباد دے پنڈ بھڑی شاہ رحمن وچ دفن ہوئے۔ آپ دی قبر تے مزار ۱۱۳۷ھ وچ اساریا گیا۔ آپ دے دربار دے احاطے وچ آپ دے دو ہترے حضرت صاحبزادہ محمد زمان لقب دولہا عرف دوم رحمان (وفات 23 اکتوبر 1800) دی انتلی آرام تھاں اے۔ حضرت شاہ عبدالرحمن بھڑی والے کتبے دی عبارت انج اے۔

بسم اللہ الرحمن الرحیم

یا رحمت العالمین

یا رب العالمین

الا ان اولیاء اللہ خوف علیہم ولا ہم یخزنون

مرکز تجلیات

قطب عالم غالب الاولیاء امام الاصفیاء وارث جہد الانبیاء سید الاتقیاء شہباز لامکان
محبوب رب لامکان، وحید العصر، وسیع الظفر سید قمر ہاں سرخیل ابدالان ناخدائے کشتی نوشاہیاں

(مرشد حضرت نوشاہ) ہم مرتبہ صدیق اکبر فی المجلس

حضرت سرکار حاجی محمد نوشاہ گنج بخش رحمت اللہ علیہ

(مرید)

حضرت مخدوم سخی عبدالرحمان شاہ المعروف شاہ پاک

اسدی الباشمی القریشی نوشاہی قادری

تاریخ پیدائش ۹۹۵ھ

تاریخ وصال ۱۱۱۵ھ

ہدیہ تبرک صاحبزادہ باوا پیر سید منظور حسین شاہ نقوی نوشاہی قادری لاہور والے

میاں جان محمد ورک

ہک کوئی جان محمد آہار سیلخن سناندا

دوہڑا اوہدا مردادلاں وچ جان محمد پاندا

میاں محمد بخش ہوراں آپنی شاہکار کتاب سفر العشق سیف الملوک وچ ایہہ شعراک اچ پدھرے صوفی شاعر تے درویش بارے آکھیا اے۔ اوہ مہان کوی باعمل صوفی تے صاحب کرامت درویش نیں میاں جان محمد ہوریں لویرے تحصیل و ضلع حافظ آباد وچ جسے۔ ایہہ پنڈ حافظ آباد نو شہرہ ورکاں روڈ تے وئی سٹاپ توں کوئی اک کلومیٹر دکھن ول اے۔ گوجرانوالہ حافظ آباد روڈ تے اک ڈاھرانوالی سٹاپ آوند اے۔ راقم جدوں پنجاب دے ایس مہان صوفی بزرگ دی انتلی آرام تھاں ترے حاضری دین لئی۔ رمضان المبارک ۱۴۲۵ھ نوں گیا تے ڈاھرانوالی ولس ہو کے ای لویرے اپڑیا۔ ڈاھرانوالی توں لویرے دے شکار جید کے سیو کے تے وئی ورگے پیارے پیارے پنجابی پنڈ آوندے نیں۔ میاں جان محمد دے وڈیاں دا پنڈ بوہیکے ضلع شیخوپورہ اے آپ دے والد میاں انور علی داویاہ لویرے ہو یا تے اوہ اتھے آگئے میاں جان محمد زات دے ورک تے پیشہ کاشت کاری سی میاں جان محمد دے ماما میاں ولی محمد اپنے وقت دے چنگے عالم سن میاں ولی محمد نے دلی توں تعلیم پر اپت کیتی میاں ولی محمد ہوراں لویرے وچ اقامتی درس گاہ بنائی ہوئی سی جہدے اک روایت موجب 140 حجرے سن۔ جتھے آکے دور دورا ڈے دے پڑھیار اپنی علم دی تریہہ بھھاندے سن۔ نال ای اک مسیت بنوائی ہوئی سی جہڑی بادشاہی مسیت لہور دے ڈیزائن دی اے۔ ایہدے تے تعمیر دا سن ۱۱۴۷ درج اے۔ ایس مسیت دے تن گنبد سن جہناں وچوں دو تاں راکھی نہ ہون کارن مک گئے نیں پر تریجا سا نبھ لیا گیا اے لویرے پنڈ وچ سراجھاں دی کنڑی باہلی اے۔ لویرے بہوں پرانا تو رانجی پنڈ اے۔ رتی ٹھٹھ جام ڈھولاتے کوٹلا ایہدے پرانے ناں نیں۔ لویرے توں پراں اک پنڈ کوٹ حسن خان دے حسن خان ہنجرانوں رنجیت سنگھ دے پو مہان سنگھ نے جنگ دا سدا گھلیا۔ حسن خان ہنجرانے گاں ذبح کیتی سی تے مہان سنگھ نوں مخبری ہو گئی مہان سنگھ نوں کا وڑگی اچراں نوں حسن خان نوں لویرے وچ میاں جان محمد کیاں باہوٹ (پناہ) بنا لیا تے مہان سنگھ نوں سنیہا چا گھلیا جا جا ڈٹھا جے سکھو بھجیاں نوں واہن اکوچھے ہوندے نیں۔ میاں جان محمد دا لکرا سن کے مہان سنگھ ماٹھاپے گیا نالے مہان سنگھ کیاں دے اندر پورے پنجاب تے راج کرن دی سدھر جاگی ہوئی سی ایس کر کے پنجاب وچ کدھرے کوئی آنکھی سور ما سکھاں نوں نظر آوند اسی اوہدی آور کر دے سن تے پیار پوچے نال آپنا بتا سار لیندے سن۔ میاں جان محمد دا قد 6 فٹ توں اچیرا سی بڑے بہادر تے جنگ جو

سن۔ بڑی وزنی لوہے کی زرہ پاندے سن۔ بڑے چنگے تیر انداز وی سن آپ دے تیرتے زرہ آپ دی اولاد نے جنگال لگن پاروں دفن کردتے نیں۔ میاں جان محمد دے سمیں لویرے وچ مٹی دا اک قلعہ وی ہوندا سی جہڑا گروں میاں جان محمد دی اولاد نے وٹ وٹا لیا تے اوہنوں ڈھا کے اوہدے بلے تے وکھو وکھ مکان اسار لے۔ میاں جان محمد دیاں پنجابی لکھتاں وچ دوہڑے قصا ہیرا نچھا، باراں ماہ تے لہور دے اک شیخ صاحب دا قصا شامل اے۔ کلام میاں جان محمد قادری۔

الف آؤ سہیلو میر یونی میرے کوچ دی خبر جہان ہوئی

اچن چیت کھیڈ کھڈیندڑی نوں پچھوں سدھو یا میں حیران ہوئی

میاں جان محمد نے 1805ء نوں وفات پائی۔ 1808ء نوں اوس ویلے دے پنجاب دے بادشاہ رنجیت سنگھ نے میاں جان محمد ورک دی قورتے اک بیہوں سند رہشت پہلو مزار اسار یا۔ لویرے وچ موجود میاں جان محمد دا مزار ارج وی پنجابی ورثے دی وڈوں وکھال رہیا اے۔ مزار دے لاگے ای اک پرانے وقتاں دی اک عمارت اے جنہوں پنڈ دے لوکی باراں دری آکھدے نیں۔ باراں دری میاں جان محمد دی فیملی دی ای ملکیت اے۔ پنجاب دے عظیم صوفی شاعر حضرت میاں جان محمد بخش کھڑی شریف والے (وفات 1907) اکثر لویرے میاں جان محمد دے دربار تے آوندے رہندے سن تے اتھے بہہ کے کج نہ کج لکھدے رہندے سن۔ میاں جان محمد ہوراں دی چوتھی پشت وچ میاں خیر الدین ہوئے نیں میاں خیر الدین بارے میاں صاحب نے اک شعر ارج لکھیا۔

اک ددھ پیا کے کرن راضی اک ماس کھوان بیٹریاں دے

خیر الدین دی خیر محمد اوئے واہوا ڈٹھے نیں یار لویریاں دے

میاں جان محمد ہوراں داعرس ہرورھے ہاڑ دی دوجی جمعرات نوں لویرے وچ ہوندا اے لویرے وچ غلام جیلانی ورک ولد میاں غلام علی ورک نیں راقم نوں میاں جان محمد بارے ڈھیران ملی جانکاری دتی۔

خواجہ عبدالغفور ہزاروی

حضرت شیخ القرآن، مہتاب فلک، ہادی ملک، ابو الحقائق 9 ذی الحج 1329ھ یکم دسمبر 1911ء 16 ماہ 1968ء بکرم بروز جمعہ المبارک، جمبا پنڈ تحصیل و ضلع ہری پور ہزارہ وچ حضرت مولانا عبدالحمید دے گھر پیدا ہوئے۔ والد ماجد نے اپنے حضرت محمد عالم دے شیخ کامل دے ناں تے محمد عبدالغفور ناں رکھیا۔ مولانا عبدالغفور ہزاروی نے قبلہ عالم غوث زماں حضرت پیر سید مہر علی شاہ صاحب گولڑوی، حضرت مولانا احمد دین، حضرت مولانا محبت البنی، مولانا مشتاق احمد کانپوری اور حضرت مولانا حامد رضا خاں قادری

ورگے مہان لوکاں کولوں تعلیم پراپت کیتی۔

شیخ القرآن حضرت عبدالغفور ہزاروی نے قطب الاقطاب حضرت پیر سید مہر علی شاہ نور اللہ مرقدہ گولڑہ شریف دے ہتھ تے بیعت کیتی تے ایس توں اڈ حجتہ الاسلام مولانا حامد رضا خاں قادری بریلوی، حضرت معصوم بادشاہ نقش بندی چورا شریف، حضرت پیر سید علاؤ الدین القادری الکیانی، حضرت خواجہ گوہر الدین اویسی جید ہڑ شریف تے حضرت خواجہ نور احمد سہروردی نے وی ابو الحقائق نوں آپنے آپنے روحانی سلسلے دی خلافت دتی ہوئی سی۔ حضرت شیخ القرآن علامہ خواجہ پیر محمد عبدالغفور ہزاروی نے جامعہ منظر بریلی شریف الاسلام مدرسہ اہل الصوفیاء گجرات تے دارالعلوم جامعہ نظامیہ غوثیا وزیر آباد وچ تدریسی سیواواں سرانجام دتیاں۔ خواجہ عبدالغفور ہزاروی نے آپنے سمیں دیاں ساریاں نکلیاں وڈیاں مزہبی تے سیاسی لہراں وچ رلت کیتی۔ ظفر علی خاں نے نیلی پوش تحریک دا آغاز کیتا تے ہزاروی ہوری اوہدے وچ شامل سن ہزاروی صاحب نوں مجلس اتحاد ملت دانا ب پر دھان بنایا گیا۔ 23 مارچ 1940ء دی لہور وچ قرارداد پاکستان والے تاریخی جلسے وچ ہزاروی صاحب اگھڑویں سن۔ آل انڈیا سنی کانفرنس 27 تا 30 اپریل 1946ء فاطماں باغ بنارس وچ شمولیت کیتی، ہزاروی ہوراں دے سدے تے قائد اعظم محمد علی جناح 11 جولائی 1946ء وزیر آباد آئے تحریک سول نافرمانی دوران پنجاب دے گورنر ڈگلس نے ہزاروی صاحب نوں باغی (نابر) قرار دے کے گوجرانوالہ دی جیل وچ ڈک دتا۔ تحریک سول نافرمانی دوران ضلع گوجرانوالہ وچ سب توں موہر لے قیدی سن۔ مارچ 1948ء نوں ملتان وچ جمعیت علمائے پاکستان دے اجلاس وچ ہزاروی صاحب نوں جے۔ یو۔ پی دامرکزی نائب صدر بنایا گیا 1953ء وچ مرزائیاں دے خلاف تحریک ختم نبوت وچ ودھ چڑھ کے حصالین دی پاداش وچ ہزاروی صاحب نوں ست مہینے لئی راول پنڈی جیل وچ ڈک دتا گیا حضرت عطا اللہ شاہ بخاری تے تو اب زادہ نصر اللہ خاں نے وی اسلام تے جمہوریت لئی آپ دیاں سیواواں نوں دلوں منیا اے الغرض خواجہ عبدالغفور ہزاروی اک بہترین مدرس، شاعر سیاست دان منطقی مناظر، مفسر محدث، مقرر ذیشان، صوفی تے سبھ توں ودھ اک اچھے عاشق رسول ﷺ کہ انج دا عشق و مستی دادرس دین والا ہن ڈھونڈیاں وی نہیں لبھدا۔ نہیں لبھدے لعل گواچے تے مٹی نہ پھرول جو گیا۔ خواجہ عبدالغفور ہزاروی دی آخری آرام گاہ وزیر آباد ریلوے اسٹیشن تے جہڑا لکڑ وال پل اے او تھوں لہندے والے پاسے اک کلومیٹر توں وی گھٹ پنہ تے پنڈ بھٹی کے وچ اے خواجہ عبدالغفور ہزاروی دی لوح مزار دی تحریر انج اے۔

بسم اللہ الرحمن الرحیم

الا ان اولیاء اللہ لا خوف علیہم ولا هم یحزنون

مرکز تجلیات

قدوة السالکین زبدة العارفين مخدوم اہل سنت شیخ القرآن

خواجہ پیر محمد عبدالغفور صاحب

چشتی نظامی قادری حیدری رحمۃ اللہ علیہ

تاریخ وصال ۷ شعبان المعظم ۱۳۹۰ھ بروز جمعۃ المبارک

بمطابق ۱۹ اکتوبر ۱۹۷۰ء

اقبال چیلیا نوالہ

چیلیا نوالہ ضلع منڈی بہاؤ الدین وچ واقع پنجاب دا اک تواریخی پنڈا اے۔ انسائیکلو پیڈیا اردو دے صفحہ 416 تے لکھیا ہویا اے۔ اسی مقام پر اس جنگ سے پیشتر سکندر اعظم اور راجا پورس کے درمیان جنگ ہو چکی ہے جس میں دنیا کے عظیم فاتح سکندر اعظم کو پہلی مرتبہ محسوس ہوا کہ پنجابی دنیا کے مضبوط ترین اور غیرت مند لوگ ہیں۔ 13 جنوری 1849ء نوں ایسے پنڈ وچ پنجابیان تے انگریزاں دا آپے وچ خونی یدھ مچیا۔ پنجابی جنگ ہار گئے پر انگریزاں نوں انہی مار دتی پئی لندن ناں وچ پٹ سیا پے پے گئے گجرات شہر دے کالری دروازے دا جم پل پر کاش ٹنڈن آپنی کتاب پنجاب کے سو سال وچ لکھدا اے پئی۔

ہمارے والد ہمیں بتاتے تھے کہ ان کے دادا کا ایک بھائی سکھوں کی طرف سے انگریزاں کے خلاف 1849ء میں چیلیا نوالہ کی جنگ میں شریک ہوا تھا۔ جب میرے والد ابھی بچے ہی تھے تو میرے والد کے دادا کا یہ بھائی طویل القامت کڑیل جوان تھا۔ ہولی کے تہوار پر وہ شیر بناتا تھا اور ایک سالم بکری کو اپنے دانتوں سے پکڑ کر اٹھالے جاتا تھا۔ میرے بچپن میں وہ گاؤں کے لڑکوں کو اس جنگ کی کہانیاں سنایا کرتا تھا۔ چیلیا نوالہ کی جنگ میں انگریزوں کا بڑا جانی نقصان ہوا ہلاک ہونے والے انگریزوں کو میدان جنگ ہی میں دفن کر دیا گیا تھا۔ میرے بچپن تک ہر سینچر کے دن پیشہ ورنوہ خواں وہاں چند آنوں کے عوض نوہ خوانی کرتے تھے اور اپنی چھاتیاں پیٹا کرتے تھے۔

چیلیا نوالہ وچ انگریزاں دا اک وڈا قبرستان قتل گڑھ دے ناں توں مشہور اے۔ ایس توں اڈوی چیلیا نوالہ پنڈ وچ کئی تھاواں تے انگریزاں دے نکے نکے قبرستان موجود نیں۔ جتھوں گوڑ لایا جاسکدا اے۔ پئی فرنگیاں دی کئی وڈی کنٹری ایس جنگ وچ ماری گئی۔ وڈا قبرستان قتل گڑھ دے ناں

نال مشہور اے جتھے جنگ وچ مارے گئے سپاہیوں تے افسراں دیاں قوراں نیں۔ کئی قوراں واہوالمیاں چوڑیاں نیں۔ جتھوں پتہ لگدا اے پئی جنگ وچ باہے لوکی مارے گئے ایس کارن کلوکل دفنان دی تھاں کی کئی بندیاں نوں سانجھا اک قبر وچ دبیا گیا۔ ایہناں قبریں دے نال سینٹ تے پتھر نال نیا ہویا صلیبی نشان یادگار دے طور تے اج وی موجود اے۔ لاٹھ دے چار پاسے اردو انگریزی فارسی تے گورکھی (پنجابی داسکرپٹ) وچ عبارت لکھی ہوئی اے۔ انگریزی عبارت نوں میں ان پڑھیا اے۔

AROUND

THIS TOMB WAS FOUGHT THE SANGINARY BATTLE
OF

CHILLIANWALLAH

13TH JANUARY 1849

BETWEEN THE BRITISH FORCES UNDER LORD
GOUGH AND THE SIKHS UNDER RAJAH SHER SINGH
ON BOTH SIDES DID INNUMERABLE WARRIORS PASS
FROM THE LIFE DYING IN MORTAL COMBAT
HONORED BE THE GRAVES OF THESE HEROES
SOLDIERS

IN MEMORY OF THOSE WHO FEL IN THE RANKS OF
THE INDIAN ARMY
THIS MONUMENT

HAS BEEN RAISED BY THEIR SURVIVING COMRADES
AT WHOSE SIDE THEY PERISHED
COMRADES WHO GLORY IN THEIR GLORY AND
LAMENT THEIR FALL

چوہدری محمد اقبال چیلینوالہ پنجاب دا اک مشاہور سیاست دان سی۔ اقبال دے باپوداناں
چوہدری خاں محمد سی۔ اقبال چیلینوالہ 15 فروری 1919ء نوں جمیا۔ ڈل تک تعلیم پراپت کیتی۔ مغربی

پاکستان اسمبلی تے پنجاب اسمبلی دے رکن چنے گئے۔ مجلس شوریٰ دے ممبر دی بنے۔ 1985ء وچ اپنے ای پنڈ دے چوہدری مسعود تے ڈنگا تے آل دوالے دیاں غیر کاشت کار برادریاں دے اگو سیٹھا لہندہ دتا نوں ہرایا اقبال چیلینا نوالہ قومی اسمبلی دے ممبر بن گیا۔ چوہدری اقبال دے دو سپوت چوہدری جعفر اقبال تے چوہدری ناصر اقبال وی قومی اسمبلی دے ممبر رہ چکے نیں۔ چوہدری جعفر اقبال دی سوانی عطیا اشرف وی سوانیاں دیاں مخصوص نشستیاں توں قومی اسمبلی ممبر چنی گئی سیئیر بیورو کریٹ تے تحریک پاکستان دے مورخ ڈاکٹر صفدر محمود سابق وزیر چوہدری شفقت محمود تے سابق مشیر چوہدری اقبال دے ساک نیں۔ چوہدری اقبال دیاں گجرات توں اڈ جنوبی پنجاب تے سندھ وچ وی زمیناں نیں۔ سندھ وچ ٹنڈوا اقبال دے ناں نال بہوں وڈی گوٹھ چوہدری اقبال دے ناں نال منسوب اے۔ 1987ء نوں لائل پور وچ ہون والی گجر کانفرنس وچ پورے پاکستان دی گجر برادری نے آپ نوں اپنا سردار مٹھیا جہڑا کسے وڈے اعزاز توں گھٹ نیں۔

18 مارچ 2001ء نوں پنجاب دا ایہہ نامور فرزند رب نوں پیارا ہو گیا۔ چوہدری اقبال چیلینا نوالہ اخیر لی آرام گاہ چیلینا نوالہ پنڈ توں لہندے پاسے دو میل دی وٹھ تے اوہناں دے بنوائے ہوئے فری آئی ہسپتال دے کول اے۔ ایس فری آئی ہسپتال گلشن اقبال چیلینا نوالہ دا افتتاح سیکرٹری صحت پنجاب چوہدری محمد اشرف نے 19 اکتوبر 1990ء نوں کیا۔ راقم افتخار وڑائچ کالروی نے 28 مارچ 2004ء نوں اقبال چیلینا نوالہ دی آخری آرام گاہ تے حاضری دتی اوس ویلے قبر تے کتبا کوئی نہیں سی لکھا ہویا۔

چوہدری غلام رسول تارڑ

جوکالیاں ضلع منڈی بہاؤ الدین دا چناب کنڈھے اک مشہور قصبہ اے۔ ماضی وچ سکھ سرداراں دی علمداری ہون پاروں دور دور تیک مشہوری۔ جوکالیاں گجرات شہر توں لگ بھگ 30 کلومیٹر دور اڈا ہونا اے۔ دریا جھناں دے دندے تے ہون پاروں جوکالیاں تے اوہدے آل دوالے دی سندھ ساول بندے تے جادو کر دیندی اے۔ گجرات تے منڈی بہاؤ الدین وچ پنجابی دا اک اکھان ایسے پاروں بہوں مشاہور اے۔

بیلا ہووے جوکالیاں

مجھیں رہن سوکھالیاں

جوکالیاں توں کج کلومیٹر گجرات آلے پاسے جاندیاں اک پنڈ سعد اللہ پور

آوند اے۔ پنجابیاں تے فرنگیاں وشکار پہلی جنگ چناؤں پار شہر رسول نگر (ضلع گوجرانوالہ) نومبر 1848ء نوں ہوئی فرنگی کولوں رام نگر (رسول نگر) دا پڑہارن مگروں پنجابی فوجاں دریا ٹپ کے گجرات آلی لاہمب آکھیاں۔ 3 دسمبر 1848ء سعد اللہ پور 13 جنوری 1849ء چیلیا نوالہ تے 21 فروری 1849ء نوں کالرہ دیوان سنگھ وچ انگریزی تے پنجابی فوجاں آپے وچ بھڑیاں۔ اردو تے پنجابی دے نامی گرامی ادیب دانش ور سفر ناما لکھاری مستنصر حسین تارڑ دی جنم بھومی وی جوکالیاں اے۔ چناب دے آرتے پار تارڑاں وی بہوں کنتری اے۔ چوہدری غلام رسول تارڑ نے سیاسی حوالے نال جوکالیاں داناں بہوں روشن کیتا اے۔ 1946ء دے الیکشن وچ غلام رسول تارڑ نے 6786 ووٹ لیکے چوہدری محمد اشرف نوں ہرایا۔ غلام رسول تارڑ 1951ء وچ وی مسلم لیگ دی ٹکٹ تے الیکشن جت گیا پر 1962ء وچ اوہ جہان خان بوسال دے مقابلے تے ایس لئی ہر گیا کیوں جے اوہ چوناں غیر جماعتی سن 1962ء وچ چوہدری ظہور الہی تے غلام رسول تارڑ دا آپے وچ سیاسی ایکاسی۔ 1965ء وچ چوہدری فضل الہی نے غلام رسول تارڑ دی کنڈ تھاپڑ کے اوہنوں ظہور الہی دے مقابلے تے کھلوا دتا۔ ایہہ الیکشن وی تارڑ نے جتیا۔ 1970ء وچ قومی اسمبلی دی سیٹ تے پاکستان پیپلز پارٹی دے ٹکٹ تے تارڑ نے 64883 ووٹ لیکے چوہدری اقبال چیلیا نوالہ نوں ہرایا۔ 1977ء وچ پی پی پی نے ٹکٹ اک واری فیر غلام رسول تارڑ نوں دتا چوہدری منور تارڑ غلام رسول تارڑ دا پتر اے۔ غلام رسول تارڑ 16 اکتوبر 1989ء نوں رب نوں پیارا ہو گیا تے اوہنوں جوکالیاں وچ دربار مائی فریاد دے پیراں آلے پاسے سپرد خاک کیتا گیا۔ دربار مائی فریاد دے بوہے دے متھے تے لگی سنگ مرمر دی تختی تے لکھیا ہو یا اے۔

بسم اللہ الرحمن الرحیم

دربار مائی فریاد

جائیں گے جب جہاں سے کچھ بھی نہ پاس ہوگا

دو گز کفن کا ٹکڑا تیرا لباس ہوگا

غلام رسول تارڑ دے کتبے دی عبارت انج اے

بسم اللہ الرحمن الرحیم

لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ

الحاج غلام رسول تارڑ

سابق ایم۔ این۔ اے

تاریخ وفات

۱۱۶ اکتوبر ۱۹۸۹ء بمطابق

۱۵ ربیع الاول ۱۴۱۰ھ

اناللہ وانا الیہ راجعون

قبرستان گوڑھا محلہ منڈی بہاؤ الدین

میاں وحید الدین منڈی بہاؤ الدین وچ کشمیری ٹابری دے میاں معراج دین دے گھر جنم لیا
بی۔ اے تک تعلیم پراپت کیتی۔ سیاست وچ ڈونگھی دلچسپی رکھدا سی۔ میاں وحید الدین 1987ء نوں
بلدیہ منڈی بہاؤ الدین دا چیئرمین بنیا تے 1988ء نوں پہلی واری پنجاب اسمبلی دا ممبر بنیا۔ میاں وحید
الدین دی سیاسی جڑت مسلم لیگ نال سی۔ نومبر 1994ء نوں میاں صاحب رب نوں پیارے ہو گئے
اوہنوں منڈی بہاؤ الدین شہر دے قبرستان گوڑھا محلہ وچ سپرد خاک کیتا گیا۔ میاں وحید الدین دی قور
دے کتبے دا مضمون انج اے۔

یا قیوم

یا حی

بسم اللہ الرحمن الرحیم

لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ

یا حی یا قیوم برحمتک استغیث

آخری آرام گاہ

میاں وحید الدین

سابق ایم۔ پی۔ اے وریمس بلدیہ منڈی بہاؤ الدین

تدفین ۱۸ نومبر ۱۹۹۴ بروز جمعہ المبارک

پچھڑا کچھ اس ادا سے کی رت ہی بدل گئی

اک شخص سارے شہر کو ویران کر گیا

منڈی بہاؤ الدین دے گوڑھا محلہ قبرستان وچ ای شہید امتیاز احمد (تمغہ شجاعت) شہادت 18 مارچ
1998 توں اڈ پنجابی دے ایچ کوٹی سیوک حاجی محمد عارف دے باپ و لی محمد ہوراں دی قور دے کتبے دا

یا اللہ

یا محمد

بسم اللہ الرحمن الرحیم

لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ

آخری آرام گاہ

ولی محمد

ولد

نئی محمد (شادیوال والے)

تاریخ وفات ۲۳ ذی قعدہ ۱۴۱۹ھ

۱۲ مارچ ۱۹۹۹ء بروز جمعہ المبارک

۲۹ پھاگن ۲۰۵۵ بکری

لکھ ہزار بہار حسن دی اندر خاک سمانی

لاپریت اجہئی محمد جیدی جگ وچ رہوے کہانی

حاجی محمد عارف دی امبوی دی لوح مزار دی تحریر انج اے

یا حی

یا قیوم

بسم اللہ الرحمن الرحیم

لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ

رسول بی بی

زوجہ

ولی محمد

تاریخ وفات ۸ اکتوبر ۲۰۰۱ء پیر

ماں داپیار سمندروں ڈونگھانت نیں پایا

ماں دے قدم ماں تھلے جنت سچ نبی فرمایا

ماں پیونال بہاراں ہوں جو چاہیے سو کرے
 مویاں نال مرن نہیں ہوند ارب دے خوفوں ڈرے
 پشلے پانسے دی تحریر
 باپ مرے سرنگا ہووے دیر مرن کنڈ خالی
 ماواں باہجوں محمد بخشا کون کرے رکھوالی
 بھائی بھائیاں دے دشمن ہوندے بھائی بھائیاں دیاں بانہواں
 ماپے سرد اتاج محمد ماواں ٹھنڈیاں چھاواں

برکت علی عتیق

مرید کے توں ناروال ول جاہیے تے راہ وچ اک مشہور قصبہ نارنگ منڈی
 (ضلع شیخوپورا) آوندا اے نارنگ دے علاقے توں پنجاب دے لوک کالر آکھدے نیں کالروی مشکن
 منجی دی پورے پنجاب وچ دھم اے۔ آپنی واسنا پاروں ایہہ منجی مشکن اکھواندی اے۔ نارنگ منڈی دے
 لاگے آھدیاں ناں دا اک پنڈا اے۔ اجو کے ایم۔ این۔ اے ذوالفقار ڈھلوں دے وڈکیاں چوں لال
 خاں آھدیاں وی تحریک پاکستان دا اک سرگرم کاماسی۔ سابقہ چیئر مین ضلع کونسل شیخوپورا تے 1988ء
 وچ پنجاب اسمبلی دے رکن چوہدری ثار ڈھلوں وی آھدیاں وچ ای سپرد خاک نیں ملک برکت علی
 عتیق علاقہ کالر دا اک نامور سپوت سی۔ آپنے سمیں دیاں سبھے مذہبی تے سیاسی لہراں وچ برکت علی عتیق
 نے ودھ چڑھ کے رلت کیتی تحریک پاکستان وچ برکت علی عتیق دا کردار بڑا مثالی تے وکھرا اے۔ ملک
 برکت علی عتیق بلدیہ نارنگ منڈی دے چیئر مین وی بنے۔ حکیم محمد یونس تے بشیر احمد جھٹول ورنگے سیاسی
 آگووی بلدیہ نارنگ دے چیئر مین رہ وچ نیں ملک برکت علی عتیق 23 جولائی 1995ء نوں رب نوں
 پیارے ہو گئے اوہناں نوں مسجد غلامان نبی نارنگ وچ سپرد خاک کردتا گیا۔ ایس مسیت دے باہر لے
 بوہے دے اتے لگی سنگ مرمری تختی دی عبارت انج اے

یا محمد

یا اللہ

بسم اللہ الرحمن الرحیم

رسم افتتاح

مسجد غلامان نبی نارنگ

مجاہد ملت مولانا عبدالستار خان نیازی

نے

مورخہ ۱۱۹ اکتوبر ۱۹۸۱ کو دست مبارک سے کی

ملک برکت علی عتیق

مسجد دے نال حجرے وچ ملک برکت علی عتیق آرام فرمائیں۔ اوہناں دی لوح مزاردا مضمون انج اے۔

یا اللہ

یا محمد

بسم اللہ الرحمن الرحیم

لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ

کشف الدجے بحمالہ
صلو علیہ وآلہ

بلغ العلیٰ بکمالہ
حسنت جمیع خصالہ

آخری آرام گاہ

ملک برکت علی عتیق

تاریخ وفات ۲۳ جولائی ۱۹۹۵ء

دعاؤں کے طالب

(پسماندگان)

حکیم محمد یونس 1916ء نوں جمیہا تحریک پاکستان دانا می گرامی کارکن سی تے بلدیہ نارنگ منڈی دا چیئر مین وی رہیا۔ حکیم محمد یونس 20 اگست 2000ء نوں فوت ہو گیا۔ اوہنوں نارنگ ریلوے اسٹیشن دے کول اوہناں دی رائس مل وچ دفن کیتا گیا اوہناں دی قور تے کتبا کوئی نہیں لکیا ہویا۔ نارنگ دیاں سیاسی ہستیاں بارے جان کاری نارنگ دے اک جنرل کونسل اعجاز احمد مغل نے دتی۔

بدو ملھی

1850ء نوں لدھیانا مشن پریس توں گرکھی اکھراں تے انگریزی مکھ بندناں چھپی کتاب

GEOGRAPHICAL DESCRIPTION OF THE PUNJAB

(پنجاب دی جغرافیائی تواریخ) دا لکھاری بوئے شاہ لکھدا اے۔ "بدو ملھی ملھی گو تے جٹاں دامکان ہے شہر پناہ کچی تے دو مسیتاں پکیاں۔ پرکھیتی ہر طرح دی بہوں ہوندی ہے۔ چسھاں دا وزیر آباد والا گھاٹ او تھوں پچی (25) کوہ ہے" ملھی جٹاں دی اک مشہور گو ت اے۔ زاتاں برادریاں تے قبیلیاں دے

ٹڈھ یاں پچھو کڑ بارے دلچسپی رکھن والے ایہہ وی آکھدن پئی ملتان داناں ایسے ملھی یاں ملی قبیلے کارن مول ستھان یاں مل ستھان توں ترقی کردا کردا ملتان بن گیا پنجاب دے ایس بہادر قبیلے نیں او سے پاسے 326 دے لاگے سکندر اعظم دیاں فوجاں خلاف بڑی دلاوری تے شجاعت دے نال پنجاب داروایتی مزاحمتی کردار ادا کیتا۔ بدو ملھی دے اک نامی گرامی جاگیردار چوہدری حسین بخش ملھی دے گھراک پتر جمیا جہداناں اوہنے غلام حیدر رکھیا غلام حیدر ملھی نے جی۔ ایچ مسلم ہائی سکول بدو ملھی وچ اودوں تعمیر کردیا جدوں آل دوالے چاہیاں 40 میلاں وچ ہوراک وی ہائی اسکول نیں سی بنیا غلام حیدر خاں ملھی نے 23 ستمبر 1948ء نوں وفات پائی۔

چوہدری نصیر احمد عرف لارڈ ملھی چوہدری غلام حیدر داکلا پترسی۔ نصیر احمد ایل ایل بی کرن مگروں لاہور وچ پریکٹس کرن لگ پیا پر جھب ای وکالت چھڈ کے سیاست دے میدان خازار وچ پیر دھریا اودوں پنجاب وچ پاکستان بناون دے حوالے نال مسلم لیگ دیاں سرگرمیاں سکھراں تے سن لارڈ ملھی نے وی گورداس پور سنیالکوٹ گوجرانوالہ دے ہزاراں لوکاں تیک مسلم لیگ داسنیہا پڑیا۔ پاکستان بن توں بعد چوہدری نصیر داسی جھکا افتخار ممدوٹ دی تھاں ممتاز دولتاناو سی چوہدری نصیر دولتاناوی وزات اعلیٰ دے دور وچ اوہدی کابینا دارکن سی۔ لارڈ ملھی جدوں پنجاب داوزیر تعلیم بنیا تے بدو ملھی دی لوکائی نیں اوہدے کولوں منگ کیتی پئی بدو ملھی وچ چھوہراں لئی اک کالج اسار دیو پر لارڈ ملھی نے ایہہ آکھ کے ارداس رد کردتی پئی اصولی طور تے اے بدو ملھی دی واری نیں آئی دو جے علاقیاں دی حق تلفی کر کے اپنے شہر وچ کالج کیوں بناواں۔ بدو ملھی پاکستان بن توں پہلوں وی اک رونقاں والا قصباسی تے منجی دی بہوں وڈی منڈی سی۔ اتھے دے ہندو سیٹھاں کول کروڑاں داسونا سی شہر وچ ہندو سیٹھاں دیاں اساریاں ہویاں پر شکوہ عمارتاں اے وی ویکھیاں جاسکدیاں نیں۔ کپڑے تے زبور دے جہڑے ڈائزنگن امبر سرتے لہور وچ وی درلجھ (نایاب) سن اوہ بدو ملھی توں مل جان دے سن۔ 1947ء وچ گورداس پور امبر سر مسلم شرنارتھیاں دے جہڑے اجڑے کھیر دے قافلے دسیا راوی دے دادو کے پٹن راہیں بھینی ڈاھریا نوالہ تے بیجو والی دے علاقے وچ آ رہے سن لارڈ ملھی نے اوہناں دے سرتے ہتھ رکھیا تے پنج مربعے زیویں اوہناں مہاجراں نوں دے دی۔

نصیر احمد ملھی حق گو و شمال ظرف تے لوک یار سن۔ اوہناں دی انسان دوستی دے قصے اج وی اوہدی جوہ توں سنے جاسکدے نیں اوہ چار بہناں داکلم کلا بھرا آہا۔ چوہدری غلام حیدر ملھی 55 مربع زیویں دامالک سی مرن توں اگدوں اک ڈنگ غلام حیدر ملھی نے پٹواری نوں سدیا تے حکم دتا پئی میری

ساری زیویں میرے پتر نصیر دے ناں لادے۔ جدوں نصیر نوں کیڑ ہوئی تے اوہنے کرڑا احتجاج کیتا تے تر ت پٹواری مال نوں بلایا تے آکھیا پئی میرے پیودی زیویں دا انتقال میرے ناں نہ کر کیوں جے میں اکلا ایس بھوئیں دا مالک نہیں سگوں میریاں چار بھیناں وی ایس زیویں وچ سیری نہیں۔ پٹواری نے عرض کیتی کہ میں تہاڈے ناں اندراج نہ کیتا تے وڈے چوہدری صاحب رنج ہون دے لارڈ نصیر دے انگاں ساکاں وی اوہنوں سمجھان دا چارا کیتا پئی توں ایہہ نویں رسم پارہیا ایں پر لارڈ حق بات تے ڈٹیا رہیا اوس سمیں کوئی وڈے توں وڈا جاگیر دار ایہہ سوچ نہیں سی سکدا پئی زیویں بھاٹڈے وچ آپنیاں بھیناں نوں وی حصادینا اے۔ لارڈ صاحب نے حج بیت دی سعادت وی پراپت کیتی سی۔ 1951ء وچ عبدالغنی گھسن نے حلقا 2 سیالکوٹ توں چوہدری نصیر ملھی نوں ہر ادتا۔ لارڈ نصیر ملھی تحریک پاکستان دا جیوندا جا گدا پاتری ایس لئی لوکائی نہیں 1956ء دے الیکشن وٹس اوہنوں اک واری فی اسبلی دارکن بنا دتا۔ حیاتی دے اخیر حھے وچ اوہناں لہور دے ریستورانوں نوں آپنیاں مجلساں نال گرمانا شروع کر دتا۔ لارڈ ملھی دی موجودگی وچ کوئی وڈی توں وڈی ہستی وی کھاؤن پیون دا مل ادا کرن دی جرات نہیں سی کر سکدی لارڈ نصیر ملھی 12 جولائی 1991 نوں رب نوں پورا ہو گیا۔ بدو ملھی (ضلع ناروال) ریلوے اسٹیشن توں لہندے پاسے اک فرلانگ دھے پنڈھ تے تے لارڈ نصیر اپنے باپو چوہدری غلام حیدر خاں ملھی دے نال سپرد خاک اے۔ نصیر ملھی دی توردے کتبے دا مضمون انج اے۔

یا اللہ

یا محمد

بسم اللہ الرحمن الرحیم

لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ

مرقد مبارک

چوہدری نصیر احمد ملھی

ولد چوہدری غلام حیدر خاں ملھی

تاریخ وفات

۱۲ جولائی ۱۹۹۱ بروز جمعہ

۲۸ ذوالحجہ ۱۴۱۱ھ

والد محترم افضل احمد ملھی۔ فیاض احمد ملھی

اور تنویر خالدہ

نواب مظفر علی خاں

نواب مظفر علی خاں (1757-1818) نے 1794ء وچ (موسن دی ہٹی) موجودہ مظفر گڑھ شہر دے مقام تے اک عالی شان قلعہ اسار یا جیکوں مظفر گڑھ داناں دتا۔ نواب مظفر خان ملتان دا حاکم سی 1796ء وچ نواب مظفر گڑھ نوں آپنی دریائے چناب پار دی مقبوضات دی راج دھانی بنایا ضلع مظفر گڑھ دو دریاواں (چناب تے سندھ) دی وادی اے جنہوں سندھ ساگر آکھدے نیں۔ زمین دی ساخت تے پرداخت تے آب و ہوا دے لحاظ نال سارے دیس وچ جواب نیں رکھدا۔ مظفر گڑھ ضلع دو دریاواں دادو آبا ہے جہدی وند قدرت نے کیتی ہے مظفر گڑھ وچ سبھ توں ودھ پیدا ہون والا پھل کھجی اے تے دو بے نمبر تے امب۔ کنک منجی تے کما دوی راج ہوندا اے۔ خان گڑھ محمود کوٹ غنم گڑھ واہرہ دین پناہ تے کوٹ ادو ایہدے تواریخی قصبے نیں۔ مظفر گڑھ تے کوٹ ادو دے وشکار گجرات ناں دا اک قصبہ اے اوس قصبے داناں گجرات پڑھ کے من نوں ڈھیر خوشی ہوئی کیوں بے میرے ضلع داناں گجرات اے میرا لے موسے والے متر عبداللہ خالد خاں نے اک کالم راہیں دسیا اے پئی عالم گڑھ ضلع گجرات دے نام گرامی دانشور حکیم محمد اشرف ہوراں دی تحقیق دے مطابق سوہنی دا تعلق ساڈے ضلع گجرات نال نہیں سگوں سوہنی گجرات ضلع مظفر گڑھ دی آہی حکیم صاحب دسدے نیں کے گجرات ضلع مظفر گڑھ وچ کیا راں دے ڈھیر گھر نیں۔ راقم افتخار و زانچ کالروی جدوں کوٹ ادو گیا تے گجرات دے کولوں لنگیا پر سوہنی والا کالم جہڑا عبداللہ خالد صاحب نے بعد وچ لکھیا اے نیں تے میں گجرات قصبے وچ لٹھ کے سوہنی بارے پچھ پر تیت کرداتے او تھدے کیا راں نال وی ملاقات کردا۔

داہرہ دین پناہ

داہرہ دین پناہ ضلع مظفر گڑھ وچ سندھ دریا دے لاگے اک تواریخی قصبہ اے۔ پروفیسر شری ہنس نوں ہر یا ناسر کار نے راج کوی (ملک الشعراء) دا خطاب دتا اوہ وی داہرہ دین پناہ دے جم پل سن۔ جگر گوشہ ابو تراب حضرت سید عبدالوہاب دین پناہ ابن سید حسین 4 سوورھے پہلاں اتھے آئے تے اک جنانی سہاگن دے گھر واسا کیتا۔ حضرت سید عبدالوہاب دین پناہ نے آل دوال دی ساری جوہ وچ اسلام دا چانن کھلاریا۔ آپ دے کمالات وچوں اک ایہہ ہے کہ آپ نے اک بیڑی بنائی سی اوہ بیڑی دھرتی تے بغیر پانی توں ٹردی سی حضرت سید الوہاب دین پناہ دے دربار تے دو چیزاں دیکھن دے قابل نیں اک اوہ تواریخی مسیت جہڑی 1306 ہجری وچ اسری تے دو جا لکڑ دا بہوں وڈا خیر منگن والا اک کاساوی

اے۔ ایس کا سے نون مقامی آبادی کشتہ (کشتی) سدیندی اے۔ ایس کشتے نون حضرت دین پناہ دے سمیں اک اوٹھ میلو آپی گچی وچ لکا کے چکدا سی تے ایہدے وچ کنک کٹھی کردا سی۔ اوس اٹھ د مزار دو میل دور ڈا قصبہ اٹا وچ اے حضرت سید عبدالوہاب دین پناہ دا اوصال ۱۰۰ھ وچ ہو یا اے آپ دے مزار وچ پیدائش ۹۵۵ھ تے وفات ۱۰۱۱ھ لکھی ہوئی اے پنڈت ہری کشن کول انگریز سرکار دا اک قابل افسری اوہنوں تاریخی عمارتاں نال بہوں موہ سی جدوں اوہ مظفر گڑھ دا ڈپٹی کمشنر بنیا تے اوہنے علاقے دیاں عمارتاں دی مرمت ول خاص توجہ دی پنڈت نے حضرت دین پناہ ساکس دے روضے دی مرمت تے صفائی ستھرائی واسطے بڑا کم کینا۔ میں ستمبر 2005ء نون حضرت دین پناہ دے دربار تے حاضری دی اوس نکلے جے قصبے وچ آپ دا سندر مزار دیکھن والیاں تے اک پوتر اثر پیدا کردا اے مزار دے آل دوال اک نکاجناں قبرستان وی اے کسے ادیب نے ای مینوں دسیا پی داہرہ دین وچ حضرت پناہ دے دربار دے احاطے والے اوس قبرستان وچ اردو دے شاعر کشفی ملتانی دی قوراے پر مینوں جتن دے باوجود وی کشفی ملتانی دی انتہی آرام گاہ نہ لکھی خورے اوہناں دی قبر تے کتبہ کوئی نہیں لکیا ہویا

نواب زادہ نصر اللہ خاں

نواب زادہ نصر اللہ خاں ساڈھی قومی سیاست دی اک ایہو جہی شخصیت سن جہدے اڈواڈ خیالاں والے سیاست دانان نون اک پلیٹ فارم تے کٹھے کرن دا اول جان دے سن۔ نصر اللہ خاں آگواؤں دا آگوسی اوہ ایاست دا گھنٹہ گھر وی سی تے جمہوریت دا مینار پاکستان وی۔ اوہنے فرنگی دے خلاف مجلس احرار اسلام دے پلیٹ فارم توں سیاسی جدوجہد دا مڈھ بدھاتے پاکستان بنن مگروں ہر جابر فوجی حاکم دے خلاف آواز چکی نصر اللہ خاں پنجاب دی روایتی مزاحمت دا اک بہوں وڈا نشان سی۔ خان گڑھ ضلع مظفر گڑھ دا اک اتہاسک قصبہ اے نواب شجاع خاں دی دھی تے نواب مظفر خاں سدوزئی (بانی مظفر گڑھ دی سین خان بی بی دے ناں تے ایہہ قصبہ اسریا۔ نصر اللہ خاں دے وڈو ڈکیرے 1800ء دے مڈھ وچ اتھے آئے تے زمین مل لے کے حیاتی گزارن لگ پئے۔ نصر اللہ خاں دے وڈے کے غزنی افغانستان توں آئے سن تے بابر قبیلے نال تعلق رکھدے سن۔ نصر اللہ دے باپوداناں نواب محمد سیف اللہ خاں سی سیف اللہ خاں دی دھرم نال واہو انیز سی اوہ سر سید احمد خاں (ولادت 1817ء وفات 1898ء توفین علی گڑھ کا لچ دی مسجد) دی مسلم ایجوکیشن کانفرنس علی گڑھ نال وی پیوست رہیا 1910ء وچ انگریز سرکار نے سیف اللہ نون نواب دا خطاب دتا تے ۱۱ پنڈوی الاٹ کیتے سیف اللہ خاں نون دفعہ 30 مجسٹریٹ دے اختیار وی حاصل سن 1918ء وچ نصر اللہ خاں جمیا 1924ء وچ نواب محمد سیف اللہ خاں چلانا کر گیا

نواب زادہ نصر اللہ خان نہیں آپنی تعلیم اپچی سن کالج لہور تے ایمر سن کالج (گورنمنٹ کالج) ملتان توں حاصل کیتی۔ نصر اللہ خان دی تعلیم ایف۔ اے سی۔ 1932ء وچ نصر اللہ داویاہ عباس خاکوانی دی سین نال ہويا۔ 1933ء وچ مجلس احرار اسلام وچ رل گے۔ 23 مارچ 1940ء نوں منٹو پارک لہور وچ مسلم لیگ دے اوس تواریخی جلسے وچ رلت کیتی جہدے وچ قرارداد پاکستان منظور ہوئی۔ پاکستان بنن مگروں 50 دے دھا کھے وچ صابائی اسمبلیاں دے الیکشن ہوئے تے نصر اللہ خان مظفر گڑھ دے دو حلقیاں توں جت گیا۔ ممتاز دولتانا دیاں زرعی اصلاحات دی مخالفت وچ نصر اللہ خان نے پیرنو بہار سنگ رل کے انجمن تحفظ حقوق زمیندار تحت الشریعہ قائم کیتی 1950ء پاکستان بنن مگروں اوہ پہلی اپوزیشن پارٹی (جناح عوامی لیگ) وچ رلیا جناح عوامی لیگ دے آگوسین شہید سہروری تے نواب افتخار ممدوٹ سن مگروں ایہا پارٹی عوامی لیگ بنی تے نواب زادہ نصر اللہ خان مرکزی نائب چنیا گیا سہروردی دی وفات توں مگروں نواب زادہ نصر اللہ مرکزی صدر چنیا گیا نواب زادہ نصر اللہ نے 1953ء دی ختم بنوت تحریک وچ ودھ چڑھ کے سیر رلایا۔ جنرل ایوب خاں نے 1958ء وچ ملک تے قبضہ کیتا۔ ایوب دے خلاف حزب مخالفت دیاں جماعتاں دا اتحاد بنیا تے نصر اللہ ایس دا کنوینزیسی۔ 1962ء دیاں بالواسطہ چونناں وچ نواب زادہ رکن قومی اسمبلی چنیا گیا نصر اللہ خاں دیاں جتناں نال 1964ء وچ ایوب خاں دے خلاف الیکشن لڑن لئی مادر ملت فاطمہ جناح نوں راضی کیتا گیا۔ 1964ء متحدہ حزب اختلاف دی انتخابی کمیٹی دا چیئرمین نصر اللہ خاں نوں بنایا گیا 1965ء وچ نصر اللہ خاں نوں قومی اسمبلی دے الیکشن وچ ناکامی دامنہ دیکھنا پیا۔ 30 اپریل 1967ء نوں پنج جماعتی اتحاد PDM بنایا۔ 1967ء توں 1969ء تک ایس اتحاد دے آگواں ایوبی آمریت دے خلاف کرڑی جدوجہد کیتی۔ 1969ء وچ PDM دی تھاں جمہوری مجلس عمل بنائی تے نواب زادہ نصر اللہ خاں کنوینزیسیا۔ 1969ء وچ نواب زادہ نے اپنی پارٹی (چارسیاسی جماعتاں دے ادغام) پاکستان جمہوری پارٹی (PDP) بنائی پاکستان جمہوری پارٹی دا ڈھا کہ وچ پہلا کنونشن ہویا نورالامین (23 دسمبر 1893 تا 2 اکتوبر 1974) صدر تے نصر اللہ خاں نوں نائب صدر چنیا گیا۔ 1970ء دے الیکشناں وچ نواب زادہ نصر اللہ خاں نے مظفر گڑھ توں قومی اسمبلی دے الیکشن وچ غلام مصطفیٰ کھر دے ہتھوں شکست کھادی۔ ذوالفقار علی بھٹودی سرکار دے خلاف پیرپگاڑا دی آگوائی وچ حزب مخالف نوں نواب زادہ نصر اللہ خاں نے اک مٹھ کیتا۔ نصر اللہ خاں 1973ء وچ متحدہ جمہوری محاذ دا آگوا بنیا۔ 1974ء وچ UDF بنیا نصر اللہ خاں ایہدے وچ شامل سی۔ 1977ء وچ UDF دی تھاں پاکستان قومی اتحاد بنیا تے نصر اللہ خاں ایہدے سینئر نائب صدر بنیا۔ 1977ء قومی اسمبلی دا الیکشن نصر اللہ خاں نے جتیا تے حلف نہ چکیا۔ 1979ء ذوالفقار علی بھٹونوں

پھا ہے لایا گیا تے نصر اللہ خاں ملک دا پہلا سیاست دان سی جہنے بھودی موت دے جھب مگروں بھٹو دے چاچے پیر بخش نوں تعزیتی تار گھلیا۔ 1980ء وچ نواب زادہ نصر اللہ خاں دی بے نظیر نال پہلی ملاقات ہوئی۔ فروری 1981ء جنرل ضیاء الحق دے خلاف ایم آر ڈی بنائی۔ 1981ء وچ ایم آر ڈی نے آمریت دے خلاف تحریک چلائی۔ 1985ء دے غیر جماعتی جنرل الیکشن دا پاکستان جمہوری پارٹی نے باہیکا ت کیتا۔ نواب زادہ نصر اللہ خاں نے 1988ء وچ قومی اسمبلی دا الیکشن جتیا تے اسحاق خان دے خلاف صدر تاتی الیکشن لڑیا تے دونواں وڈیاں جماعتاں پی پی تے اسلامی جمہوری اتحاد دے غیر اعلانیہ اتحاد دے باوجود 98 ووٹ پراپت کیتے۔ 1988ء بے نظیر وزیر اعظم بنی تے نواب زادہ ظفر اللہ نے بے نظیر دے غیر جمہوری کماں دی کھل کے مخالفت کیتی۔ 1990ء وچ نواز شریف ملک دا وزیر اعظم بنیا تے نواب زادہ نصر اللہ نے آپنا سفر مزاحمت جاری رکھیا تے پی پی نال رل کے آل پارٹیز کانفرنس دے بنیاد رکھی۔ 1993ء وچ نصر اللہ خاں من قومی اسمبلی دارکن چنیا گیا اتھے اوہ قومی اسمبلی دی کشمیر کمیٹی دا چیئر مین وی بنیا 1997ء نواز شریف وزیر اعظم بنیا تے نواب زادہ نصر اللہ خاں نے اپوزیشن جماعتاں نوں کٹھا کیتاں تے JDA دے نینہ رکھی۔ 1999ء جنرل مشرف نے ملک تے قبضہ کیتا تے نواب نصر اللہ خاں نے مسلم لیگ (ن) تے پی پی دے اتحاد دے نال (ARD) دے پردھان رہے۔ نواب زادہ نصر اللہ خاں لہور ریلوے اسٹیشن دے لاگے 32 نکلسن روڈ دے اک سادہ جے کرائے دے مکان وچ رہندا آہا۔ ایہہ مکان پاکستان جمہوری پارٹی دا صدر دفتر سی۔ نواب زادہ نصر اللہ خاں لہور توں چھپن والے اخبار آزاد ڈاٹ ایڈیٹوری رہیا۔ ونڈتوں اگدوں پنجاب دے ساہنے تارا سنگھ نے کرپاں لہرا کے پنجاب وچ فساداں دی بنیاد رکھی تے نواب زادہ نے ماسٹر تارا سنگھ دے خلاف آزاد وچ اک اداریا لکھیا۔ حقہ ترکی ٹوپی پان سگار تے امب نواب زادہ دیاں من پسند شیواں سن۔ نواب زادہ 73 ورھے تیک سیاست کردار ہیا نصر اللہ خاں نر سیاست دان ای نہیں سی سگوں اردو دا بہوں وڈا شاعر وی سی شاعری وچ اوہ ناصر تخلص کرداسی نصر اللہ توں بغیر اردو شاعری نامکمل اے۔

پھر شور سلاسل میں سرواز آتی ہے
 پھر پیش نظر سنت سجاد ولی ہے
 اک برق بلا کوند گئی سارے چمن میں
 تم خوش کہ مری شاخ نشین ہی جلی ہے
 کب اشک بہانے سے کٹی ہے شب ہجران
 یا کوئی بلا صرف دعاؤں سے ٹلی ہے

دو حق و صداقت کی شہادت سر مقتل
 اٹھو کہ یہی وقت کا فرمان جلی ہے
 ہم راہر و دشت بلار و زازل سے
 اور قافلہ سالار حسین ابن علی ہے

نواب زادہ نصر اللہ خاں سن 2003ء جمعہ 26 ستمبر دی و شکار لی رات 12:53 منٹ تے رب نوں پیارا
 ہو گیا۔ 28 ستمبر بروز اتوار 11:15 منٹ تے نماز جنازہ مولانا فضل الرحمن نے پڑھائی۔ 50 ہزار
 دے لاگے انساناں نے نماز جنازہ وچ رلت کیتی۔ خان گڑھ دی دھرتی نے انساناں دی اینی وراہٹی ایس
 توں اگدوں کدے ناہیں ڈٹھی آہی۔ مولانا فضل الرحمن نے بابائے جمہوریت مرد اختلاف نواب زادہ نصر
 اللہ خاں دا جنازہ پڑھایا۔ نواب زادہ نصر اللہ خاں دی میت نوں قومی پرچم وچ لھیٹ کے خان گڑھ وچ
 نواب زادہ نصر اللہ خاں دے آبائی گھر سیف نگر دے ساہنے اوہناں دے جدی خاندانی گورستان وچ سپر
 د خاک کردتا گیا۔ راقم افتخار و زائچ کالروی نے 24 ستمبر 2005ء نوں خان گڑھ وچ نصر اللہ خاں دے
 مزار تے حاضری دتی تے اوہناں دی قوردا کتبہ نوٹ کیتا۔

لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ

۷۸۶

لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ

درو دا براہی

ہمیں خبر ہے کہ ہم ہیں چراغ آخر شب

ہمارے بعد اندھیرا نہیں اجالا ہے

بابائے جمہوریت

نواب زادہ نصر اللہ خاں

تاریخ پیدائش ۱۹۱۸ء

تاریخ وفات ۲۶ ستمبر ۲۰۰۳

حضرت علامہ عبدالعزیز پرہاڑوی

حضرت علامہ عبدالعزیز پرہاڑوی احمد پور شرقیہ وچ ۱۲۰۹ھ نوں حضرت حافظ جامد دے گھر جمے تے آپ
 دے وڈے کاہل توں آکے احمد پور شرقیہ وچ آباد ہوئے۔ علامہ عبدالعزیز پرہاڑوی دی ذات قریشی سی
 آپ نے حضرت خواجہ حافظ جمال اللہ ملتانی دی بیعت کیتی۔ کسب علم حضرت قبلہ عالم نور محمد مہاروی تے
 خواجہ خدا بخش خیر پور ٹامیوالی توں کیتا۔ اہل سنت دا ایہہ عظیم فرزند 273 علماں دا جانو آہا کئی سو کتاباں

دے لکھاری علامہ عبدالعزیز پر ہاڑوی دیاں لکھتاں مصرتے کمیرج یونیورسٹی وچ پڑھائیاں جانڈیاں نیں۔ آپ دی مشہور کتاب انوار جمالیہ وچ حضرت حافظ جمال اللہ ملتانی دے حالات لکھے نیں۔ عبدالعزیز پر ہاڑوی اک مہان لکھاری تے کھوج کارسن پر کیول 30 دیاں 32 ورھے حیاتی گزار کے رب نوں پیارے ہو گئے۔ اک عالم تے لکھاری ہون دے نال نال اوہ پنجاب دی دھرتی دے مزاجتی رنگ دی وی نمائندگی کر دے سن۔ کہندے نیں مہاراجا رنجیت سنگھ داسماں سی اوہ کوٹ ادو آیا۔ چار چو فیڑے دے پنڈاں دے سر پنچ تے ٹبراں برادریاں دے موہری رنجیت نوں اسلام کرن کوٹ ادو اپڑے رنجیت نے اپنے کے سپاہی نوں پچھیا پئی ایس جوہ دا کوئی راٹھ رہ تاں ناہیں گیا جہڑا ایس کچاہری وچ نیں پجا۔ بد بخت مکبری چاکیتی پئی علامہ عبدالعزیز پر ہاڑوی صاحب ناہیں اپڑے۔ مہاراجے سپاہی ٹور کے پچھ چاکیتی۔ سپاہی آکے آپ کو لوں پچھیا پئی تسی کوٹ ادو رنجیت سنگھ مہاراجے نوں ملن کیوں نیں گئے تے آپ نے ترت ولدا تاپی مینوں لوڑ کوئی نیں۔ سپاہی پرت گیا تے بھری کچاہری وچ ونج آکھوس پئی علامہ صاحب آکھدے نیں مینوں حملہ آور نوں ملن دی کوئی لوڑ ناہیں۔ مہاراجا نوں بہوں وٹ چڑھیا تے اوہنے مسلح دستے نوں حکم دتا علامہ صاحب نوں لے کے آو۔ دستا بے ناہلی والے کھوہ کول اپڑیا سی پئی علامہ صاحب دے اک متر ہوت پر ہاڑنے آکھیا سائیں اج چنگا سو ہنہا مروایا بے فوج پنڈتے حملہ کرن پئی آوندی بے۔ علامہ صاحب کول ای قلمدان پیا ہو یا سی۔ اک تعویذ لکھ کے آکھیا کہ لہنوں مدرسے سی کھوہی دک ماہ نال بنھوتے طالب علماں نوں آکھیا پئی کھوہ نوں پورے ٹل نال گیرو۔ طالب علم کھوہ گیرن لگ پئے جیوں جیوں لوٹیاں دا ولھیرکا باہر آوند اہر لوٹے چوں اک مسلح سپاہی باہر آوندا۔ آٹھیا بھرتج گیا۔ مہاراجے دے دستے نے جدوں اپنے توں کئی گنا چو کھی مسلح فوج کٹھی ہوئی ڈٹھی تے ایہدی اطلاع مہاراجے نوں کیتی مہاراجے نیں دستیا پچھا نہہ بلا لیا تے علامہ صاحب کو لوں معافی مانگی۔ حضرت علامہ عبدالعزیز پر ہاڑوی صاحب نے کھوہی کوں پٹھا پھیرن دا حکم دتا تے سپاہی سارے کھوہی وچ لگ گئے۔ حضرت علامہ عبدالعزیز پر ہاڑوی دا انتقال 1229ء وچ ہویا تے پر ہاڑ شرتی نزد کوٹ ادو مدرسے دے احاطے دے اندر دفن ہوئے۔ مرقد مبارک دانشان دستی پر ہاڑ مدرسے دے اندر اے وی موجود اے۔ آپ نے خواب وچ بشارت دتی سی پئی میر امرقد کچا کھیا جائے مینوں انج ای سکون ملدا اے عبدالعزیز پر ہاڑوی پ ۱۲۰۹ھ وقات ۱۲۲۹ھ تدفین پر ہاڑ شرتی تحصیل کوٹ ادو ضلع مظفر گڑھ۔ نواب ادو خاں میرانی بلوچ سی جدوں نواب غازی خاں (حاکم ڈیر غازی خاں) نے ادو خاں میرانی نوں ایس جواہ دا حاکم بنا کے گھلیا تے ادو خاں نے ایس شہر دے دو والے اک کچا قلعہ اسار یا ادو خاں دے ناں تے ایس شہر داناں کوٹ ادو مشہور ہو گیا۔ کوٹ ادو دے اک قبرستان ولی وچ اک کچی قور بارے روایت سے پئی ایہہ بانی شہر ادو خاں میرانی

دی اتلی آرام تھاں اے۔ کوٹ ادو تحصیل دے اک پنڈھٹھی حمزہ وچ 1343ء ہنوں جنم لین والے قاضی سلطان محمود (مدفن گورستان شیخ سعدن ڈوگر اکلاسر پنجاب دی روایتی انکھ تے دلیری دے وارث سن۔ قاضی سلطان محمود نے وڈی لام سمیں جبری فوجی بھرتی دی راج کے مخالفت کیتی سی۔ کوٹ ادو دے اک پنڈھٹھی تنو والا وچ 1928ء نوں پنجاب دا اک مہان سپر پٹھانے خاں جمیا تے ماپیاں ایہداناں غلام محمد رکھیا پر سیداں دی اک بالڑی نے اوس نوں پٹھانا خاں آخھ کے سدیا۔ پٹھانا نے دابا پو آ اپنے جدی پٹھے وچ کوئی دل چسپی نہیں سی رکھدا۔ اوہ ستویں پڑھدا اسی جدوں اوہدے پوخمیسا خاں نے وفات پائی۔ اک دن پٹھانا خاں نوں خواجہ فرید دے کلام وچ انج داورد لبھا چہنے اوہدی حیاتی وچ موسیقی تے معرفت دے رنگ بھرتے پاکستان سرکار نے اوہنوں تمغہ حسن کارکردگی نال نوازا۔ پنجابی لوک تے عارفانہ گائیکی دے حوالے نال پٹھانے خاں داناں اک لینڈ بن چکیا اے۔ میوزک دے ایس نامی گرامی شاردی آخری آرام گاہ کوٹ ادو شہر وڈے قبرستان وچ اے پٹھانے دے کتبے دی عبارت انج اے۔

آیت الکرسی

لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ

سائیں پٹھانے خاں

ولد خمیسا خاں بریال

عمر 80 سال

وفات 9 مارچ 2000

بلھے شاہ اسان مراناں

مر جائے کوئی ہور

سید عطاء اللہ شاہ بخاری

حافظ سید ضیاء الدین پنجاب ضلع گجرات دے پنڈنا گڑیاں وچ جمے۔ گجرات توں تقریباً 15 میل پر بت و لے کشمیر نال لگدے پہاڑ دے دامن وچ ایہہ نکاجیا پنڈ مہاراجا اشوک دے سمیں۔ ناگنی دے نال نال مشہوری۔ مگروں کسے ویلے ایہہ ناں وگڑ کے ناگڑیاں بن گیا۔ گلاب نگھ دے ویلے 1844ء وچ کشمیر توں کج مسلمان ٹبر اتھے آوے حافظ ضیاء الدین دائبروی ایہناں وچوں ای اک سی۔ حافظ ضیاء الدین اپنے چاچے سید حیدر شاہ بخاری تے تائے سید پیر صاحب بخاری دے نال رل کے ناگڑیاں توں پٹنہ بہار پٹھینے دی سوداگری کرن لئی آئے اتھے حافظ سید احمد اندرابی دی دھی فاطمہ اندرابی نال حافظ ضیاء

الدین داویاہ ہو گیا۔ حافظ سید احمد اندرابی دانب حضرت خواجہ باقی باللہ نال جارلد اے۔ چن تے سورج دی ایس جوڑی داشا چانی دی شکل وچ ای نکلناسی۔ 1891ء وچ ایہناں ول اک پت جمیج تے جہڑا اوڈا ہو کے ایس دھرتی اتے فرنگی داسبھ توں وڈانا برنیا۔ ایس سپتر داناں سید عطاء اللہ شاہ بخاری اے عطاء اللہ شاہ بخاری نے نکلے ہونڈیاں ای گھر وچ مذہب شعر و ادب دا چرچا سنیا۔ اوڈوں مشہور شاعر شاد عظیم آبادی اوہدا محلے داری۔ 1895ء وچ اوڈوں عظیم فاطمہ اندرابی رب نون پیاری ہو گئے۔ عطاء اللہ نون دولت قرآنی ورثہ وچ لکھی سی۔ اوہدانا پوتے ماں سارے قرآن پاک دے حافظ سن۔ فیر اوہدی جھولی ایس نعمت توں کوں ویہلی رہ سکدی سی اوہداسینہ وی فیض یاب ہو گیا۔ کویت دے محمد عمر عاصم صاحب نے قرآن وچ عطاء اللہ بخاری طاق کردتا۔ امرت سردی کڑا کمہاراں والی مسیت دے خطیب مفتی غلام مصطفیٰ کولوں وی دین دا درس لیندے رہے۔ 1914ء وچ عطاء اللہ شاہ بخاری داویاہ اپنے پنڈنا تڑیاں وچ اپنے چاچے دی دھی نال ہو یا۔ عطاء اللہ شاہ بخاری نے اپنی روحانی تربیت لئی اپنا ہتھ پیر مہر علی شاہ گولڑوی دے ہتھ وچ دے دتا۔ 13 اپریل 1919ء و ساکھی والا دن پورا امرت سے شہرت وچ نہا گیا پنجابی اپنے آگوواں دی رہائی لئی اکٹھے ہو کے جلیاں والا باغ امرت سروچ احتجاج کر رہے سن کہ جنرل ڈار نے اوہناں تے گولی چلان دا حکم دے دتا۔ سینکڑے زردوش پنجابیاں نون شہید کردتا۔ عطاء اللہ شاہ بخاری نے اپنیاں اکھاں نال بے گور و کفن لاشاں نون تکیا۔ فوجی بوناں دی دھمک شاہ ہوراں اپنی ہک تے محسوس کیتی۔ عطاء اللہ شاہ دیاں رگاں وچ دوڑن والا پوتر لہو انتقام دیاں راہواں ڈھونڈن لگ پیا۔ امرت سردے گول باغ وچ مولانا شوکت علی دی پردھا نگی وچ خلافت کانفرنس ہو رہی سی۔ عطاء اللہ شاہ بخاری نے اوٹھے دی تقریر کیتی پئی فرنگی سرکار دیاں دھوڑاں پٹ دیتاں۔ ایہہ عطاء اللہ شاہ بخاری دی پہلی تقریر سی سارے ملک وچ خلافت کمیٹیاں بنیاں لہور دے سرکڈھ آگوواں نے کمیٹی بنائی پر پنجاب دے لاٹ (گورنر) سرماہیکل اوڈا اردے حکم تے بھن دتی۔ عطاء اللہ شاہ نے سرتے کفن بنھ سکے تے ہتھ وچ موٹا ڈنڈا پھدھ کے پڑ وچ آگئے اوہناں دیاں اکھاں وچ انج دی چمک سی پئی جہڑا ایہناں ول دھیان نال تکلدا اپنے پنڈے وچ ڈردی لہر محسوس کردا۔ بخاری صاحب شیراں وانگر گج رہے سن۔ کون آکھدا اے لہور وچ خلاف کمیٹی نہیں بن سکدی میں آکھنا کس مائی دے پتر وچ ہمت کہ لہہنوں بھن کہ وکھائے شاہ صاحب جیس گھر وچ ٹر جاندے اوٹھے ای خلافت کمیٹی دا دفتر بن جاندا۔ ضلع گجرات وچ 1200 دے لاگے خلافت کمیٹیاں بن گیاں۔ 27 مارچ 1921ء نون پہلی واری پنجاب دے ایس شیر نون جیل دیاں سلاخاں دے کچھے ڈک دتا گیا۔ امرت سرتے لہور دیاں جیلاں وچ رکھن توں بعد ایس بر شیر نون میانوالی جیل گھل دتا گیا۔ ایہہ جیل پنجاب دا کالا پانی سدیندی آہی۔ اتھے لیاون دا کارن وی

ایہہا سی پٹی ازادی دے متوالے تے کج ہو رد پایا جائے۔ راج پال ور گے کمینے نے جدوں سوہنے محبوب بارے نازیبا تے دکھ دایک کتاب لکھی تے مسلماناں دی غیرت دے بالن نوں اک لگ گئی۔ لہور وچ عطاء اللہ شاہ بخاری دی تقریر سن کے نمازی علم الدین شہید نے اوس بے غیرت دے پتر راج پال نوں پھڑ کا دتا۔ اوہناں دناں وچ ای عطاء اللہ شاہ بخاری نوں گرفتار کر کے روہتک جیل وچ ڈک دتا گیا۔ لہور وچ انجمن خدام دین دے ورھے وارا کھ وچ 500 علماء دی حاضری وچ جہدی اگوائی دیو بند دے شیخ الحدیث حضرت انور شاہ کشمیری کر رہے سن سید عطاء اللہ بخاری نوں امیر شریعت دالقب دتا گیا۔ اوہناں نے امیر شریعت دالقب پر اپت کردیاں سار پنجاب وچ سول نافرمانی داندھ بنھ دتا۔ امیر شریعت نے بمبئی وچ اک وڈے جلسے نوں خطاب کردیاں آکھیا غلامی سب توں وڈا پاپ اے جے ایس گناہ توں نکلنا جے تے ایڈوں ودھ موقع کوئی نہیں اسی فرنگیاں دے خلاف لڑائی وچ رل جا ہے 30 اگست 1930ء نوں بخاری صاحب دیناچ پور وچ دفعہ 180 دے تحت گرفتار کر لے گئے۔ اکتوبر تک مقدمہ چلدا رہیا۔ فیر 6 مہینے قید بامشقت دی سزا سنا کے علی پور جیل توں ڈم ڈم جیل گھل دتا گیا۔ 1931ء وچ چوہدری افضل حق نے مجلس احرار اسلام دی بنیاد رکھی تے امیر شریعت سید عطاء اللہ شاہ بخاری ایہدے پہلے صدر چنے گئے۔ مئی 1933ء نوں شجاع آباد وچ خان محمد انور خاں دی حویلی وچ قاضی احسان احمد دی پردھاگی وچ اک جلسہ سی او تھے کسے نیں امیر شریعت نوں پان وچ زہر لاکے کھوادتا پر رب دی ذات نیں اوہناں دی جند بچائی۔ عالمی استعمار دے بھتوں وڈے باغی سید عطاء اللہ شاہ بخاری نے نرا مجلس احرار اسلام دے پلیٹ فارم توں کئی تحریکاں چلائیاں جہاں وچوں کج ایہہ نیں۔

۱۔ تحریک تحفظ نبوت (قادیان) 1934

۲۔ تحریک کشمیر 1931

۳۔ تحریک کپورتھلہ

۴۔ تحریک فوجی بھرتی باہیکاٹ 1939

۵۔ تحریک دفاع پاکستان 1952

۶۔ تحریک تحفظ نبوت 1953

1949ء وچ آپ دے والد حافظ ضیاء الدین بخاری نے وفات پائی اوہناں نوں ضلع گجرات دے پنڈ ناگڑیاں وچ سپرد خاک کر دتا گیا۔

سید عطاء اللہ شاہ بخاری شاعر وی سن۔ اوہناں دا تخلص ندیم سی۔

عطاء اللہ شاہ بخاری برصغیر دے بھتوں وڈے خطیب سن۔ خطابت وچ اوہناں نوں اوہی تھاں حاصل

اے جہڑی مولانا ظفر علی خاں نوں پر چاکاری (صحافت) وچ حاصل اے۔ بخاری صاحب اک واری منچ (اسٹیج) تے کھلو جان دے تاں پشاں بٹن داناں ای نہ لیندے۔ چارنچ گھنٹے تک بولی جانا صرف ایہو نہیں کہ اوہناں واسے اوکھا نہیں سی سگوں اوہناں دی علتی پر کیہ مجال بے سنن والے اکتا جان۔ جدوں وی شاہ ہوری پٹھن داناں لیندے حاضرین دا ایہور نا ہوندا کہ تقریر جاری رکھی جائے۔ ریل جیل خطابت تے سیاست بخاری صاحب دی حیاتی دی کتاب دے وڈے باب نیں۔ ریل وچ بہہ کے پورے ہندوستان دا سفر کیتا تے ہندی لوکائی نوں فرنگی دے خلاف نابری لئی اکسایا۔ 8 ورھے توں ودھ پس دیوار زنداں وی رہے۔ شاہ جی تے احرار وچ گل تے بلبل والا ساک اے جو یں خطابت بغیر شاہ جی دا تصور نہیں بچھد انجے ای شاہ جی دی نفی نال احرار دا اتہاس ادھورا اے دونواں وچ جسم تے جان والا سمبدھ اے تے مجلس احرار اسلام دے زکرتوں بغیر پنجاب داسیاسی اتہاس وی ادھورا اے۔

فرنگی کی غلامی کا غلاموں کو جو پالاتھا

عطاء اللہ کی لکارنے وہ روند ڈالاتھا

بخاری صاحب برطانوی سامراج دے سب توں وڈے باغی تے سلطنت انگلشیہ دے دشمن نمبرون سن تے اک لافانی تے لاثانی خطیب ہون توں اڈ درمیانے طبقے نال تعلق رکھن والے برصغیر دے پہلے عوامی آگوسن ازادی دی جنگ دے دوران سید عطاء اللہ شاہ بخاری ورگے دیوانے قربانی تے سرفروشی دا دکھالانہ کر دے تے اج وی برصغیر دے طول و عرض تے یونین جیک دے منحوس سائے لہرا رہے ہوندے۔ ازادی دی نعمت کسے کلمے بندے یاں کسے خاص جماعت دیاں جتناں تے جدوجہد داسنا تاہیں سگوں ایس باگے بہار لیاون واسے ان گنویں باغباناں نے اپنے خون دل نال ترونکا کیتا اے۔ شاہ جی ایہناں ساریاں باغباناں وچوں نمایاں ترین سن۔ 1958ء دے انت وچ عالمی تبلیغی مشن لندن دے سکتر راؤ شیر علی نے بخاری صاحب نوں لندن آون داسدا دتا۔ ایہتوں تک پئی مشن دے کج رکناں نے آپ دے دولت خانے تے وی حاضری دتی لیکن ایس سرفروش دی غیرت نے گوارا نہ کیتا۔ میں حیاتی دے 40 ورھے فرنگی دی دشمنی کیتی اے ہن میرا ضمیر مینوں فرنگی دیس جاون دی اجازت نہیں دیندا۔

21 اگست 1961ء نوں دیس پنجاب دی پت دے راکھے ایس انکھی پت نے موت دی بکل مار لئی۔

ایسی تو کوئی خبر نہیں اے ساکنان شہر

دریا محبتوں کا جو بہتا تھا تھم گیا

سرکار نے سید عطاء اللہ شاہ بخاری نوں قلعہ کہنہ ملتان وچ سپرد خاک کرن دی پیش کش کیتی پر اوہناں دے وارثاں سرکار دی دی فرمائش نوں رد کردتا تے ایس عوامی شخصیت نوں عام مسلماناں دے قبرستان وچ دفن

کرن و اردہ کیجا دو لکھ مسلماناں داٹھا ٹھاں ماردا ہویا ساگر ایس عظیم ہیر ودا جنازہ پڑھ رہیا سی۔ آخر اوہناں نوں ملتان شہر دے مشہور لانگے خاں باغ دے لاگے قبرستان جلال باقری وچ سپرد خاک کردتا گیا۔ راقم ستمبر 2005ء نوں ایس مہان بطل حریت دی آخری آرام گاہ تے حاضر ہویا تے اوہناں دی قبر دا کتبہ نوٹ کیجا۔

خطیب الامت، رئیس الاحرار

امیر شریعت

سید عطاء اللہ شاہ بخاری

ولادت یکم ربیع الاول ۱۳۱۰ھ جمعۃ المبارک ۲۳ ستمبر ۱۸۹۲ (پٹنہ)

انتقال 9 ربیع الاول ۱۳۸۱ھ بروز پیر ۲۱ اگست ۱۹۶۱ (ملتان)

محمد سعید گوجر

لالہ موساتوں لہندے آلے پاسے اک مشہور تے تواریخی پنڈ برتالی اے۔ برتالی توں دکن پاسے اک نکا جہیا پنڈ ساہد ریاں اے۔ ساہد ریاں دا پرانا ناں شاہ دریاں سی۔ سید آفتاب شاہ اتھے دے اک نامی گرامی ولی اللہ ہوئے نیں۔ مگروں سید برادری ایٹھوں اٹھ کے شیر شاہ سوری دی جرنیلی سڑک تے آباد پنڈ کله وال اپڑ گئی۔ کله وال کالس گجراں دا آباد کیجا ہویا گراں سی تے سادات دی آبادی کارن ایہداناں کله وال سیداں مشہور ہو گیا۔ پنجابی بولی دے نامی گرامی شاعر محمد سعید گوجر ایسے پنڈ ساہد ریاں دے وانہ گوجر عالم دے گھر 1884 نوں جمیا تے وانہ گوجراں دی اک گوت اے۔ یادگار سعید (احسن القصص) محمد سعید گوجر ہوراں دی پنجابی کتاب داناں اے۔ ایہہ کتاب 1921ء وچ وزیر ہند پرٹنگ ورکس امرتسر توں چھپی۔ جویں کہ ناں توں ظاہر اے پئی ایہہ کتاب حضرت یوسف علیہ السلام دا منظوم قصا اے۔ محمد سعید گوجر ہوراں خالص گجراتی لہجے وچ یوسف زلیخا دے قصے نوں لکھیا اے زبان ٹھیٹھ پنجابی ورتی اے جہڑی ایس علاقے وچ بولی جاندی اے۔

صنعت اتے باہکی ولوں دور خیال ہٹائیں

ساد مرادی وچ پنجابی گل سناندا جائیں

1954 وچ 70 ورہیاں دی حیاتی ہنڈا کے سورگ واسی ہو گئے ساہد ریاں وچ وڑدیاں پنڈ دا اکلا قبرستان آوند اے۔ ایسے قبرستان وچ محمد سعید گوجر دفن کیجا گیا۔ اوہناں دی قبر دے پیراں والے پاسے بوہڑا اک رکھی جہڑا ہن وڈھ دتا گیا اے۔

پیر محمد بھٹا

برنالی اک پرانے تواریخی پنڈاے۔ آکھیا جاندا اے پئی چنتیاں دے راج سمیں متھراتوں اک راجا برن گجرات آیا سی۔ او سے راجا برن نے اپنے ناں تے ایس پنڈنوں وسایا۔ برنالی دے نال پنجاب دا مشہور پنڈنوں والی اے۔ پنجابی دا نامور شاعر تے چھٹیاں دی واردا لکھاری پیر محمد بھٹا ایسے پنڈ وچ جمیا 1857ء دے بندوبست دے مطابق مسی نونا قوم گوجر گوت ٹھیکریہ نے کراڑی والا توں انھ کے 1507ء نوں ایس پنڈ دی بنیاد رکھی تے پنڈ داناں اپنے ناں توں نوناں والی مشہور کیتا۔ سوہنی دھرتی پنجاب دا کلاسیکل شاعر پیر محمد بھٹا 19 ویں صدی وچ ہویا اے۔ اس دی لکھی چھٹیاں دی وارنوں پہلی واری قاضی فضل حق نے مرتب کیتا۔ قاضی ہوراں نوں واردا متن اپنے چاچے حکیم نور الدین دے کتب خانے وچوں ملیا سی۔ قاضی کے فروری 1925ء نوں چھٹیاں دی وارناں دے کے کریچی پریس لہور توں چھپوایا۔ واردا لکھاری پیر محمد کوئی پڑھیا لکھیا بندا معلوم تھیندا اے اوہ اصول شاعری توں وی جنگی طراں واقف جا پدا اے۔ اس دی زبان ٹھیٹھ پنجابی اے۔ واروچ تلمیحاں محاورے تے تمثیل نگاری دے چنگے نمونے لبھدے نیں۔

رب جبار قہار دا کسے انت نہ پایا
تے کہہ کے لفظ اس کن داسب ملک بنایا
تے آدم حواسرج کے اس آپ لکھایا
تے کڈھ اوہناں نوں جنتوں وچھوڑا پایا
تے گھت طوفان اس نوح نوح غرق کرایا
تے ابراہیم خلیل نوں چاچا چڑھایا
پیر محمد نے واردا ٹھہروایتی انداز وچ پہلوں محمد تے نعت نال بدھا اے۔

رب سر جیانی کریم نوں دے تاج شہاناں
سبھے یار رسول دے سبھ سر سلطاناں

پیر محمد چٹھادے بیان وچ شاعر لکھدا اے۔

اک پیر محمد نام سی دھن جن دی مائی
رسول نگر دا چوہدری بھو دشمن کھائی
تے خویش قبیلہ آپناں سبھ بھیناں بھائی
تے اس دی وچ پنجاب دے سبھ پھری دوہائی

بندہ شاہ اسلام سی باصدق صفائی

چھٹیاں دی وار 1764ء توں 1797ء تک دے پنجاب دے تواریخ اے۔ پراصلوں ایہہ وار غلام محمد

چٹھاتے مہاں سنگھ و شکار لڑائی دی کہانی اے۔ ایس لڑائی دے پاتر غلام محمد نوں اک نڈر بہادر تے شریف انسان دے روپ وچ دکھایا اے تے مہاں سنگھ اک بہادر پر مکار تے ڈپلومیٹ دے روپ وچ پیش کیتا اے۔ پیر محمد نے میدان جنگ دا بہوں سندر نقشا لیکیا اے۔

تے جیوں پھرواہاں جھکھڑوں تیوں تیر شکاوں

تے چائل چایا گھوڑیاں اوہ گرداٹھاوں

تے بدل ہو یادھوڑ دا چڑھ ہاٹھاں آوں

تے ورھیا مینہ تدرت دا جیوں لگا ساوں

تے تیغاں سیس مریندیاں وچ رتو نہاوں

تے سانگاں وانگ پرندیاں بھر چنچوں جاوں

پر غازی مرن قبول بھی نہ پیر ہٹاوں

پنجاب دے عظیم صوفی شاعر میاں محمد بخش نے آپنی شہرہ آفاق تصنیف سفر العشق المعروف سیف الملوک وچ وی۔

شاعر بہت پنجاب زمین دے ہوئے دانش والے

دے حوالے نال پیر محمد داز کر جنگ نامے تے واراں لکھن والے شاعر اں دے نال کیتا اے۔

مصطفیٰ ہو یا سیکوٹی جاں چایا اس دردے

جنگ امام علی الحق دا خوب کہیا اس مردے

حامد جس امام صاحب داوڈا جنگ بنایا

ہک ہک سخن اوہدے دا ہر گزمل نہ جاندا پایا

ہور ہو یا کوئی پیر محمد اس بھی جنگ بنائے

موتیں صافز مرد سچے لڑیاں ننھ نکائے

دو جا پیر محمد بھٹا موضع نوناں والی

چٹھے دی اس بار بنائی مشہر یں بھر یوس تھالی

میاں محمد بخش نے سیف الملوک وچ پیر محمد تے چٹھے دی بار داز کر کے اوہنوں امر کردتا اے۔ پیر محمد دیاں

کھڑاواں نوناں والی دے ذیل واراں دے گھراج وی موجود نیں۔ پر پنڈ نوناں والی دے اک وی جی

نوں شاعر پیر محمد دے بارے کج پتہ ناہیں۔ کیوں کہ اجو کے نوناں والی دے لوک حافظ صاحب بارے آکھ دے نیں پئی اوہناں دا ذکر سیف الملوک وچ ہو یا اے اک پڑھے لکھے بڈھے نے دیسا پئی اصل وچ حافظ صاحب تے پیر محمد شاعر اک ای شخصیت دے دونوں نیں۔ اج نوناں والی دے لوک پنجابی دے نام و شاعر پیر محمد نوں اکا ناہیں جاندے۔ پر حافظ صاحب نوں سارے پنڈ دے لوک جان دے نیں نوناں والی پنڈ دے اس پڑھے لکھے پنجابی مہاندرے والے بڈھے نے ایہہ گتھی سلجھا دتی تے میں اوس بڈھے دے بھرا دے پتر نال نوناں والی دے وڈے قبرستان وچ پنجاب دے مہان شاعر پیر محمد بھٹ دی آخری آرام گاہ تے فاتحہ پڑھن ٹر پیا نوناں والی دے وڈے قبرستان دی اک چوکھنڈی وچ حضرت حافظ صاحب دی آرام گاہ اے حافظ صاحب ای اصل وچ پیر محمد بھٹ (لکھاری چھٹیاں دی وار) اے۔ گجرات دی ضلعی حکومت دا ایہہ فرض اے پئی اوہ پنجابی دے ایس مٹ دے ورثے نوں سانھ لوے۔ تے پیر محمد بھٹ دی قبر تے اوہدے نال دا کتبہ لوائے تاں جے پنجابی تاریخ ثقافت ادب شاعری نال دل چھسی رکھن والے لوک آسانی نال پنجاب دے ایس نامور سپوت دی آخری آرام گاہ تے حاضر ہو سکے تے جو یں وارث شاہ ہاشم شاہ دے میلے لگدے نیں تے ادبی کانفرنساں ہون دیاں نیں پیر محمد دے دربار تے چھٹیاں دی وار پڑھی جائے تے آل پنجاب پنجابی مشاعرے ہوون۔

چوہدری اکبر علی ایم اے

نوناں والی دے لاگے ای اک پنڈ بھاگو اے۔ گوری جہاں نوں آئین اکبری وچ گراسیہ لکھیا گیا اے ایس قوم دے کج جی دکھن توں لہور آئے تے من سارے پنجاب وچ کھلر گئے گوری قوم دے اک جوان بھاگو نے سلطان مسعود دے راج وچ اسلام قبول کیتا تے ضلع گجرات وچ اپنے ناں تے پنڈ بھاگو آباد کیتا۔ چوہدری اکبر علی ایم اے ایسے پنڈ بھاگو وچ جمیا پلیا۔ چوہدری اکبر علی ایم اے گجرات دی ہکلا گوت دا پترسی سیاست تے دو جے سماجی علماں بارے اکبر علی ایم اے دے کالم ملک دے ساریاں وڈیاں اخباراں وچ چھپدے رہے نیں۔ راقم نوں پاکستان نیشنل سنٹر گجرات تے شہردیاں کئی ہور تھاواں تے اکبر علی ایم اے نال ملاقات دا اشرف وی حاصل اے۔ سیاسیات بارے اکبر علی ایم اے دی علمی گفتگو سنن والی چیز ہوندی سی۔ بھاگو دے وڈے قبرستان وچ اکبر علی ایم اے سکھ دی نیندرے ستا ہو یا اے۔ اوہدی توردے

کتبہ و مضمون انج اے۔

بسم اللہ الرحمن الرحیم

لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ

چوہدری اکبر علی ایم۔ اے

ولد

چوہدری رحمت خاں

تاریخ وفات ۱۵-۱۰-۲۰۰۳

خدا کی تجھ پہ رحمت ہو محمد کی شفاعت ہو

دعا میری سدا یہ ہے تجھے جنت کی راحت ہو

سید منظور حسین شاہ

سید منظور حسین شاہ 1937ء نوں کلے وال سیداں ضلع گجرات دی مشہور تے روحانی تے مذہبی شخصیت پیر بہار شاہ دے گھر جمیا تے کلے وال سیداں لالاموسادے لاگے سادات دا اک بہوں مشہور پنڈا اے۔ سید منظور حسین شاہ نے میٹرک تک تعلیم حاصل کیتی۔ 1964ء وچ منظور حسین شاہ پہلی واری کونسلر بنیا 1983ء وچ چوہدری پرویز الہی نوں ضلع کونسل گجرات دا چیئرمین بنوان منظور شاہ دا بڑا وڈا ہتھ سی۔ 1985ء وچ سابق صدر پاکستان چوہدری فضل الہی دے بھترے چوہدری صفدر مرالے نوں این اے 49 گجرات 3 توں چند سو ووناں توں ہرا کے قومی اسمبلی دارکن بنن داماں پراپت کر لیا۔ اس جوہ دے اک زیویں دار چوہدری محمد اسلم تے تحریک نظام مصطفیٰ ﷺ وچ نمایاں کردار ادا کرن والے نثار احمد چوہدری وی ایس سیٹ توں منظور حسین شاہ کولوں ہار گئے۔ 1988ء وچ کارہ ٹابری دے اک جوان حاجی محمد اصغر کارہ نے قومی اسمبلی دا الیکشن منظور شاہ نوں ہرادتا۔ 1990ء وچ منظور شاہ حاجی اصغر کارہ نوں ہرا کے دو جی واری ممبر قومی اسمبلی بن گیا۔ 1993ء وچ حاجی اصغر منظور حسین شاہ نوں ہرا کے دو جی واری قومی اسمبلی دارکن بن گیا۔ 1997ء وچ مسلم لیگ نواز دے ٹکٹ تے منظور حسین شاہ آپنیر وایتی حریف حاجی اصغر کارہ نوں ہرا کے تریجی واری قومی اسمبلی آف پاکستان دارکن بن گیا۔ اگست 2001ء وچ منظور حسین شاہ دا بھرا سید نور الحسن شاہ ضلع گجرات دا نائب ناظم چنیا گیا۔ اکتوبر 2002ء دے قومی

ایکشناں وچ شرکت کرن واسے سید نور الحسن نے ضلع نائب ناظم دی سیٹ توں استعفیٰ دے دتا پر چوہدری فضل الہی (سابق صدر پاکستان) دے فیملی ممبر رحمان نصیر مرالہ نے قومی اسمبلی وی سیٹ تے نور الحسن شاہ نوں ہرا کے 1985ء دی شکست دابدلہ لے لیا۔ سید منظور حسین شاہ نہ زراک سیاسی آگوسی سگوں سادات برادری تے شیعہ مسلک داوی بہوں مہمان راہ نماسی۔ سیاسی حوالے نال اوہدی شجاعت گروپ نال جڑت بڑی پیڈھی سی جناح کیپ تے عوامی خطابت اوہناں دی خاص پچھان سی۔ اوہ ہر ملن والے نگھاستکار دیندے سن۔ سید منظور حسین شاہ دے پتر تے پڑھیا ر آگوسید تعارف عباس شاہ نوں 22 جنوری 1995ء نوں لالے مو سے قتل کردتا گیا۔ باوجود ایس دے پئی منظور شاہ اک دشمن دار انسان سی اوہدے چلانا کر جاون نال ضلع گجرات وچ عوامی انداز سیاست دے اک دور دانت ہو گیا۔ یکم جنوری 2005ء نوں سید منظور حسین شاہ نے نت ہاوس گجرات وچ صدر پرویز مشرف دے جلسے وچ رلت کیتی۔ ایہہ سید منظور حسین شاہ دی اخیر لی سیاسی سرگرمی سی۔ اگلے دیہاڑے 2 جنوری 2005ء نوں اوہناں دے دشمنان نے ٹھیکریاں موڑتے اوہناں نوں انھے واہ گولیاں دانثانا بنادتا۔ 3 جنوری نوں علاقے دے ہزار اں لوکاں نے اوہناں دی نماز جنازہ وچ رلت کیتی۔ تے فیر کلے وال سیداں جی ٹی روڈ ضلع گجرات وچ سید منظور حسین شاہ نوں اوہناں دے پیو پیر بہار دے مزار وچ سپرد خاک کردتا گیا۔

چوہدری محمود اختر جوندہ

دھرو نکل تحصیل وزیر آباد اک صدیاں پرانا پنڈا اے۔ مشہور صوفی بزرگ حضرت سخی سرور دی بیٹھک پاروں دھرو نکل دی مشہوری دور دورا ڈے کھلری ہوئی اے۔ جوندے تے کلیر اتھے دیاں دو وڈیاں برادریاں نیں۔ چوہدری محمود اختر جوندہ نے وی ایسے اتہاسک پنڈ وچ اکھ کھولی تے گھبرو ہو کے اسلام پسند عشق مصطفیٰ ﷺ دے نال سرشار طالب علماں دی تنظیم انجمن طلباء اسلام دے پلیٹ فارم توں اپنی جدوجہد دا ڈھ بدھا۔ محمود اختر جوندہ تے اوہدا پینل مولانا ظفر علی خاں کالج وزیر آباد چوں سٹوڈنٹ یونین ڈائریکشن بھاری اکثریت نال جت گیا۔ محمود اختر جوندہ انجمن طلباء اسلام ATI د امرکزی جائنٹ سکٹروی بنیا اوہنے اپنیاں علمی تے تنظیمی صلاحیتاں پاروں اپنے آپ نوں اک کامیاب پڑھیا ر آگودے طور تے

منوایا 1998ء دیاں بلدیاتی چونوں وچ اوہنے حصا لیا تے آپنی ہرمن پیاری ہستی پاروں یونین کونسل دا ممبر بن گیا۔ یونین دے چیئرمین دا حلف اٹھان توں اگدوں ای تحریک عشقِ مصطفیٰ دا ایہہ نامور سپر آہنے دشمن ہتھوں شہید ہو گیا۔ محمود اختر جوئندہ نوں ہزاراں سوگواراں تے انجمن طلباء اسلام نال جڑت رکھن والے طالب علماں دی موجودگی وچ دھرو نکل دے جوئندیاں والے قبرستان وچ آہنے والد دے پہلو وچ سپرد خاک کر دتا گیا۔ محمود اختر جوئندہ دے نال اوہناں دا بھراوی او سے موقعیا تے شہید ہو یا سی۔ چوہدری محمود اختر جوئندہ دی قور دے کتے دی تحریر انج اے۔

بسم اللہ الرحمن الرحیم

لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ

سیدی یا رسول اللہ

شہید پاسبان ناموس رسالت ﷺ

چوہدری محمود اختر جوئندہ

ولد چوہدری علی احمد جوئندہ

تاریخ وفات ۱۴ اکتوبر ۱۹۹۸ بروز بدھ

سوہدرا

سوہدرا پنجاب دا اک پرانا تے تواریخی پنڈا اے۔ وزیر آباد توں 6 کلومیٹر دے پنڈھ تے سیالکوٹ جاون والی روڈ توں ذرا ہٹ کے پر بت چڑھدے والے پاس ایہہ تواریخی قصبہ ج وی پوری آن تے شان نال وسدا پیا اے۔ گزرے سمیاں وچ ایہہ بھاگاں بھریا نگر کئی دکھو دکھ ناواں نال سدیندا رہیا اے۔ ایہناں وچ سدراہ، سدراہرا، سدھورا، سدھورا، سدھورا، چندرا، ابراہیم آباد تے سوہرادا ذکر تاریخ دیاں کتاباں وچوں لبھدا اے۔ طبقاتِ ناصری دے مطابق سدراہ توں مراد سوہدرا اے جو وزیر آباد دے وسن توں اگدوں چناب دریا دا مشہور گھاٹ سی اک روایت ایہہ وی بہوں پرچلت اے پئی سوہدرا سلطان محمود غزنوی دے معشوق ایاز نے وسایا سی۔ ایاز نے شہر دی فیصل وچ 100 در (بوہے) رکھے سن ایس کارن ایس تھاں داناں سوہدرا مشہور ہو گیا۔ سوہدرا اک مردم خیز سرزمین اے جہدے وایاں وچ رچنا داو آہے

دیاں عاداتاں بہوں اگھڑویاں نیں۔ ایس زمین نے درانیاں تے ابدالیاں دی یلغار دے سمیں وچ وی اپنی قوت حیات دے بل بوتے۔ تے نامی گرامی شاعراں ادیبیاں تے دانش منداں نوں جنم دتا آنندرام مخلص مغلاں دے اعلیٰ سمیں دا اک مشہور شاعری۔ رقعات مخلص ایہدی سبھ توں مشہور کتاب داناں اے سوہدرے دی تواریخی حیثیت نوں کھڑکھدیاں بھارتی صوبے ہریانہ دا وزیر اعلیٰ اوم پرکاش چونالا وی اتھے حاضری لوا گیا اے۔ حکیم عنایت اللہ نسیم سوہدروی 1911ء نوں سوہدرے دی نامی گرامی سکے زئی برادری دے محمد حسین دے گھر جمیجے سیاست ادب تے حکمت دے میداناں وچ حکیم عنایت اللہ نسیم سوہدروی دیاں سیواواں نہ بھلن جوگ نیں اوہ سوہدراورگی دور دوراڈی تھانویں جسے تے جدوں فوت ہوئے پنجاب دے راجل جلیل بن چکے سن۔ حکیم صاحب نوں علی گڑھ یونیورسٹی ورگی عظیم مادر علمی وچ تعلیم حاصل کرن دا مان پراپت ہو یا قدرت نے اوہنوں فیاضی نال بہوں ساریاں وسباں تے خوبیاں نال مالامال کیتا ہو یا سی اوہ مہمان طبیب اعلیٰ درجے دے خطیب نڈر صحافی بہترین شاعر تے قومی و سیاسی کارکن سن۔ جنگ آزادی وچ ودھ چڑھ کے سیرر لاندے رہے۔ حکیم عنایت اللہ نسیم سوہدروی نوں مولانا محمد علی جوہر (وفات 4 جنوری 1931ء تدفین بیت المقدس) ڈاکٹر علامہ اقبال تے قائد اعظم محمد علی جناح نال ملاقات دا شرف وی حاصل اے۔ جہدے تے اوہ ساری حیاتی مان کردے رہے۔ مولانا ظفر علی خاں نال اوہناں دی جڑت اخیر لے ساہواں تیکر رہی۔ حکیم صاحب دیاں چند کتاباں دے ناں

۱۔ مولانا ظفر علی خاں اور ان کا عہد

۲۔ رسول کائنات

۳۔ علی گڑھ کے تین نامور فرزند

پروفیسر حکیم عنایت اللہ نسیم نے 9 ستمبر 1994ء نوں وفات پائی۔ اوہناں نوں قبرستان سکے زیاں سوہدرا وچ پیوند خاک کیتا گیا۔ اوہناں دی قبر تے کتبہ کوئی سوہدرا دے وچ اک بزرگستان شاہ دادر باروی اے۔ روایتاں وچ ایہہ وی آوند اے پئی۔ مستان شاہ نے رنجیت سنگھ دی بادشاہی دی پیش گوئی کیتی آہی جہدے پاروں رنجیت صاحب نے راج سنبھالن مگروں بابا مستان شاہ دی انتہی تھاں تے اک عالی شان مقبرہ تعمیر کرایا۔ جدوں میں حکیم ولی الرحمن ناصر تے حکیم عنایت اللہ نسیم سوہدروی دیاں آخری آرام تھاںواں تے فاتحہ پڑھن لئی سوہدرے گیا تے اتھے دے نامور مورخ تے ادب دوست فرد عبدالعزیز فاروق نے ساہنوں جی آیاں نوں آکھیا۔ اوہناں سوہدرے دی تاریخ دے بارے بڑی ان ملی جان کاری دتی نال ای حکیم عنایت اللہ نسیم سوہدروی بارے اردو وچ لکھی انور سدید دی کتاب وی پیش کیتی۔ قبرستان سکے زیاں

سوہدرا وچ ای برصغیر دے اچ کوئی معالج تے استاد حکیم عبداللہ خاں ناصر تے اوہناں دے پتر حکیم ولی الرحمن ناصر دیاں آخری ارام گاہاں وی نیں۔ حکیم ولی الرحمن ناصر وچ ایہہ وادھاسی پئی ہر مریض نوں آپنا جمن بنا لیندے سن ولی الرحمن ناصر اردو زبان دے شاعر وی سن ولی دیاں کوتاواں دے پراگے "احساس کی پرچھائیاں" دا ایہہ شہرتے بہوں مقبول ہو یا اے۔

سارا ہی شہر اس کے جنازے میں تھا شریک

تنہائیوں کے خوف سے جو شخص مر گیا

حکیم ولی الرحمن ناصر دیاں غزلاں دے پراگے داناں "خط کے نیچے نام نہ لکھنا" اے ایس پراگے وی ایس غزل نوں مشہور کلاسیکل گوئے استاد حامد علی خاں نے گایا اے۔

خط لکھنا اور خط کے نیچے نام نہ لکھنا

دل لکھنا اور دل کا کوئی پیغام نہ لکھنا

ناصر حسن کو لفظوں سے مجروح نہ کرنا

زلفوں کو برسات لبوں کو جام نہ لکھنا

حکیم ولی الرحمن ناصر نے 8 فروری 2003 نوں وفات پائی۔ اوہناں نوں والد دے پہلو وچ قبرستان ککے زیاں سوہدرا تحصیل وزیر آباد ضلع گوجرانوالا وچ سپرد خاک کردتا گیا۔

رائے بلار

وشکار لے پنجاب وچ راوی تے چناب دریاواں دے وشکار لی جوہ لہندے پہاڑی سلسلیاں چوں ہو کے لنگھن والے راہواں دے کول ہون کارن باہر لے دھاڑ ویاں دی گزر گاہ بن کے رہ گئی سی۔ ایس دیش نے پتہ ناہیں کنی واری تباہی تے بربادی دے سوادنوں چکھیا تے ہر واری نوں سریوں آباد ہون دے تجربیاں چوں لنگھد ارہیا۔ اوہدی ہک تے نہ جانے کنیاں تہذیبیاں دے نقش ثبت سن۔ شجاعت دلیری جی داری تباہی بربادی تے آبادی دیاں ان گنویاں کہانیاں ایہدے میداناں وچ دفن سن۔ ایسے شہر دے واسیاں نیں کدی سکندر اعظم دیاں فوجاں نوں مزاحمت دے ڈونگھے پھٹ لائے سن تے سٹے وچ آپنی پوری تباہی دے سامان خریدے سن۔ مہاتما بدھ دے سمیں تیک تلونڈی دے ناں توں مشہور ایہہ شہر ہن ویرانی دے کھنڈرو وچ دفن سی۔ 13 واری اجڑن تے وسن مگروں اوہ فیر کسے وساون ہاردا اڈیکن ہارسی ایس واری قرعہ قال اک مسلمان بھٹی راجپوت دے ناں نکلیا۔ رائے بلار اوس سمیں دے پنجاب داسب توں

وڈا جاگیر داری۔ رائے بلار نے ماضی دے ایس وڈے شہر دیاں سڑکاں تے پنڈ دیاں گلیاں دا جال وچھا دتا۔ بہلول خاں لودھی جدوں پنجاب دا گورنر سی تے ایہہ تلوٹڈی ودھن پھلن لگ پئی جدوں بہلول خاں لودھی دلی دے تخت تے بیٹھاتے رائے بھاؤ دوانچ پال پتر رائے بلار ایس پنڈ دی آبادی دے وادھے تے خوش حالی واسے جتن کر رہیا سی۔ رائے بلار دے جتناں دے باوجود تلوٹڈی اک نکا پنڈ ای رہیا۔ تلوٹڈی وچ رائے دی حویلی دی اچیان نیویاں چھتاں والے کچے گھراں ساہنے ہم تان کے کھلتی سی۔ حیرت اکلپا، پکھیرو، پشو، پھل، ترکاریاں ہر اگھاہ بے تے بدل دیاں رتاں ایس پنڈ دیاں نشانیاں سن ایہہ چیزاں ہر پنڈ وچ دکھالی دیندیاں نیں پر ہر پنڈ وچ رائے بلار نیں ہوندا جہدی زماہٹ دریا دلی تے رواداری ضرب المثل سی۔ ایسے کارن کارگیر تے کرہان آل دوالے دے ضلعیاں توں ایس پنڈ ول رخ کر رہے سن مسلمان بھٹیاں دے اسے پنڈ دی خوشحالی تے رواداری دی شہرت و اشنا وانگراں کھلر دی جارہی سی۔ تلوٹڈی پنڈ دے اک ہندو کلیان چند عرف کالودے گھر 1469 نوں اک بھگت جمیا تے جنہوں دنیا ناک دے ناں نال جان دی اے کلیان چند رائے بلار دانشی سی ناک نے پنجاب وچ بھگت دے گیت گائے ناک بت پرستی دے خلاف سی تے اک خدانوں من والا سی۔ ناک نے مسلمان درویشاں تے ولیا نال یاری لائی تے حاضری وی دتی۔ بابا ناک دے کلام وچ ساڈے آخری نبی حضرت محمد ﷺ تے شہید کر بلا حضرت امام حسین بارے اچھی شردھا دکھالی دیندی اے

بن محمد ناکا کانیں نجات

رائے بلار نے 1500 مربع زیویں ناک دے ناں لوادتی سی رائے بلار نوں ناک تے بہوں مان سی تے اوہ ایس گل تے وی بہوں مان کردا سی پئی اوہ اوس پنڈ داسر داراے جہدے وچ ناک رہندا اے ناک 1539 وچ پرلوک سدھا گیا تے مگروں اوس دے جانشیناں اک نویں دھرم دی بنیاد رکھ دتی جیکوں سکھ مت آکھیا جاندا اے۔ ناک دی وجہ کر کے تلوٹڈی داناں نکانہ صاحب مشہور ہو گیا جہڑا ہن پنجاب دا اک ضلع بن گیا اے۔ اج پورے جگ اندر کھلری سکھ جاتی بابا ناک دے نال نال ساندل بار دے ایس دریا دل راج پوت بھٹی مسلمان سردار داوی ڈھیر ستکار کردی اے۔ بھٹیاں تے سکھاں دیاں روایتاں توں ایہہ حقیقت نتردی اے پئی جدوں رائے بلار رب نوں پیارا ہو یا تے بابا ناک اوہدی سرہاندى بیٹھا ہو یا سی تے ناک نے سردار پنجاب رائے بلار دی تجہیز و تکفین وچ وی رلت کیتی سی۔ رائے بلار بھٹی نوں تلوٹڈی (نکانہ صاحب) دے صدیاں پرانے بے دی چوٹی تے سپرد خاک کردتا گیا ایس بے نوں مقامی لوکائی دھولر آکھدی اے دھولر دے بے تے ہن نکانہ صاحب داسب توں وڈا قبرستان آداے

مقامی لوک دھول دے اوس بے نون سیتا داخل وی آکھدے نیں۔ رائے بلار بھٹی دی قوردے کتے دی عبارت انج اے۔

1433-1515

RAI

BULAR

KHAN

BHATTI

رائے بلار دی قوردے لہندے پاسے انگریزی زبان وچ اک نویں تختی لگی اے اوہدی عبارت انج اے

GRAVE OF RAI BULAR BHATTI

ORGANIZED

BY

RAI BULAR BHATTI FAMILY

AND

UNITED PEOPLES ORGANIZATION

SANJHAY LOK

HARDEV SINGH WARAICH (CANADA)

DR BHUPINDER SINGH (USA)

SHAHZAD ALAM PATHAN (PAK)

MALIK ALLAH RAKHA (PAK)

RWAIL SINGH (PAK)

NAM SINGH (PAK)

جہلم شہر دے شاندار چوک نوں سیاسی حوالے نال بڑی اہمیت حاصل اے۔ ملک دے تقریباً سارے نامی گرامی سیاست دان شاندار چوک وچ اپنی خطابت دے جوہر دکھا چکے نیں۔ شاندار چوک وچ سنگ مرمر دے کتے لگے ہوئے نیں جہڑا جہلم دی تاریخ تے لفظ جہلم بارے ڈھیر چائن پاوندے نیں۔ پڑھن والیاں دی دلچسپی پاروں دو کتے اتھے نقل کیتے جا رہے نیں

(۱)

جہلم کے مقام پر جن جن بادشاہوں کے درمیان جنگیں ہوئیں
 سکندر اعظم نے ----- راجہ پورس کے خلاف
 احمد شاہ ابدالی نے ----- سکھوں کے خلاف
 زمان شاہ نے ----- سکھوں کے خلاف
 ظہیر الدین بابر نے ----- مغلوں اور لکھنؤوں کے خلاف
 شیر شاہ سوری ----- ہمایوں بادشاہ کے خلاف
 سلطان محمود غزنوی نے ----- راجہ جے پال کے خلاف
 فوجی جرنیل ہریم بن عبدالمالک نے ----- رہتاس کے قریب قلعہ ہریم پور کو فتح کر کے اس پر
 اسلامی جھنڈا لہرایا

(۲)

(۱) ۳۲۶ قبل مسیح دریائے جہلم کے مقام پر راجہ پورس اور سکندر اعظم کے درمیان لڑائی لڑی گئی سکندر اعظم
 کے لشکر نے جلال پور شریف کے مقام سے دریا کو عبور کر کے پیچھے سے حملہ کیا جس سے راجہ پورس کی فوج
 کو شکست ہوئی۔ لڑائی کے درمیان سکندر اعظم کا گھوڑا جس کا نام بوکی فیلس تھا مر گیا اور اس کو یہاں دفن کر
 دیا گیا۔ گھوڑے کے نام بوکی فیلس کی نسبت سے جہلم مشہور ہو گیا۔

(۲) جب ایران کے بادشاہ نے دارائے اول (اسفندیار) کے لشکریوں نے اپنی فتح کے جھنڈے دریائے
 جہلم کے کنارے پر گاڑ دیئے تو انہوں نے اس جگہ کا نام جائے علم (پرچم گاڑنے کی جگہ) رکھ دیا تھا
 اور پھر مرور زمانہ کے ہاتھوں جائے علم، جہلم میں تبدیل ہو گیا دریائے جہلم کے قریب دارہ پور قصبہ ایران
 کے بادشاہ دارائے اول کا بسایا ہوا ہے لیکن جہلم نام کے متعلق سب سے معتبر روایت یہ ہے کہ زمانہ قدیم
 میں دریائے جہلم کا پانی دوسرے دریاؤں کی نسبت ٹھنڈا اور میٹھا تھا اس دور کے باشندوں نے اس ٹھنڈا
 اور میٹھا ہونے کی معنوی رعایت سے اس دریا کا نام جہلم یعنی (ٹھنڈا اور میٹھا) پانی رکھ دیا تھا کہ سنسکرت اور
 منڈازبان میں پانی کو جل کہتے ہیں اور ہم کے معنی ہیں ٹھنڈا اور میٹھا گویا جہلم کا قدیم ترین نام جال ہم تھا
 جو آہستہ آہستہ تبدیل ہو کر جہلم کی شکل اختیار کر گیا۔ سکھوں کے دور میں جہلم شہر کو دریا کی یلغار سے بچانے
 کے لئے ایک قلعہ تعمیر کیا گیا تھا اب یہ قلعہ موجودہ شہر میں ضم ہو گیا ہے لیکن پرانے آدمی اب بھی اسے اندر
 کوٹ محلہ کہتے ہیں۔

کالا گوجراں

جہلم دے اتہاس وچ کالا گوجراں نوں اچھی اہمیت پراپت اے۔ کالا گوجراں جہلموں پر بت 7 میل دے پنڈھ تے جی ٹی روڈ (شیر شاہ سوری دی جرنیلی روڈ) دے اتے واقع اے۔ کالا وچ بوہت سارے کھوہ باولیاں تے پرانیاں عمارتاں وی موجود نیں۔ ایہہ قصبہ سیلمان پوسوال گجر نے آباد کیتا سی کالا دا اکھڑ بطور کالونی وریتا جاندا اے سیلمان پوسوال گجراتوں شرنا تھی ہو کے اتھے آیا سی کالا گوجراں دا چوہدری عبدالرحیم سیلمان دی اولاد وچوں سی اوہنے مغل راج کمار معظم دی پروہن چاری کیتی سی تے معظم نے اپنے عروج سمیں چوہدری عبدالرحیم نوں 84 پنڈ بطور جاگیر دتے۔ مہاراجا رنجیت سنگھ دی سس سدا کور نے کالا وچ اک محل اساریا سی۔ سدا کور رنجیت سنگھ دی رن مہتاب کور دی ماء سی۔ سدا کور دے محل دے نال اک تالاب وی سی ایس تالاب وچ پانی لیاون واسے اک نہر رانی راجباہ کڈھی گئی سی۔ ایکوں عام طور تے رانی باہ سدا یا جاندا آہا۔ جدوں تالاب وچ پانی دی مقدار پوری ہو جاندی تے بقایا پانی دادر یا جہلم ول موڑ دتا جاندا۔ ایس داراہ اوہی سی جتھے اج کل شاداب روڈ جہلم دی نکلی جہی پٹی بنی ہوئی اے۔ کالا دا اتہاسک تالاب اج اک چھیڑی شکل وچ جیوندا اے تالاب دندے اک مندر وی ہوندا سی جو ہن کوئی نہیں رہیا۔ ایس دی تھاں بواہڑ ہائی سکول نمبر 2 اے ایس دے نال ای کڑیاں داہائی سکول اے جہیدے ویٹھے وچ اک پرانا کھوہ اج وی ہے وے اتھے بوہڑ دے تن پرانے رکھ وی نیں ایس تھاں دے آل دوالے کالا گوجراں دے مشہور جوگی شام ناتھ دی سادھ وی سی گرنز ہائی سکول دے ساہنے اک مندر راجے وی ہے وے تے ایہہ گلی مندر گلی اکھواندی اے۔ رانی سدا کور دے محل دی تھاں اج گرنز ہائی سکول واقع اے ایہا اوہ تھاں اے جتھوں جنرل ایبٹ نوں نقش و نگار والے اک تھم دا ٹوٹا لبھاسی جہڑا ایس تہذیب دی پرانتا دی نشان دہی کردا اے۔ رانی سدا کور دا دوہترا شام سنگھ (مہتاب کور دا پتر) 13 جنوری 1849 نوں چیلیا نوالہ وچ لڑا ہویا ماریا گیا سی۔ سکھاں ایہہ جنگ چتر سنگھ دی کمان وچ لڑی سی۔ کالا گوجراں وچ وکھو وکھ قبیلیاں تے گوتناں دے لوک وسدے نیں جہاں وچ گجر سرفہرست نیں ایس توں اڈ کشمیری ارائیں تے مہاجر ٹبر وی اتھے کثرت نال بیٹھے ہوئے نیں۔ کالا گوجر داریلوے اسٹیشن گجر پور دے مقام تے واقع اے۔ بجلی دی کڑک تے بغاوت ور گیاں مشہور پنجابی کتاباں دے لکھاری درشن سنگھ آوارادی جنم بھومی وی کالا گوجراں ای اے۔ مہتا مسکین چند (لکھاری ڈراما پورن بھگت) تے عوامی شاعر منشی اللہ دتہ وی کالا گوجراں دے جم پل سن۔ کالا گوجراں توں چھپن والا موہیال گزٹ وی اک خاصے دی

چیز اے۔ پروفیسر محمد امین طرب صدیقی (مٹی دامان) اقبال کوڑتے جدت طراز شاعر پروفیسر یوسف حسن داسکن وی کالا گوجران اے۔ صوفی محمد دین زار کالا گوجراں دے نامی گرامی عوامی شاعر سن پکھیر وؤ اں نال ڈاھڈی پریت پاروں چڑیاں والا بابا دے لقب دے نال مشہور سن جہلم دے حوالے نال پنجابی وچ لکھدے نیں۔

ایہہ جہلم پہلے جہلم سی ایہہ اٹھنڈا مٹھا پانی اے
 رگ وید گواہی دیندا اے ایہہ بستی بہوں پرانی اے
 ایہہ شہر سکندر اعظم دے ویلے دی خاص نشانی اے
 جے صبح ایہدی من موہنی اے تے شام رنگین سہانی اے
 تسکین دلاں نوں دیندیاں نیں دھپاں ایہدی دوپہردیاں
 نہیں ریاں جہلم شہردیاں
 ایہہ شہر قدیم زمانے تھیں، نازاں سنگ پلایاں جاناں دا
 خوش رنگ تے شوخ حسیناں دا بے باک تے چھیل جواتاں دا
 ایہہ نگر جیالے لوکاں دا، ایہہ گڑھا اے سیاست دانوں دا
 ایہہ شہر اے اچے شاعران دا تے زندہ دل انساناں دا
 اتھے جلسے ہون غضباں دے اتھے رونق اٹھو پھردیاں
 نہیں ریاں جہلم شہردیاں

بابا چڑیاں والا محمد دین زار نے 16 جون 2004 نوں وفات پائی تے کالا گوجراں وچ ای سپرد خاک ہوئے۔ راقم نے کالا گوجراں دے اک پروفیسر جناب مسعود مہال دے نال محمد دین زار دے گھر حاضری دتی سی۔ مزدور آگو مرزا ابراہیم 1905 نوں جہلم دے اک قصبے کالا گوجراں دے اک غیر زیویں دار گھرانے وچ جسے ساری حیاتی دکھو دکھو سرکاراں دے خلاف لڑن والے نامی گرامی ٹریڈ یونینسٹ لیڈر تے ریلوے ورکرز یونین دے پردھان سن اوہ مزدوراں دے ہم دروتے غیر متنازعہ آگو سن۔ اوہ انڈین کیمونسٹ پارٹی وچ وی شامل رہے تے 1947 مگروں پاکستان کیمونسٹ پارٹی وچ رل گئے۔ مرزے ہوری بھر جوانی ریلوے وچ بھرتی ہوئے۔ پاکستان بنن توں اگدوں ریلوے دے اک انگریز ملازم جے بی طرنوں ریلوے توں برخاست کیتا گیتے جے بی طرنے پہلی وار ریلوے وچ یونین بنائی۔ ایس موقع تے مرزا ابراہیم وی یونین بازی وچ رل گئے مرزا ابراہیم نے این ڈبلیو آر ورکرز ٹریڈ یونینز دے نال توں

تنظیم بنائی تے کئی ورھے ایہدے پردھان رہے۔ مرزا ابراہیم دی تنظیم دالحاق بھارت دی اک مزدور فیڈریشن نال ہو یا جہدے صدروی وی گری تے نائب صدر مرزا ابراہیم سی۔ مرزا ابراہیم پاکستان دے سبھ توں پہلے سیاسی قیدی سن اوہناں نوں 1947 وچ ای ترقی پسندانہ سرگرمیاں کارن گرفتار کر لیا گیا سی ہندوستان وچ ریلوے دی پہلی پھیہ جام ہڑتال مرزے ہوراں ای کرائی سی۔ کئی داری گرفتار ہوئے تے قید و بندیاں صوتاں جریاں۔ 1968 وچ جنرل ایوب خاں دے خلاف ریلوے دیاں ورکشاپاں وچ ست ڈنگ ہڑتال کروائی تے گرفتاری دتی۔ مرزا ابراہیم نے 1970 وچ ورکرز پارٹی بنائی تے پی پی دے امیدوار ڈاکٹر مبشر حسن دے خلاف قومی اسمبلی دا الیکشن وی ہار یا بابائے محنت کشاں مرزا محمد ابراہیم ۱۱ اگست 1999 نوں فوت ہو گئے اوہناں توں ضلع جہلم دے تاریخی قصبے کالا گوجراں دے لہندے والے محلے دے قبرستان وچ سپرد خاک کر دتا گیا۔ اوہناں دی قور دے کتبے دی عبارت انج اے۔

بسم اللہ الرحمن الرحیم

لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ

بابائے محنت کشاں

مرزا ابراہیم

کالا گوجراں جہلم

پیدائش ۱۹۰۵

وفات ۱۱ اگست ۱۹۹۹

تیری مٹی اتے لے کے سوندیاں رہیے صدیاں تک

ہوراں پیدا کر دے وطن مرزا ابراہیم جیا

کالووال چناب دے دندے تے تحصیل گجرات دا اک نکا جٹا پنڈا اے چوہدری جاوید ایسے پنڈا دا جم پل ہون کر کے جاوید کالووال سدیندا ہا۔ چوہدری جاوید نے 1983 یونین کونسل دے ممبر دا الیکشن جتیا تے اپنے سیاسی کیریئر دا مڈھ بدھا۔ ایس الیکشن توں بعد اوہنے اپنی حیاتی دے سارے الیکشن جتے۔ چوہدری جاوید ضلع کونسل دا ممبر وی بنیا۔ یونین کونسل دا چیئر مین وی بنیا حتی کہ ضلع کونسل گجرات دا وائس چیئر مین وی رہیا۔ 2001 تے 2005 دے بلدیاتی الیکشناں وچ اوہ سواہرادواری یونین کونسل چک سادہ دا ناظم وی چنیا گیا دو چوہدری جاوید اک منجھیا سیاسی ورکر سی۔ سیاسی ورکراں توں اڈ گجرات دے مقامی صحافی وی چوہدری جاوید دا بہوں ستکار کردے سن۔ مسلم لیگ دی سیاست وچ اوہدا اک وکھرا تھاں سی۔ 6

دسمبر 2005 چوہدری جاوید رب نون پیار ہو گیا اوہنوں اوہدے جدی پنڈ کالوال وچ سپرد خاک کردتا گیا چوہدری جاوید اختر دے بارے ایہہ جان کاری متر سانجھ پنجاب دے آگو چوہدری فیاض حیدر و ژانچ آف کھبر یا نوالی نے دتی اے۔

سائیں حسن محمد ورک

گجرات دے اک مشہور صوفی بزرگ ہوئے نیں آپ دا جنم چناب دے لاگے اک اتہاسک پنڈ گورالاول وچ ہو یا مئی 1998 نون آپ نے وصال فرمایا آپ دے مرشد اناں بھاگاں والی سرکار سواں پوٹھو ہارسی متر سانجھ پنجاب دے اراکین چوہدری مقصود انور چٹھا نوید بٹ سائیں اسلم و ژانچ قاسم اقبال چیمہ فیصل و ژانچ حیات ساہی یا سر مشتاق و ژانچ، خرم نثار و ژانچ عارف ساہی، انصر محمود چیمہ، محمد احسان چیمہ، چوہدری پرویز اقبال و ژانچ تے مہر شعیب میلہ سائیں گائیڈ دے موقع تے متر سانجھ پنجاب دے ڈیرے تے پنجابی اکٹھ کرواندے نیں آپ داسندر دربار دھیر کے ہریا والا کالرہ دیوان سنگھ کالرہ خاصا تے گورالاول دے وشکار کھیتاں وچ اے آپ دے مزار تے لکھی ہوئی عبارت دا مضمون انج اے۔

پیر مولانا علی مدد
سرکار حسن محمد شاہ

یا علی
روضہ مبارک

گورالاول شریف

المعروف سائیں گائیڈ بادشاہ
والد کا نام سرکار جلال شاہ
والدہ کا نام سرکار مائی بیگم بی بی

میلہ

چیترا کی دوسری جمعرات مانا نوالہ کھوہ

حضرت نظام الدین اولیاء

دلی والے دے سلطان جی سلطان المشائخ حضرت نظام الدین اولیا 1236 نون بدایوں اتر پردیش وچ جمے آپ دے والد ماجد داسم گرامی خواجہ سید احمد سی جہڑے مادر زاد دلی تے جید عالم دین سن۔ 1241 سید احمد وفات پا گئے تے حضرت نظام الدین دی پالنا تے تعلیم دا بھار آپ دی میا تے آپیا

آپ ہوراں دی مائی بہوں صابر تے ہمت والی سوانی سن اوہناں نے 16 ورھے حضرت نظام الدین نوں بدایوں وچ ای پڑھایا تے من اچ پدھری سکھی لئی آپ نوں دلی ٹور دتا دلی وچ حضرت سلطان جی مولانا ٹمس الدین خوارزمی تے محدث شیخ محمد دین بن احمد (متوفی 684ھ) ورگے عالماں کولوں تعلیم حاصل کیتی۔ قرآن و حدیث دے علماں دی تکمیل و تحصیل مگروں حضرت سلطان جی علوم باطن ول راغب ہوئے تے حضرت بابا فرید الدین گنج شکر دے دست حق پرست تے بیعت کیتی تے جھب ای سلوک دیاں منزلاں طے کر کے بابا فرید کولوں خلافت دی خلعت پراپت کیتی۔ سلطان المشائخ دی پوری حیاتی لوکاں دی اصلاح و تربیت وچ بیٹی آپ ساری زندگی رب دے بندیاں نوں رب نال ملاندے رہے پشلے دناں بی بی سی نے آپنی اک رپورٹ وچ دعویٰ کیتا سی پئی مسلمان حضرت نظام الدین اولیا دی یاد وچ بسنت مناندے نیں۔ بہار دی رت آوندی اے تے جسم وچ رت دی رفتار ترکھی ہو جاندی اے۔ طبیعت وچ تازگی، شگفتگی، امنگ و لولہ تے خوشی ودھ جاندی اے۔ ہندو اسی صدیاں توں ایس رت نوں نیک شگون (شہ) جان کے پیلے لیڑے پاندے تے ہتھاں وچ سرھیوں دے پیلے پھلاں دے گجرے لے کے اپنے دیوی دیوتاواں تے اوتاراں دے مندراں تے جاندے۔ مسلمانان وچ بسنت دارواج کنج شروع ہويا۔ حضرت نظام الدین اولیا نوں اک واراں بہوں شدید صدمہ اڑیا۔ حضرت سلطان جی نوں اپنے بھانجے مولانا تقی الدین نوح نال انتاں دی پریت سی مولانا تقی الدین نوح دا بھر جوانی وچ انتقال ہو گیا۔ ایس صدے نال حضرت سلطان جی چھ ماہ تیک اکا مسکرائے وی نہ سیال لنگھیا پالا مکاتے بہار رت آئی تے حضرت سلطان جی دے سنکیاں تے سجناں تے سجناں نیں اوہناں نوں باہر جنگل دی سیر دا مشورہ دتا۔ تھوڑا دور اڈاک پانی دا اتلاسی (جتھے ہن حضرت نظام الدین اولیا دی باولی اے) سارے جی اوس دے دندے اڑے تے پتہ لکیا پئی امیر خسرو کدھرے پشاں رہ گیا اے۔ اخیر حضرت جی امیر خسرو نوں ڈھونڈن کلاے ای ٹرپے۔ ویکھیا تے پتہ لگا پئی امیر خسرو سرھیوں دے کھیتاں وچ نچ رہے نیں امیر خسرو دے والہانہ رقص نے مرشد دے مکھڑے تے مسکان لے آوندی دلی وچ اج وی چاند رات نوں پہاڑی تے اللہ میاں دی بسنت چڑھائی جاندی اے۔ فیر قدم رسول خواجہ چراغ نظام الدین اولیا تے تقی الدین نوح دے مزار تے بسنت چڑھائی جاندی اے۔ ہندو مسلمان، سکھ، عیسائی، پارسی، بدھ مت تے جین مت دے پیروکار بال بڈھے امیر تے غریب سبھ حضرت نظام الدین دے دلاں تے اوہناں دی سلطنت اٹھ سو ورھے توں قائم اے۔ امیر خسرو توں وڈا نابغہ **Genius** برصغیر پاک و ہند نے من نہیں جھیا۔ شاعر سپاہی موجد موسیقار ولی سیاست دان امیر خسرو ہر میدان دے موہری سن۔ سلطان جی حضرت نظام الدین اولیا فرماندے ہوندے سن جے شریعت اجازت دیندی تے وصیت کردا پئی خسرو نوں میری

قبر وچ دفن کیتا جائے۔ 1325 نوں حضرت سلطان جی حضرت نظام الدین اولیا نے وفات پائی تے خسرو ہزاراں میل دو بنگال وچ سی اطلاع لہی تے دیوانہ وار دلی اڑے۔ مزار تے اڑے تے زار زار روندیاں آکھیا

سبحان اللہ آفتاب درزیر زمین و خسرو زندہ

وصال مرشد دے چھ مہینے مگروں وصل مرشد نصیب ہويا۔ خسرو نوں مرشد دی قبر دا پہلو تے نصیب نہ ہويا پواندی آلے پاسے اخیر لی آرام تھاں لہ گئی۔ بھارت دے دو نامور مسلمان حکمران علاؤ الدین خلجی (دورا قدار 1296 تا 1316) محمد تعلق دی حضرت نظام الدین اولیا دے مریداں وچ شامل سن آپ دے مزار مبارک دی پہلی واری تزہین و آرائش فیروز شاہ تغلق نے کیتی جون 2005 دے مڈھ وچ دلی جاوون دا راقم نوں موقعاً لہاتے اپنے سنکیاں دے نال درگاہ نظام الدین اولیا تے حاضر ہون داماں پراپت کیتا دلی دی جہڑی گلی وچ اردو دے ممتاز شاعر مرزا غالب دا مزار اے اوس گلی توں لنگھ کے حضرت نظام الدین اولیا دی درگاہ دا احاطہ شروع ہو جاندا اے۔ ایہہ درگاہ خاصاں تے عامان واسے روحانی فیض دا سرچشمہ اے۔ آپ دے مزار تے ہر ویلے قرآن پاک دی تلاوت ہوندی رہندی اے۔ مزار دے اندر لے تے باہر لے حصے تے دلکش نقش و نگار تے سنہری پانی نال لکھیاں ہوئیاں تحریراں وی نیں برانڈے دے تھماں دے وشکار محراباں تے حق فرید حق فرید درج اے۔ مزار مبارک دی اک کندھ تے حضرت امیر خسرو دا ایہہ شعروں نمایاں طور تے لکھیا ہويا اے۔

گوری سو دے تیج پرکھ پر ڈارو کیس

چل خسرو گھر اپنے سانجھ پی ہو دیس

حضرت خواجہ نظام الدین اولیا دے مزار دے احاطے وچ کئی بزرگ ہستیاں تے بادشاہی ٹہراں دے جی وی سپرد خاک نیں۔ مزار دے نال اک مسیت اے۔ ایہہ مسیت علاؤ الدین خلجی دے پتر خضر خان بنوئی حضرت امیر خسرو نے اپنی شاعری وچ خضر خان نوں اک ہیرو دے طور تے روشناس کرایا اے۔ ملک الشعرا حضرت امیر خسرو اتر پردیش دے ضلع ایٹھ دے اک پنڈ پٹیالی وچ جمے سن۔ اوہناں دے باپو امیر سیف الدین محمود چنگیز خان دے سمیں بلخ توں شرنارتھی ہو کے ہندوستان آئے۔ اپنے مرشد دی وفات 1325 توں چھ مہینے مگروں امیر خسرو دی رب نوں پیارے ہو گئے حضرت نظام الدین اولیا دے مزار تے حاضری دین والے زائرین پہلاں امیر خسرو دے مزار تے حاضری دیندے نیں۔ حضرت امیر خسرو نے وی کئی حکمراناں دا دور ہنڈایا۔ درگاہ دے احاطے وچ ای مغل راجک اکبر دا اوڈاپتروں دی فن اے ایہدے نال اک نکے جے احاطے وچ شاہ جہان (1592 تا 1658) دی دھی جہاں آرا دفن اے

جہاں آرائوں سلطان جی نال ڈاھڈی پریت آہی جہاں آرا اپنی شردھادے دکھالے لئی اپنے والاں نال اپنے مرشد دے مزار تے جھاڑو دیندی سی۔ فیروز شاہ تغلق دا وزیر اعظم خان جہاں وی درگاہ دے احاطے وچ دفن اے۔ درگاہ نظام الدین اولیادے پریت آ لے پاسے اک تالاب نما کھوہ اے۔ جیکوں باولی والا کنواں آکھیا جاندا اے ایس تالاب دے پانی نوں خواجہ نظام الدین اولیادے کرامت وچ شمار کیتا جاندا اے تاریخی کتاباں دیاں روایتاں موجب ایس تالابی کھوہ دے پانی توں اک دور وچ رات دے ویلے چراغاں وچ تیل دے طور تے ورتیا جاندا سی ایس تالاب نوں ہن اک چار دیواری بنا کے محفوظ کر لیا گیا اے۔ خواجہ ضیاء الدین برنی اسلامی سمیں دے مشہور تے مستند مورخاں تے تزکرا نگاراں وچ گئے جان دے نیں۔ برنی ہوراں تاریخ فیروز شاہی تے حسرت نامہ ور گیاں علمی تے تحقیقی کتاباں اپنی یادگار دے طور چھڈیاں خواجہ ضیاء الدین برنی سلطان المشائخ دے مقرب تے اچھے مریداں وچ شامل سن۔ خواجہ ضیاء الدین علما مشائخ تے شاعراں دی مجلس بہوں پسند کردے سن۔ خواجہ صاحب نوں حضرت امیر خسرو تے حسن میر نال ڈاھڈی نیڑتا تے حب آہی انت وچ لطیفہ گوئی تے ظرافت کارن خواجہ ضیاء الدین برنی سلطان محمد تغلق دے دربار وچ رہے خواجہ ضیاء الدین برنی حضرت امیر خسرو دے پواندی ابدی آرام فرما رہے نیں۔

مرزا غالب

مرزا اسد اللہ غالب 1212ھ نوں آگرہ وچ جمیا آپ دے باپوداناں مرزا عبداللہ بیگ سی۔ 1225ھ نوں مرزا غالب دا ویاہ نواب الہی بخش دی دھی نال ہو یا ایس کارن مرزا غالب آگرہ یوں دلی آگئے۔ مزار غالب توں بغیر اردو ادب و ثقافت دی داستان نامکمل اے مرزا غالب فارسی تے اردو دے، مہان شاعر تے صاحب طرز ادیب سن۔ مرزا دی شاعری اکتسابی نہیں سی سگوں الہامی سی تے نثر نگاری وچ اوہ اپنے اچھے اسلوب دے آپ ای موجد تے خاتم سن۔ اردو تے فارسی دیوان توں اڈ مرزا غالب دے خطاں دے دو پرانے عود ہندی، اردو دے معلیٰ وی ادب پرستاں وچ بہوں مقبول نیں۔ مرزا غالب نوں ہندوستان دے اخیر لے مغل بادشاہ بہادر ظفر ڈاھڈی نیڑتا پراپت سی 1857ء دا انقلاب مرزا غالب نیں اکھیں تکیا سی۔ 1857ء دی جنگ آزادی دوران دانش وراں دی اکثریت دا کردار بہوں افسوس ناک آہا۔ ایس نازک موقع تے جدوں برصغیر دے لوک اپنے لہو دے دل نواز نذرانے پیش کر رہے سن ساڈے لکھاری تے شاعر اپنیاں پنہناں جاگیراں و ظیفیاں تے خلعتاں نوں پراپت کرن خاطر حریت پسنداں

دیاں قربانیاں داسودا کرن وچ رجھے ہوئے سن ایہہ کہانی بہون درد ملی اے تے ایہدے وچ بہوں سارے پردہ نشیناں دے ناں آوندے نیں۔ غالب اردو شاعری دا اک اچے مرتبے والا ناں اے۔ اوہدی شعری عظمت اپنی چوکھی اے پئی غالب نوں ست خون معاف کرن نوں جی کر دا اے۔ لیکن بہر حال اک تو رانجی بیچ اے پئی مرزا اسد اللہ خاں غالب نے 1857ء جنگ آزادی وچ حریت پسنداں دے لہودا سودا کر کے فرنگی سرکار داسنگ نبھایا آہا ایہدے پچھو کڑ وچ مالی غرضاں تے مفاداں دے تار وچ رہے سن۔ سواہرے حادثیاں تے انقلاباں پاروں انتہی عمرے مرزا غالب بہوں ماڑا ہو گیا سی۔ ہر ویلے پنک تے لہا پیار ہندا تے زیر لب ایہہ شعر گنگنا ندار ہندا

دم واپس بر سر راہ ہے

عزیزو اب اللہ ہی اللہ ہے

مرزا غالب 2 ذی قعد 1285ھ بمطابق 1869ء، 73 ورھیاں دی حیاتی ہنڈھا کے رب نوں پیارا ہو گیا آپ نوں حضرت نظام الدین اولیا مزار والی گلی وچ سپرد خاک کر دتا گیا۔ پہلاں مرزا غالب دی تورا بہوں خر آب حالت وچ آہی مگروں محمد علی جوہر تے فیر امام الہند مولانا ابوالکلام آزاد دی زاتی دل چسپی کارن بہوں سند مزار اساریا گیا جو جرمنی دے نامی گرامی فلسفی شاعر گوٹے دے مزار ورگا اے۔ مرزا زین العابدین خان عارف مرزا غالب دالے پالک سی۔ عارف خط نسخ داماہر تے خوش گو شاعری۔ مرزا عارف 1817 نوں جمیا اوہدے باپوداناں نواب غلام حسین خان بہادر شہرت جنگ سی۔ مرزا عارف دا ایہہ شعر ادب دے پرستاراں وچ بہوں مقبول اے۔

اے فلک خانہ خرابی کی ہے پروا کس کو

دشت میں رہتے ہیں مدت ہوئی گھر چھوڑ دیا

مرزا غالب نوں مرزا عارف نال بہوں پریت سی مرزا عارف بھر جوانی وچ جگ والا بھریا میلہ چھڈ کے ٹر گئے ایہہ انقلاب ستاون توں 5 ورھے اگدوں دی گل ہے۔ مرزا غالب نے آپ دا نوحہ لکھیا جہدا پہلا شعر انج اے

لازم تھا کہ دیکھو مرارستہ کوئی دن اور

تنہا گئے کیوں اب رہو تنہا کوئی دن اور

مرزا عارف دلی وچ حضرت نظام الدین اولیاء دے دربار والی گلی وچ مرزا غالب دے سوہرے نواب الہی بخش خاں معروف دی تورا دے کول سپرد خاک کیے گئے۔ مگروں مرزا غالب نوں وی اتھے ای دفن

کیجا گیا۔ مرزا غالب۔ مرزا عارف تے نواب الہی بخش خاں معروف دیاں قوراں گلی مزار حضرت نظام الدین اولیاء وچ غالب اکیڈمی دے احاطے وچ نیں۔ نواب الہی بخش خاں معروف دی دھی امراؤ بیگم مرزا غالب دی سوانی سی۔ نواب الہی بخش معروف آپ وی شاعری تے استاد ذوق کولوں اصلاح لیند اسی۔ نواب الہی بخش خاں حضرت مولانا فخر الدین فخر عالم دا خاص مریدی سی۔ نواب معروف دا سلسلہ بیعت شیخ کلیم اللہ جہاں آبادی نال جاردا اے۔ نواب معروف دی لوح تربت تے ایہہ شعر تحریر اے۔

گفت تاریخ فوت او ہاتف ساکن جنت برین معروف

خواجہ حسن نظامی

دلی دی جیس گلی وچ مرزا غالب دی قور تے حضرت نظام الدین اولیاء دا مزار اے او سے گلی وچ بنگلے والی مسیت اے۔ بنگلا والا مسیت وچ تبلیغی جماعت دے نامور آگومولانا محمد الیاس کاندھلوی دی آخری آرام گاہ وی اے۔ مولانا محمد الیاس یوپی دے ضلع مظفر نگر دے اک مردم خیز قصبہ کاندھلا وچ جے۔ 13 جولائی 1944 نوں وفات پائی تے بنگلا والی مسیت وچ سپرد خاک کیجے گئے۔ مرزا غالب دے مزار والی او سے گلی تے بنگلا والی مسیت دے پچھو کڑ وچ اک نکاجنا قبرستان اے جیکوں خواجہ حسن نظامی دا قبرستان آکھیا جاند اے۔ شمس العلماء مصور فطرت حضرت خواجہ حسن نظامی اردو زبان و ادب دے صاحب طرز ادیب تے جاوید بیان مقرر خطیب سن۔ خواجہ صاحب نے تصوف دی اشاعت تے کھلا روا سے دور سالے درویش، منادی جاری کیجے۔ خواجہ حسن نظامی کثیر التصانیف بزرگ سن خواجہ صاحب نے دینیات توں اڈ غدر دہلی دے عبرت ناک سانحات تے وی کئی کتاباں تحریر کیتیاں مثال دے طور تے بیگمات کے آنسو، بہادر شاہ ظفر کا مقدمہ، دہلی کا آخری سانس، غدر کی صبح و شام، دہلی کی جانکی ورگیاں کتاباں علمی و ادبی حلقیاں وچ بہوں مقبول ہویاں خواجہ حسن نظامی نے قرآن مجید دا اردو ترجمہ وی کیجا ایہہ ترجمہ بہوں سلیس تے بامحاورا اے۔ خواجہ حسن نظامی 1374ھ نوں دلی وچ رب نوں پیارے ہو گئے۔

جلیاں والا باغ

گولڈن ٹیمپل دے لاگے ای جڑھدے پاسے جلیاں والا باغ اے گولڈن ٹیمپل امرت سرتوں نکل کے اسی جلیاں والا باغ وچ وڑ گئے۔ اک سوڑی جہی گلی وچوں لنگھ کے باغ وچ اپڑی دا اے۔ ایہدے توں اڈ باغ وچ نکلن تے وڑن دی ہو رکوئی راہ نہیں ایہا ای صورت حال 13 اپریل 1919 نوں سی۔ کسے سمیں ایہہ

باغ پنڈت جلا دی مالکی سی۔ پنڈت جلا مویاتے اوہدی سادھ اس باغ وچ اساری گئی۔ 6 فروری 1919 نوں رولٹ ایکٹ کونسل وچ پیش کینا گیا۔ قائد اعظم محمد علی جناح وی کونسل دے رکن ساں اوہناں کونسل وچ تقریر کردیاں فرنگی حاکماں نوں چتاوئی دتی کہ رولٹ ایکٹ کالا قانون اے تے کسے وی مہذب دیس وچ انج دا کالا قانون لاگو نہیں کینا جاسکدا ایس قانون دے پاس ہوندا یاں سارای محمد علی جناح نے قانون ساز ادارے توں استعفی دے دتا۔ پورے دیس وچ ایس کالے قانون دے خلاف لوکائی دے جذبات بھڑک اٹھے۔ سیاسی کاسے تے عام لوک سڑک اتے آگئے 13 اپریل 1919 نوں وسا کھ مہینے دی پہلی تاریخ سی تے پورے پنجاب وچ دیس دا صدیاں پرانا روایتی تہوار منایا جا رہیا سی۔ پنجاب دی دھرتی تے جدوں کنکاں پک جانداں نے تے وسا کھ دی پہلی تاریخ نوں کنکاں دی واڈھی شروع ہو جاندا اے۔ کنک دی فصل پنجابیاں لئی اک بڑی نعمت اے ایس لئی کنکاں دی واڈھی پنجابیاں لئی اک شگناں تے خوشاں بھریا تہوار لے کے آوندا اے۔ 13 اپریل نوں ہرورھے پہلی وسا کھ ہوندا اے۔ 13 اپریل 1919 نوں امرتسر وچ سانجھے پنجاب دے دور دوراڈے علاقیاں توں آئے ہوئے پنجابی وسا کھی دیاں خوشاں مان رہے سن۔ انگریز نے ہند دے مقامی لوکاں نوں نتھ پا کے رکھن لئی 1917 وچ سڈنی رولٹ دی آگوائی وچ اک کمیٹی مقرر کیتی۔ جہدے ذمے ایس گل دا کھوج لاونا سی کی ایس ملک وچ کیہڑے کیہڑے سازشی بندے نیں تے اوہناں دی سازش نوں کنج مکایا جا سکدا اے لمی چوڑی رپورٹ حکومت انگلشیہ نوں پیش کیتی۔

۱۔ انڈیا دے کسے وی واسی نوں بناں کسے کارن گرفتار کینا جاسکدا سی

۲۔ استغاثہ لئی ضروری نہیں کہ اوہ ملزم دے خلاف کوئی ثبوت وی مہیا کرے

۳۔ ملزم دے مقدمے دی سنوائی بند کمرے وچ ہووے دی تاں جے عدالتی کارروائی ظاہر نہ ہو سکے

۴۔ بھیڑی شہرت رکھن والے کسے وی بندے نوں ہتھ کڑی لائی جاسکدی اے

۵۔ ملزم سزا پاں دی شکل وچ کسے عدالت وچ اپیل دا حق نہیں رکھے دا

۶۔ مقدمے دوران ملزم صفائی دی شہادت لازمی نہیں ہووے گی۔

انڈیا دے سارے مذہباں تے قوماں دے لوک نفرت تے احتجاج لئی اٹھ کھلوتے۔ پر ایس سارے

احتجاج دے باوجود ایکٹ پاس کردتا گیا۔ امرتسر وچ حالات ہور وی وگڑ گئے۔ ایہہ دیکھ دیاں ہویاں ڈپٹی

کمشنر نے شہر نوں فوج دے حوالے کردتا۔ 12 اپریل نوں جلندھرتوں وی فوج منگ لئی۔ ایس فوج کا

کمانڈر اک یہودی بریگیڈیئر ڈائرسی۔ ڈائرنوں پنجاب دے اوس سمیں دے گورنر اوڈا ردا تھا پڑا سی

12 اپریل نوں ڈاکٹر سیف الدین کچلوی آگوائی وچ امرت سروچ رولٹ ایکٹ دے خلاف اک بھاری جلوس کڈھیا گیا ڈاکٹر سیف الدین کچلوی گرفتار کر لیا گیا۔ لوکاں 13 اپریل نوں وساکی والے دن جلیاں والے باغ وچ اک احتجاجی جلسہ کرن دا پر بندھ کیتا۔ 13 اپریل دی سونوں ای لوکی باغ وچ اپڑنا شروع ہوئے۔ ایہہ باغ اک میدان دی شکل وچ سی جہڑا چولیوں اچیاں اچیاں عمارتاں وچ لکھیا ہویا سی ایس باغ دا اکورستہ سی جہڑا سوڑی جہی گلی دی شکل وچ سی انج تے سیاسی جلسیاں وچ جہڑے لوک شرکت کر دے نیں اوہ سیاسی طور تے بڑے باشعور تے منظم ہوندے نیں لیکن اس جلسے وچ وساکی دیکھن والے سادہ لوح لوکی وی رلتی ہو گئے۔ جدوں ایہہ میدان لوکاں نال بھر گیا۔ جلیاں والا باغ اندر میلے والے دی آگے کوئی 20 ہزار بندا جلسے وچ موجود سی تقریراں ہوریاں سن کہ بریگیڈیئر ڈائرناں کسے لاکا رے جلسے دے رلتیاں اتے انھے واہ فائرنگ دا حکم دتا۔ ڈائر دے 50 مسلح فوجیاں وچ بلوچ تے گورکھے سن سوڈیڈھ سوگزدے فاصلے توں 1600 راؤنڈ چلے پل وچ 400 توں ودھ بندہ ماریا گیا تے 1200 بھڑنڈا ہویا۔ اوہ دن بریگیڈیئر ڈائر نوں جنرل بنا دتا گیا۔ باغ وچ اک کھوں وی سی جدوں گولیا چلن پاروں انھے واہ لوکی نسے تے اوہ کھوں بندیاں نال بھرتج گیا۔ اج ای اوہ کھوہ جلیاں والا باغ وچ موجوداے تے اوہنوں شہیداں والا کھوہ سدیا جانداے۔ 13 اپریل دے امرت سردے ایس قتلماں نوں پہلاں پنجاب اندر 6 اپریل نوں ای ہنگامے شروع ہو گئے سن لہور ملتان قصور اندر مظاہر ہوئے ملتان اندر وڈی لام جتن دی خشی وچ میونسپل کمیٹی ولوں اک فوجی رجمنٹ دی دعوت سی پر شہریاں فوجیاں دی راہ ڈک لئی تے فوجیاں نوں مڑ چھاوئی پر تاپیا۔ 10 اپریل نوں لہور اندر اک اکٹھ نے فرنگیاں دے علاقے سول لائن تے حملہ کر دتا پولیس ڈکن نوں ودھی فائرنگ ہوئی تن جی مرے۔ لہور اندر مارشل لاء لگ گیا۔ 12 اپریل نوں قصور دے ریلوے اسٹیشن اتے ہلا بولیا گیا۔ پڑھیاں جلوس دے آگے بنے ہوئے سن۔ دو گورے مارے گئے اسٹیشن سرگیا خزانے اتے حملہ ہویا پولیس نے گولی چلائی۔ کئی بندے مارے گئے ترن تارن وچ خزانے تے حملہ ہویا جنرل ڈائر تے گورنر پنجاب اوڈائرندوشیاں تے نہتیاں دیاں لو تھیاں دے ڈھلاکے پنجاب نوں درس عبرت دینا چاہندے سن پر جلیاں والا باغ سے سانجھے مگروں فرنگی خلاف نفرت دی لہر ہور اچی ہو گئی۔ 14 اپریل نوں گوجرانوالے ہڑتال ہوئی لوکاں ریلوے اسٹیشن تے دوویں پل ساڑدے تے ڈپٹی کمشنر فوج منگلی فوج نہ ملی تے گورنر اوڈائر ہوائی جہازاں توں بمباری دا حکم دتا ہوائی جہازاں وچوں شین گناں نال فائرنگ دی ہوئی۔ درجناں بندے مارے گئے۔ 14 توں 16 اپریل وزیر آباد اکال گڑھ (علی پور چٹھا) رام نگر (شہر رسول نگر) حافظ آباد، شیخوپورا، چوہڑکانہ تے ساٹکلاہل، وچ

حال خراب رہیا وزیر آباد وچ اک پادری دا گھر ساڑ دتا گیا۔ لاہوروں اک اسلحے والی ریل گڈی کھلی گئی جس چوہڑکانے اندر گولی چلائی۔ 15 اپریل نوں گجرات ریلوے اسٹیشن تے حملہ ہو یا لوکاں اتے فائرنگ ہوئی ملکوال ریلوے اسٹیشن گڈی پٹریوں لاہی گئی امرتسر لہور گوجرانوالہ وچ مارشل لاء لگ گیا سی ہن لائل پورت گجرات وچ وی مارشل اندر انگریزاں شہریاں نوں کوڑے مارے تک نال لکیراں کڈھوایاں ڈھڈ بھارٹرن دی سزادتی جھک جھک کے سلام کرن تے اجھے ہو رنموشی والے کم کیجے۔ آزادی منگن والی قوم نوں اپنی نظروں گراون والیاں کاروائیاں کیتیاں صرف جلیاں والا باغ وچ ای نہیں سگوں پنجاب دے 37 شہراں وچ گولی چلائی گئی۔

پگاں اپنے گل وچ پالوٹرو پیٹ دے بھار

چڑھ جائے تاں مشکل لہندی بوٹاں دی سرکار

جلیاں والا باغ اندر ڈائیر دے 50 سپاہیاں دی اندھا دھند فائرنگ پنجاب دے سبھی دھرم نال تعلق والے جی مرے ایس دکھانت بارے پنجابی لوک بولیاں وی ملدیاں نیں ایہناں وچ وی ایس دکھانت دیاں مورتاں دسدیاں سن۔

رنڈا پنجاب کیتا فرنگیے دی چال نیں باگے دا بوہا کوئی نہ

بارھیں برسیں کھٹن گیا کھٹ کے لیا نڈا چلھا

امرتسر دیاں گلیاں وچ پنجابیاں دا لہو ڈلھا

جلیاں والا باغ دا واقعہ انسانی تاریخ وچ نہتے زردوش انساناں دے قتل عام دیاں بدترین مثالاں چوں اک اے۔ ڈائر دے فوجیاں دی فائرنگ نال او تھے 41 بال وی شہید ہوئے سن اوہناں وچوں اک اجیہا نو مولودوی سی جہدی حیاتی کیول دو مہینیاں توں چوکی ناہیں آہی۔ اوہنوں کوئی جھولی وچ لے کے وساکی والے سن جلیاں والا باغ دی اوس کربلا وچ لے کے آیا سی غیر سرکاری گویڑاں موجب پنج سوتوں اک ہزار آدمی شہید ہوئے۔ ایہہ سبھے لوکی جلیاں والا باغ وچ پرامن ڈھنگ نال آئے سن۔ اوہ بلکل چڑھتھے سن تے کھلن پلرن دا حکم دتیاں بغیر اوہناں تے فائرنگ کیتی گئی۔ ایس قتل عام دی خبر ساری دنیا وچ کھل گئی لینن نے اک خط جہڑا اوہنے ہندوستان دے اک اخبار امرت بازار پتریکا نوں لکھیا سی ایس واقعے دی کرڑی ننڈیا کیتی۔ سوویت شاعر تنخونوف نے ایس واقعے تے اک کوتا لکھی جہڑا سرناواں اے ہندوستان داسفنا ایس نظم وچ تنخونوف نے امرتسر دے واقعہ دا مقابلہ 1905 نوں سینٹ پیٹرز برگ وچ ہون والی اوس فائرنگ نال کیتا جہڑی زار شاہی فوجیاں نے انصاف منگن والے چڑھتھے مرداں تے سوانیاں دے

جلوس تے کیتی اے۔

ہندوستان دے گوشے گوشے وچ ایس واقعہ دے خلاف احتجاج کینا گیا۔ پنجاب د امر دمومن تے شیخ ہندی ڈاکٹر علامہ اقبال وی سراپا احتجاج بن کے کر لائیا۔

ہرز اہر چمن سے یہ کہتی ہے خاک باغ
غافل نہ رہ جہان میں گردوں کی چال سے
سینچا گیا ہے خون شہیداں سے اس کا تخم
تو آنسوؤں کا بخل نہ کر اس خیال سے

سروجنی ناہید و ہندو مسلم سانجھ دی سفیر سی او ہنے ایس دکھ دایک واقعے نوں چیتے کر کے انگلش نظم پنجاب 1919 دے سرناویں نال لکھ کے اپنے ڈوہنگے منکھ نوں پرگٹ کیتا انت وچ ایس آس نوں اجاگر کیتا پئی اک دن برصغیر غیر ملکی حملہ آوراں تے حکمراناں توں آزاد ہو جاسی۔ گجرات ضلع دے نامور عوامی پنجابی شاعر حکیم عبداللطیف عارف وی ایس موقعیا تے قلم چکیا۔

جلیا نوالہ باغ سی لال ہو یا نھے واہ جد گولیاں آئیاں نیں
خشی عاشقاں نوں جھورا چتواں نوں جہاں کچیاں یاریاں لاہیاں نیں
بھرے جیل خانے کھچا کھچ پورے ظفر علی نوں لکھ دوہائیاں نیں
جس پنجاب اندرز میں دار بن کے سھے سنکٹاں جھون جگایاں نیں
مولانا ظفر علی خاں نے اپنے اخبار زمیندار وچ جلیاں والے باغ بارے کئی نظماں لکھیاں نیں۔

وطن کا خون ناحق جب بہایا مارشل لانے
تو سرخی اس لہو کی بن گئی عنوان امرتسر
پکڑ کر لے گئے زنداں میں سیف الدین کچلو کو
فرنگستان کی مٹھی میں آئی جان امرتسر

بنگال دے جگت مشہور دانش ور لکھاری تے گیتا نجلی دے خالق رابندر ناتھ ٹیگور نے جلیاں والا باغ دے سانجھے توں دلبرداشتہ ہو کے بطور احتجاج سردا خطاب فرنگی سرکار نوں واپس کر دتا جلیاں والا باغ دے قتل عام وچ بریگیڈئیر جنرل ڈارڈی حیثیت اک قصائی دی سی جنہوں پنجاب دے گورنر اوڈائر نیں اپنے مقصداں لئی بہوں ستھر اور تیا جلیا نوالہ باغ دے خونی حادثے دے ڈھائی ورھے مگروں (نومبر 1921) جنرل ڈائر تے فالج دا حملہ ہویا تے اوہ 23 جولائی 1927 نوں ایس دارفانی توں کوچ کر گیا

المیہ پنجاب د امرکزی کردار تے سبھ توں وڈا مجرم پنجاب دا سابق گورنر سرماہیکل اوڈا اسی اوہ پنجاب اتے راج کرن والے غیر ملکی ظالم ترین گورنراں وچوں اک سی۔ اوہنے اتھے جبری فوجی بھرتی دا بازار گرم کردتا جہدے وچ پنجاب دا جاگیردار طبقہ اوہد پورا تا بعد اسی۔ پنجاب دی غیرت سستی ہوئی سی سرماہیکل اوڈا اے ظلماں نیں پنجاب نوں جھون کے جگادتا۔ پنجاب دی ایہہ جاگرتی دکھنی ایشیاء دی ازادی دا پیش خیمہ سی۔ پنجاب دا ایہہ جابر حکمران تے جلیاں والا باغ دے قتل عام دا ایہہ مجرم پارلیمانی احتساب توں بچیا رہیا پر قدرت دے انتقام توں بچ نہ سکیا جلیاں والا باغ اندراک یتیم بال اودھم سنگھ (پنڈ سنام ریاست پٹیالا) وی موجود سی جہڑا جلسے وچ موجود لوکاں نوں پانی پیان دی سیوا کر رہیا سی۔ جدوں باغ وچ گولیاں چلیاں تے اودھم سنگھ دی گولی کھا کے پھٹر ہو گیا تے لاشاں دے ڈھیر اتے ڈگ پیا۔ اوہنے ای اوہنے عہد کیتا پئی میں اوڈا اے کولوں پنجابیاں دے اتے کیتے ظلم دا انتقام ضرور لوواں دا۔ 1934 نوں اوہ انگلینڈ اپڑ گیا۔ 13 مارچ 1940 نوں لندن دے کاسٹن ہال وچ انگریزاں دا اک جلسہ ہو رہیا سی۔ سرماہیکل اوڈا اے اوس جلسے دی پردھا نگی کر رہیا سی اودھم سنگھ کاسٹن ہال وچ اپڑ کے کھسکد اہویا اگلی قطار وچ اپڑ گیا اودھم سنگھ نے اوڈا اے تے 19 اچ دی دوری توں 6 فیر فائر کیتے۔ اوہ فرش تے ڈگ کے مک گیا اودھم سنگھ نیں اپنے آپ نوں گرفتاری لئی پیش کردتا عدالت وچ اوہنے آپنا ناں رام سنگھ آزاد نے عدالت وچ گرتھ دی بجائے ہیر وارث شاہ تے ہتھ رکھ کے آپنا بیان ریکارڈ کرایا 31 جولائی 1940 نوں پنجاب دے ایس انکھی سورے نوں پھاہے لادتا گیا اوہنوں رات دے اندھیرے وچ جیل پینٹوس ولے دی کندھ دے نال دفن دتا گیا۔ 11 جولائی 1974 نوں رام محمد سنگھ دی میت نوں اے انڈیا دے طیارے راہیں پشاں شنام لیاندا گیا راہ وچ ہزاراں لوکاں دیس دے ایس وریام نوں اپنی پریمہ دانڈرانہ پیش کیتا سورے نوں اوہدی مادر وطن سنام وچ دفن کردتا گیا۔ جلیاں والا باغ وچ اچ وی اوہ کھوہ اے جنھوں ہون شہیداں والا کھوہ آکھدے نے پنڈت جلا دی سادھ دی موجود نے ایہہ کھوہ تے سادھ دو اجیہاں چیزاں نے جہڑیاں 13 اپریل 1919 توں پہلاں وی اتھے ہے سن۔ پنڈت جلا دی سادھ تے گولیاں دیے نشان اچ وی دیکھے جاسکدے نیں باغ وچ سوڑی گلی راہیں وڑدیاں سامنے اک مشعل روشن نظر آوندی اے دسیا جاندا اے سبھ توں پہلاں فائرنگ اتھے بیٹھے لوکاں اتے کیتی گئی سی کیونکہ نال ای سٹیج اساریا گیا سی سانجھ جلیاں والا باغ نہرا پنجاب دی تاریخ دا اک خونی باب اے سگوں ایہدے توں بناں برصغیر دی آزادی دی تاریخ وی نامکمل اے۔

گولڈن ٹیمپل امرتسر

27 مئی 2004ء توں 3 جون 2004ء تک میں چڑھدے پنجاب وچ رہیا واں۔ میں 142 رکنی جتھے دے نال چندی گڑھ وچ مئی دے اتلے دیہاڑیاں نوں ہون والی دسویں عالمی پنجابی کانفرنس وچ سیر رلا دن لئی گیا آہا۔ پشلے پندرہ سولہ ورہیاں توں میری حیاتی دی اک بہوں مہان سدھری پئی میں چڑھدے پنجاب دادرشن کراں۔ سوہنے رب داشکر اے پئی جہنے میری ایہہ تاہنگ پوری کیتی تے میں امرتسر جاندھر چندی گڑھ روپڑ۔ کپورتھلہ کوروشیتر کرنال انبالہ پانی پت تے دلی ورگیاں اتہاسک تھانواں تے بیاس ستلج تے جمنا ورگے دریاواں نوں اپنی آکھیں تک لیا اے۔ ایس جتھے دے اسی فی صد لوک 2 جون نوں لہندے پنجاب پرت آئے۔ ساڈے گروپ دے اک اہم رکن صادق لطیف سعدی (پنجابی مہینہ وار ورو لے دے روح رواں) اپنیاں سرکاری رجھاں پاروں 2 جون نوں او سے قافلے دے نال گجرات پرت آئے پر افضل راز و سیم اختر چوہدری تے راقم افتخار وژانچ کالروی دا خیال سی پئی امرتسر ورگے تاریخی تے روحانی پنجابی شہر وچ اک رات ضرور ٹپانی چاہیدی اے۔ صادق لطیف سعدی صاحب سرکٹ ہاؤس امرتسر اپڑ کے ساڈے نال ناشتہ کیتا تے پاکستانی ادیبیاں شاعراں تے صحافیاں دے جتھے دے نال گولڈن ٹیمپل تے جلیاں والا باغ دیکھن توں بعد واہگہ پار کر آئے افضل راز و سیم اختر چوہدری اشفاق ناہر محمد رفیق مشتاق کنول عاصم بخاری شفیق قریشی تے تنویر ظہور ورگے کجھ ہور جی سرکٹ ہاؤس توں امرتسر دے علاقے رنجیت ایونیو وچ بنے اک ریٹ ہاؤس بچت بھون وچ اپڑ گئے۔ بچت بھون وچ ساڈے رہن دا پر بندھ پنچ دریاواں دی وراثت ناں دی تنظیم دے اگھے سیوک ماہل صاحب ہوراں کیتا سی بچت بھون وچ دو گھنٹے سکھ لین مگروں افضل راز و سیم اختر چوہدری تے راقم افتخار وژانچ کالروی تے سنہری گوردوارا Golden Temple دربار صاحب امرتسر نوں دیکھن لئی ٹرپے او سے دربار صاحب نوں جنہوں نہ کیول سکھ سگوں سارے جگت وچ رہن والے پنجابی ان ملا تاریخی ورثہ قرار دیندے نیں۔ گولڈن ٹیمپل اپڑ کے اساں اپنیاں جتیاں اک سیوا دار دے حوالے کیتیاں تے ٹوکن حاصل کیتا عام درگا ہواں یاں مسجداں وانگوں اتھے باہر کوئی فقیر نہیں سی۔ تے نہ ای جتیاں رکھن اتے کوئی ٹکٹ لائی گئی سی باہر جتیاں لائیاں تے اگے ددھ پتھری دے فرش وچ بجیوں کھبے اک فنٹ ڈونگھی صاف پانی دی نہروگ رہی سی۔ جس وچوں ہو کے جان والے ہریاتری دے پیر آپوں دھج رہے سن۔ بوہے اگے راکھیاں کول آتشی اسلحہ تے کوئی نہیں سی پر اوہناں ہتھاں وچ بلماں پھڑیاں ہویاں سن۔ اسی اک فنٹ

ڈونگھی صاف پانی دی نہر وچوں پیر دھو کے بوہے ول ودھے تے راکھیاں ساہنوں آکھیا بھائی جی سرتے رومال لے کے آؤ۔ اسیں پشاں پرتے تے ویکھیا پئی اک ڈرم رنگ برنگے رومالاں نال بھریا ہو یا اے۔ اسان تئاں نے اپنی اپنی پسند دار رومال سرتے بنھ لیا۔ راکھیاں کولوں لنگھ کے وڈی ڈیوڑھی وچ وڑ گئے۔ ڈیوڑھی توں کجھ پوہڑیاں تھلے تھلے کے تلاء دے دندے اڑے او تھے بھارتی پنجابی قلمماں دے اک منے پر منے اداکار ہر بھجن سنگھ جبل ساہنوں جی آیاں نوں آکھن لئی موجود سن۔ ہر بھجن سنگھ جبل نال ساڈا پہلاں توں ای ایہہ پروگرام سی کیوں بے ساکوں کے اچھے جی دی لوڑ آہی جیہڑا گولڈن ٹیمپل وچ ساڈے نال رہ کے ساہنوں درست جانکاری دے سکے۔ ایس میعارتے ہر بھجن سنگھ جبل بالکل پورے اتر دے سن۔ تالاب دے چارے پاسے سنگ مرمر دافرش لکھیا ہو یا اے ایس فرش تے انگریزی اردو تے گور مکھی وچ ہزاراں لوکاں دے ناں لکھے ہوئے نیں جہاں لوکاں دربار صاحب دی اساری واسطے عطیے دان کیے۔ دربار صاحب وچ بھائی دیپ سنگھ شہید دی یادگار دے کول اک تختی اتے کندہ اے پئی سارو کی ضلع گجرات دے تحصیلدار دیوان سنگھ دی دھی نے 25 روپیے دان کیے۔ سارو کی میرے پنڈ دے لاگے ای اک پرانا تاریخی پنڈ اے ایس کر کے سارو کی داناں گولڈن ٹیمپل وچ پڑھ کے اک وکھری طرحاں داسرور آیا۔ تالاب دے چولی برانڈے نیں تے برانڈیاں دے پچھو کڑ وچ نکلے نکلے حجرے وچ گرنھسی، گرنھہ صاحب دا پاٹھ پئے کریندے سن بھانویں او تھے پاٹھ سنن والا کوئی وی نہیں سی۔ برانڈیاں وچ دور دورا ڈیوں آون والے جنے تے سوانیاں سکھ یا تری آرام کر رہے سن۔ تلاء دے دندے تے بیری دا اک مڈھ قدیم دارکھ اے ایس بیری وچ دربار صاحب نالوں بوہتی پرانتا اے۔ جدوں چوتھے گورورام داس (وفات 1581ء) نے امرتسر دی نیہہ رکھی سی تے اتھے تالاب بنوانا شروع کیتا تے اوس سمیں بیری دا ایہہ اکواک رکھ اتھے ہے سی مزدور تے سیوک کم کردیاں کردیاں تھک جاندے سن تے ایسے بیری دی چھاں پٹھ سکھ مان دے تے سجرے ہو کے فیر کم وچ جٹ جاندے سن۔ دربار صاحب دے اندر ہر مندر دی عمارت تالاب دے وشکار اساری گئی اے تے او تھوں تیک اک پل راہیں اڑدے نیں۔ جتھوں پل شروع ہوندا اے او تھے اک سندرجھیا دروازہ بنایا گیا اے۔ اوہنوں درشنی ڈیوڑھی آکھیا جاندا اے۔ درشنی ڈیوڑھی توں باہر چند میٹر دے فاصلے تے پیلے رنگ دے دو جھنڈے نصب نیں۔ جہاں نوں سکھاں دی اصطلاح وچ نشان صاحب آکھیا جاندا اے۔ جو یں اسی مسلمان جھنڈے نوں علم آکھنے آں انجے سکھ جھنڈے نوں نشان صاحب آکھدے نیں ہر بھجن سنگھ جبل نے دسیا پئی پنجویں گورو ہرارجن دیودے سمیں تک اکو جھنڈا ہوندا آہا چھیویں بادشاہی گورو ہرگوبند (وفات 1644ء) نے پختیاں دے

نال ناہری کیتی تے اعلان کیتا پئی اج توں بعد پیری دے نال امیری وی چلے گی۔ ایس لئی ایہناں وچوں اک جھنڈا پیری دا اے تے دو جا جھنڈا امیری دا اے۔ ایہناں جھنڈیاں دے کول ای اک عمارت اکال تخت دے نال مشہور اے۔ اتھے لکڑ دا اک تخت سجا کے رکھیا ہویا اے تے۔ اوہدے تے گدیاں تے گاؤ تیکے رکھے ہوئے نیں۔ درشنی ڈیوڑھی توں باہر اک نکاجیا گوردوارا اے جتھے اک گرنٹھی گرنٹھ دا پاٹھ کردار ہندا اے۔ اوتھے یا تریاں دے بہن واستے کوئی تھاں نہیں اوہنوں گوردوارہ لاپچی صاحب آکھیا جاندا اے۔ سکھ روایت اے پئی مغل راج سمیں ایس علاقے دے افسر مال مسارنگڑ نے ہر مند صاحب تے قبضہ کر لیا۔ مساتھے شراب پیندا تے تنکیاں سوانیاں دے ڈانس و بہن اسی سکھ سے نکل دے ایہناں کروتوتاں توں ڈاہڈے تنگ سن۔ اک ڈنگ دو گنام سکھ گھبرواں نے مسے رنگڑنوں جانوں مارتا تے آپ گھوڑیاں تے بہہ کے اوتھوں نس گئے۔ سکھاں نیں اوہناں سورے چھوہراں دی یادوں سجرار کھن لئی اوتھے گوردوارہ لاپچی صاحب اسار دتا۔ درشنی ڈیوڑھی توں لنگھدیاں ای سنگ مرمر دا پل شروع ہو جاندا اے۔ جتھے ہر مند صاحب دی عمارت اے۔ بوہے دے اتے سونے دے پترے چڑھے ہوئے نیں تے بوہے دے متھے تے سونے دیاں پتیاں نال ای باباجی نانک (1469ء تا 1539ء) تے نانک جی دے دوستکیاں بھائی بالاتے بھائی مردانا دیاں مورتاں بنیاں ہویاں نیں ایس عمارت دیاں برجیاں تے گنبد تے وی سونے دے پترے چڑھائے گئے نیں۔ پانی دے تالاب دے اندر ایہ عمارت جہاز دا منظر پیش کردی اے۔ سکھاں دا خیال اے پئی جو ایس جہاز وچ سوار ہووے دا اوہا پار لگے دا۔ ایس عمارت دے دو الے مطاف بنیا ہویا اے جتھے کدی کدائیں کوئی سکھ طواف کردیاں وی نظری پے جاندا اے۔ ہر مند دے اندر وڑ دیاں ای سکھ بوہے دی موہاٹھنوں جتھ لاوندے نیں اوہدے بلکل ساہنے اک کٹہرے اندر گرنٹھ صاحب رکھیا ہوا اے۔ اوہدے کول ای شبد کیرتن کرنے والیاں دی اک منڈلی بیٹھی رہندی اے۔ کدی گرنٹھی پاٹھ شروع کر دیندا اے تے اوہ منڈلی شبد کیرتن کرن لگ پیندی اے۔ ہر مند دے اندر تھوڑے جیسے جیاں دے بہن دی تھاں ہے جہیز اسکھ ہر مند وچ وڑ دا اے اوہ نذر دے طور تے کجھ سکے گرنٹھ صاحب دے ساہنے گلے وچ سٹ کے گرنٹھنوں متھا ٹیکدا اے۔ جدوں اوہ پشلے حصے وچ جاندا اے تے تالاب وچوں اک بک پانی لے کے اپنے سرتے پاندا اے تے اوہدے کجھ قطرے اپنے سنگھ وچ ٹپکاندا اے۔ گرنٹھ صاحب سرگھی چارو جے اک پاکھی وچ رکھ کے ہر مند صاحب لیاوندے نیں راتی دس وجے گرنٹھ صاحب دی سواری شاہی ڈھنگ نال ہر مند صاحب توں نکلدی اے اوہ ایہناں چھ گھنٹیاں وچ ہر مند ہنوں دودھ تے پانی نال دھوتا جاندا اے۔ اسان 2 جون دی دوپہرنوں

سنہری گوردوارہ دادرشن کیتا سی اوس ویلے انتاں دے سیک وچ سنگ مرمر دافرش تپیا ہو یا سی۔ برانڈیاں وچ تالاب دے دندے دے نال نال چوفیرے پیراں تھلے ودھیا جیہا ٹاٹ توڑتا میں لگا جاندا سی۔ ایس توں اڈہزاراں سیوک مقدس تالاب وچوں پانی دیاں بالٹیاں بھر بھر کے سنگ مرمر دے تے ویہڑے دی گرمی نوں گھٹ کرن دا ہتجا جتن کردے رہندے نیں۔ ہر بھجن سنگھ جبل نے دسیا پئی ایہہ سیوک بغیر تنخواہ توں (پن) ثواب پراپت کرن لئی ایہہ سیوا سرانجام دیندے رہندے نیں۔ گرنٹھ صاحب نوں پاکی وچ رکھ کے ہر مندر صاحب وچ کھڑن تے فیر پاکی وچ رکھ کے باہر لیا ون بارے دسیا گیا پئی سکھ گرنٹھ کتاب نوں جیوندے گوردوارہ دادرجہ دیندے نیں تے ایس کارن ایہناں دا ایڈستکار کیتا جاندا اے۔ گولڈن ٹیمپل دے چڑھدے آ لے برانڈے دے کول بھائی دیپ سنگھ دی یادگار اے۔ بھائی دیپ وی پنجابی سور متادی اک پیڑھی علامت اے۔ 1762ء دے لاگے جدوں احمد شاہ ابدالی دا جرنیل جہان خان سکھاں دے وڈے گھلوگھارے دوران دربار صاحب تے حملہ کیتا تے اک ویلا انج دا آیا پئی بھائی دیپ سنگھ دے کول نرے پنج جنے رہ گئے۔ بھائی دیپ دی نڈرتا کو پئی اکا پنجاں جنیاں نال دربار صاحب دے بوہے اگے کھلو گیا تے اوڑک جدوں جہان خان تے دیپ سنگھ دا آ منسا منا ہو یا تے دونواں نے اکواری تلوار اں چلا دتیاں تے دونواں دے سر لٹھ گے۔ دیپ سنگھ نوں میں پنجابی سورما سمجھناں۔ میریاں دو کتاباں ا۔ کھلرے اکھر۔۔۔ اشاعت 1998ء (۲۔ دیس میراجی داراں دا۔۔۔ اشاعت 2000ء وچ وی بھائی دیپ سنگھ دا ذکر موجود اے۔ ایس کر کے بھائی دیپ سنگھ دی یادگار ویکھ کے میرا رانجھارا رضی ہو گیا۔ سنہری گوردوارے دے لہندے آ لے جہڑے دروازے راہیں وڑن لکیاں بلماں پھڑکے کھلوتے راکیاں ساہنوں سرتے کپڑا رکھ کے آؤن لئی آکھیا سی اوس دروازے دے ڈیوڑھی دے انتلی منزل تے چار پنچ ہال ورگے کمرے نیں جہاں وچ پوری سکھ تاریخ نوں پینٹنگز Paintings راہیں اجاگر کیتا گیا اے گورورام داس ولوں دربار صاحب اسارن سمیں دیاں مورتاں دکھو دکھ سمیاں وچوں ویریاں ہتھوں تشد دپرچی موت پراپت کرن والے جو دھیاں دیاں دل ہلا دین والیاں مورتاں۔ کسے نوں پھاہے لایا جا رہیا اے کسے نوں آرے نال چیریا جا رہیا اے۔ کسے نوں کندھ وچ چنوا یا جا رہیا اے تے کسے نوں کولہو وچ پیڑکے اوہدی رت دیاں ندیاں وگائیاں جا رہیا نیں۔ ہر طرحاں دے ظلماں دی تصویر کشی کیتی گئی سی۔ اک کمرے وچ پرانے سکھی وقتاں دے ہتھیار تے سپاہیاں دیاں وردیاں تے اوس سمیں دیاں بلٹ پروف جیکناں ورگیاں شیواں وی اوتھے پیاں ہو یاں نیں۔ اک وڈے سارے کمرے وچ سکھ تاریخ دے سینکڑیاں آگوو آں مذہبی سیوکاں صحافیاں شاعراں ادیباں سکھ جاتی دے حوالے نال اہم شخصیاں دیاں

مورتاں رکھیاں ہوئیاں نیں۔ اوہناں مورتاں وچ ماسٹر تارا سنگھ دی مورت ویکھ کے من نوں ڈاڈھا ہرکھ لگا کیوں جے میں تارا سنگھ نوں پنجاب دے ونڈ دا اک بہوں مہان ذمے دارے دھرتی دا غدار سمجھناں اوہدی اوتھے فوٹو مینوں اکا چنگی نہ لگی۔ اوہناں فوٹو واں وچ ماسٹر تارا سنگھ ہی مورت تے ہے سی پر سنت جرنیل سنگھ بھنڈرا نوالہ دی تصویر کوئی نیں سی۔ جرنیل سنگھ بھنڈرا نوالہ تے لولڈن ٹیمپل نوں اک دو جے توں دکھ نہیں کیتا جاسکدا۔ چڑھدے پنجاب نال میری پریت دا ڈھ جرنیل سنگھ بھنڈرا نوالہ کارن ای اے۔ جرنیل سنگھ وی پورس دلا بھٹی نظام لوہار جسر تھ کھو کھرا احمد خاں کھل تے رام محمد سنگھ آزاد دا نگ ققنساں دی اوس لڑی نال تعلق رکھدا اے جھیری صدیاں توں پنجاب دی دھرتی تے تروی آرہی اے۔ جرنیل سنگھ پنجاب دی صدیاں پرانی ہیر وازم دی روایت دا فطری پاترا اے 34 ورہیاں دے جرنیل سنگھ نوں 4 جون 1984 نوں گولڈن ٹیمپل وچ ونھ کے رکھ دیا گیا۔ ہر مندر صاحب دی بے حرمتی کیتی گئی۔ ایہہ وی اک اتفاق دی گل اے کہ میں 1984ء دے کانڈ (ٹریجڈی) توں پورے دیہہ (20) ورہے مگروں میں اوس تھان تے اڑیا جتھے جرنیل سنگھ نے قربانی دی اک نونیکلی مثال قائم کیتی گولڈن ٹیمپل دے دکن والے بوہے دے کول گوردوارہ پر بندھک کمیٹی دا دفتر اے۔ ہر بھجن سنگھ جبل صاحب ساہنوں لے کے اوتھے ٹر گئے۔ گوردوارہ پر بندھک کمیٹی ولوں گوردوارہ گزٹ ناں دا اک گورکھی پر چہ وی بہوں سندر ڈھنگ کنال چھپدا اے۔ گوردوارہ گزٹ دے ایڈیٹر بلجیت سنگھ بیدی نے ساہنوں چاء پیائی تے گوردوارہ گزٹ دا اک سجرانک بھینٹ کیتا۔ اوتھوں اسی نیچے ہر بھجن سنگھ جبل افضل راز و سیم اختر چوہدری بلجیت سنگھ بیدی تے راقم افتخار کاروی جلیاں والا باغ نوں ویکھن لئی ٹر پئے جدوں اسیں گوردوارہ گزٹ دے دفتر چوں نکل رہے ساں تے و سیم اختر چوہدری نے مینوں کندھاں اتے دیہہ 20 ورہے پرانیاں گولیاں نال اکھڑیا پلستر وکھایا۔

ملک جسر تھ کھو کھر

ملک جسر تھ کھو کھر پنجاب دی تاریخ دا اک نہ بھلن جوگ پاترا اے راقم دی کتاب "دیس میرا جی داراں دا" وچ پنجاب دے ایس بھاگاں والے پتر بارے ڈھیر ان ملی جان کاری موجود اے ملک۔ جسر تھ کھو کھر دی دے سادات راجکاں دا نا برسی۔ امیر تیمور نے جدوں 1398 وچ پنجاب تے حملہ کیتا تے جسر تھ کھو کھر دے پوشیجا کھو کھر نے زبردست مزاحمت کیتی جاندی داری امیر تیمور جسر تھ کھو کھر نوں قید کر کے نال لے گیا اک دن ملک جسر تھ کھو کھر اپنی جندلی تے رکھ کے امیر تیمور دی قید چوں نس کے پنج دریاواں

دے دیس پرت آیاتے اتھے 40 ورھے دلی دے حاکماں دے خلاف نابری دا جھنڈا چکی رکھیا۔ ملک جسر تھ کھو کھر نے 1442 وچ وفات پائی تے ضلع گجرت دے اک سرحدی پنڈ کری وچ دفن ہو یا۔ پنجاب دی تاریخ ملک جسر تھ کھو کھر ورگے پتر اں تے فخر کردی رہوے دی۔ متر سانجھ پنجاب دے سینئر رکن ماہر آثار قدیمہ ماہر نوادرات و تاریخی سکھ جات تے نامہ مورخ سید مسعود پرویز ہوراں کول جسر تھ دے ناں والا اک سکھ سی جھیرا اج المیر ٹرسٹ بھمبر روڈ گجرات دے عارف علی میر ایڈووکیٹ کول تکیا جاسکد اے۔ ایس توں اڈ جسر تھ دے ناں والا اک میڈل دی سید مسعود پرویز ہوراں راقم نوں دتا اے۔ جھیرا متر سانجھ پنجاب دی لائبریری وچ ڈٹھا جاسکد اے۔ ملک جسر تھ کھو کھر نے کشمیر دے نامور فرزند بڈ شاہ نوں وی کشمیر دا تخت و تاج حاصل کرن وچ ڈھیر مدد کیتی آہی پنجاب دی تاریخ دے سورمیاں وچ ملک جسر تھ کھو کھر اک نویکلا دریام اے جہدے ناں دے سکے تے میڈل وی دستیاب نیں۔

وارث شاہ

سن یاراں سے اسیاں نبی ہجرت لے دیس دے وچ تیار ہوئی

اٹھاراں سے ترییاں سمتاں دارا بے بکر ماجیت دی سار ہوئی۔

اپردتیاں مصر عیاں توں ساہنوں پتا لگد اپنی سید وارث شاہ ہوراں 1180ھ بمطابق 1766ء تے 1823 بکرمی نوں ہیر مکمل کیتی۔ وارث شاہ 1722ء کے لاگے پیدا ہوئے تے 1798 دوالے ایس فانی دنیا توں ودعیا ہو گئے سید وارث شاہ ہوراں دی جمن تے گزرن تاریخ بارے سوجھواناں نے آپو اپنے تھائیں کئی گوڑ لائے نیں پر اپر دسیاں گکیاں تاریخاں ہال کو چوکھے سوجھواناں سہمت نیں۔ وارث شاہ دے باپوداناں سید قطب شاہ سی بنا عمل دے نیں نجات تیری، پیاماریں قطب دیا بیٹا دے ہیر وارث شاہ دے مطالعہ توں پتہ لگد اے پئی آپ نے قصور وچ تعلیم پراپت کیتی سی۔

وارث شاہ وسنیک جنڈیا لڑے داتے شاگرد مخدوم قصور دا اے۔

اتھے مخدوم قصور توں مراد حافظ غلام مرتضیٰ قصوری اے سید وارث شاہ ہوراں دے سمیل اوہنا دے علم و فضل دا چار چوہیرے ڈھنڈورا اسی دوروں آکے طالب علم اپنی علمی تس بجاوندے سن۔ مخدوم قصور حافظ غلام مرتضیٰ قصوری قصور دے وڈے قبرستان وچ دفن نیں ہیر وارث شاہ تھاول تھائیں انج دے مصرے لکھے ہوئے نیں جتھوں ایہہ وی پک ہو جاندا اے پئی سید وارث شاہ ہوراں عشق مجازی دی چوٹ وی

کھادی۔

ایس عشق دے نشے نے نڈھیے نی وارث شاہ ہوری پریشان کیتے

وارث شاہ ایس عشق دی نوکری نے دماں باجھ غلام کر چھڈیا ای

ایس زلف رنجیر محبوب دی نے وارث شاہ جے مجذوب کیتے

وارث شاہ معشوق جے ملے خلوت سبھ جیودے دکھ الٹ سٹاں

وارث شاہ نوں سک دیدار دی سی جہی ہیر نوں بھٹکنا یار دی سی

ہیر وارث شاہ دے مصرعیاں وچ بھاگ بھری داناں کسی وار آیا اے۔

وارث شاہ نوں مار نہ بھاگ بھریے انی منس دیئے پیار ہے واسطہ ای

جدوں رانجھارنگ پور جاندا اے تے راہ وچ اک ٹیاری کولوں پتہ پچھدا اے تے اوہ اوہنوں

رنگ پور داد سدی اے۔

ایہہ داناؤں ہے رنگ پور کھیڑیاں دا کسے بھاگ بھری چا دسیا

ای جدوں رانجھے تے سہتی دایدھ پنیدا اے رانجھاوتھے سہتی نوں بھاگ بھری آکھدا اے۔

دکھی جیود کھانہ بھاگ بھریے سوئن چڑی تے کونج لکھنے نی

تینوں شوق ہے تہاں دا بھاگ بھریے جہاں ڈاچیاں بار چراہیاں نی

کیجے حسن داماں نہ بھاگ بھریے چھڈ جا سی روپ و چارے نی

اک گل بہوں گوہ گوچری اے پئی رانجھے نے ہیر نوں اک داری وی بھاگ بھری دے لقب نال نہیں

سدیا۔ ہیر وارث شاہ دی شرح کرن والے کئی سجناں نے اپنی اپنی سمجھ دے مطابق بھاگ بھری نوں

وارث شاہ ہوراں دی محبوبہ بناون دا پورا پورا چارا کیتا اے۔ کسے نے بھاگ بھری نوں لوہاری کسے جٹی

تے کسے نے ہندو سوانی متھیا اے۔ انج ای کنیاں سجناں بھاگ بھری دا پنڈ دھپ سڑی کنیاں ملکہ ہانس

تے کنیاں ٹھٹھا جاہد، متھیا اے ایہہ گل تے ضرور منن والی اے پئی سید وارث شاہ ہوراں عشق مجازی دی

چوٹ ضرور کھادی پر اوس ٹیاری دا اصل ناں کیہی تے اوہدا پنڈ کیہدا سی؟ ایہہ دے بارے ہیر وارث نے

کدھروں کوئی پتہ نہیں لگدا۔ ہیر وارث شاہ وچ کئی تھانواں تے پنجاب دی تاریخ تے سیاسی حالات تے

چانن پایا گیا اے اے ہیر وارث شاہ ہوراں 1766ء وچ ملکہ ہانس دی اک مسیت وچ بہہ کے لکھی سی۔

جویں سازِ قصور تے کھڈیاں نوں اگاں خالصے پھوک دکھائیاں نی
 فوجاں شاہ دیاں وارثا مار متھرا فیر دوڑ لاہور نوں آئیاں نی
 نادر شاہ توں ہند پنجاب دھڑ کے میرے باب داندھ بھونچال کیتو
 فتح آباد چا دتیا کھیڑیاں نوں بھارا نبھنے دی ویر ووال کیتو
 دینہ بیگ دے مگر جیوں پے غلزنئی ڈیرالٹ کے چاکنگال کیتو
 حکم ہو رداہور راج ہو گیا اے اج ملی پنجاب قندھاریاں نوں
 احمد شاہ وانگوں میرے مگر پے کے پٹ ٹھڈ کے چک داتال کیتو
 وارث شاہ فرنگ دے باغ وڑ کے اوس کلا دے کھوہ نوں کیڑیا سو
 جویں زکریا خاں نے جنگ کیتا لے کے توپ پہاڑ تے کڑ کیا ای
 سرمہ نیناں دی دھار وچ پھب رہیا چڑھیا ہند تے کٹک پنجاب واجی
 پھرے چھٹکدی چا دے نال جٹی چڑھیا غضب دا کٹک قندھار وچوں
 قزلباش جلاد اسوار خونی نکل دوڑیا اردباؤار وچوں
 سارے ملک پنجاب خرآب وچوں مینوں وڈا افسوس قصور دا اے
 شکر گنج نے آن مکان کیتا دکھ درد پنجاب دا دور ہے جی
 نواب حسین خان نال لڑیا جویں بوسمند وچ چونیاں دے
 ڈیرا بخش دمار کے لٹ لیتا پائی فتح پٹھان قصور دے نیں
 آیا خشی دے نال دو چند ہو کے صوبہ دار جیوں نواں لاہور واجی
 وارث شاہ جیوں دلاں پنجاب لٹی توں جوگی نوں لٹیا ڈاریاں نیں
 جدوں دیس تے جٹ سردار آئے گھر و گھری جاں نوں سرکار ہوئی

وارث شاہ دنیا دی تاریخ دا سبھ توں وڈا شاعر اے دنیا دا وڈے توں وڈا ادب وی ہیر وارث دے ساہمنے
 نہیں کھلوسکدا اوہ شاعری دا استاد اے وارث شاہ ادب دا شہنشاہ وی اے تے دنیا بھر دیاں لکھاریاں دا
 پیشوا وی اے۔ کھڑی دے سلطان حضرت میاں محمد بخش (وفات 1907ء) تہ فین کھڑی شریف میر پور
 ازاد کشمیر) نے اپنی شہرہ آفاق تصنیف سفر العشق المروف سیف الملوک وچ وارث شاہ نوں شردھادے

پھل بھینٹ کیتے نیں

وارث شاہ سخن دا وارث نندے کون اوہناں نوں
 حرف ایہناں تے انگل دھرنی نہیں مجال اسانوں
 وارث شاہی فکر دی وارث امرتا پر یتیم (جنم گوجرانوالہ 1919 مرن دلی 31 اکتوبر
 2005) نے 1947 وچ پنجاب دی ونڈ دی مناسبت نال وارث شاہ نوں مخاطب کر کے آکھیا سی۔

اج آکھاں وارث شاہ نوں کتوں قبراں وچوں بول
 تے اج کتاب عشق دا کوئی اگلا ورقہ پھول
 اک روئی سی دھی پنجاب دی توں لکھ لکھ مارے وین
 اج لکھاں دھیاں روندیاں تینوں وارث شاہ نوں کہن
 اٹھ دردمنداں دیا در دیا تے تک اپنا پنجاب
 اج بیلے لاشاں وچھیاں تے لہودی بھری چناب
 دھرتی تے لہو و سیا قبراں پیاں چون
 پریت دیاں شہزادیاں اج وچ مزاراں رون
 سبھے کیدو بن گئے اج حسن عشق دے چور
 کتھوں لیا پیسے لہے کے اج وارث شاہ اک ہور

جنڈیالا شیر خاں نہ صرف وارث شاہ دی جنم بھومی اے سگوں وارث شاہ دا مزار وی ایسے پنڈ وچ بنیا وارث
 شاہ توں پہلاں دامودر داس دامودر چراغ اعوان تے مقبل ورگے شاعر پنجابی زبان وچ ہیردا قصہ کھ چکے
 سن پر بابے وارث شاہ جہڑا شہکار الیکیا اے اوہ رہندی دنیا تیک ہر من پیارا رہوے دا جنڈیالا شیر خاں
 نوں بابے شیر خاں نے 1560 دے لاگے آباد کیتا۔ شیر خاں پٹھان قوم دے یوسف زئی قبیلے دے بڑیچ
 خاندان نال تعلق رکھدا سی۔ شیر خاں افغانستان دے صوبے پکتیا توں اتھے آیا سی پنجاب دا اک پشلا
 گورنر غلام جیلانی خاں (وفات 9 جون 1999 تدفین کیولری گراؤنڈ قبرستان لہور) سابق ممبر قومی اسمبلی
 محمود اکبر خاں (وفات 4 اپریل 1998 تدفین جنڈیالا شیر خاں) تے عظیم خان (رنجیت سنگھ دے سمیں
 پنجاب دے صوبے دا اک وڈا آفسر شیر خاں بڑیچ دی ٹابری وچوں نیں۔ شیخوپورا (پرانا ناں پنج نگر) توں

جنڈیالے شیر خاں ول جانڈیاں پہلوں با بے عظیم خاں دا کھوہ آوند اے وارث شاہ توں اڈ جنڈیالے شیر خاں دی دھرتی تے سائیں حیات شاہ بابا پیر شاہ سخی نور بھر پور، بھوگی شاہ، پیر قاسم شاہ، بابا مشکلی شاہ، لوہار تے حافظ برخوردار بزرگ لوک محواستراحت نیں با بے شیر خاں بڑیچ دا پیر و مرشد سخی احمد درویش وی جنڈیالہ وچ دفن اے۔ جنڈیالے وچ مہاراجا پنجاب رنجیت سنگھ ساہسی نے اک تالاب وی اساریا کھڑک سنگھ تے دلپ سنگھ دے محل جنڈیالے وچ حالی وی پرانی حالت وچ موجود نیں۔ جنڈیالے وچ ماتارانی داک مندروی سی۔ پٹھاناں توں اڈ چھینے، کھوکھر، ورک، بٹرورزی لوہار ترکھان تے عیسائی وی جنڈیالے وچ وسدے نیں ہندوستان دی فلم انڈسٹری دانامی گرامی اداکار منوج کمار وی جنڈیالہ شیر خاں دا جم پل سی۔

عاشق حسین بی۔ اے

عاشق حسین بی۔ اے عاشق حسین بی۔ اے زاکر اہل بیت سی 1991-92 دے لاگے میں اپنے پینڈو متراں نال کئی واری گجرات شہر وچ تے پندہریا والا وچ مجلس پڑھدیاں عاشق حسین بی۔ اے نوں سنیاہریا والا اک مجلس وچ اوہناں پنجابی دا اک شعر پڑھیا جہڑا ج وی چیتے دے۔

جس دے سردے انوں اتے بھاٹدے سن تن چار

اج اوہ اپنی چنی داوی جھل نہیں سکدی بھار

21 فروری 1999 عاشق حسین بی۔ اے بی بی پاک دامنہ رب نوں پیارے ہو گئے اوہناں نوں لہور وچ میکوڈ روڈ تے صنوبر سینما دے ساہنے قبرستان مومن پورہ وچ سپرد خاک کردتا گیا ایس قبرستان وچ موسیقار رشید عطرے (18 دسمبر 1967) امانت علی خاں کلاسیکل گائیک خاں صاحب اختر حسین خاں پٹیالہ گھرانے والے اردو کے ممتاز شاعر ناصر کاظمی پنجابی فلماں وچ بڑھک دے بادشاہ مظہر شاہ افسانہ نگار نصرت علی سید شبیر حسین بخاری سابق پرنسپل زمیندار ڈگری کالج گجرات حسن رضا خاں قزلباش سابق حکمران ترکستان افغانستان وفات 1333ھ، سید پرویز شاہ خاں (جنرل افواج افغان) وفات 1334ھ محترمہ شاہدہ بانو زوجہ عنایت حسین بھٹی (پنجاب ورکرز موومنٹ افغانستان دے تیمور بادشاہ وی پوتری شہزادی سید عبدالقادر ایم اے) پروفیسر تاریخ و پرنسپل اسلامیہ کالج لاہور) ڈاکٹر آغا مسعود رضا خاکی (ادیب شاعر محقق نقاد) شاعر اہل سنت بابا نثار حیدری ادکار آغا سکندر و رگیاں تواریخی علمی ادبی تے اہتلی

ہستیاں سکھ دی نیندرستیاں ہونیاں میں اردو دے نامور ادیب امتیاز علی تاج تے اوہناں دی لکھارن سوانی بیگم حجاب امتیاز علی تاج وی ایسے گورستان مومن پورے وچ سپرد خاک نیں۔ عاشق حسین بی۔ اے دی قور دے کتے دا مضمون انج اے

یا اللہ

یاعلیٰ یا فاطمہ یا محمد یا حسن یا حسین
 زا کراہل بیت عاشق حسین بی۔ اے
 بی بی پاک دامنہ لاہور
 نام عاشق ہے میں حیدر کا پرستار بھی ہوں
 ہوں گنہگار بھی شبیر کا حیدر بھی ہوں
 کھینچ کر لے بھی گئے مجھ کو اگر دوزخ میں
 آگ رورو کے بھادو ننگا عزا دار بھی ہوں
 تاریخ وفات ۲۱ فروری 1999 بروز اتوار

زا کرا عاشق حسین بی۔ اے

حضرت شاہ دولہ 1581 نوں پیدا ہوئے آپ دے باپوداناں عبدالرحیم لودھی سی نے آپ دی والدہ نعمت بی بی سلطان سارنگ دی پوتری سی شاہ دولہ دے جنم توں تھوڑا چر مگروں اوہناں دے باپو جی سورگ و اسی ہو گئے۔ 9 ورہیاں دے ہوئے تے آپ دی میاوی رب نوں پیاری ہو گئی۔ تیسری دی حالت وچ دردر دے دھکے کھانڈیاں سیال کوٹ اپڑے جتھے اک ہندو کھتری مہتا کھیماں وڈیرا نے آپ دے سرتے پیار والا ہتھ دھریا۔ اوہناں دناں وچ حضرت سید سرمست نے اپنے مرشد دے آکھے تے سیالکوٹ ڈیرا لایا حضرت شاہ دولہ نے حضرت سید سرمست دے ہتھ تے بیعت کر لئی۔ دریائی دالقب آپ نے اپنی دریادلی پاروں پراپت کیتا اے۔ لوک بھلیائی دے کماں دا آپ نوں واہوا ٹھکر ہا۔ آپ نے کئی تالاب، پل، کھوہ مسیحاں تے سراواں اساریاں سیالکوٹ شہر دے بعض بزرگان دین دیاں مزاراں دی اساری وی آپ دے اسی ٹھکر دا سا اے حضرت شاہ دولہ نے 1676 وچ وفات پائی شاہ دولہ گیت گجرات توں چڑھدے والے پاسے حضرت شاہ دولہ دریائی دا درباراے آپ دے دربار دے بوہے اتے نکھے ہوئے شعر توں آپ دی تاریخ وفات نکلی اے۔

بہ توحید آں عارف حق گزیدہ

بگوشاہ دولابجنت رسیدہ

بھتوں اگدوں آپ دامزار پیر بہاؤن شاہ نے اساریا 1867 وچ دوبارا کرسی چک کے 6 لکھ دی لاگت نال کم ہويا۔ مزار دی اجوکی اساری قاضی سلطان محمود آف اعوان شریف نے کروائی حضرت شاہ دولاب دریائی دے مزار تے جہز انواں کتبا لکيا اے اوس دی عبارت انج اے۔

بسم اللہ الرحمن الرحیم

یا محمد ﷺ

لا اله الا اللہ محمد رسول اللہ

یا اللہ جل جلالک

حضرت نخی سید کبیر الدین صاحب گنج بخش دریائی رحمۃ اللہ علیہ

خلیفہ حضرت سید عبدالقادر جیلانی صاحب رحمۃ اللہ علیہ

نور چشم حضرت محمد ﷺ

انس فاطمہ (وارث تحت و تاج حضرت شاہ دولاب ولی گجراتی رحمۃ اللہ علیہ)

عاشق رسول عاشق انبیاء علیہ اسلام زکرنور محمدی نور محمدی

وفائے محمدی زکرا اللہ تعالیٰ خلق عظیم سلطانان دریائی

شیر علی جلالت نور کائنات شہنشاہ اللہ تعالیٰ

شہنشاہ ولی اولاد خزینہ خواجہ محبوب الہی

آپ دے نال ای آپ دی بیگم دی قور دے کتے دی عبارت انج اے۔

یا محمد

بسم اللہ الرحمن الرحیم

یا اللہ

یا علی

حضرت شاہ دولاب صاحب دریائی کی اہلیہ محترمہ حنفیہ بیگم

حوالہ کتاب کرامت نامہ کلاں مشتاق رام کرامت نمبر ۷۷ صفحہ ۹۵ ۱۷۱۹

حاجی حکیم سردار خاں 13 فروری 1912 نوں چکوڑی بھیلو وال (چکوڑی شریف) وچ چوہدری نور احمد

دے گھر جنے۔ حکمت صحافت تے سیاست ہر میدان دے موہری رہے 1944 مسلم لیگ ضلع گجرات

دے جنرل سکتر بنے جدوں چوہدری فضل الہی پاکستان دے صدر بنے تے اوہناں دی جھڈی ہوئی قومی

اسبلی دی سیٹ توں ضمنی ایکشن وچ جت کے قومی اسمبلی دے ممبر بن گئے صدر ضیاء الحق دی بنائی ہوئی مجلس

شوری دے رکن وی رہے 28 مارچ 1999 نوں وفات پائی تے پنجاب دے اتہاسک گورستان میانی

صاحب لہور وچ سپرد خاک کردتے گئے۔

میاں محمد دین دلاوری

میاں محمد دین دلاوری چناب کنڈھے وسدے تاریخی پنڈ دلاور چیمادا جم پل سی۔ اوہدی پنجابی شاعری چندر بھاگادی ساری جوہ وچ چانن کھلا رگئی۔ میاں محمد دین دلاوری نے پنجابی زبان وچ مرزا صاحبان، سوہنی مہینوال، ہیرا رانجھاتے جنگ ناما سکھاں نظم کیے۔ پنجابی توں او محمد دین دلاوری دے فارسی کلام دی وی دس پیندی اے شادیوال ضلع گجرات دے چوہدری بوٹا خاں تے نت نگر وڑاچاں دے چوہدری حیات خاں نال میاں محمد دین دلاوری دی گوڑھی یاری سی۔ محمد دین دلاوری نوں اصل مانتا قصا مرزا صاحبان منظوم کرن نال لہھی ایہہ قصا محمد دین دلاوری نے چوہدری حیات خاں دی فرمیش تے نظم کیئا سی۔ چیتے رہوئے پئی چوہدری حیات خاں پنجاب دے نامی گرامی سیاست دان چوہدری ظہور الہی (تدفین قبرستان بھٹیاں گجرات شہر) دا دادا سی میاں محمد دین دلاوری 1898 نوں جگ توں چلانا کجیا اوہنوں اپنے جدی پنڈ دلاور چیمادا (تخصیل وزیر آباد ضلع گوجرانوالا) دے لہندے والے قبرستان وچ سپرد خاک کردتا گیا۔ میاں محمد دین دلاوری دی قور دے کتبے دی عبارت انج اے۔ کتبے تے جمن تے مرن دے مہینے ہجری لکھے ہوئے نیں پرورھے عیسوی لکھے ہوین نیں۔

۷۸۶

حب کنوں جگ سر جیا عشقوں جوت بلی
 میاں محمد دین نقشبندی قادری دلاوری
 سن پونیش دلاور چیمیاں داشوال ۱۸۱۴
 میاں صاحب ویلے دے سر کڈھویں شاعر عالم تے سگھڑ
 سیانے بزرگ سن میاں صاحب لوک داستان
 مرزا صاحبان نوں لکھ کے لازوال کردتیا میاں صاحب
 مغلاں تے سکھاں دے راج توں مگروں
 شروع ہوندا اے میاں صاحب مرزا صاحبان

ہیرا، نچھا سوہنی مہینوال یوسف زلیخاں توں اڈقاری
 کلام وی لہنیا کلام ولوں میاں محمد بخش بابا بلھے شاہ دے
 ہانی میاں صاحب ۸۵ ورہے
 ہنڈا کے آپنا نہ مٹن والا ناں جھڈ کے جمادی
 الثانی ۱۸۹۹ وچ دنیا توں کوچ کر گئے
 انا اللہ وانا الیہ راجعون
 ایہہ تختی بزم شوق دلاور چیمہ نے پنڈ دے تعاون نال مارچ ۱۹۸۲ وچ لائی

چوہدری حیات

چوہدری حیات دی آخری آرام گاہ دریائے چناب دے دندے تے تضرع سحرات دے اک
 پنڈنت نگر وڑا نچاں وچ چوہدری وجاہت حسین دے مشہور و معروف نت ہاوس دی لہندے والی کندھ
 دے نال اک نکلے جنے قورستان وچ اے۔ چوہدری حیات خاں دی قوردے کتبے دی تحریر اے۔

بسم اللہ الرحمن الرحیم

لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ

چوہدری حیات محمد

ولد

چوہدری فضل دین

100 سوسال عمر پا کر وفات پائی

نت نگر وڑا نچاں

مولانا ظفر علی خاں

مولانا ظفر علی خاں ہنگامہ پرور سیاسی آگوبے باک اخبارچی اچ پدھر دے نثر لکھن والے شعلہ بیان

مقرر تھے قادر الکلام شاعر سن اوہ صفتاں نال پرچی ہستی سن تے اوہناں دیاں صفتاں تے وسباں دا پورا برصغیر اعتراف کر دالے۔ اوہناں دے اردو اخبار زمیندار نے فرنگی سرکار نوں لکاریا تے قادیانیت نوں رنج کے لتاڑیا۔ عشق رسول ﷺ مولانا ظفر علی خاں دی حیاتی دی حقی پونجی سی اوہناں دیاں صفتاں ایس پوتر تے روحانی جذبے دی بھرویں ترجمانی کیتی اوہناں نے نعت نوں اک نویکلا لہجہ تے وکھرا انداز بیان کردتا۔

وہ شمع اجالا جس نے کیا چالیس برس تک غاروں میں
اک روز جھلکنے والی تھی سب دنیا کے درباروں میں
جو فلسفیوں سے کھل نہ سکا اور نکتہ وروں سے حل نہ ہوا
وہ راز اک کملی والے نے بتلا دیا چند اشاروں میں

ظفر علی خاں 27 ذی القعدہ 1290ھ (16 جنوری 1874) نوں جمے اوہناں دے باپودا ناں مولوی سراج الدین احمد سی۔ گھر والیاں نے اوہناں داناں خداداد رکھیا تاریخی ناں ظفر علی رکھیا 1895 وچ علی گڑھ توں بی۔ اے کیتا ڈاکٹر سرفیاء الدین (جہڑے مگروں علی گڑھ یونیورسٹی دے وائس چانسلر رہے) اوہناں دے جماعتیے سن مولانا محمد علی جوہر اوہناں توں اک ورہا پشاں تے مولانا شوکت علی اوہناں توں اک جماعت اگانہہ سن۔ 1903 وچ اوہناں دے باپ مولوی سراج الدین احمد نے اپنے پنڈ کرم آباد (وزیر آباد) نوں اک ست روزا اخبار زمیندار جاری کیتا 6 دسمبر 1909 نوں مولوی سراج الدین احمد نے وفات پائی تے مولانا ظفر علی خاں زمیندار دے ایڈیٹر بن گئے 15 اکتوبر 1911 نوں زمیندار روزوار چھپن لگ پیا۔ برصغیر دی جنگ آزادی وچ زمیندار اخبار نے بھرواں سیرر لایا زمیندار اخبار ہمیش گورے حاکماں لئی سر پیڑ بنیاریا کئی واری اخبار دی ضمانت ضبط ہوئی لیکن ہرواری تقنس وانگراں اوہ اپنی ای ساہ توں نویں حیاتی پراپت کردار ہیا۔ 7 اکتوبر 1914 نوں مولانا ظفر علی خاں نوں اوہناں دے پنڈ کرم آباد وچ نظر بند کردتا گیا۔ کیوں جے اوہناں جنگ بلقان دے حوالے نال مسلمان دی حمایت وچ زمیندار اخبار راہیں ہندوی مسلمان لوکائی نوں ونگاریا سی نظر بندی دے سمیں اوہناں کرم آباد توں اک غیر سیاسی ست روزا "ستارہ صبح" جاری کیتا۔ مولانا ظفر علی خاں نے پشلی صدی دے ٹدھ توں لیکر آزادی دے دیہاڑے تیک ہر لہر (تحریک) وچ رلت کیتی۔ مولانا اک طوفان سن کانگریس وچ رہے تے ننگی تلوار بن کے رہے مجلس احرار اسلام نوں بناون وچ ودھ چڑھ کے حصا لیا۔ تحریک خلافت دوران 5 ورھے قید رہے تے سرکار دود بد بے دے ساہنے سر نہ سٹیا سنگھٹن تے شدھی دیاں لہراں نوں تبلیغ

و پر چارنال پاش پاش کینا۔ فیر مجلس اتحاد ملت دی نیہہ رکھی فیر آپوں ای مجلس اتحاد ملت توں تروڑ دتا تے مسلم لیگ وچ رلت کر لئی۔ مولانا ظفر علی خاں بہوں حاضر جواب سن اک واری اوہناں تے حکومت نے ایس الزام تے مقدمہ دائر کر دتا کہ زمیندار کا ڈیکلریشن جیس بندے دے ناں تے لیا گیا اے اوہ چٹا ان پڑھ اے عدالت وچ حج نے مولانا ظفر علی خاں نوں سوال کینا کہ ایہہ دسو پئی اک ان پڑھ بند اک اخبار نوں کنج چلا سکد اے مولانا نے تر ت پر تا وادتا جو یں رنجیت سنگھ ان پڑھ ہو کے پنجاب تے راج کر داسی مولانا نوں اردو فارسی تے انگریزی تے اکوجیہا عبور پراپت سی۔ 23 مارچ 1940 منٹو پارک والے مسلم لیگ دے تاریخی جلسے وچ شیر بنگال مولوی فضل الحق نے انگریزی بولی وچ قرارداد لہور پیش کیتی اوہناں توں مگروں مولانا ظفر علی خاں نے قرارداد اردو تر جما پیش کینا تے قرارداد دے حق وچ اک زور دار تقریر کیتی مولانا ظفر علی خاں نے کئی انگریزی کتاباں دا اردو وچ تر جما کینا ڈاکٹر جان ولیم ڈرپدی کتاب

A HISTORY OF THE CONFLICT BETWEEN RELIGION-

AND SCIENCE

دا اردو ترجمہ اوہناں نے معرکہ مذہب و سائنس دے ناں نال کینا علامہ شبلی نعمانی دی کتاب الفاروق دا انگریزی تر جما OMER THE GREAT دے ناں نال کینا وائسر اے ہند لارڈ کرزن دی کتاب دا خیابان فارس دے ناں توں تر جما کینا، ظفر علی خاں نے 35 ورھے تک موچی گیٹ لہور دے باغ وچ کھلو کے لہور دے واسیاں تے تھوپی خطابت دے زریعے جادو کیتی رکھیا۔ لہور دے ان پڑھ لوک وی اوہناں دیاں تقریراں وچ ورتن والے اوکھے اردو اکھر زائیدگان توحید، برطانوی ہلوکیت، رجعت قہقری، کاسہ لیسان ازلی، ٹوڈیان کرام آپس وچ بولن لگ پئے سن۔ مولانا ظفر علی خاں 1937 وچ بلا مقابلہ مرکزی اسمبلی دے رکن چنے گئے۔ 1946 وچ دی اوہ لہور توں ای خالد لطیف گابانوں ہرا کے مرکزی اسمبلی دے رکن بنے سر سید احمد خاں، مولانا الطاف حسین حالی تے داغ دہلوی وی مولانا ظفر علی خاں دے مداحاں وچ گنے جان دے نیں۔ ڈاکٹر محمد اقبال دی وفات سمیں مولانا کلکتہ (کول کتہ) وچ مسلم لیگ دے اک جلسے وچ رلتی سن اوہناں نوں شاعر مشرق دی رحلت دی خبر لہی تے او تھے ای 21 اپریل 1938 نوں اک نظم لکھی جہدے کج شعرا نچ نیں۔

گھر گھر یہی چہے ہیں کہ اقبال کا مرنا

اسلام کے سر پر ہے قیامت کا گز رنا

کلکتہ و کابل میں نکھی ہے صف ماتم

اس غم میں سیاہ پوش ہیں بغداد و سرنا

23 مارچ 1931 نوں جدوں پنجاب دے آنکھی سپتر بھگت سنگھ تے اوہدے لاڑھے متران راج گرو دت تے سکھ دیونے پھانسی نوں قبولیا تے مولانا ظفر علی خاں نے ازادی دے ایہناں پروانیاں نوں شردھادے پھل بھدیت کیتے۔

شہیدان وطن کے خون ناحق کا اگرست نکلے
تو اس کے زرے زرے سے بھگت سنگھ اور دت نکلے
مولانا ظفر علی خاں نے وادی جہلم دی حریت پسندی نوں وی اپنی شاعری داوشے بنایا اے۔
یونان کے ہنگامہ کو غزنی کے شغب کو
محمود کے غصہ کو سکندر کے غضب کو
موجیں تری ندی کی بہا لے گئیں سب کو
اب کس کی تباہی کے ارادے ہیں مصمم
اے وادی جہلم

27 نومبر 1956 نوں مولانا ظفر علی خاں رب نوں پیارے ہو گئے اوہناں دامزار و زیر آباد شہرتوں تھوڑا باہر سیالکوٹ روڈ تے اوہناں دے جدی پنڈ کرم آباد وچ اے۔

ڈاکٹر محمد اقبال

ڈاکٹر محمد اقبال 9 نومبر 1877ء بمطابق 3 ذیقعد 1294ھ نوں سیالکوٹ وچ جمے تے اقبال دے باپو نور محمد پڑھے لکھے تے نہ سن پڑھ توں اوہناں دینداراں نال مجلس رکھی جیس کارن اوہ تصوف ول مائل ہو گئے۔ اوہ بہوں پارسا آدمی سن تے اکثر غور و فکر وچ ڈبے رہندے سن۔ ایسے کارن شیخ نور محمد نوں اوہناں دے لگ لاتے جن ساک ان پڑھ فلسفی دے ناں توں یاد کروے سن امام بی بی اقبال دی والدہ داباں سی شیخ نور محمد دا کاروبار برقعیاں دیاں ٹوپیاں سیناسی۔ اقبال دے وڈے بھرا داتل شیخ عطا محمد سی افسوس اے پئی اخیر عمرے اقبال دے بھرا شیخ عطا محمد نے مرزا بیت اختیار کر لئی سی۔ شیخ نور محمد نے 1929 نوں وفات پائی اوہناں دے مرن توں 15 ورھے اگدوں اقبال دی مائی امام بی بی وی رب نوں پیاری ہو چکی سی۔ امام بی بی اک دین دار تے پرہیزگار سوانی سی اقبال نے اپنی شخصیت اتے والدہ دے اثران نوں بہوں شدت دے نال محسوسیا اے۔ اقبال نے بڈھلی تعلیم میر حسن دے پرانے تے روایتی ڈھنگ

دے مکتب توں پائی۔ مرے کالج سیالکوٹ توں ایف اے کرن توں بعد گورنمنٹ کالج لہور توں گریجویشن کیتی۔ بی اے وچ اوہناں دے مضمون انگریزی، فلسفہ تے عربی سن۔ ایم۔ اے وچ فلسفے دا مضمون اختیار کیتا 1899 وچ ایم اے کیتا تے پوری یونیورسٹی وچ اول آئے ایہہ گل دل چسپی توں خالی نہیں پئی ایم۔ اے فلاسفی وچ اقبال دی تھرڈ ڈویژن سی پر پنجاب یونیورسٹی وچ اوہ فلاسفی دے اکلے پڑھیا رس ایس کارن اوہناں نے پہلی پوزیشن لئی تے سونے دا تمغا وی پراپت کیتا۔ ایم۔ اے فلاسفی دوران اقبال نوں پروفیسر آرنلڈ واشگر دھون داماں لبھا اقبال نے لنڈ جاون توں اگدوں دلی وچ حضرت نظام الدین اولیادے مزار تے حاضری دتی تے آپنی کوتا التجائے مسافر پڑھی ایس کوتا دے دو شعر اتھے درج کیتے جا رہے نیں۔

چلی ہے لے کے وطن کے نگار خانے سے
شرآب علم کی لذت کشاں کشاں مجھ کو
مقام ہمسفروں سے ہو اس قدر آگے
کہ سمجھے منزل مقصود کارواں مجھ کو

1905 وچ اقبال نے کیمبرج یونیورسٹی دے ٹرنٹی کالج توں اک واری فیر گریجویشن کیتی۔ لنڈن توں بیر سٹری پاس کیتی۔ ایس توں اڈ جرمنی دی میونخ یونیورسٹی توں فلسفہ عجم تے مقالہ لکھ کے پی ایچ ڈی دی ڈگری حاصل کیتی جرمنی وچ اوہ برلن توں اڈ ہائیڈل برگ وچ وی مقیم رہے او تھے اج وی سنگ مرمر دی لوح لگی ہوئی اے جہدے تے اقبال داناں تے اوہناں دے قیام دیاں تاریخاں لکھیاں ہویاں نیں۔ اقبال 1926 وچ پنجاب اسمبلی دے رکن چنے گئے۔ اوہناں دے سیاسی حریف داناں ملک دین محمد سی۔ دسمبر 1930 ہندوستان دے تاریخی شہر الہ آباد وچ مسلم لیگ دے صدر (پردھان) ڈاکٹر اقبال ہوری چنے گئے اقبال نے ایسے اجلاس وچ اپنا خطبا وی پیش کیتا جہد اتاریخ دے ور قیاں وچ خطبا الہ آباد دے ناں نال مشہور اے۔ اقبال صاحب ستمبر 1931 نوں دوجی گول میز کانفرنس وچ رلتی ہوئے تے یکم دسمبر 1931 نوں فلسطین اپڑے۔ جتھے موتمر عالم اسلامی وچ ہندوستان دے مسلمان دے نماہندے دے طور تے سدے گئے سن۔ ایسے سفر وچ اقبال دی ملاقات فرانس دے نامی گرامی فلاسفر برگساں نال ہوئی ایس توں اڈ اقبال نے اٹلی دے لیڈر مسولینی نال وی ملاقات کیتی ایس سفر وچ اقبال نے اندلس (اسپین) دا دورا وی کیتا تے او تھے قرطبہ مسیت وی تکی۔ اقبال نے مسجد قرطبہ وچ ست سوورھے مگروں پہلی واری بانگ دتی تے نماز پڑھی۔ 1935 دے انڈیا ایکٹ توں بعد آل انڈیا مسلم لیگ دی تنظیم نو ہوئی تے

اقبال پنجاب دی صوبائی مسلم لیگ دے پردھان چنے گئے ایسے سمیں جناب محمد علی جناح دے نال سیاسی مسلیاں تے اقبال دا خط پتروی چلدار ہیا۔ اٹلی عمرے افغانستان دے بادشاہ نادر شاہ نے تعلیمی امور دے سلسلے وچ ہندو پاک دیاں اچ کوٹی علمی ہستیاں دی سیوا منگی تے مولوی سلمان ندوی (22 نومبر 1884 تا 22 نومبر 1953) تدفین قبرستان اسلامیہ کالج کراچی، سرراس مسعود تے ڈاکٹر اقبال افغانستان اپڑ گئے علامہ اقبال نے ایس سفر وچ غزنی داسیر سپاٹاوی کیتا تے حکیم سنائی تے سلطان محمود غزنوی دے مزارات دی زیارت کیتی۔ ڈاکٹر اقبال نے پہلا ویاہ گجرات شہر دے اک دولت مند بزرگ خاں بہادر ڈاکٹر عطا محمد خاں دی دھی نال کیتا۔ ایس زانی چوں اقبال دی اک دھی معراج تے پتر آفتاب اقبال جے۔ معراج دی رحلت اقبال دی والدہ امام بی بی دی وفات توں اگدوں ای ہو گئی۔ معراج تے اوہدے دادی دادے دیاں آخری آرام گاہوں امام صاحب (سیالکوٹ) مقبرے دے کول نیں۔ اقبال نے دو جاویاہ موچی دروازے لہوردی اک کشمیرن ٹیار نال کیتا۔ ایس بی بی چوں جاوید اقبال تے منیرہ جے۔ 23 مئی 1935 نوں اقبال دی ایس بیگم نے وفات پائی تے اوہناں نوں قبرستان بی بی پاک دامناں ایمپرس روڈ لہور وچ دفن کردتا گیا۔ اوہناں دی قور تے ایہہ قطعہ تاریخ ثبت سی۔

یاحی ویاقیوم

راہی سوئے فردوس ہوئی مادر جاوید

لالے کا خیاباں ہے میرا سینہ پرداغ

ہے موت سے مومن کی نگہ روشن و بیدار

اقبال نے تاریخ کبھی سرمہ مازاغ

۱۳۵۴ ہجری

ڈاکٹر اقبال صاحب دا تریجاویاہ سانجھے پنجاب دے اک زرخیز ضلع لدھیانہ دے اک مشہور دولت مند ٹبر نو لکھادی اک سہری نال ہو یا۔ 1933 وچ علامہ دی لدھیانہ والی بیگم رب نوں پیاری ہو گئی۔ لدھیانے شہر دے وڈے قبرستان وچ مرحومہ دی لوح قبر تے اقبال دا لکھیا ہو یا۔ قطعہ تاریخ کندہ سی۔

اے دریغ از مرگ ہم سفرے

دل من در فراق او ہمہ درد

ہاتف از غیب داد تسکینم

بہر حال رحیل او فرمود

نخن پاک مصطفیٰ آورد

بہ شہادت رسید و منزل کرد

۱۳۳۳ھ

اقبال دیاں لکھتاں

علم الاقتصاد، فلسفہ عجم، اسراخودی 1915، رموز خودی 1918، پیام مشرق 1922، بانگ درا 1924، زبور عجم، جاوید ناما، بال جبریل 1935 ضرب کلیم، پس چہ باید کرداے اقوام مشرق 1936، (ارمغان حجاز آخری تصنیف) تشکیل جدید الہیات اسلامیہ، خطوط اقبال (چھ پرانے)۔ اقبال نے جرمن زبان وچ دنیاوی تاریخ لکھی جہڑی چھاپے نہ چڑھی ایس توں اڈ اقبال اردو وچ رامائن دی داستان لکھنا چاہندے سن پر اقبال دی حیاتی نے وفانہ کیتی۔ 1911 داز کراے پئی سردار جگندر سنگھ نے علامہ اقبال نوں آکھیا کہ مہاراجا پنجاب رنجیت سنگھ دی پوتری شہزادی بمبادلیپ سنگھ تہانوں ملن دی بہوں چاہی وان اے شہزادی جیل روڈ لہوردی اک کوشی وچ رہندی سی تے اوہا ڈریور پیر جی گھر دے سارے کم کاج دا نگران سی اک ڈنگ سردار جگندر سنگھ، مرزا جلال دین تے ڈاکٹر اقبال نوں بمبادلی کوشی تے لے گئے۔ جتھے رکھاں دا اک سنگھنا جھنڈی۔ بمبادلی فرمیش تے اقبال نے آپنی اک کوتا سنائی بمبانوں جدوں علم ہو یا پئی اقبال تھا پیندا اے چنانچہ اوہنے اقبال نوں سدن توں اگدوں اپنے چاک پیر جی نوں آکھ کے اعلیٰ درجے دا عالی شان تھا بنوایا۔ پیر جی نے بڑے اہتمام نال تھا سجا کر کے تے چلم بھر کے برآنڈے وچ رکھ دتا۔ بمبادلیپ سنگھ آپ گئی تے برآنڈے چوں تھا چک کے اقبال دے اگے لیا رکھیا۔ اقبال بہوں نہال ہوئے تے بولے دیکھو مرزا صاحب ماہنوں مہاراجا رنجیت سنگھ دی پوتری نے اپنے ہتھ نال تھا پا کے دتا اے۔ صوفی شاعر۔ فلسفی سیاست دان خطیب، حریت پسند قوم پرست ڈاکٹر سر علامہ محمد اقبال 21 اپریل 1938 نوں میاں دی بانگ ویلے رب نوں پیارے ہو گئے۔ مرن سمیں اوہناں دی عمر عیسوی تقویم دے اعتبار نال 60 ورھے 5 مہینے تے 12 ڈنگ آہی۔ اقبال دی وفات توں بعد سوچ وچار ہون لگ پئی کہ قوم دے ایس عظیم ورثے نوں دفن کتھے کیجا جائے۔ اقبال دے جگری جن چوہدری محمد حسین، راجہ حسن اختر تے کج ہور متراں ایہہ فیصلا کیجا پئی لہوردی عالمگیری مسیت (بادشاہی مسیت) دیاں پوڑیاں دے نال اقبال دی مرقد بنائے جاوے۔ اوہوں پنجاب دا حکمران سر سکندر حیات سی سکندر حیات پنجابوں باہر دورے تے سی۔ میاں امیر الدین نے سکندر حیات کولوں تار راہیں ڈاکٹر اقبال دی بادشاہی مسیت لاگے آخری آرام تھاں لئی اجازت منگی۔ سکندر حیات نے نہ کردتی تے آکھیا کہ شاعر مشرق نوں اسلامیا کالج لہور وچ دفن کردتا جائے۔ او سے ویلے پنجاب دے گورنر سر ہنری کریک نے ذاتی دل چسپی دا دکھالا کردا اقبال دی تدفین نوں عالمگیری مسیت دیاں پوڑھیاں دے لاگے ممکن بنایا۔ 1938 وچ جاوید منزل وچ اک کٹھ ہو یا کٹھ وچ ڈاکٹر اقبال دے مزار دی اساری واسے اک کمیٹی بنائی گئی۔ چوہدری محمد حسین ایس کمیٹی دے پردھان تے حکیم قریشی۔ میاں امیر الدین، راجہ حسن اختر۔ حمید نظامی تے شیخ محبوب الہی ورگے اکابر رکن بنائے گئے۔ خواجا عبدالرحیم کمیٹی دے سکتر چنے گئے۔

مگروں حسن اختر نون مزار کمیٹی داپردھان بنادتا گیتے کج نویں رکن دی رلائے گئے۔ ڈاکٹر اقبال دی

وقات توں

8 ورھے مگروں مزار دی اساری دائدھ بجھاتے 8 ورھے مگروں توڑ پچا۔ مزار دی اساری وچ اک لکھ دے لاگے رقم خرچ ہوئی۔ مزار دانتشا حیدر آباد کن دے اچ کوئی ماہر فن تعمیر نواب یاز جنگ نے الیکیا سی۔ مزار کمیٹی نے پہلے ڈنگ توں ایہہ متا پکایا سی کہ مزار دی اساری دے سلسلے وچ لوکائی فنڈ نہیں لیا جائے دا۔ پاکستان بنن مگروں وزیر مالیات غلام محمد (مگروں گورنر جنرل وی رہے) نے سرکار ولوں مزار دی اساری لئی کج رقم دینا چاہی پر مزار کمیٹی نے پشلیاں روایتاں نوں مکھ رکھ کے رقم قبولن توں نہ کردتی ایس کر کے اقبال دے مزار دی اساری داسارا خرچا اوہدے بجاں بیلیاں تے لگ لالنے جریا۔ مزار اندروں سنگ مرمر تے باہروں سنگ سرخ دا بنیا ہویا اے۔ ایہہ دو قسماں دے پتھر راجپوتانا توں منگوا یا گیا۔ مزار دی اساری واکم بشیر احمد انجینئر دی زیر نگرانی توڑ چڑھیا۔ مزار دے دو داخلی بوہے نیں اک چڑھدے والے پاسے تے اک دکھن والے پاسے۔ دکھن والے پاسے والا بوہا روز عام لوکائی واسے کھلیا رہندا اے چڑھدے والا بوہا 21 اپریل 9 نومبریاں جدوں کوئی غیر ملکی یاں اچھا زیارتی آوے تے اوس ویلے کھلدا اے۔ دونویں داخلی بوہے سنگ مرمر دیاں سندر جالیاں دے بنے ہوئے نیں۔ مزار دے لہندے پاسے اک باری اے جہدی سنگ مرمر دی جالی نال بند کیتی گئی اے ایس باری دی جالی دے اتے مزار دے باہر لے پاسے خط نسخ وچ ایہہ شعر لکھے ہوئے نیں۔

بیانا کارا ایں امت بسازیم

قمار زندگی مردانہ بازیم

چناں نالیم اندر مسجد شہر

کہ دل در سینہ ملا گدازیم

سنگ سرخ دیاں چار پوڑیاں چڑھ کے عمارت دے اندر وڑیے تے مزار دی چھت تمثیلی اشاریت دی مالک اے۔ وشکار اسم محمد کندہ اے تے چونہاں نکراں تے اقبال داناں اے۔ ایس ڈھنگ وچ پئی ہرناں دی برقی لہر مرکز ول مائل اے۔ مزار اقبال داتعوید افغانستان سرکار داعطیا اے۔ ایس عطیے نوں اخذ تے پراپت کرن دامان 1947 توں اگدوں دلی وچ افغانستان دے قونصل جنرل سردار صلاح الدین سلجوتی دے سر اے۔ افغانستان وچ ایہہ تعویز تے کتبہ دنیا دے سبھ توں مہنگے پتھر LAPIS LAZULI نال تیار کیتا اے۔ ایہہ پتھر افغانستان تے وشکار لے ایشیا توں اڈ دنیا دی کسے ہور گٹھوں نہیں لہدا۔ ڈاکٹر اقبال صاحب دی لوح مزار دی تحریر اے۔

ساہنے والے پاسے
 نہ افغانیم و نہ ترک تاریم
 چمن زاویم و از یک شاخساریم
 تمیز رنگ و بو بر ما حرام است
 کہ ما پروردہ یک نو بہاریم
 پشلے پاسے دی تحریر
 شاعر و فلیسوف مشرق دا کتر محمد اقبال کہ راہ سعی و عمل و
 روح اسلام را بہم کناں روشن ساختہ و ازیں رو مظہر قبول
 اعلیٰ حضرت محمد نادر شاہ غازی و ملت افغان واقع شدہ
 ۱۲۹۲ھ تولد دہستہ ۱۳۵۷ھ وفات یافت

مارچ 1905 نوں ایران داشہنشاہ محمد رضا شاہ پہلوی نے ڈاکٹر اقبال دے مزار دی زیارت کیتی تے اوہ
 مزار دی عمارت تے خاص کر کے او تھے کندہ شاعری توں بہوں متاثر و کھالی دتے۔ نہاں شعران نوں ویکھ
 بے ساختا پہلوی دی زبان چوں نکلیا خوش خطی خوب است ایہہ خطاطی نامور ماہر فن عبدالمجید پروین رقم
 دے زور قلم دا سٹا اے۔ حضوری باغ دے وچ شاہی قلعا مڑھی رنجیت سنگھ تے عالمگیری مسیت دے
 لاگے مسیت بادشاہی دے چڑھدے دکھن والے مینار دے تھلے اقبال دی انتلی آرام تھاں اج وی مرکز
 خاص و عام اے۔ عام لوکائی توں اڈ جو دی باہر لاسیاح تے یا تری لہور آوند اے اوہ مفکر اعظم دے مزار
 تے ضرور حاضری بھر دا اے تے مزار تے شردھادے پھل چڑھاوند اے۔

نانک

نانک	نان
کلیان چند عرف کالو	باپو
ترپتا	ماتا
تکوٹھی پنجاب (ننکانا صاحب)	تکوٹھی پنجاب
ہندو بیدی چھتری	ہندو بیدی چھتری
نانکی	نانکی

وطن
 قوم
 بھین

نگلی	بھائی بالاتے بھائی مردانا
زبانوں	پنجابی، سنکرت فارسی عربی
جنم	15 اپریل 1469
مرن	7 ستمبر 1539
ساماھی	دریا راوی دے دندے جہڑی مگروں ہڑھ نے روہڑ کھڑی دو بے دندے تے نانک دے مریداں نے نویں شہرنوں اسار یا ساماھی تے نہ رہی پر اوہ شہر ڈیرا بابا ناک دے ناں نال اج وی موجوداے۔ چوتھے گروارجن نے سکھاں دی مقدس کتاب گرتھ صاحب مرتب کیتی جہیدے وچ بوہتا کلام حضرت بابا فرید الدین گنج شکر دے پنجابی اشلوک میں۔ مذہبی مقامات گردوارہ جنم استھان ننکانا صاحب پنجاب صاحب، حسن ابدال، گوردوارہ ہری مندر گولڈن ٹیمپل امرتسر، حضرت علامہ اقبال ناک تے ناک ہتھتیاں نوں ایہہ آکھ کے مخاطب کیتا سی۔ قوم نے پیغام گوتم کی زرا پرواہ نہ کی آہ بد قسمت رہے آواز حق سے بے خبر آشکارا اس نے کیا جو زندگی کا راز تھا شمع حق سے جو منور ہو یہ وہ محفل نہ تھی آہ شودر کے لئے ہندوستان غم خانہ ہے برہمن سرشار ہے اب تک مئے پندار میں بت کدہ پھر بعد مدت کے مگر روشن ہوا قدر پہچانی نہ اپنے گوہر یک دانہ کی غافل اپنے پھل کی شیرینی سے ہوتا ہے شجر ہند کو لیکن خیالی فلسفہ پہ ناز تھا بارش رحمت ہوئی لیکن زمین قابل نہ تھی درد انسانی سے اس بستی کا دل بیگانہ ہے شمع گوتم جل رہی ہے محفل اغیار میں نور ابراہیم سے آزر کا گھر روشن ہوا پھر اٹھی آخردا تو حید کی پنجاب سے ہند کو اک مرد کامل نے جگایا خواب سے

داون خاں

آٹارتوں ملوم تھیندا اے پئی مسلمان حکمراناں دے ہند آون توں اگدوں کوہستان نمک دی
جھولی وچ کوئی شہر وسدا سی۔ ایہہ لوک کون سن تے لہنہاں دے حکمران کون سن لہنہان سوالاں دے
جواباں توں اے تاریخ دی جھولی خالی اے۔ انج ایناں پتہ لگدا اے۔ پئی مغل سمیں دے ڈھ وچ اجو کے

کھیوڑ اتوں دھن چڑھدے ول اک میل دے پندھ تے کوہستان نمک دی جھولی وچ شمس آبادناں دا شہر آبادی تے آہن اکبری لکھاری ابو الفضل مرتبہ 1589 وچ ایس خطہ نوں کھوکر اں دی ملکیت لکھیا گیا اے۔ روایت اے پئی منشی پنڈی داس کھتری ملازم دربار دہلی نے 1600 دے لاگے کوہستان نمک دے دامن دے وچ اک دستی وسائی جو اوہدے ناں تے پنڈ مشہور ہوئی ایس توں اگدوں دادن خاں کھوکر دے دادے سلطان خاں داراج سی پر پنڈی داس کھتری دے اقتدار وچ آوندیاں ای کھوکر ٹابری دا زوال شروع ہو گیا اوڑک راجہ دادن خاں نے حملہ آور ہو کے 1624 وچ پنڈی داس تے اوہدے ساتھیاں نوں مکا دتا ایسے کش مکش وچ شمس آباد تے پنڈ دونویں اجڑ گئے جہناں دے کھنڈراں نوں پرانا پنڈ آکھیا جاندا اے راجہ دادن خاں نے جہلم دریا (ویہت دریا) توں اک میل دور اڈا اک نواں لوک وسایا۔ ہر پٹھے نال جڑے لوک او تھے واسا کرن لگ پئے احمد شاہ ابدالی نے شہانچی باشی ولایتی نوں پرستی پنجاب دا گورنر بنا کے ایسے شہر وچ مقیم کیتا۔ سکھ راج وچ آخری ناظم شاہ باز خان آف جنڈوٹ دی راج دھانی وی پنڈ دادن خاں سی اوس ویلے راجا شیر دل خاں تے شیر دست خاں برسر اقتدار سن اعوان کھوکر جنجوعے گوجر تے کھتری پنڈ دادن خاں دیاں پرانیاں برادریاں نیں۔ راجہ دادن دی نسل وچوں راجا غنفر علی خاں جمیا جہڑا پاکستان لہر دا بہوں مہان کاما بن کے ابھریا۔ 17 اپریل 1963 نوں راجا غنفر رب نوں پیارا ہو گیا تے اوہنوں پنڈ دادن خاں وچ راجا دادن خاں دے پہلو وچ سپرد خاک کر دتا گیا۔ وزیر اعظم محمد خاں جو نیجوں نے راجا دادن خاں دی قورتے اک بہوں سندرمزارا ساریا اے۔

دیوان مول راج

ابن بطوطا 734ھ نوں ملتان اپڑیا او دوں ملتان سندھ دادار الخلافہ سی ملتان دا حاکم اوس ویلے قطب الملک سی۔ ابن بطوطا نے قطب الملک نالوی ملاقات کیتی۔ ایس مہان سیلانی نے جدوں ست صدیاں اگدوں پنجاب تے سندھ پنڈا کھیا تے اپنے سفر نامے وچ پر اسرار واقعاں دی انج مورت کجھی کہ اوہ اج وی بہوں سواد دیندے نیں۔ اک تھاں بطوطا نے دریائے سندھ واسے پنجاب دا اکھر ورتیا اے۔ 734ھ دے ماہ محرم الحرام دی پہلی تاریخ سی جدوں اسی دریائے سندھ اپڑے ایس دریائوں پنجاب وی آکھدے نیں۔ ملتان داز کردیوان مول راج تے دیوان ساون مل توں بغیر نامکمل اے۔ دیوان مول راج اپنے پیو

دیوان سناون مل دے مرن مگروں 1844 وچ ملتان دا گورنر بنیا۔ ملتان جھنگ تے میانوالی اوس دی عمل داری سن فرنگیاں دے خلاف پنجاب دی ازادی دا ایہہ نکھیل لاڑا ضلع گوجرانوالہ وچ علی پور چٹھا دا جم پل سی۔ 1848 نوں فرنگیاں دے خلاف مزاحمت کیتی۔ مول راج دے متر امیر چند نے دو انگریزاں اکیٹو تے لیفٹیننٹ اینڈ رسن نوں مار مکایا۔ امیر چند 2 جنوری 1849 نوں مول راج نے اپنی تلوار جنرل وٹس دے حوالے کیتی۔ 20 فروری 1849 نوں مول راج نوں لاہور لیاندا گیا اوہدے خلاف شاہی قلعے دے اندر دیوان عام وچ بغاوت دا مقدمات چلایا گیا۔ مقدمے دی کارروائی 31 مئی 1849 نوں شروع ہوئی برطانوی راج توں نابری تے انگلش افسراں دے قتل دے جرم وچ موت دی سزا سنائی گئی۔ ایس توں پہلوں امیر چند (جہنے اکیٹو نوں اپنے ہتھیں قتل کیتا سی۔) نوں پھاہے لا دتا گیا۔ لارڈ ڈلہوزی نیں دیوان مول راج دی سزائے موت نوں کالے پانی دی سزا وچ بدل دتا۔ دیوان مول راج نوں کلکتے وچ موت آگئی۔ 11 اگست 1851 دیوان مول راج د امرن دیہاڑاے اوس ویلے دیوان مول راج دی عمر 36 ورھے سی۔ اوہدی لوتھ اوہدے جدی پنڈ علی پور چٹھا لیاندا گئی تے علی پور چٹھا گوجرانوالہ ای اوہدی سادھ وی بنائی گئی۔ دیوان مول راج تے امیر چند دی بہادری تے دلیری دا حال صوبہ بلوچ نے اک واردی شکل وچ قلم بند کیتا اے صوبہ بلوچ (جیند اپوراناں بلوچی وچ صوبداری) دا ہی تاجے والا تحصیل شجاع آباد ضلع ملتان دا بسروسی، صوبھے دے باپوداناں فاضل بلوچ سی۔ صوبھے دا تعلق چانڈیا قبیلے نال ہا۔ صوبہ 1870 وچ فوت ہويا۔ صوبھے دی لکھی ہوئی ایہہ وارد کھنی پنجاب دے اک وڈے تاریخی واقعے دے بارے اے۔ ایس توں اڈاوں زمانے دے مقامی ثقافتی حالات وی ایہدے وچ دکھالی دیندے نیں۔ لسانیات دے طالب علم ایس وار توں پڑھ کے دیکھ سکدے نیں پئی اج توں ڈیڈھ سو ورھے پہلاں پنجاب دے اوس پاسے دی بولی کیڈی مٹھی سی۔

قبرستان چاہ ترہینگ

ترہینگ کدی گجرات شہر دے لاگے اک نکا پنڈیاں کھوہ سی جہڑا ہن گجرات شہر دا اک محلا بن چکیا اے۔ ترہینگ دے اصل مالک جٹ وڑانچ نیں۔ انکل امجد تے صفدر وڑانچ نے سیاسی حوالے نال ترہینگ دے ناں نوں بہوں روشن کیتا اے، شاہ رحیم اک پٹھان النسل فرنگی دشمن اللہ لوک ہستی سن۔ ترہینگ وچ شاہ رحیم دامنزاراج مرکز عوام و خاص اے شاہ رحیم دے نال ای ترہینگ دا مشہور تاریخی قبرستان اے جہدے علاقے دیاں نامی گرامی مذہبی علمی ادبی تاریخی تے سیاسی شخصیتاں محوا سزاحت نیں

قبرستان چاہ ترہنگ وچ سید اکبر علی شاہ مترجم بال جبریل و ضرب کلیم بزبان انگریزی (منظوم) متوفی 14 فروری 1983) طوطی گجرات ملک العشر حضرت استاد امام الدین گجراتی صاحب استاد (وفات 22 فروری 1954) گجرات وچ سر سید احمد خاں دے سنگی تے نظریاتی پیروکار علامہ اقبال دے ملاقاتی دینی عالم ریاست پونچھ و کشمیر دے گورنر شیخ عطا اللہ ذکیل (متوفی 1359ھ) ایس ایم اکالج کراچی وچ فلاسفی ڈیپارٹمنٹ دے پردھان الحاج پروفیسر ڈاکٹر فضل الرحمن (وفات دسمبر 1969) علاقے دی نامور سیاسی ہستی انکل امجد و ژانچ ورگے نابغہ روزگار لوک فن نیں۔ صوفی، مسلم گجراتی آپنی انقلابی شاعری پاروں گجرات دے حبیب جالب اکھواندے نیں آپ دی وفات دے مگروں اپ دے پنجابی کلام دا پراگا کوڑے سچ دے ناں نال چھاپے چڑھیا۔ سیاسی منچاں تے انقلابی شاعری سناون پاروں لوکائی وچ اوہناں دی ڈاھڈی جان پچھان سی

ساڈنے گھر جے دانے ہوندے
اسی وی بڑے سیانے ہوندے
اک دو ہوندی ساڈی مل
فیروکھاندا آپنے ٹل

صوفی مسلم گجراتی 10 نومبر 1993 نوں فوت ہوئے تے قبرستان چاہ ترہنگ وچ سپرد خاک ہوے متر سانبھ پنجاب دے سکتر تقریبات رحمت اللہ شہزاد دے باپو تے پنجابی دھتے شاعر اللہ دتہ خاکی وی ایسے قبرستان وچ دفن نیں گجرات کے مشہور شاعر عبداللطیف افضل پنجابی دے جاندار سیاسی تے مذہبی رجحان والے شاعراں وچ گنے جاندے نیں۔ 1930 دے لاگے مجلس احرار اسلام نے کشمیر دے سلسلے وچ اک تحریک چلائی تے کمیٹی باغ گجرات وچ سید عطا اللہ شاہ بخاری دی پردھانگی وچ ہون والے کٹھ وچ عبداللطیف افضل صاحب نے اک نظم پڑھی جہڑی اج وی گجرات دے کئی وڈیرے لوکاں نوں چیتے وے

جم جم گولیاں دی بارش ہووے چھم چھم
خون دے فوارے جاہن قدماں وچ جم
دم دین فیداجہاں دماں دا و پار ہووے
زندہ کرے قوم نوں جو قوم تے نثار ہووے
دور تھیں سلام تینوں گوریا معاف کر
باندر والا ساڈے وچ توں نہ انصاف کر

مولانا عبداللطیف عارف واپتر فیض الحسن ناصر پنجابی تے اردو دا وڈا شاعر اے تے یونین کونسل 51 گجرات توں دوجی واری نائب ناظم چنیا گیا اے۔ افضل صاحب نے اپنے پت واناں مجلس احرار اسلام دے نامور آگوسا جزادہ فیض الحسن آف آلو مہار شریف دے ناں تے رکھیا سی۔ عبداللطیف افضل 2 اگست 1990 نوں وفات پا گئے اوہناں نوں چاہ ترہنگ دے تاریخی قبرستان وچ سپرد خاک کر دتا گیا اوہناں دی قور تے کتبہ اے کوئی نہیں لکیا 2 اگست 1990 دی تاریخی اہمیت ایہہ ہے پئی اوس دن عراق نے کویت تے حملہ کیتا سی۔ 6 اگست 1990 نوں بے نظیر بھٹو دی حکومت مک گئی۔ پنجاب ورکرز موومنٹ دے پردھان نامور اداکار گلوکار فلم ساز کالم نگار تے زا کراہل بیت عنایت حسین بھٹی وی تاریخی قبرستان چاہ ترہنگ وچ سپرد خاک ہوئے اوہناں دے کتبے دی تحریر ایچ اے۔

بسم اللہ الرحمن الرحیم

یا محمد

آخری آرام گاہ

یا اللہ

خطیب اہلیت اظہار مذہبی سکالر کالم نگار شاعر

عنایت حسین بھٹی

ولد فضل الہی بھٹی مرحوم سابق کونسلر

تاریخ وفات ۳۱ مئی 1999 ۱۴ صفر سوموار

چھڈ گے سانوں یار پیارے لک لک بھریے ہاواں

قسمت انج سلوک پئی کردی جیوں متریاں ماواں

دکھیے دی گل دکھیا ای سندا تے سکھیے نوں کیہ خبراں

جمن جہاں دے موت نے مارے اوہ تک تک روندے قبراں

تیلاں باجھ نہ بلن مشالاں تے درداں باجھ نہ ہائیں

کیہ ہو یا تساں بولن چھڈ یا اساں دیکھن چھڈ نا ناہیں۔

کالا خاں

راول پنڈیون پشور جانڈیاں 17 میل دے پنڈھ تے پہاڑی کٹ کے سڑک بنائی گئی اے

پہاڑی تے اک تھم اسار یا گیا اے جوہر راہی دادھیان کج منٹاں واسے اپنے دل کھج لیندا اے سڑک

کنارے محکمہ آثار قدیمہ ادا کتبہ لگا ہویا اے۔ جیس توں علم ہوندا اے پئی ایہہ ستون COLOMM بر

گیڈیر جنرل جان نکلسن دی یادگار اے جہذا جنگ آزادی دے مجاہد کالے خاں ہتھوں مار یا گیا سی۔ جان نکلسن برصغیر پاک و ہند دی استعماری تاریخ دی بہوں بدنام ہستی سی۔ اوہنے فرنگی استعمار دیاں نیہاں پیڈھیاں کرن لئی کئی لڑائیاں وچ رلت کیتی اوڑک کالے خاں دی گولی دانشانا بن گیا جتھے ایہہ ستون تعمیر کیتا گیا اے اوس جوہنوں مرگلہ یاں مار گلہ آکھیا جاندا اے۔ جنرل جان نکلسن نے چار جنگاں وچ رلت کیتی۔ 1840 دی جنگ کابل وچ رلیا۔ اوس توں مگروں اوہنے 1845 تے 1849 دیاں جنگاں وچ شرکت کیتی جہڑیاں انگلش سرکار نوں سکھاں دے خلاف لڑنیاں پیاں 1857 دی جنگ آزادی شروع ہوئی تے نکلسن پشور دی چھاوئی وچ سی۔ جدوں اوہنوں جنگ دا پتہ لگاتے اوہ 25 ہزار سپاہی نال لیکے دلی ول ٹریا نجف گڑھ دے مقام تے مجاہداں نے حملہ کردتا۔ پر 25 ہزار دی فوج دے نال ٹا کر کوئی سوکھی گل نہیں سی مجاہداں دی ایس حرکت تے نکلسن دا جوش ہو رو دھ گیا تے نجف گڑھ انگریزاں دے ظلم دانشانا بن گیا۔ ایس توں مگروں گورداس پور وچ راوی دے دندے مجاہداں اک ہو رتا کام حملہ کیتا ایہہ جی دار مجاہد سیالکوٹ توں دلی جا رہے سن پر راہ وچ انگلش مشین گناں دی زد وچ آگئے۔ نکلسن آزادی دے پروانیاں نوں آپنیاں تلواراں وچ پروندا ہو یا دلی اڑیا گیا۔ 14 ستمبر 1857 نوں نکلسن نے کشمیری گیٹ توں حملہ کیتا گیٹ تے گلی دونہاں پاسیوں گولیاں آ رہیاں سن کشمیری گیٹ وچ اک مجاہد کالے خاں گولا انداز نے نکلسن داراہ ڈک لیا۔ نکلسن ترٹھ گیا کالے خاں نے گولی مار کے نکلسن نوں قتل کردتا کالے خاں انگریزی پلٹن وچ 28 روپے مہینہ تے سپاہی وی رہ چکیا سی۔ نوکری توں بعد کالے خاں نوں قطب الاقطاب خواجہ قطب الدین بختیار کاکی تے سلطان المشائخ حضرت نظام الدین اولیا دیاں زیارت گاہواں تے حاضری دا ٹھکر لگ گیا۔ کالے خاں اک غیور مزاج تے وطن دوست انسان سی ایس کارن جنگ آزادی وچ سیر رلا یوں بنا نہ رہ سکيا۔ 8 جون 1857 نوں بہادر شاہ ظفر ولوں فوج دی عام بھرتی دا اعلان ہو یا تے کئی دو بجے انگریزی پنشن لین والے سپاہیاں وانگراں کالے خاں وہ دھرتی تے قوم واسے مرکن لئی تیار ہو گیا تے بادشاہ بہادر شاہ ظفر دے سپاہیاں دی لسٹ وچ آپنا ناواں وی لکھوالیا۔ 14 ستمبر 1857 جس ڈنگ کالے خاں دی گولا باری توں نکلسن دی فوج نوں ڈاڈھا نقصان اڑیا تے نکلسن آپوں وی بھڑو ہو کے مر گیا اوسے دن فرنگی دلی نوں فتح کرن وچ کامیاب ہو گیا تے 1526 توں جاری مغل ایما پروا انت ہو گیا شاہی فوج دی ہارتوں مگروں کالے خاں وی انگریز سرکار دا نابرگتیا گیا تے گولی دانشانا بنیا۔

خدا رحمت کند ایس عاشقان پاک طینت را

کالا خاں کیول بہادر تے جی دار سپاہی ای نہیں سی سگوں اوہ اک شاعر وی سی کالا خاں بزرگان دین دا

شردھا لوسی تے فارسی زبان وچ بزرگان دین مدح و منقبت لکھ دے کالا خاں تخلص ضبط سی گلستان سخن دے مولف نے حضرت کالے خاں شہید فرنگ دا اک شعر نقل کیتا اے جہڑا حضرت نظام الدین اولیاء دی منقبت وچ آکھیا گیا اے۔

عالم از ہمہ در شیخ بکام است

سلطان سلاطین جہاں شیخ نظام است

کالے خاں دی جرات تے انگھنوں سلام کردیاں ہویاں تے فرنگیاں دے حمایتی جاگیرداراں دی ننڈیا کردے ہویاں پنجاب دے ضلع اٹک دے اک گمنام عوامی شاعر نے کالے خاں دی وار لکھی

کالے خاناں اوئے

توں اس داسر دار

خان گوریاں نوں سیسس نو اون

ایہہ اوہناں دیاں جتیاں چاون

توں کیاں دا پتر ہو کے

دتا نکلس مار

کالے خاناں اوئے

توں اس داسر دار

مولانا محمد اجمل قادری

مولانا اجمل قادری ضلع گجرات دے مشہور پنڈ گورالی دے اک غریب گھر دا پتر سی اوہ پڑھ لکھ گیا تے سیاسی حوالے نال علامہ طاہر القادری دی فکر توں متاثر ہو کے پاکستان عوامی تحریک دے پلیٹ فارم توں جدوجہد دا مڈھ بدھا۔ 2001 دے بلدیاتی الیکشن وچ اجمل القادری نے کٹھالا یونین کونسل توں ناظم دے امیدوار دے طور تے رلت کیتی تے پہلی واری الیکشن لڑ کے بہوں تھوڑے مارجن توں شکست کھادی مولانا محمد اجمل قادری آپنیاں تنظیمی تے تحریکی صلاحیتاں پاروں پاکستان عوامی تحریک ضلع گجرات دا جنرل سکتر بنایا گیا 24 مارچ 2005 نوں آپ نوں جی ٹی روڈ تے گجرات جانڈیاں ہلاک کردتا گیا ایس بے گناہ سیاسی تے قومی ورکردی المناک وفات حسرت آیات تے جتھے قائد تحریک علامہ ڈاکٹر طاہر القادری نے افسوس دا اظہار کیتا او تھے نامور شاعر تے سیاست دان ڈاکٹر کیپٹن محمود الحسن کنجاہی تے یوسی

50 دے سیاسی ور کر سلیم رضا چشتی نے وی اجمل قادری دی وفات نوں آپنا اک ذاتی نقصان جاتا تے ڈونگھا منکھ محسوس کیتا۔ مولانا محمد اجمل قادری نوں جی ٹی روڈ تے پنڈ گورالی دے قبرستان وچ سپرد خاک کردتا گیا ضلع گجرات وچ موسیقی دے چار پرانے گھرانے زکر جوگ نیں۔ انہاں وچ اک کنگ چنن دا گھرانا وی اے۔ ایس گھرانے وچ استاد علی بخش خاں ورگے سریلے گاٹیک اور سارنگی نواز ہو گزرے نیں استاد علی بخش خاں دا بھرا گلاب دین تے بھتر بیجا مہتاب علی نامی گرامی سانگی سن استاد علی بخش خاں دے شگرداں وچوں پو ابرکت (کارہ پنواں) سائیں خیر بخش (باوریا نوالا) تے میاں کرم الہی (گجرات) بہوں نامی ہوئے مہدی حسن دے شگرد آصف جاوید آپوں وی گجرات دے رہن والے نیں تے کنگ گھرانے دے دو ہترے نیں برصغیر دے نامی گرامی لوک گوئے شوکت علی دے نانکے وی کنگ والے نیں گوندل بار دے وارث شاد ائم اقبال دائم نے اپنی شاعری وچ استاد مہتاب کنگاں والے نوں شروہاد دے پھل بھینٹ کیتے نیں۔ مہتاب علی خاں نے 1982 نوں وفات پائی اوہناں نوں پنجاب دے تواریخی قصبے کنجاہ (ضلع گجرات) دے تواریخی قبرستان پیر سبز غازی وچ سپرد خاک کیتا گیا اک روایت دے مطابق قبرستان پیر سبز غازی کنجاہ وچ سیالکوٹ دے حضرت امام علی الحق دے سنگی وی سپرد خاک نیں مہتاب علی دی قور دے کتبے دی عبارت انج اے۔

یا محمد

یا علی

یا اللہ

بسم اللہ الرحمن الرحیم

خان صاحب مہتاب علی خان

ولد گلاب دین مرحوم

کنگاں والے

تاریخ وفات نومبر ۱۹۸۲

حضرت سید عنایت اللہ شاہ بخاری

حضرت سید عنایت اللہ شاہ غازی نے ضلع گجرات وچ اسلامیات دے حوالے نال گراں قدر سیواواں سرانجام دیتاں۔ کالری دروازے والی وڈی مسیت وچ بہوں چر اپنی خطابت دے جوہر دکھاند رہے 20 مئی 1999 نوں حضرت سید عنایت اللہ شاہ بخاری اللہ نوں پیارے ہو گئے۔ بخاری صاحب نوں لاری اڈا گجرات توں لہندے پاسے نواز شریف پارک دے نال لگدے قبرستان جھنگی وچ اخیر لی آرام

تھاں لہھی ایسے قبرستان جھنگی وچ اچ پدھری علمی شخصیت مترجم کلام اقبال ملک محمد اشرف (وفات 9 جنوری 1981 تے منے پر منے پنجابی دے عوامی شاعر حکیم عبداللطف عارف) (وفات 1 اکتوبر 1971) دی محو استراحت نیں۔ بخاری صاحب دی قور دے تے دے۔

بسم اللہ الرحمن الرحیم

لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ

خطیب اسلام

حضرت سید عنایت اللہ شاہ بخاری صاحب نور اللہ مرقدہ

سرپرست

جمعیت اشاعت التوحید والسنت پاکستان

جامع مسجد شاہ فیصل گیٹ گجرات

تاریخ پیدائش ۱۹۰۱ء

تاریخ وفات ۲۰ مئی ۱۹۹۹ ۵ صفر المظفر ۱۴۲۰ھ جمعرات

مدینہ ماربل گجرات

پیر سید عارف حسین شاہ

گجرات دے سادات وچوں پیر سید عارف حسین شاہ جی دامتہ موسیقی دے حوالے نال بہوں اچیراتے ستکار جوگ اے۔ عارف حسین شاہ پنجاب دے تواریخی قصبے کنجاہ دے لاگے اک وڈے تے اتہاسک پنڈ ساروکی وچ جمے تے کلاسیکی موسیقی نال شاہ ہوراں نوں سچا عشق آہا اوہ گائیکی دا اپنا ہک نوبٹلا آہنگ رکھدے سن ان گنویں راگ تے راگنیاں شاہ صاحب نوں زبانی چیتے سن۔ پیر سید عارف حسین جی کئی واری آل کشمیر پاکستان موسیقی کانفرنس وچ نغمہ آراء ہوئے چاہ جی اکثر آکھدے ہوندے سن میرے وس وچ ہووے تے ساری دنیا دی لوکائی نوں سنگیت پیا کے سریلا کردیواں شاہ جی نے اپنے سینکڑیاں شگرداں نوں فن موسیقی تے گائیکی دے اسرار تے رمان نوان ات دریا دلی پریت تے دل کھچ ڈھنگ نال سمجھایا رسالا ماں بولی دے ایڈیٹر مقصود ثاقب نے ساروکی آکے شاہ ہوراں دا انٹرویو کیتاے ماں بولی وچ چھاپیا پہلی واری علم کوہو یا پٹی میرے نیڑے پنجابی وسیب دی اک ایہو جہی مہان ہستی نہر لوہر جہلم دے دندے تے ڈیرالا کے بیٹھی اے اے جہدی واشنا پنجاب پانیاں وچ رل کے سارے پنجاب

تک اپڑ گئی اے افسوس حیاتی وچ اوہناں نال میل نہ ہو سکيا، نہر لوہر جہلم دے کنڈھے پنڈ سارو کی وچ پیر عارف حسین شاہ دامزارا۔ ب بہ دن نہیں لکيا ہويا آپ دے نال ای آپ دے ذادے ہوراں حضرت پیر سید احمد حسین شاہ دادر باراے جہاں ۴ فروری ۱۹۴۵ مطابق ۲۳ ماگھ ۲۰۰۱ سمت نوں پر آن ہارے چوہدری فضل حسین 13 اپریل وسا کھی والے دن جہلم دریا دے لاگے ضلع گجرات دے اک پرانے پنڈ بھاگ نگر وچ جمے اوہناں دا تعلیمی کیریئر بہوں شاندار رہیا اوہناں نوں سمیں دے بہترین استادان جیلانی صاحب تے تاج محمد خیال دی شگردی دامان وی پراپت اے۔ چوہدری فضل حسین نے فارسی تے نفسیات وچ ایم اے کیتا ہويا سی اوہی اردو فارسی تے پنجابی دا اچا شعری ذوق رکھدے سن چوہدری فضل حسین تھوڑے جنے دھیان تے مشق نال بہوں وڈے ادیب تے شاعر بن سکدے سن چوہدری فضل حسین اچ پدھر دے عوامی مقرر سن اوہناں نوں ہر قسم دے مضموناں نوں بیان کرن دا اول آوندا سی حکایتاں ضرب المثلناں، شعراں، لطیفیاں تے پنجابی اکھاناں نال اوہ تقریر نوں چارچن لا دیندے سن چوہدری فضل حسین دیاں جتناں نال ٹیچرز ایسوسی ایشن گجرات شاخ دی بنیاد رکھی گئی۔ چوہدری فضل حسین دی کرشماتی آگوائی وچ زمیندار ڈگری کالج سائنس کالج تے سرسید کالج دے پروفیسراں پاکستان بھر دے پروفیسراں تے استادان دے سنگ رل کے جدوجہد دا مڈھ بدھا۔ ایس انقلابی جدوجہد دا سٹا اوڑک سکولاں تے کالجاں نوں قومیاے جاون (پراہیو یٹا ہزیشن) دی شکل وچ نکلیا۔ چوہدری فضل حسین گورنمنٹ اسلامیہ کالج گوجرانوالہ دے پرنسپل وی رہے گوجرانوالہ وچ وی آپ نے بڑی بے باکی تے جی داری نال ویلا ٹپایا تے اسلامیہ کالج دے وقارتے مان مریدا وچ وادھا کیتا۔ کج چرگروں چوہدری صاحب گجرات پرت آئے بطور پرنسپل زمیندار کالج سیواواں سرانجام دیتاں حسن ظرافت اوہناں دی پچھان سی زمیندار کالج نال اوہناں دا اچھیا سمبندھ سی اوہ ایس کالج دے پڑھیا روی آہے زمیندار کالج نواب سر فضل علی دی اک روشن یادگار اے۔ ایس کالج کول بہوں وشال رقبہ اے۔ محکمہ تعلیم نے زمیندار کالج دے کج رقبے تے گورنمنٹ گرلز کالج مرغزار کالونی داکیمپس اسار دتا پروفیسر چوہدری فضل حسین نے گرلز کالج مرغزار کالونی دے اک اکٹھ وچ گل بات کردیاں آکھیا پئی ساہنوں ایس کالج نال اک اچھی نسبت اے کہ ایہہ کالج زمیندار کالج دی پسلی وچوں نکلیا اے۔ 1982 وچ میں زمیندار ہائی اسکول گجرات دا پڑھیا رساں اودوں میں اکثر زمیندار کالج دے ہال وچ ہون والے اکٹھاں وچ چوہدری صاحب دیاں تقریراں بہوں ذوق و شوق نال سندا ہوندا ساں شریف کنجاہی پیر فضل گجراتی تے درشن سنگھ آوارہ دی شاعری نوں بہوں جس کے لے پڑھدے تے من سیاق و سباق بیان کردے

پاکستان نیشنل سنٹر ڈسٹرکٹ کونسل ہال تے پریس کلب گجرات وچ ہون والیاں ادبی تقریباں وچ اپنی خطابت نال سنن والیاں تے جادو کیتی رکھدے سن بھاگ نگر دا ایہہ بھاگاں والا پتر پنجاب دے مزاحمتی ہیر وراجا پورس دی شجاعت تے جی داری تے چوکھا سارا مان کرداسی۔ 21 مئی 2005 نوں وچ دو آبے دا ایہہ مہاندر اکھوں اوہلے ہو گیا جی ٹی روڈ جہلم دے اتے فوجی فاؤنڈیشن دے لاگے اک نکے چھے قبرستان وچ سپرد خاک کردتا گیا۔ پروفیسر چوہدری عزیز احمد چوہدری احمد خاں دے گھر 10 اکتوبر 1952 نوں جے ایم فل تیک تعلیم پراپت کیتی 1977 وچ گورنمنٹ عبدالحق اسلامیہ کالج جلاپور جٹاں توں بطور لیکچرار عملی حیاتی دا ڈھ بدھا کھاریاں ورگی ادبی اعتبار نال بنجر زیویں نوں سیراب کرن وچ چوہدری عزیز احمد دا کردار نہ بھلن جوگ اے زمیندار کالج گجرات دے علمی ادبی، میگزین شاہین ذے ایڈیٹر ہے ان گنویں مقالے تے کئی کتاباں چوہدری عزیز احمد دی نوک قلم دا شہکار نہیں میاں محمد بخش تے مولانا روم دے متعلق آپ دیاں کتاباں بہوں پڑھن جوگ نہیں۔ پروفیسر عزیز احمد دی کتاب (پنجاب مغلوں کے عہد زوال میں) پنجاب دی اوس سمیں دی سماجی تے رہتلی تواریخ تے ڈھیر چائن پاونڈی اے قائد اعظم یونیورسٹی اسلام آباد دے شعبہ تاریخ نال وی وابستہ رہے۔ 31 جنوری 2005 نوں رب نوں پیارے ہو گئے راقم نوں حیاتی وچ پروفیسر عزیز احمد چوہدری نال ملن دا موقعیانا نہ لبھا پر اوہناں دے جنازے وچ رلت کرن دی سعادت پراپت ہو گئی یکم فروری 2005 نوں ڈاکٹر اظہر محمود چوہدری نامی گرامی کالم نگار عبداللہ خالد خان تے راقم افتخار وڑائچ کالروی وی اوہناں لوکاں وچ شامل سن جو پنجاب دے ایس نامور فرزند نوں کھاریاں شہر دے مرکزی قبرستان وچ سپرد خاک کر رہے سن۔

برکت علی شہید

پنجاب دے اعوان (آوان) جناب محمد حنفیہ دی اولاد نہیں نواب آف کالا باغ ملک محمد امیر خاں دے قدیم شجرہ نسب وچ محمد حنفیہ نوں مورث اعلیٰ منیا گیا اے حضرت قطب علی سلطان شہاب الدین غوری (وفات 1206 تدفین دھمیک جہلم) دے سنگ پنجاب وچ آئے تے اپنی اعوان برادری سنگ اتجھے ای رہ گئے حضرت قطب علی دامد فن پنجاب دے ضلع خوشاب وچ اے ایس جوہ وچ دنہار ناں وی تھاں وی موجود اے۔ ایس تھاں دا اصل ناں آوان ہار اے۔ مغلیہ سلطنت دے موڈھی ظہیر الدین بابر نے ترکی بولی وچ اپنی خودنوشت تزک بابری وچ لکھیا اے

دنہار بچہ کشمیر است

گجرات تے منڈی بہاؤ الدین دے ضلعیاں وچ اعواناں دے گھٹ ودھ 22 پنڈ نین۔ حضرت حافظ ضیاء الدین جلا الدین اکبر دے دور وچ ہو گزرے نیں حافظ ضیاء الدین گنج بخش دامزار خوشاب دے پرانے قبرستان وچ موجوداے۔ حافظ محمد جمال حافظ ضیاء الدین دے سپوت سن تے حضرت میاں میر لہوری دے سمکالی سن ٹھٹھ موسیٰ اضلع گجرات وچ آپ دی اخیرلی آرام تھاں موجوداے اوس سمیں گجرات دے ایس پاسے پنجاب دے اک انکھی حریت پسند اللہ دتا وڑانچ نے مغل حکمران شاہ جہاں دے راج دے خلاف نابری دا جھنڈا چکھیا حافظ محمد جمال دی اعوان نابری وی اللہ دتا وڑانچ دے سنگ آہی جدوں شاہی جبر ودھیا تے حافظ جمال دے پتر حافظ محمد جمیل تے دو بے اعوان لوک ٹھٹھا موسیٰ چھڈ کے گجرات دے اک سرحدی قصبے اعوان شریف وچ آگے حافظ محمد جمیل دامزار اعوان شریف دے نواح وچ واقع اے۔ حافظ محمد بخش حافظ محمد جمال دے پترے سن اعوان شریف دے لاگے اک پنڈ آہی وچ حافظ محمد بخش دانگی مقبرہ موجوداے حافظ محمد بخش دے پترے حافظ غلام محی الدین دے گھر آہی وچ

1907 نوں اک پتر جمیا جہدا ناں عبدالمجید رکھیا گے لیکن اوہ برکت علی شہید دے ناں نال چوکھے مشہور ہوئے برکت علی شہید نے ڈل سکول اجتالہ (گجرات دے نواباں دا پنڈ) وچ داخلا لیا۔ سکول واسکھ ہیڈ ماسٹر آپ نوں سچا موتی آکھدا ہوندا سی۔ 1925 وچ لالاموسا توں دس جماعتاں پاس کیتیاں 1936 وچ منشی فاضل تے 1937 وچ ادیب فاضل پنجاب یونیورسٹی توں پاس کینا منشی برکت علی شہید دی حیاتی تصوف تے درویشی دل مائل سی آپ نے 1930 وچ لکھنا چھوہیا۔ اردو پنجابی تے فارسی دے نامی گرامی شاعر تے لکھاری سن۔ برکت علی شہید دے وڈے بھرا محمد سعید صاحب قاضی سلطان محمود قادری قدس سرہ آف اعوان شریف (وفات 1919) دے شگردن۔ منشی برکت علی شہید دینی سکھیا پراپت واسے نئی کوتوالی لہور وچ پنجابی زبان دے اچ کوٹی صوفی شاعر جناب نبی بخش حلوانی کول ٹر گئے برکت علی شہید صاحب حضرت مولانا محمد نبی بخش حلوانی مولف تفسیر نبوی (پنجابی) (متوفی ۱۳ ذی قعدہ ۱۳۶۴ھ) دے محبوب مرید تے خلیفہ مجاز سن۔ نواب معشوق یار جنگ بہادر بی اے علیگ کمشنر حیدرآباد دکن نے اعوان شریف والی سرکار قاضی سلطان محمود قادری دی سوانح عمری مقامات محمود لکھی تے ایس سلسلے وچ برکت علی شہید نے اوہناں نوں قاضی صاحب بارے بھرویں جانکاری دتی۔ برکت علی شہید نے پنجابی اردو تے فارسی وچ شاعری وی کیتی تے نثر دے میدان وچ وی آپنالوہیا منوایا

ج جہاں تے آس امید آہی
 اوہو نکلے نے ظلم کمان والے
 قبراں بیٹھ آرام دی نیند تے
 میرے دکھ تے درد و نڈان والے

شہید صاحب دی اردو شاعری دا نمونہ دیکھو

اک خدا کا خوف تھا اک اپنی عزت کا خیال
 ورنہ مجھ کو بھی خطا کاری میں لطف آتا تو تھا
 وہ کسی کی رحمتوں کا جوش بے تالی نہ ہو
 کوئی مجھ کو بادہ پیائی پہ اکسباتا تو تھا

برکت علی شہید 24 مئی 1964 بمطابق 10 محرم الحرام بروز ہفتہ رب نوں پیارے ہو گئے نماز جنازہ جناب عبدالرشید جہلمی نے پڑھائی قاضی سلطان محمود آف اعوان شریف دے خلیفہ مجاز حضرت قاضی صاحبزادہ محبوب عالم نے وی جنازے وچ رلت فرمائی برکت علی شہید نوں گجرات شہر وچ رل چکے پنڈ مہمدہ دے قبرستان مالے خاں وچ سپرد خاک کردتا گیا۔ برکت علی شہید دی قوردے کتبے دی عبارت انج اے۔

بسم اللہ الرحمن الرحیم

لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ

برکت علی شہید

وفات ۱۹۶۴ء

ایسے قبرستان مالے خاں وچ گجرات دے تعلیم ماہر پروفیسر بہادر خاں تے گجرات دے پنڈ پیر و شاہ دے وکیل چوہدری محمد صدیق دیاں اخیر لیاں آرام گاہواں وی نیں۔ قبرستان مالے خاں مہمدہ ضلع گجرات دانکا جیہا قورستان اے انج قبرستان وچ بوہڑا اک پرانا رکھ وی کھلوتا ہویا اے۔ قبرستان بابے مالے خاں دی زمین وچ بنیا اے بابے مالے دی قورد اکتبہ انج اے

بسم اللہ الرحمن الرحیم

لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ

خادم جامع مسجد

حاجی ملک ماہی خان

مہمندہ غربی گجرات

وفات

۲ فروری ۱۹۸۲ بروز بدھ

۳ ربیع الثانی ۱۴۰۲ھ

پسرور پر سرور

پسرور اک چرقد کی شہر ہے تے باجویاں دی درانی ہے۔ چھاں دریا او تھوں ستارہاں کوہ تے زاوی سولھاں کوہ ہے پرانے سمیاں وچ ایہدی عمارت پکی پر شہر پناہ کچی سی۔ شہر دوالے کئی بو ہے سن۔ جہناں وچوں 1۔ شاہ بن دروازا، 2۔ دروازہ انبیاں، 3۔ دروازہ شیخاں، 4۔ دروازہ بھابڑیاں، 5۔ دروازہ اسکے زیاں، 6۔ دروازہ اشرابیاں چوکھے مشہور نہیں۔ پسرور وچ ٹلا محلا دے کول اک محالے داناں پریاں دا محلا اے جتھوں دیاں سوانیاں بہوں سندر نہیں تے گانا وچانا او ہناں دا پیشا اے۔ پسرور وچ اک کھسریاں والی مسجد اے جنہوں وچ کھسریاں ساہریاں سی پسرور وچ مسلماناں دے نکلے وڈے ڈھیر قبرستان نہیں۔ جہاں وچوں چوکھے مشہور امام صاحب، قبرستان سیداں محلا شاہ محلا دو برجی، قبرستان شاہ ملوک، قبرستان پیر جہانیاں نہیں۔

ریلوے اسٹیشن پسرور توں شاہ بن قبرستان آوندا اے۔ مغل بادشاہ اکبر دے دور شاہ بن اک بزرگ ہویا اے جہڑا اتھے دفن اے۔ شاہ بن ڈاکٹر اقبال دے استاد تے سیالکوٹ دی علمی شخصیت سید میر حسن دے وڈکیاں وچوں سن۔ شاہ بن قبرستان وچ ابوالحیات خاں وفا ابدالی، فاخر ہریانوی، عبرت پسروری تے عبدالغفور گلشن پسروری ورگے اردو تے پنجابی دے نامور شاعر سپرد خاک نہیں۔ میں جدوں نارووال وچ 2004 دی 3 اکتوبر نوں ہون والی ہاشم شاہ کانفرنس وچ تقریر کرن مگروں واپس آ رہیاں تے پسرور تیک میرے نال عاشق علی فیصل تے مشتاق قریشی ورگے پنجابی ادب دے کھوج کار تے سوجھوان وی سن۔ مشتاق قریشی ہوری پسرور دے ای جم پل نہیں تے پسرور وچ اوہناں دے گھراک بوہت وڈی لائبریری وی اے۔ جدوں میں شاہ بن قبرستان وچ ادب دے گم نام مشاہیر دیاں اہلیاں

ارام تھاواں تے حاضری دین لئی گیتے میرے نال مشتاق قریشی ہوری دی سن۔
 وفا ابدالی عظیم شاعر ادیب صحافی تے کالم نویس سی وفا ابدالی خاکسار تحریک وچ وی رہیا
 سیاسی تحریکاں دے دوران کئی واری پٹنا، بھاگل پور، میرٹھ، تے بنارس دے جیل خانیاں وچ قیداں وی
 کٹیاں۔ کلکتہ توں چھپن والے رسالے "چونچ" دی مجلس ادارت وچ وی وفا ابدالی کئی ورھے رہیا۔ وفا
 ابدالی دی اردو شاعری دے پراگے 1۔ شراردل، 2۔ غباردل، 3۔ بہار دل

وفا ابدالی 18 نومبر 1998ء 28 رجب بروز بدھ 9 وجے

سویرے رب نوں پیارا ہو گیا۔ شاہ بین قبرستان وچ وفا ابدالی دی قور دے کتے دے وچ آیت الکرسی لکھی
 ہوئی اے۔ اوس دے اگے ایہہ تحریر لکھی ہوئی اے۔

یا محمد

بسم اللہ الرحمن الرحیم

یا اللہ

مدفن ابوالحیات خاں وفا ابدالی

۱۴۱۹ھ

مرقد شاعر نغز گو ۱۹۹۸

یہاں وہ شخص آسودہ خاک ہے جس نے وطن میں رہ کر غریب الوطنی کی زندگی گزار دی

چل دیے آغا و فادار فنا سے صد حیف

جو تھے اک منفرد اسلوب سخن میں مشہور

سال رحلت کی ہوئی فکر جب اہل دل کو

آئی آواز کہو شاعر نامی مغفور

وفا ابدالی دے نال ای فاخر ہریانوی دہلی انتہی آرام تھاں اے۔ فاخر ہریانوی اردو شاعری

تے برصغیر دے اچ کوئی اردو کوئی حفیظ جالندھری داسگر دسی جدوں حفیظ اپنے ویاہ توں مگروں پیونالوں دکھ

ہو کے اپنی گھر والی سنے جالندھروں لہور آیا تے فاخر ہریانوں اگدوں ای لہور اپڑ چکیا سی تے اتھے دے

علمی ادبی کٹھاں وچ آون جاون لگ پیاسی۔ ایہہ وی اک حقیقت اے پئی حفیظ جالندھری نوں لہور دے

ادبی حلقیاں نال متعارف کران داسہرا فاخر ہریانوی دے سرای ہے۔ فاخر ہریانوی 21 اپریل 1978ء

نوں فوت ہويا۔ شاہ بین قبرستان وچ فاخر دی قبر دے کتے دی ادھی عبارت پڑھی جاندی اے۔

بسم اللہ الرحمن الرحیم

آستانہ فاخر

دین محمد فاخر ہریانوی

فاخر ہریانوی دے لاگے ای عبرت پسروردی آخری آرام گاہ اے۔ عبرت پسروردی بارے راقم نوں کوئی جان کاری نہیں لہسکی۔ عبرت پسروردی دے کتبے دا مضمون انج اے

بسم اللہ الرحمن الرحیم

لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ

دنیاے ہست میں ملی دودن کی زندگی

دودن کے درمیان بھی اک رات آگئی

عبرت پسروردی

برصغیر کے معروف شاعر عبرت پسروردی

کی آخری آرام گاہ

تاریخ پیدائش ۱۹۰۱

تاریخ وفات بروز جمعرات ۲۶ فروری ۱۹۸۷

منجانب محمد اختر چشتی

شاہ بین قبرستان (پسرور ضلع سیالکوٹ) دوج ای پنجابی دے صوفیا نامزاج شاعر گلشن پسروردی دی آخری آرام گاہ اے۔ گلشن پنجابی دے نامی گرامی شاعر و اصف بڈیا نوی دا شکر دی گلشن پسروردی دے کتبے دی عبارت انج اے۔

یا محمد

بسم اللہ الرحمن الرحیم

یا اللہ

لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ

بلغ العلیٰ بکمالہ

کشف الدجی بجمالہ

صلو علیہ وآلہ

حسنت جمیع خصالہ

آستانہ گلشن

معروف شاعر درویش عبدالغفور گلشن پسروردی

تاریخ وفات ۱۲ فروری ۲۰۰۰ بروز ہفتہ رات اربع

مرقد پہ تیری رحمت حق کا نزول ہو

حالی تیرا خدا اور خدا کا رسول ہو

دل محمد دلشاد پسروری اٹھارویں صدی دقاری شاعری۔ دلشاد نے ڈھیر ساریاں کتاباں یادگار جمعڈیاں نیں۔ دلشاد پسروری پنجابی ادب دے بادشاہ پیر وارث شاہ داسمکالی سی۔ 1768ء نوں دلشاد دی تصنیف "خلاصۃ التواریخ" چھپی اک ورھا پہلاں وراث شاہ ملکا ہانس (ضلع پاک پتن) وچ بہہ کر ہیر لکھ چکے سن۔ دل شاد دے دیوان وچ نواب عبدالحمید خاں دلیر جنگ نواب زکریا خاں، میر نواب سر بلند خاں نواب یحییٰ خاں، آدینہ بیگ، نادر شاہ درانی، تے احمد شاہ ابدالی ورگیاں تاریخی ہستیاں داز کر وی ملد اے۔ دل شاد پسروری دے دیوان وچ ایہہ اشارا موجوداے پئی دل شاد پسروری اک واری جتج نال گجرات دے تاریخی پنڈ ہر یا والا وچ وی آیا سی مولانا نور احمد امرتسری (وفات 14 جنوری 1930ء ترفین نور مسجد امرتسر) وی دل شاد پسروری دی نسل چوں سی۔ دل شاد پسروری نوں پسرور شہر دے تاریخی قبرستان پیر جہانیاں وچ سپرد خاک کیتا گیا۔ 1942ء وچ دلشاد پسروری دے خاندان دے اک جی ڈاکٹر عبدالواحد نے قور مرمت کروائی تے کتبلا لایا۔ ہن کتبے دی عبارت تھوڑی جنی پڑھی جاندی اے 4 اکتوبر 2004ء نوں جدوں میں پنجاب دے تاریخی شاعر دی قور تے حاضر دی دتی تے میرے نال عام حفیظ پسروری وی سی۔ دل شاد دے کتبے تے لکھیا ہویا اے۔

مزار حافظ دل محمد دل شاد پسروری

مرمت کردہ

ڈاکٹر عبدالواحد

قبرستان پیر جہانیاں دے نال ای اک بہوں پرانا تلاء اے۔ ایہہ تلاء پنجاب دی ریت روایت تے فن اساری دا اک نادر نمونہ سی پر ہن ایہہ گندا ہو گیا اے تے جے سرکار نے ایہدی تزیین و آرائش نہ کیتی تے ہولی ہولی صفحہ ہستی توں مٹ جائے دا۔

پنجابی دانامی گرامی باغی شاعر سائیں حیات پسروری پسرور دے لاگے اک پنڈ دادو باجوا دے اک امام مسجد میاں محمد جیون دے گھر 17 مارچ 1917ء نوں جمیا۔ حیات پسروری لہندے تے چڑھدے پنجاب ہر پاسے چھایا ہویا سی اوس سیمیں دا کوئی وی وڈا مشاعرہ حیات پسروری توں بغیر مکمل نہیں سی سمجھیا جاندا۔ پنجابی شاعری دا تاج شوکار بٹالوی وی حیات پسروری دا ڈھیر ستکار کریندا آہاتے اوہنوں وڈا بھر اسد دا آہا، باؤ اسحاق زرگر سائیں حیات دانیڑ لاسنگی سی پسرور وچ اسحاق زرگر دے چبارے دی تاریخی اہمیت ایہہ ہے پئی فیروز دین شرف تے استاد دامن ورگے پنجابی مشاہیر ایسے چبارے تے سائیں حیات نوں ملن آوندے سن۔ جن وے فلم دے گانے تے سنوری فیروز دین شرف نے اسحاق زرگر

دے ایسے چبارے تے ای لکھی سی۔ چن وے فلم دا گانا بوہت مشہور اے۔

منڈیا سیا لکھوٹیا

تیرے مکھڑے تے کالا کالا تل وے

میں سائیں حیات دے پتر عامر حفیظ دے سنگ پسرور اسحاق زرگر دے چبارے کول کھلوتا ساں پئی فارسی دے نامور مقامی شاعر ضیاء محمد ضیاء (ضیا الہاشی) او تھے تشریف لے آئے۔ 80 ورھیاں دے ضیاء محمد ضیاء چوہا مل ضلع گجرات دے جم پل تے فارسی دے قادر الکلام شاعر نہیں۔ سائیں حیات پسروری نے ڈھیر کلام رچیا تے اوہدے کئی شکرز نہیں۔ ضلع گجرات دے پنڈ چچیاں دا باغی شاعر شا کر چچیا نووی وی سائیں حیات دا شکر دے۔ سائیں حیات قادیانیاں دا بہوں وڈا ویری سی تے اوہنے اپنے سیمیں دیاں ساریاں مذہبی تے سیاسی تحریکاں وچ رلت کیتی۔ سائیں دیاں سیاسی سیواواں پاروں 1979ء وچ شہر دی لوکائی نہیں اوہنوں بلد یا پسرور دا کونسلر چن لیا۔ 28 جون 1987ء نوں سائیں حیات رب نوں پیارا ہو گیا۔ پنجاب دے ایس انکھاں والے تے سورے پتر نوں پسرور شہر دے بے والے قبرستان وچ سپرد خاک کردتا گیا۔ 4 اکتوبر 2004ء نوں جدوں عامر حفیظ دے نال بے والے قبرستان وچ اوہدے مہان پیودی قور تے فاتحہ پڑھ کے نکل رہیا ساں تے میرے کنان وچ پنجاب دے باغی شاعر دا ایہہ شعر گونج رہیا سی۔

دنیا لکھ مخالفت کرے بھانویں میرا ایہو حیات جواب رہے گا

تدوں تیک پنجابی دی گونج زنی جدوں تیک پنجاب پنجاب رہے گا

قوم گوجر گوت کالس دا گلاناں دا شخص جیکوں گلیو وال (ابجو کالے وال سیداں) دا سبھ

توں موہر لا آباد کارہون دامان پراپت اے دے ساگر نامی پتر دا فرزند دھاماں 1690ء نوں اک

نواں پنڈ آباد کردا اے تے اوہناں دھاماں رکھدا اے۔ ایہہ پنڈ بلد یا لالا موسا وچ ضم ہو کے اوہدی اک

وارڈ بن گیا ایس پنڈ دی گجر برداری دا اک نامور جی چوہدری محمد زمان خان مغربی پاکستان اسمبلی دارکن

چنیا گیا۔ چوہدری محمد زمان لالا موسا تے اوہدے آل دوالے دی جوہ توں ایم ایل اے بنن والا پہلا جوان

سی۔ چوہدری محمد زمان 22 مئی 1970ء نوں رب نوں پیارا ہو گیا۔ اوہنوں پنڈ دھامہ وچ اوہدے

خاندانی قبرستان وچ سپرد خاک کردتا گیا۔ چوہدری زمان دے کتبے دا مضمون انج اے۔

بسم اللہ الرحمن الرحیم

لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ

چوہدری محمد زمان

وفات ۲۲ مئی ۱۹۷۰ بروز جمعہ

مرقد پہ تیری رحمت حق کا نزول ہو

حامی تیرا خدا اور خدا کا رسول ہو

دو بھراں لالائے موسا (قوم آرائیں) نے سیالکوٹ توں آ کے لالاموسا وسایا۔ نوگزا قبرستان
لالاموسا داسبھ توں تو رائیخی قبرستان اے۔ ایہہ قبرستان جی ٹی روڈ دے اتے لالے موسے توں پر بت
والے پاسے واقع اے۔ سڑک دے بلکل اتے پنجابی لوک گیتاں دے شہزادے حاجی عالم لوہار دامنزار
اے نوگزا قبرستان دے لہندے پاسے اک چوکھنڈی وچ لالے موسے دی نامی گرامی کارہ ٹابری دے
اک بزرگ چوہدری غلام احمد کارہ دی آرام گاہ اے۔ تحریک پاکستان سمیں آپنے علاقے وچ غلام احمد
کارہ نے مسلم لیگ دا کھل کے سنگ نبھایا۔ اوس ویلے غلام احمد کارہ مسلم لیگ لالاموسا داسیکرٹری سی
غلام احمد کارہ دی قور دے کتبے دا مضمون ایج اے۔

یا محمد

یا اللہ

بسم اللہ الرحمن الرحیم

لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ

چوہدری غلام احمد خان قادری مرحوم

کارہ

وفات ۱۵ دسمبر ۱۹۵۵ بروز جمعہ

قبر پہ تیری رحمت ہمیشہ خدا کرے

جو بھی یہاں سے گزرے دست دعا کرے

کاوش بٹ 1936 نوں لالاموسا وچ جمیا۔ کاوش بٹ دی شاعری اجوکی اردو شاعری خاص

طور تے اردو غزل وچ اک نویکلے لہجے دی مالک اے۔ اردو غزل دی روایت تے مجموعی لب و لہجا ایناں
پیڑھا اے کہ آپنی آوازیں انداز دی پچھان قائم کرن لئی بہوں ریاضت محنت تے تخلیقی گناں وسباں دی
لوڑا اے۔ کاوش بٹ وچ ایہہ ساریاں خوبیاں موجود نیں۔ کاوش بٹ نے پیڑتے پرندے دے اکھر
علامتی صورت وچ ظاہر کیجے نیں اوہ لہنہاں علامتاں راہیں دکھ در بدری تے استحصال دیاں دکھ و دکھ
حالتاں نوں بیان کردا اے۔

ہوا کے دوش پہ اڑتے ہوئے پرندوں کو
سکوں نواز مسافت سے آشنا کر دے

اردو غزل دامن تر آن کاوش بٹ 17 مارچ 1998ء نون پنجاب دے اتہا سک شہر پانی
پت وچ پاک ہند مشاعر ا پڑھدیاں ہو یاں دل دی حرکت بند ہو جان پاروں رب نون پیارا ہو گیا۔ کاوش
بٹ نون سیاسی آگواں دے قبرستان نوگز الالاموسا وچ سپرد خاک کردتا گیا۔ کاوش بٹ دی قور چوہدری
اسلم کارہ دی آخری آرام گاہ تون لہندے والے پاسے کجھ قوراں تون اگے دے۔ کاوش دی لوح مزار دی
تحریر انج اے۔

بسم اللہ الرحمن الرحیم

لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ

غلام رسول

کاوش بٹ

ہر کسی سے الفت ہے ہر کسی سے یاری ہے

ہم نے زندگی اپنی اس طرح گزاری ہے

تاریخ وفات منگل ۷ مارچ ۱۹۹۸

۱۹ ذیقعد ۱۴۱۸ھ

بمقام پانی پت انڈیا

قبرستان نوگز الالاموسا وچ کارہ ٹابری دے پہلے MPA چوہدری محمد زمان کارہ دی آخری
آرام گاہ وی اے۔ چوہدری محمد زمان کارہ 1970ء وچ پاکستان پیپلز پارٹی دے ٹکٹ تون پنجاب اسمبلی
دارکن چنیا گیا۔ محمد زمان کارہ 28 جولائی 1994ء نون رب نون پیارا ہو گیا زمان کارہ دی قور دے کتبے
دا مضمون انج اے۔

یا محمد

یا اللہ

بسم اللہ الرحمن الرحیم

لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ

الحاج چوہدری محمد زمان صاحب ولد چوہدری عبدالحکیم آف کارہ

تاریخ وفات ۲۸ جولائی ۱۹۹۳ بروز جمعرات

مرقد پہ تیری رحمت حق کا نزول ہو

حامی تیرا خدا اور خدا کا رسول ہو

زمانہ کارہ دے چڑھدے والے پاسے اک دو قور چھڈ کے اوہدے بھراتے ایسے ٹابری
دے پہلے ایم۔ این۔ اے اصغر کارہ دی قور اے۔ کارہ گجر نہیں اوہناں دے پنڈ دے تاں کارہ اے جہوا
ہن لالے موسے دے وچ رل گیا اے۔ کارہ مصر دی راجدھانی قارہ دے تال رلد املد اے۔ ایسے
پنڈ وچ چوہدری عبدالکیم دے گھر 21 دسمبر 1939ء نوں محمد اصغر کارہ جمیا ایف اے تیک تعلیم پراپت
کیتی۔ 1979ء وچ لالاموسا توں بلدیاتی الیکشن وچ کونسلر و الیکشن جت کے بلدیالالاموسا دا وائس
چیرمین بنیا۔ 1983ء وچ دو جا بلدیاتی الیکشن جت کے بلدیالالاموسا دا چیرمین بن گیا۔ 1985ء
وچ اصغر کارہ نے لالاموسا دی جوہ دے پہلے ایم ایل اے چوہدری محمد زمان دھاماں دے پتر چوہدری
طاہر زمان دھاماں نوں ہرا کے پنجاب اسمبلی وچ بہن داماں پراپت کر لیا۔ 1988ء تے 1993ء وچ
پاکستان پیپلز پارٹی دے ٹکٹ توں اصغر کارہ نے اپنے روایتی حریف پاکستان مسلم لیگ دے سید منظور
حسین شاہ آف کلمے وال سیداں نوں قومی اسمبلی دی سیٹ تے ہرایا تے 1990ء تے 1997ء وچ منظور
حسین شاہ نے قومی اسمبلی دی سیٹ تے کارہ نوں مات دتی۔ 2002ء نوں ایسے ای ٹابری دا قمر زمان
کارہ پنجاب دے سابق نگران وزیر اعلیٰ میاں افضل حیات آف کولیاں شاہ حسین (ملت پارٹی) نوں ہرا
کے ایم این اے بنیا اے تے تنویر اشرف کارہ مسلم لیگ (ق) دے چوہدری نصیر سدھ نوں ہرا کے پنجاب
اسمبلی دارکن بنیا اے۔ حاجی محمد اصغر کارہ داپت ندیم اصغر کارہ تحصیل کھاریاں دا ناظم اے۔ چوہدری محمد
اصغر کارہ دی قور دے کتبے دا مضمون انج اے۔

یا اللہ

بسم اللہ الرحمن الرحیم

یا محمد

لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ

چوہدری حاجی محمد اصغر کارہ ایم این اے ولد چوہدری عبدالکیم رئیس آف کارہ

وفات ۱۶ اگست ۱۹۹۹

مرقد پہ تیری رحمت حق کا نزول ہو

حامی تیرا خدا اور خدا کا رسول ہو

چوہدری محمد اسلم کارہ 2 فروری 1944ء نوں چوہدری اللہ داد کارہ دے گھر جمیا۔ پاکستان

پیپلز پارٹی دا مڈھ کارکن کلاس دے جوش د امر ہون منت سی۔ ہر شہر وچ نوجوان تے ہمت والی لوکاں نے

ای ایس نویں پینڈے دائدھ بدھا۔ ضلع گجرات داشہر لالا موسا پی پی پی دے پر جوش حامیاں دا گڑھ بن گیا شیخ حفیظ اللہ صدیقی ملک مشتاق اظہر قریشی ملک شکور، الطاف بٹ، شیخ فضل میراں تے ملک اسلام راہی ورگے پر جوش جیالیاں کارن لالا موسا منی لاڑکانا بن گیا پرائس منی لاڑکانا وچ وی سرمایادار پی پی پی داسپور ٹرنکیں سی۔ چوہدری محمد اسلم کارہ پہلا صنعت کاری جہڑا پی پی پی سنگ رلیا۔ سرمایاداراں دی صف توں دکھ ہو کے مزدوراں کرساناں تے عام لوکانی دے موہڈے نال موہڈا جوڑ کے جتن کرنا حوصلے تے ہٹھ دی گل سی۔ پر اسلم کارہ اپنے فیصلے تے نہ سگوں ڈٹیا رہیا سگوں اوہنوں عوامی سیاست نال لگاؤ وی پیدا ہو گیا اوہنوں صنعت کاراں نے پشاں پر تانا چاہیا پر بقول شاعر اوہ ایہا آکھدار ہیا۔

ہم جوزنجیریں توڑ چکے

تم لا کے وہی پہناتے ہو

بے نظیر بھٹو دے راج دوران ٹکٹاں دی غلط وڈتوں رنج ہو کے اسلم کارہ پی پی پی تو دکھ ہو گیا۔ 1990ء وچ جماعت اسلامی دے ٹکٹ توں اسلم کارہ پنجاب اسمبلی دارکن بن گیا۔ چوہدری اسلم کارہ وی اوہناں ہستیاں وچ شامل اے۔ جھن میں ڈٹھا۔ 31 مئی 1990ء دی رات نوں لالا موسا وچ عالمی پنجابی تنظیم سانجھ وچار دا پنجابی اکٹھ ہو یا ایس پنجابی ادبی ثقافتی فکری اکٹھ وچ فخر زمان (حال چیئرمین ورلڈ پنجابی کانگریس) حنیف رائے (سابق وزیر اعلیٰ پنجاب وفات یکم جنوری ۲۰۰۶) ہارون عدیم۔ ڈاکٹر جاوید سوز، نصیر کوی سیف اللہ سیف (جے پنجاب تحریک) تے سعید فارانی کی نے پنجاب دی تاریخ ادب ثقافت بارے اپنے وچاراں دا اظہار کیتا۔ اوس جلسے وچ راقم نے پہلی واری دو مہمان پنجابی پیاریاں فخر زمان تے حنیف رائے کولوں آٹوگراف لے۔ اوس جلسے وچ سٹیج حفیظ اللہ صدیقی تے اسلم کارہ وی بطور پروہن چار شامل سن۔ چوہدری محمد اسلم کارہ 11 جولائی 2004ء نوں رب نوں پیارا ہو گیا۔ اوہنوں قبرستان نوگڑ لالا موسا وچ سپرد خاک کر دیتا گیا۔ محمد اسلم کارہ دی قورتے کتبا بے نہیں لگا۔

پاہڑیاں نوالی

گجرات توں سرگودھا جاندی روڈ تے پھالیوں پہلاں پاہڑیاں نوالی ناں دا مشہور قصبہ اے 1496ء میں نہلا قوم جٹ وڈانچ نے ایس پنڈ نوں وسایا۔ ایس جوہ وچ ہرن دی اک قسم پاڑھا دی بہوں کثرت سی ایسے پاڑھا ہرن پاروں مورث اعلیٰ نے ایس داناں پاہڑیاں نوالی رکھیا۔ چوہدری محمد رفیع وڈانچ پاہڑیاں نوالی دی نامی گرامی سیاسی شخصیت سی۔ چوہدری محمد رفیع دے باپو چوہدری غلام محمد آنزیری

مجسٹریٹ سن تے وڈا بھرا چوہدری محمد اشرف ایم ایل اے سی۔ چوہدری محمد رفیع مسلم لیگ دے بہوں حامی سن تے چوہدری ظہور الہی دے سیاسی گروپ نال سانگا رکھدے سن۔ 1962ء وچ چوہدری محمد رفیع نے صوبائی اسمبلی دا الیکشن لڑیا پر چوہدری محمد اقبال چیلینا نوالہ نے چوہدری محمد رفیع نوں ہرا دتا۔ سابق ایم پی اے چوہدری فیض وڑانچ، چوہدری رفیع دا بھنو جا اے۔ صوبائی وزیر تے چوہدری فیض دا پتر چوہدری ریاض اصغر وڑانچ پاکستان دے سابق وزیر اعظم چوہدری شجاعت حسین دا بھنو جا اے۔ چوہدری غلام محمد چوہدری محمد اشرف تے چوہدری محمد رفیع پاٹھیا نوالی دے چڑھدے پاسے وڈے قبرستان وچ سپرد خاک نہیں چوہدری محمد رفیع دی قور تے کتبا کوئی نہیں لکھیا ہو یا راقم نے اپنے اک متر رضوان چٹھا دے سنگ 2 دسمبر 2004ء نوں پاٹھیا نوالی دے وڈے قبرستان وچ چوہدری محمد رفیع دی اخیر لی آرام تھاں تے حاضر دی تے فاتحہ پڑھی۔ ضلع گجرات وچ سرگودھا روڈ تے کنگ چمن تے کنگ سہالی بہوں مشہور نہیں ایدوں اگانہہ ضلع منڈی بہاوالدین ٹر پیندا اے۔ کنگ سہالی وچ جٹاں دیاں وڑانچ تے ونگ برادریاں آباد نیں۔ ایسے پنڈ کنگ سہالی وچ اک ولی اللہ مولوی نور حسین دے گھر 3 جون 1915ء نوں مولانا محمد عارف نے جنم لیا۔ مولانا محمد عارف نے 1937ء وچ ایف 1938ء وچ منشی فاضل کیا۔ او سے ورھے تدریس دے شعبے نال جڑ گئے عارف صاحب نے ساری حیاتی گجرات دیاں مسیحاں وچ خطابت دے فرائض سرانجام دتے۔ ہزاراں لوکاں نوں دینی تے دنیاوی تعلیم نال مالا کیا۔ راقم افتخار وڑانچ کالروی وی 1987ء وچ مولانا محمد عارف دا پبلک ماڈل سکول گجرات وچ شکر درہ چکیا اے راقم نوں مولانا موصوف کولوں اردو پڑھن داماں پراپت اے۔ ایس درویش، عاشق رسول، عالم باعمل راسخ العقیدہ تے بہوں سنجید انسان نے 26 ستمبر 2003ء نوں وفات پائی۔ آپ دی خبر سن کے ہزاراں لوکی آپ دا انتلا درشن کرن لئی لنگ سہالی اپڑ گئے۔ مولانا محمد عارف نوں کنگ سہالی دے دکھن پاسے قبرستان وچ سپرد خاک کردتا گیا۔ مولانا عارف علی دی قور دے کتے دا مضمون انج اے۔

نوازیں تجھکو محشر میں شفیع المذنبین عارف
کہ تازہ کردیا تو نے ایمان کو خدا جانے

بسم اللہ الرحمن الرحیم

حامد او مصلیا

الا ان اولیاء اللہ لا خوف علیہم ولا هم یحزنون

عالم با عملِ صوفی با صفا جاں نثار سنت خیر الوری رحمۃ اللہ علیہ
 مظہر الطافِ خواجہ شیخ الاسلام حضرت مولانا
 حاجی حافظ عبدالرسول محمد عارف چشتی سیالوی رحمۃ اللہ علیہ
 وصال مبارک ۲۸ رجب المرجب ۱۴۲۲ھ بروز جمعۃ المبارک
 بمطابق ۶۲ ستمبر ۲۰۰۳ء بجے صبح
 عمر مبارک ۸۸ سال

ملتان

ملتان برصغیر دے سبھ توں وڈے شہراں وچوں اک شہراے۔ ہندو مذہبی کتاباں دے مطابق وی ایہہ شہر بہوں قدیم اے۔ مرزا ابن حنیف وی زیرنگرانی جہڑیاں کھدائیاں ہوئیاں اوہدے مطابق ایہہ آٹھ 8 ہزار ورھے پرانا اے۔ ملتان کئی واری ویسیاتے کئی واری اجڑپا۔ مختلف سمیاں ایس شہر دے دکھ دکھناں رہے نیں کسپا پاپور، پرہلا پور، بھاگ پور، ہنس پور، سنبھاپور، مولا ستھان، کاشب پور، وغیرہ وغیرہ، ہر دور وچ سیاح ایس شہر دنی خوبصورتی نوں مانن اتھے آوندے رہندے نیں۔ البیرونی نے وی ایس شہر وچ قیام کیتا بڑا چر ملتان شمالی سندھ دی راج دھانی وی رہیا۔ غیر ملکی حملہ آوروں وی کئی اتھے واہراں چاڑھیاں نیں کئی ٹبروں نے ایس وچ راج کیتا۔ لنگاہ خاندان 1437ء توں 1543ء تک اتھے حکمرانی کردارہیا۔ اسلام دا چانن کھلارن واسے ہزاراں اولیاء نے ایس شہرنوں رونق بخشی۔ حضرت شیخ الاسلام بہاء الدین زکریا حضرت شاہ شمس الدین سبزواری حضرت خواجا اولیس کھگہ۔ مولانا اللہ داد گرامانی پیر حضرت اکبر شاہ حافظ محمد اسماعیل، حضرت شیخ احمد معشوق، حضرت سید ابوالحسن حضرت سید احمد شاہ۔ حضرت پیر ادھم، پیر بنت شاہ مولانا شاہ بدرخ عالم پیر بانگا بلبل، حاجی بغدادی، برہان الدین شاہ، بی بی پاک دامن، پیر سید جنید، پیر چپ سائیں، حضرت مولانا حامد علی خاں حسن خمدی، حسین آگاہی، شیخ حسین کاہر، حافظ محمد حیات، شاہ حسین خان، حضرت مولانا خیر محمد، خواجہ خدا بخش، شاہ دانا شہید، پیر دلا درویش، حضرت شاہ دلیر، شاہ دربر پیر دولت شاہ، حضرت داود، دادا پیر شاہ رکن عالم، حضرت مسکین رکن الدین، مولانا سراج الدین چشتی سوہن شاہ شہید، حضرت مخدوم شہر اللہ، حضرت مولانا محمد شفیع مردان پیر علی شاہ، حضرت شیخ صدر الدین عارف۔ پیر عظیم الدین شاہ، حضرت عمر سہروری، مولانا عبید اللہ ملتانوی، پیر عنایت ولایت، حضرت

عبدالخالق حضرت علی اکبر، حضرت عطاء اللہ شاہ بخاری، حضرت پیر عبدالرشید، حضرت عبدالرشید کرمانی، خواجہ غلام منشی مولانا غلام محمد، پیر فضل شاہ، پیر فتح شاہ، قاضی قطب الدین کاشانی، پیر قالی شاہ، حضرت پیر کلیم اللہ، ہیر گوہر سلطان، پیر لڈن کڈن، حضرت موج دریا، حضرت موسیٰ پاک شہید، پیر مٹاں والا، حضرت موسیٰ پاک صدیقی، حضرت پیر محمد مراد قاضی مٹھو، سیدم، معصوم شاہ موسیٰ شیخ محلہ شاہ پیر، حضرت معین الدین بلگرامی میرن بلوچ، مائی مہربان، پیر نور شاہ، حضرت مولانا نظام الدین، حضرت ولی محمد چادر والی سرکار، پیر ویزہا شاہ، حضرت ولادت شہید، خوانی محمد یوسف، تے حضرت شاہ یوسف گردید و رگیاں ہستیاں خاک ملتان وچ محواستراحت نیں ایسے لئی تے ملتان نوں ولیاں دا شہر مدنیہ اولیاء سدا یا جاندا اے گرد گرمی گرماتے گورستان ایہہ چار شیواں ملتان دیاں خاص نشانیاں نیں اولیائے کرام دے مزاراں توں اڈ ملتان دیاں نویاں پرانیاں مسجداں وی اسلامی ثقافت دی امیری دامنہ بولد اثبوت نیں، جامع مسجد درس والی باغیچہ مرزا جان دولت گیٹ ملتان شاہی جامع مسجد شی ریلوے اسٹیشن ملتان (سن تعمیر ۱۹۰۵ھ) جامع مسجد دربار موسیٰ پاک شہید اندرون پاک گیٹ ملتان۔ جامع مسجد باقر آباد نیو ملتان (ملتان دے گورنر باقر خاں نے 1725 وچ اساری جامع مسجد پھول ہٹ چوک شاہ مجید ملتان، شہنشاہ ہند فرخ سیر دے حکم نال اٹھارویں صدی وچ اساری گئی سی۔ جامع مسجد علی محمد چک بازار ملتان، ملتان دے گورنر علی محمد خاں نے ۱۱۷۱ھ وچ تعمیر کرائی۔ مسجد عبید یہ 1842 دے لاگے تعمیر ہوئی۔ مسجد ٹین والی اتمش روڈ ملتان 1858 وچ تعمیر ہوئی مسجد باغبان والی اندرون شہر سوورھے پرانی مسیت اے۔ محمد فاروق اعظم اتمش روڈ شیعہ مسجد پیر گوہر سلطان دہلی دروازہ ملتان، جامع مسجد غوثیہ نواں شہر ملتان، مسجد ارم پل چوچک زئی ابدالی روڈ ملتان دیاں تاریخی مسجداں نیں۔ فن خطاطی تے ملتان داوی آپے وچ چولی دامن داسنگ اے۔ ملتان دیاں پرانیاں عمارتاں دے درود یوار تے کتیاں دی صورت وچ خطاطی دے جہڑے نمونے موجود نیں۔ اوتھوں گویرا جاسکدا اے پئی ملتان وچ خطاطی دی روایت کنی پرانی تے سنگھنی اے ملتان دے نقاشاں، کاشی کاراں تے کمنگراں نے وی خطاطی دیاں سچل روایتیاں توں سانبھن واسے جان لڑا دتی۔ میر عبدا اللہ ملتان، حضرت حافظ جمال چشتی ملتان (وفات 1236ھ) منشی غلام حسن شہید تے حضرت پیر دلیر قادری ورگے بزرگاں ملتان وچ خطاطی دے شوق نوں پروان چڑھایا۔ سکھاں توں پہلاں ملتان دا گورنر نواب مظفر خاں آپوں وی اک نفیس خطاطی۔ جدید خطاطاں وچوں حضرت محمد حسن خان کلیم رقم داناں سبھ توں اگھڑواں اے عید میلاد النبی تے محرم دیاں سرگرمیاں دے حوالے نال وی ملتان سارے دیس وچوں

آپنی اک دکھری پچھان رکھدا اے حضرت شیخ بہاؤ الدین زکریا ملتانی آپ 27 رمضان 566ھ بروز جمعہ پیدا ہوئے پنج ورھے مدنیہ شریف وچ روضہ رسول دی مجاوری کیتی۔ مگروں بغداد وچ شیخ شہاب الدین سہروردی دی خدمت وچ حاضر ہو کے خلافت حاصل کیتی فیر ملتان آن کے وسوں کیتی آپ اک صاحب کرامت درویش سن ایس علاقے دے ڈھیر ہندو سینک آپ دے ہتھ تے مسلمان ہوئے روحانیت توں اڈ آپ واہی وچ وی موہ رکھدے سن کئی بنجر تھاواں آپ نے آباد کروائیاں آپ نے آپنی آمدن داوڈا حصہ ہما تڑاں تے بے دوسیاں وچ ونڈ چھڈ دے سن۔ شیخ بہاؤ الدین زکریا ملتانی نے 1262ء بمطابق 7 صفر 666ھ وفات پائی حضرت غوث العالمین حضرت بہاؤ الدین زکریا دی اخیرلی آرام تھاں قلعہ کہنہ ملتان دے چڑھدے دندے موجود اے۔ جہڑی عمارت وچ آپ جو خواب نیں اصل وچ اوہ آپ دا حجر اعتکاف سی وفات مگروں آپ نوں اتھے دفن کر دتا گیا۔ 1818ء تے 1848ء وچ سکھاں تے انگریزاں دے حملیاں نال وی بہاؤ الدین زکریا ملتانی دے مرقد نوں بہوں نقصان اڑیا۔ حملیاں تے بمباری نال خانقاہ دی تباہی و بربادی مگروں ملتان دی اک ستکار جوگ ہستی شاہ محمد قریشی نے چندا گراہ کے خانقاہ نوں من سندر ڈھنگ نال اساریا۔ غوث العارفین زکریا دے مقبرے وچ آپ دے پتر حضرت صدر الدین عارف وی آرام فرمائیں۔ تاریخ فرشتہ وچ رقم اے کہ جدوں غوث العارفین زکریا دا وصال ہو یا اے تے اوہناں دے کول اپنی دولت سی پئی اٹھاں پتر ان نوں فی کس ستر لکھ اشرفیاں لہیاں حضرت صدر الدین عارف نے اکوڈنگ وچ اوہ ساری دولت ماڑیاں سکیناں وچ ونڈ دتی کسے نیں پچھیا پئی تہاڈے والد صاحب نے تے ایہہ مال جمع کر کے رکھیا سی تے تہاں اکوڈنگ وچ ونڈ دتی اے۔ آپ نے پرتا وادتا پئی میرے والد دنیا تے غالب سن ایس پاروں دولت اوہناں دا کج وگاڑ نیں سی سکدی میں اوہناں دی برابری نیں کر سکدا مینوں چتا اے پئی ایہہ دولت مینوں فریب نہ دے ایس لئی میں سارا مال ونڈ دتا اے۔ حضرت صدر الدین عارف توں اڈ ایس کمرے وچ حضرت بہاؤ الدین زکریا ملتانی دے انگاں ساکاں۔ خلفا تے ارادت منداں دیاں قوراں وی نیں حضرت شیخ احمد معشوق بہاؤ الدین زکریا ملتانی دے خلیفہ سن قندھار توں ملتان آئے سن۔ 733ھ وچ رب نوں پیارے ہوئے مرقد حضرت بہاؤ الدین زکریا ملتانی دے مقبرے دے اندر واقع اے۔ بدرخ عالم مولانا شاہ بدرخ عالم شیخ اسلام حضرت بہاؤ الدین زکریا ملتانی دے سمکالی سن۔ حضرت بدرخ عالم حضرت مخدوم جہانیاں دے اتالیق سن مدرسہ بہاسیہ وچ پڑھاندے سن۔ حضرت بہاؤ الدین دے مقبرے دے اندر دفن نیں۔

خواجہ سید حسین نجدی

آپ حضرت بہاؤ الدین زکریا ملتانی دے فیض یافتہ بزرگان و چوں آہے۔ علوم باطنی وچ کامل سن 689ھ نوں فوت ہوئے۔ خانقاہ بہاؤ الدین زکریا ملتانی دے ویہڑے وچ دکھن والے برانڈے دے باہر دفن نیں۔ حضرت بہاؤ الدین زکریا ملتانی دے مقبرے دے باہر ملتان دے اک گورنر باقر خاں دی قور اے۔ اوہدی وصیت سی پٹیمیری قورتوں لنگھ کے حضرت بہاؤ الدین زکریا ملتانی دے مزار تک اپڑیا جائے۔ اندروڈیاں احساس نہیں ہوندا پئی بندہ ملتان دے اک گورنر دے دفن دے اتوں دی لنگھ کے اندر جا رہیا اے۔ خانقاہ بہاؤ الدین زکریا ملتانی دے برانڈے وچ دکھن پاسے خاندان قریش ملتان دے چند سر کردہ افراد دیاں قوراں نیں جہاں وچ مخدوم مرید حسین قریشی ہاشمی سجادہ نشین بن حضرت مخدوم الخادیم مخدوم حسن بخش قریشی ہاشمی وفات ۲ محرم الحرام ۱۳۸۰ھ بطابق ۲۸ جون ۱۹۶۰ء مخدوم حسن بخش قریشی سجادہ نشین بن مخدوم زماں شاہ محمود قریشی ہاشمی (تاریخ وفات ۱۳ محرم الحرام ۱۳۴۰ھ۔

از دار فناء بدر البقار حلت فرمود

تے نواب زادہ مرتضیٰ حسین قریشی خلف نواب ریاض حسین قریشی اسدی الہاشمی (تاریخ وفات ۲۳ فروری ۱۹۱۹ء) ورگے مشاہیر شامل نیں دو قوراں اونٹاں مرحومین دیاں سی نیں جہڑے 1935ء نوں کوٹے وچ آون والے تاریخی زلزلے وچ شہید ہوئے

در واقعہ ہائلہ زلزلہ کوئیہ انتقال نمود

تاریخ وفات ۳۱ مئی بروز جمعہ المبارک ۱۹۳۵ء کپتان مقبول حسین قریشی خلف نواب ریاض حسین قریشی خان بہادر نواب ریاض حسین قریشی خاندان دیان دیا ایہہ ڈھیریاں خانقاہ بہاؤ الدین زکریا دے برانڈے دے دکھن پاسے اک قطار وچ نیں ایہناں قبریں وچ اک قبر قابل زکریا پئی ملتان دے اک نامی گرامی گورنر نواب مظفر خان دی اعلیٰ آرام تھاں اے۔ ایہہ نواب مظفر خاں سدوزئی ٹبردا اختلا تاجدار سی نواب مظفر دے باپوداناں شجاع خاں سی۔ شجاع خاں نے 1776ء وچ وفات تے شجاع آبادی خیر پور وستی دے شاہی قبرستان وچ تدفین ہوئی۔ نواب مظفر خاں 1757ء وچ جمیا۔ نواب مظفر خاں داخونی سانگا افغانستان دے سدوزئی پٹھان قبیلے نال سی مغل بادشاہ شاہ جہاں تے ایران دے شہنشاہ شاہ عباس دے سمیں جدوں قندھار و علاقہ ہندوستان تے ایران وچکار چراں تائیں متنازعہ رہیا اوہوں نواب مظفر خاں دے وڈے شاہ حسین خاں سدوزئی نے مغل سرکار نوں حمایت دا یقین دویا سی پر قندھار ایرا

نیاں دے پٹھ رہیا۔ مغل لشکر دے انڈیا واپس پرتن پچھوں ایس قبیلے دا جیون اوکھا ہو گیا ایس پاروں شاہ حسین خاں اپنے وڈ کیاں دی جوہ جھڈ کے اتھے آ گیا۔ اورنگ زیب نے شاہ حسین خاں نوں ملتان دے نیڑے جا کیر دتی۔ 1763ء وچ احمد شاہ ابدالی نے نواب مظفر خاں دے باپ نواب شجاع خاں نوں ملتان پٹے (ٹھیکہ) تے دے دتا۔ نواب شجاع خاں دے مرن پچھوں نواب مظفر خاں ملتان دا صوبے دار بنیا تے اپنے پیو دیاں راہواں تے ٹریا۔ نواب مظفر خاں افغاناں نوں ٹیکس وی دیندا رہیا تے ملتانوں تیمور شاہ وائی افغانستان دے نال داسکھ جاری کجیا پر 1801ء وچ افغانی ٹیکس توں چند چھٹی تاں نواب مظفر خاں ملتان دا آپ ہدرا صوبے دار بنیا۔ نواب دے سمیں پنجاب اندر تھر تھلی پئی ہوئی سی۔ افغان آوندے تے نذر نیاز

دے تچ نال ملتان دا خزا آنا خالی کر جان دے۔ دو جے پاسے شیر پنجاب مہاراجا رنجیت سنگھ لئی نیت دیاں ناکامیاں پاروں ملتان اک چیلنج بنیا ہو یا سی۔ مہاراجا نے 1818ء نوں پرنس کھڑک سنگھ دی کمان وچ اک وڈا لشکر ملتان نوں فتح کرن لئی گھلایا۔ شہزادہ کھڑک سنگھ دی مدد و اسے دیوان چند تے جنرل الہی بخش پٹولی ورگے تجربہ کار کمانڈر گھلے جہاں 2 جون 1818ء نوں ملتان اتے قبضہ کر لیا نواب مظفر خاں 1809ء نوں جدوں حج کر کے پرتیا اپنے نال مل پکاندے عرب غلاماں دی اک وڈی گمتری خرید کے ملتان لیاندی سی۔ اوہناں شیدی غلاماں وچوں اک داناں خواجہ فتح ملاح اے خواجہ فتح ملاح داناں بعضیاں تزکریاں وچ خواجہ فتح مہلاوی لکھیا اے۔ 2 جون 1818ء نوں شیدی غلاماں ملتان دے بچالئی سکھاں دا ڈاٹ کے مقابلہ کجیا خواجہ فتح ملاح شیدی غلاماں داسرداری۔ سندھ دی تاریخ وچ جو مقام ہوشو (ہوش محمد شیدی) نوں حاصل اے ملتان دی تاریخ وچ اوہا مقام فتح ملاح نوں حاصل اے سردار خاں آگاہی نواب مظفر دے گوڑھے سنکیاں وچوں سی۔ 1818ء نوں کھڑک سنگھ تے مظفر خاں دیاں فوجاں دے ٹاکرا ویلے روہیلے سپاہیاں داسپہ سالاری۔ سردار خاں وی ملتان دا دفاع کردیاں ہو یاں سکھاں ہتھوں شہید ہو گیا۔ نواب مظفر خاں سچا سچا دلور بہادر تے انکھی جی ہائی اوہ ہٹھ دا پکاتے کیتی گل اتے پہرہ دیون والا ہائی اوہنے سکھاں دے مقابلے دے بہوں وڈے لشکر دا مقابلہ اک ہزار سنکیاں نال کجیا تے اپنی بہادری دے گن دکھائے نواب مظفر خاں 6 پتراں تے اک دھی سنے 2 جون 1818ء نوں رب نوں پیارا ہو گیا۔ حضرت بہاؤ الدین زکریا ملتانی دے مقبرے دے برائڈے وچ دکھن والی کندھ دے نال قریشی خاندان دے سرکردہ افراد دیاں قوراں دے وشکار اک تور پنجاب دے ایس مزاجمتی کردار نواب مظفر خاں دی اے۔ نواب مظفر خاں دی قوردے کتبے دا مضمون انج اے۔

آخری آرام گاہ

رکن الدولہ صفدر جنگ حاجی نواب خان سدوزئی شہید

شجاع و ابن شجاع حاجی

امیر ملتان زہے مظفر

بروز میدان بہ تیغ و بازو

چہ حملہ آورد چوں غضنفر

چوں سرخرو شد بسوئے جنت

بگفت رضوان بیا مظفر

تاریخ شہادت ۲۳ رجب ۱۲۳۳ھ مطابق ۲ جون ۱۸۱۸

نواب مظفر خان دے جی دار پتر شاہ نواز خان دی قبر غوث العالمین حضرت بہاؤ الدین زکریا ملتانی دے مقبرے دی مسیت دی لہندے والی کندھ دے تھلے موجوداے اوہدی قورتے لکھیا ہو یا اے۔

چوں شاہ نواز خان بہ ملتان شہید شد

خدا رتیغ قتل برد ماہ عید شد

جستم چوں سال شہیدان غازی شہید

گفت فرد کہ حاکم ملتان شہید شد

پنجابی ادب و پنج پنجابی زبان دے نامور عوامی شاعر شاہ عظیم دی لکھی ہوئی پوڑی نواب مظفر خاں اک خاصے دی چیز اے تے ملتان دی اوس جنگ دی بہوں سوہنی منظوم مورت اے۔

شاہ عظیم ایس جنگ دیاں لوک گان واراں

پوڑھی دے لفظی معنی سیرھی دے ہن پر پنجابی ادب و پنج اجہی لمیری نظم نوں پوڑی آکھدے نیں جہدے

دوچ عام طور تے جنگی واقعات نوں سو اہر ایان کیتا جاندا اے۔ جویں پوڑی دے پہلے ڈنڈے

Step توں اخیریلے ڈنڈے تائیں اپڑ دیاں آل دوالا نظریں آون لگ پیندا اے۔ ایسے طرح پوڑی سیر

ہیاں پہلی اٹ توں اخیر لیاں اٹاں توڑی اپڑ دیاں پورا جنگی منظر اکھاں دے ساہمنے آ جاندا اے۔ پنجاب

دوچ ہر کہیں ایس لئی شاعر ادا دیاں پنجاب نوں پوڑیاں تے واراں دی دھرتی آکھ کے سدیا اے۔ خانقاہ

بہاؤ الدین زکریا ملتانی دے برائڈے توں باہر دکھن والے پنجاب اے دو گوانر محوا ستراحت نیں،

تحریک پاکستان دے مہان کائے قائد اعظم محمد علی جناح دے سٹی تے پنجاب دے گورنر مخدوم سجاد حسین

قریشی 24 ستمبر 1923 نوں صوفیا تے دریشاں دے شہر ملتان وچ جے۔ علی گڑھ یونیورسٹی توں تعلیم پراپت کیتی۔ سیاسی حیاتی مسلم لیگ دے پلیٹ فارم توں شروع کیتی مسلم اسٹوڈنٹس فیڈریشن ملتان دے نائب صدر وی رہے پاکستان بناون دی تحریک وچ بھرواں کردار ادا کرن دے جرم وچ جیل یا تراوی کیتی درگاہ بہاؤ الدین زکریا ملتانی۔ شاہ رکن عالم تے درگاہ بی بی پاک دامن ملتان دے سجادہ نشین وی سن 3 واری بلدیہ ملتان دے میئر تے 4 واری قومی اسمبلی دے رکن چنے گئے۔ سینٹ دے بلا مقابلہ ڈپٹی چیئر مین چنے گئے۔ ایوب خان دے زمانے وچ حزب اختلاف وچ آہے جدوں پنجاب دے گورنر بنے تے حلف میت وچ چکیا۔ ضیاء الحق (وفات 17 اگست 1988 تدفین فیصل مسجد اسلام آباد) تے نواز شریف دے سنگ رل کے بھارت یا ترا کیتی تے بھارتی وزیر اعظم راجیو گاندھی نے مخدوم سجاد قریشی نوں بھارت دے مشائخ ولوں شیخ المشائخ دا خطاب دتا پنجاب دا اک وزیر اعلیٰ صادق حسین مخدوم سجاد حسین قریشی داساٹھ ہوسی۔ اجو کا سیاسی آگوشاہ محمود قریشی مخدوم سجادہ حسین قریشی دا پتر اے۔ مخدوم سجاد حسین قریشی نے 23 جنوری 1998ء نوں وفات پائی اوہناں دی قور دے کتبے دی عبارت انج اے۔

یا اللہ
لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ
یا رسول اللہ

الصلوة والسلام علیک یا رسول اللہ

مرقد مبارک

مخدوم الخادیم حضرت مخدوم محمد سجاد حسین قریشی

الہاشمی الاسدی رحمۃ اللہ علیہ (سابق گورنر پنجاب)

بن حضرت مخدوم مرید حسین قریشی الہاشمی الاسدی رحمۃ اللہ علیہ

سجادہ نشین

شیخ السلام حضرت غوث بہاؤ الحق والدین ابو محمد زکریا سہروردی، حضرت شاہ رکن عالم

و حضرت بی بی پاک دامن

پیدائش ۲۳ ستمبر ۱۹۲۳ء

وصال ۲۳ جنوری ۱۹۹۸ء بمطابق ۲۳ رمضان المبارک ۱۴۱۸ھ جمعۃ الوداع

سجاد حسین قریشی دے نال ای پنجاب دا اک ہور حکمران صادق حسین قریشی 1927ء نوں ملتان دے نواب عاشق حسین قریشی دے گھر جمعے تے ایوب سمیں نواب صادق حسین قریشی ضلع کونسل ملتان دے نائب چیئر مین بنے وزیر زراعت دے طور وی سیواواں سرانجام دیتاں۔ بھٹو سمیں پنجاب دے وزیر اعلیٰ بنے سیاسی تزکریاں وچ صادق حسین دے نال اوہنے دے دست راست تے معتمد خصوصی الحاج محمد رضی

شاہ گردیزی دازکروی کیجا جاندا اے۔ 1970ء وچ سید محمد رضی گردیزی دی اگوائی وچ ضلع ملتان وچ قادر پور راں دے مقام تے ذوالفقار علی بھٹودی ریلی تے حملہ کیجا گیا سی۔ ایہہ حملہ نواب صادق حسین قریشی دے تھا پڑے تے کیجا گیا۔ مگروں جھب ای نواب صاحب سنے گردیزی صاحب دے بھٹوسنگ جارے۔ سید محمد رضی شاہ وی 1970ء تے 1977ء وچ پنجاب اسمبلی دے رکن رہے۔ 1985ء وچ سید محمد رضی شاہ گردیزی این اے 115 ملتان (5) توں سید حامد رضا گیلانی کولوں ہاریا تے ایسے الیکشن وچ صادق حسین قریشی پی پی پی پی 116 ملتان (10) توں غلام بوسن کولوں ہار گئے رضی شاہ گردیزی 31 اگست 1986ء نوں فوت ہو یا تے ملتان وچ سپرد خاک کیجا گیا۔ نواب صادق حسین قریشی 23 جون 2000ء نوں رب نوں پیارے ہو گئے تے اوہناں نوں بہاؤ الدین زکریا ملتان دے مقبرے دے احاطے وچ بہاؤ الدین زکریا ملتان دے پیراں والے پاسے گورنر پنجاب سجاد حسین قریشی دے نال سپرد خاک کردتا گیا۔ اوہناں دے کتبے دا مضمون انج اے

بسم اللہ الرحمن الرحیم

آخری آرام گاہ

نواب صادق حسین قریشی

سابق گورنر و چیف منسٹر پنجاب

ولد نواب عاشق حسین قریشی ہاشمی اسدی

تاریخ پیدائش ۲۵ جولائی ۱۹۲۷ء عمر ۷۴ سال

تاریخ وفات ۲۳ جون ۲۰۰۰ء

حضرت شاہ رکن عالم

حضرت شاہ رکن الدین عالم 649 نوں ملتان وچ جمے۔ آپ دے والد داناں صدر الدین عارف تے مائی صاحبہ داسم گرامی حضرت بی بی راستی سی۔ شاہ رکن الدین عالم حضرت غوث العارفین بہاؤ الدین زکریا ملتان دے پوترے سن۔ حضرت شاہ رکن الدین عالم 7 جمادی الاول 735ھ (1342) نوں رب نوں پیارے ہو گئے آپ نوں حضرت غوث العارفین بہاؤ الدین زکریا ملتان دے مقبرے وچ خاک کردتا گیا۔ پر مگروں ہند دے بادشاہ محمد تغلق دے بنائے ہوئے موجودہ مقبرے وچ دفن کردتا گیا۔ ایہہ مقبرہ دی قلعہ کہنہ ملتان وچ حضرت غوث العارفین بہاؤ الدین زکریا ملتان دے مقبرے دے لاگے ای اے۔

مولانا حامد علی رام پوری

تحریک پاکستان ختم نبوت سے تحریک نظام مصطفیٰ دے مہمان آگوتے نامی گرامی عالم دین مولانا حامد علی خاں ریاست رام پور وچ 1906ء نوں پیدا ہوئے۔ 1949ء نوں پاکستان آئے فیر رام پور ٹر گئے 1959ء وچ ایوب خاں سمیں سارے پروار بنے ملتان آگئے۔ درس نظامی توں ویہلا ہو کے 1947ء تک روہتک دے مدرسہ خیر المعاد دے شیخ الحدیث رہے۔ ملتان آ کے دینی درس گاہ مدرسہ المعاد قائم کر کے دین حق دی سیوا وچ رجھ گئے۔ 30 جون 1970ء ٹوبہ ٹیک سنگھ وچ ہون والی سنی کانفرنس وچ رلت کیتی 1977ء جمعیت علماء پاکستان دے ٹکٹ توں قومی اسمبلی دا الیکشن جیتا۔ ملتان وچ تحریک نظام مصطفیٰ دی آگوائی کیتی ملتان دی لوکائی نت مسجد پھول ہٹ وچ کٹھی ہوندی تے مولانا حامد علی دی آگوائی وچ جلوس نکلا۔ مولانا حامد علی خاں 7 جنوری 1980ء نوں رب نوں پیارے ہو گئے اوہناں دامر قد قلعہ کہنہ دے اوس پاسے و سے مدتاں پہلاں جتھے پیر دربر شاہ تے حضرت پیر چپ سائیں المعروف وردی والے محو استراحت نیں۔ مولانا حامد علی خاں دے مزار دے کتبے دا مضمون انج اے۔

بسم اللہ الرحمن الرحیم

ملتان کے بے تاج بادشاہ مخدوم العلماء قدوة الصالحا قائد تحریک نظام مصطفیٰ

پیر طریقت رہبر شریعت حضرت علامہ مولانا

حامد علی خان نقشبندی مجددی رحمۃ اللہ علیہ

تاریخ پیدائش ۱۹۰۶ء بمطابق ۱۳۲۳ھ

تاریخ وفات ۱۸ صفر المنظر ۱۴۰۰ھ بمطابق ۷ جنوری ۱۹۸۰ء بروز پیر

امیر اہل دیں پیر طریقت

وہ شیخ وقت وہ حامد علی خاں

زمانے پر ہے روشن ان کی عظمت

چراغ بزم عرفان ذات ان کی

گئے دار فنا سے سوئے جنت

خدا کے بندہ مقبول تھے وہ

سن رخصت ہے خود تاریخ رخصت

رہیں اس بندہ یزداں طلب کا

۱۴۰۰ھ بمطابق ۱۹۸۰ء

شہید وطن خاکی شاہ

پنجاب ہک اجہی لہکا اے جہدا ہر راون باون گز اے جہدا حسن و شباب فرزند پنجاب تے آوند اے اوہ دنیا دے کسے ہور پاسے دکھائی نہیں دیندا۔ پنجاب دے لچ پال تے جی دار پتر اپنے دیس دی آزادی تے خود مختاری نال بڑی پریت کر دے نیس۔ آزادی دی ووہٹی نوں پرناون لئی کروڑاں پنجابی لاڑھے سولیاں دانشکار بنے پورس جرتھ کھو کھر دلا بھٹی رائے احمد خان کھرل۔ مراد قیانا، موکھاؤنی وال۔ رام محمد سنگھ ازاد۔ لقمان جوہیا۔ مہراؤٹو محرم لک سید بھول دا۔ جگا جٹ، جیونا موڑ، سندر سنگھ سور، ما نظام لوہار، بھولا گھمیار، جبرو، بھان سنگھ بٹراں دا، رنجیت سنگھ، ہری سنگھ نلوا، کالے خاں، فضل کوکارہ، شیر سنگھ، شام سنگھ، اتاری والا، مدن لال ڈھینگرا (8 فروری 1893 تا 17 اگست 1909) تے بھگت سنگھ، ورگے پتر اں نے آپنیاں جنداں پنجاب دی مہانتادی بھینٹ چڑھائیاں 1857ء دی جنگ آزادی سیمیں جدوں برصغیر دے کونے کونے وچ آزادی لئی مسلح جدوجہد کیتی گئی اوس ویلے جہلم وچ دو پلٹناں سن اک 14 نمبر پلٹن تے دوجی 39 پلٹناں سی 39 پلٹن نوں ڈیرا اسماعیل خان جاوند حکم دتا گیا۔ 39 پلٹن بغیر میگزین دے ڈیرہ اسماعیل خان ٹرگئی اوس وقت جہلم وچ اک توپ خانہ نوں لہور جاوند دا حکم دتا گیا تے او تھے توپ خانہ دے جواناں نوں نہتا (چڑھتھا) جہلم وچ صرف 14 نمبر پلٹن رہ گئی جہدے وچ جاوند مسلمان ای سن ایس پلٹن دیاں دو کمپنیاں نوں راو پینڈی جاوند کا حکم دتا گیا تے پنڈیوں گورے تے سکھ فوجی جہلم آگئے اتھے اوہناں جہلم دے مجاہداں دے ہتھیار کھوہ کے اوہناں نوں چڑھتھا کرن دا جتن کیتا تے جوان ویہر کھلوتے تے سکھاں تے انگریزاں دے خلاف مسلح جدوجہد شروع کردتی۔ انگریزاں پنڈیوں توپ خانہ منگوالیا اوس ویلے سارے مجاہد جہلم کینٹ دے لاگے پنڈ لوٹا وچ جا کے مورچہ بند ہو گئے۔ انگریزاں توپاں دے نال ایس پنڈ تے ہلا بول دتا مجاہداں را کھی کردیاں ایس حملے دا ستھرا پرتا وادتا انگریز اپنے کمانڈر دی لاش چھڈ کے نٹھ گئے لوٹا پنڈ 150 وچ حریت پسند شہید ہوئے۔ حریت پسند ہن چوکھا چر لوٹا وچ مورچہ بندرہ کے لڑنیں سکدے سن ایس لئی اوہناں دریا ول مہاڑ کیتا تے بلی پاہروال تے بگا سعلیہ دے وشکار دریا وچ اک جزیرے وچ اڑ گئے۔ ہن مجاہداں دے سنگ جہلم تے پوٹھوہار دے ہور جنگجووی

رل گئے ہن مجاہداں تے حریت پسنداں دی گنتی 500 دے نیڑے ہو گئی کج جوہی لوکاں منجری کردتی تے مجاہداں نوں دریائی جزیرے وچ گھیرا پالیا ایہہ جزیرہ کھمبی خان پوردے ساہنے سی۔ ایلٹ وی انگریز تے سکھ فوجیاں سنے اوتھے پج گیا۔ جہلم ولوں وی گوریاں ازادی دے متوالیاں نوں گھیرے وچ لے لیا۔ اوس ویلے بہوں سارے جوان جہلم دریا وچ چھالاں مار گئے تے جہلم دیاں خونی لہراں وچ ہمیش لئی گواچ گئے رہندے کھوہندے حریت پسنداں تے دولیوں ڈاھڈی بے رحمانا فائرنگ شروع ہو گئی۔ ڈھیر سارے مجاہد شہادت دا جام پی گئے۔ جہاں نوں قصائیاں والے میدان بر لب جہلم دریا دارتے چڑھادتا گیا۔ ایہناں شہیداں وچ مرزا دلدار بیگ، سید کرم علی، تاج دین، ڈاکٹر رسول بخش تے امیر علی دے ناں شامل نیں انگریزاں دے جہڑے جی ایس جنگ وچ مارے گئے۔ اوہناں دے ناں جہلم شہر دے پرانے گرجے وچ درج نیں تے اوہناں نوں کینٹ دے لاگے گورا قبرستان وچ لقمہ خاک بنایا گیا۔ جہلم شہر وچ دریا جہلم دے دندے تے اک نکاجنا ساوا مزار اے جہدے اندر 1857ء دی جنگ ازادی دوران پوٹھوار وچ حریت پسنداں دے لاڑھے مرزا دلدار بیگ شہید المعروف حضرت بابا خاکی شاہ شہید گوڑھی نیندرستے ہوئے نیں مزار دے متھے تے۔

حضرت بابا خاکی شاہ

دے اکھر جھل مل جھل مل کر رہے نیں۔ ایہہ خاکی شاہ جہاں نوں خاک پنجاب دے زرے زرے نال پریم سی انگریزی فوج وچ اک افسری تے جہلم شہر وچ آپنی زال وزیر النساء بیگم نال آنندمان رہیا سی جدوں برصغیر وچ ازادی لہر ٹری تے مرزا دلدار بیگ وی سرکاری نوکری تے گھر ٹبر نوں چھڈ کے حریت پسنداں سنگ رل گیا۔ لوٹا پنڈ تے کھمبی دے ساہنے دریائی جزیرے وچ فرنگیاں خلاف ہون والیاں لڑائیاں وچ مرزا دلدار بیگ نے انت جی اداری تے سورمیائی دکھائی۔ مرزا دلدار بیگ دے دربار دے مڈھ پیل دا اک بڈھا رکھ کھلوتا ہو یا اے اوس دریا دے کول کھلوتے کج وڈیرے جہلمیاں نے راقم نوں دسیا پئی انگریزاں ایس پیل دے رکھ تے تنگ کے دلدار بیگ نوں پھا ہے لادتا۔ جدوں مرزا دلدار بیگ پھانسی دے پھندے تے لٹک کے ہمیش لئی شہیدنی ووہڑوی دیاں بانہواں وچ جاستا اوہ درشن جہلم دریائی یقینانہ بھلن جوگ اے۔

قبرستان مہدی شاہ

قبرستان مہدی شاہ جہلم شہر وچ کئی علمی ادبی سیاسی مذہبی تے روحانی ہستیاں سپرد خاک نیں۔ مولانا فقیر محمد جہلمی ضلع جہلم دے اک گراں چٹن وچ 1844ء نوں حافظ محمد سفارش دے گھر جے۔ تے دلی وچ بستی حضرت نظام الدین اولیاء وچ جناب مفتی صدر الدین دے دارالعلوم وچ پڑھدے رہے لہور دے اک اخبار آفتاب پنجاب دے ایڈیٹر رہے۔ 1885ء وچ مولانا فقیر محمد جہلمی نے اپنے پتر محمد سراج الدین ظفر دے ناں تے جہلم توں "سراج الاخبار" نامی جاری کیتا۔ سراج الاخبار نے علمی ادبی مذہبی و روحانی تے تاریخی لیکھان راہیں اپنا نوویکلا تھاں بنالیا۔ مولانا فقیر محمد جہلمی پنجاب دے مہان صوفی شاعر حضرت میاں محمد بخش دے سمکالی سن۔ میاں صاحب دی جگت دھی رچنا سفر العشق المعروف سیف الملوک جدوں پہلی واراں چھپی تے اوہد ایبا چاوی مولانا فقیر محمد جہلمی نے لکھیا۔ مگروں جد میاں صاحب دی علمی تصنیف ہدایت المسلمین چھپی تے اوہد ایبا چاوی مولانا فقیر نے ای لکھیا۔ 25 اکتوبر 1916ء نوں جہلم شہر دے تاریخی قبرستان مہدی شاہ وچ سپرد خاک کردتا گیا۔

خواجہ عباد اللہ اختر سانجھے پنجاب دے پوتر شہر امبرسر دے اک کاشٹر ٹبر وچ 1880ء نوں جمیا۔ عباد اللہ اختر نے مڈھلی تعلیم امبرسروں پراپت کیتی عباد اللہ اختر نوں عربی تے فارسی توں اڈا انگلش لٹریچر تے وی عبور حاصل سی۔ قرآن حدیث، فقہ توں دکھنویں تے پرانے فلسفے دے جانوسن۔ تاریخ تے تصوف نال وی عباد اللہ اختر دی ڈاھڈی نیڑتا سی۔ پنجاب دی ونڈ مگروں امبرسروں شرنا تھی ہو کے جہلم شہر دے باغ محلہ وچ واسا کیتا۔ اختر ہوران دیاں علمی و فکری سیواواں نوں مکھ رکھ کے ادارا ثقافت اسلامیہ کلب روڈ لہور نے اوہناں نوں اپنے رفقاء وچ رلا لیا۔ ایس علمی ادارے نے عباد اللہ اختر دیاں کتاباں وی چھاپے چاڑھیاں عباد اللہ اختر اردو دا شاعر وی آہا۔

ملاقی دل کو دل سے ہے براہ راست خاموشی

جو محرم ہیں زباں کے وہ نگاہ سے کام لیتے ہیں

30 دسمبر 1959ء عباد اللہ اختر دا یوم وفات اے۔ اختر نوں جہلم دے تاریخی قبرستان مہدی شاہ وچ سپرد خاک کردتا گیا۔ اختر دی قور دے کتبے دی عبارت انج اے۔

بسم اللہ الرحمن الرحیم

لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ

خواجہ عباد اللہ اختر امرتسری

ولد خواجہ غلام رسول منٹو

تاریخ پیدائش ۱۸۸۰ء بمقام امرتسر

تاریخ وفات ۳۰ دسمبر ۱۹۵۹ء بمقام جہلم

ڈاکٹر محمد رمضان بخش قریشی جہلم دے مشاہور رسول سرجن سن۔ اعوان شریف ضلع گجرات دے مشہور تے نامی گرامی ولی اللہ حضرت قاضی سلطان محمود دے مرید سن۔ حضرت قاضی سلطان محمود جدوں جہلم آوندے تے ڈاکٹر رمضان دے گھر ضرور چکر لاندے ڈاکٹر محمد رمضان قریشی نے اپنے پلیوں زویں مل لے کے جہلم شہر وچ اک انتاں دے سندرمیست اساری جوان گنبد والی مسیت دے ناں مال جانی جاندی اے۔ ڈاکٹر محمد رمضان قریشی 16 دسمبر 1916ء نوں پرآن ہارا اوہناں نوں قبرستان مہدی شاہ سپرد خاک کیتا گیا۔ قریشی ہوراں دی توردے کتبے دی عبارت انج اے۔

اللہ اکبر بسم اللہ الرحمن الرحیم لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ یا رسول اللہ

رئیس جہلم شیخ ڈاکٹر رمضان بخش قریشی (بانی مسجد گنبد والی جہلم)

تاریخ وفات ۱۶ دسمبر ۱۹۱۶

مرقد رمضان بخش ہے منبع جو دوسخا کر گئے ہیں وقف دھرتی مرحبا صد مرحبا

دعا گو پیران ناصر علی مرحوم

مولانا غلام اعظم گھر مالوی

مولانا غلام گھر مالوی نے اپنے نعتیہ کلام پاروں ادب وچ بہوں نامنا کھٹی اے

مدینے کے مسافر میرے تارا شک کے موتی

حضور خواجہ بیٹرب بطورارمغاں لے جا

اگر وعدہ کرے اظہار درد غم تو کرنے کا

میرا پیغام کہنے کو میری بے تائیاں لے جا

مولانا اعظم گھر مالوی دامزار جہلم شہر دے قبرستان مہدی شاہ وچ

اے۔ 4 اپریل 2005ء نوں میں قبرستان مہدی شاہ وچ جہلم دے مشاہیر دیاں اخیر لیاں ارام تھاںواں

دے کتبے نوٹ کرن لئی گیتے مولانا غلام اعظم گھر مالوی دے مزار دے بوہے نوں جنر او جیا ہویا سی

ایس کارن میں گھر مالوی صاحب دی تورد اکتبہ نقل نہ کر سکیا۔

فضل کریم مجاہد جہلمی

فضل کریم 1904ء نوں جہلم شہر دے مشین محلہ نمبر 3 وچ جمیا تے آپ دے باپوداناں کرم دادی۔ کرم دادا لانا قبیلے دا فرزند آہا۔ فضل کریم نے مڈھلی تعلیم مشن ہائی اسکول جہلم توں پراپت کیتی۔ پنج جماعتاں پڑھن مگروں آپ دے باپودا چلانا ہو گیا۔ جس کارن آپ دا تعلیمی سلسلہ ٹٹ گیا۔ فضل کریم نے اک کوچوان دے طور تے حیاتی دائور اٹوریا۔ فضل کریم نانگہ یونین دا پردھان وی رہیا۔ سیف الملوک تے ہیر وارث ات سندر ڈھنگ نال پڑھدے سن۔ جامع مسجد افغاناں تے دریائے جہلم دے پل دے وشکار گھبر وواں نوں فن پہلوانی سکھاون لئی اک اکھاڑا بنایا آپ دے سمیں دے مشہور پہلواناں دے ناں ایہہ نیں ابن سحر، خادم پہلوان، غلام پہلوان عرف گامالاکل پوری، حاجی فضل الہی، لطیف پہلوان تے مالک پہلوان وغیرہ ادب دے میدان وچ فضل کریم پنجابی دے استاد شاعر جوگی جہلمی دا شاگرد سی۔ فضل کریم مجاہد دا خطاب قائد اعظم محمد علی جناح نے دتاسی۔ فضل کریم مجاہد بہوں مہمان نعت خوان تے مسلم لیگ دے پر جوش کائے سن سیاسی جلسیاں وچ آپ آپنی مشہور نظم مسلم ہے تو مسلم لیگ میں آستاندے تے مسلم لیگی کارکناں دے جوش و جذبہ وچ انتاں دا وا دھا ہو جاندا۔ مسلم لیگ دے سنیہے نوں سندھ تے سرحد وچ کھلارن لئی حقی سچی جدوجہد کیتی۔ جہلم شہر وچ شیر پنجاب عاشق رسول مولانا صادق حسین دے سنگ رل کے جشن عید میلاد النبی دے جلسہ تے جلوس دا پر بندھ کر دے سن۔ 1953ء دی تحریک ختم نبوت جہاد کشمیر تے مہاجراں دی آبادی دے حوالے نال مجاہدیاں سیواواں جہلم دی تاریخ داروشن باب نیں 14 اپریل 1973ء نوں فضل کریم مجاہد جہلمی رب نوں پیارے ہو گئے اوہناں نوں مسلم لیگ دے پرچم وچ دلھیٹ کے قبرستان مہدی شاہ وچ حوالہء خاک کر دتا گیا۔ فضل کریم مجاہد دی قور دے کتبے دی تحریر انج

اے

یا اللہ

بسم اللہ الرحمن الرحیم

لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ

کل نفس ذائقۃ الموت

حسرت آیات

مداح رسول مجاہد فضل کریم صاحب مرحوم

تاریخ وفات ۲۹ صفر ۱۳۹۳ھ ۱۲ اپریل ۱۹۷۳ء بروز بدھ

یا محمد

مرقد پہ تیری رحمت حق کا نزول ہو
 حامی تیرا خدا اور خدا کا رسول ہو
 جو کوئی مومن کرے اس پر نظر
 فاتحہ لکھ پڑھے اس قبر پر

خدا کی تجھ پر یہ رحمت ہو محمد کی شفاعت ہو دعا میری سدا یہ ہے تجھے جنت میں راحت ہو
 فضل کریم مجاہد دے نال ای شاعر اہل بیت مومن علی حیدری دی اخیر لی آرام تھاں اے مومن
 علی حیدری دے حالات زندگی راقم نوں نہیں مل سکے مومن علی حیدری دی قور دے کتبے دا مضمون انج اے

یا محمد

یا اللہ

بسم اللہ الرحمن الرحیم

یا حسین

یا حسن

یا علی

یا فاطمہ

شاعر اہلبیت حاجی مومن علی حیدری

وفات ۱۷/۸/۷۷ ۱۱ رمضان المبارک ۱۳۹۷ھ

لوح تربت پہ لکھونا علی

بر مزار حیدری مومن علی

عشق حق کے ساتھ جو کہتا رہا

یا علی یا علی یا علی

غم نصیب محسن احسن حسن

تنویر سپرا

تنویر سپرا جہلم دے جاگیر داراں دی راج دھانی دارا پورے دے اک غریب جٹ غلام محمد
 سپرا دے گھر جمیا۔ تنویر سپرا نوں مزدور دے درد اپورا احساس سی کیوں جے اوہ نوں ساری حیاتی مزدوری کر
 نی پئی۔ 1959ء وچ پاکستان ٹوبیکو کمپنی جہلم دیاں مشیناں نوں اپنا مڑھکا تے رت بھینٹ کرن لگے
 مشقت دی بھٹی وچ ورھیاں تیک اپنا لہو بال کے وی کتاب قلم تے شعر نال اوہ سا نگانہ ترنا۔ تنویر سپرا دا
 اصل ناں محمد حیات سی تے پہلاں پہلاں خیال تخلص رکھیا۔

میرے اندر کے انسان نے میرے منہ پر تھوکا ہے
 درویشوں کو چھوڑ کے جب بھی بیٹھا ہوں سلطانوں میں
 بزرگ اپنے جوانوں کی جواں مردی سے جل کر بھی
 لڑائی مول لے لیتے ہیں ہمسایہ قبیلوں سے
 کالج دورتوں مینوں سپر ادے تھلوکت شعر بہوں پسند سن تے کالج دورتوں ہن توڑی میں ان
 گنویاں تقریراں وچ شعر پڑھے نہیں۔

منصور کے مرید ہیں سرمد کے یار ہیں

ہم حسن قتل گاہ ہیں تزیین دار ہیں

ہم سے رقم نہ ہوں گے قصیدے یزید کے

ہم لوگ تو حسین کے سیرت نگار ہیں

پنجاب وچ مزاحمتی تے انقلابی شاعری دے حوالے نال تنویر سپرا اک اگھڑواں ناں اے تنویر
 سپرانوں وزیر اعظم پاکستان ولوں جمہوریت ایورڈ وی پراپت ہو یا۔ تنویر سپرانے (روشنی کا پیغام) تے
 (لفظ کھر دے) ورگیاں کتاباں اپنی یادگار چھڈیاں 13 دسمبر 1993ء نوں تنویر سپرا رب نوں پیارا ہو
 گیا۔ تنویر سپرا جہلم شہر دے محلہ رشیدہ آباد قبرستان وچ سپرد خاک کردتا گیا۔ تنویر دی قوردے کتبے دی تحریر
 انج اے۔

بسم اللہ الرحمن الرحیم

وہ آپ کا ہے جس کی طبیعت میں ہے تضاد

میرا خدا تو صرف غفور الرحیم ہے

محمد حیات تنویر سپرا

ولد غلام محمد سپرا

وفات ۱۳ دسمبر ۱۹۹۳ء بروز سوموار

محسوس کرو مجھ کو میرا جسم نہ ڈھونڈو

میں فصل بہاراں کی جنوں خیز ہوا ہوں

موجود تھا موجود ہوں موجود ہوں گا

تم دفن کرو صورت سبزہ میں اٹھوں گا

اے رات مجھے ماں کی طرح گود میں لے لے

دن بھر کی مشقت سے بدن ٹوٹ رہا ہے۔
تنویر سپر ادے نال ای او ہدی ماء دی انتلی آرام تھاں اے جھدے کتے دی تحریر انج اے۔

بسم اللہ الرحمن الرحیم

لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ

غلام صفیہ

عرف بے جی

زوجہ غلام محمد سپرا

والدہ تنویر سپرا

وفات ۲۴ جون ۱۹۹۴ بروز جمعہ بمطابق

۱۳ محرم ۱۴۱۴ھ عمر ۸۲ سال

قربانی اخلاص محبت خلق سکھائیں مائیں

سپرا ہم کو آدم سے انساں بنائیں مائیں

جہلم شہر دے محلہ رشیدہ آباد دے ایسے قبرستان وچ جہلم دانامی گرامی اذیب ڈاکٹر نور محمد نفیر

وی سپر د خاک اے۔ ڈاکٹر نور محمد نفیر جہلم دی ادبی محفل ارباب ادب دے ناظم بن۔ ڈاکٹر صاحب اپنی
دھرتی دے جس گاکے آون والیاں پیڑھیاں لئی اک ان ملاورشہ چھڈ گئے نیں۔

سرخم جہاں سکندر اعظم سا حکمراں

زندہ ہیں اس زمین کے ابھی شیر دل جواں

جن کی سنان سے سرحدیں اب تک ہیں خون چکاں

میدان جنگ ان کار ہاشمغل اولیں

جہلم کی یہ زمین ہے جیالوں کی سرزمین

ڈاکٹر نور محمد نفیر دی قور دے کتے دی لکھت انج اے

بسم اللہ الرحمن الرحیم

لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ

ڈاکٹر نور محمد نفیر ولد صوفی فضل کریم

وفات ۲۰ دسمبر ۱۹۹۶ بروز بدھ

گجرات دے نواب

نواب زادے گجرات دے پرانے سیاسی لوک نہیں۔ نواب زادے کالس گجر نہیں۔ نواب زادہ سر فضل علی گجرات وچ زمیندار کالج اسار کے اک تواریخی کارنامہ سر انجام دتا جہدے یاروں اوہناں دا ناں اتہاس دے ورقیاں وچ سنہری حرفاں نال لکھیا جائے دا۔ نواب زادہ سر فضل علی (وفات 30 اکتوبر 1942) زمیندار کالج وچ ای سپرد خاک نہیں۔ نواب زادہ سر فضل علی دے پتر نواب زادہ اصغر علی خاں نے دو جی وڈی لام وچ فوجی بھرتی رج کے کروائی تے آنریری لیفٹیننٹ کرنل بن گئے 1946ء وچ یونیسٹ پارٹی ولوں الیکشن جیتا تے مگروں مسلم لیگ وچ رلت کر لئی کرنل اصغر علی نے 9 جون 1978 نوں وفات پائی تے کوٹھی نواب صاحب دے چڑھدے والے پاسے سپرد خاک ہوئے۔ نواب زادہ مہدی علی خاں کرنل اصغر علی دا بھراسی مہدی علی خاں 1951ء وچ مسلم لیگ دی ٹکٹ تے ایم پی اے بنیا۔ 12 جون 1958 نوں نواب زادہ مہدی خاں پورا ہو گیا۔ اوہناں نوں کوٹھی نواب صاحب (تمبل چوک گجرات) دے چڑھدے پاسے سپرد خاک کر دتا گیا۔ نواب زادہ مہدی علی خاں نوں شاعری داوی ذوق سی تے پنجابی غزل دے بادشاہ پیر فضل گجراتی نواب زادہ دے استاد سن۔

چوہدری خان ملک ایس جوہ دا اک جیدار جی سی۔ چوہدری خان ملک اجنالے دے نواباں دا ای پتر یسی، چوہدری خان ملک دا پتر چوہدری محمد نواز اجنالے دا پہلا بند اسی جیس نواب زادیاں دی تھاں چوہدری ظہور الہی داسنگ نبھایا۔ 1970ء وچ چوہدری نواز پنجاب اسمبلی دارکن بنیا۔ 14 جنوری 2000ء نوں چوہدری نواز اپنے ساہ پورے کر گیا۔ چوہدری غلام سرور بہو چھ دی وفات جون 2003ء نوں مگروں چوہدری نواز اجنالے دا پتر چوہدری سعاست نواز، نواب زادہ غضنفر گل نوں ہرا کے تحصیل گجرات دا ناظم بن گیا چوہدری خان ملک تے چوہدری محمد نواز دیاں قوراں اوہناں دے جدی پنڈا اجنالا دے قبرستان وچ نہیں دونواں قوراں تے کتبے کوئی نہیں لگے ہوئے۔

چوہدری غلام سرور بہو چھ

چوہدری سرور بہو چھ ضلع گجرات دا اک مشہور مسلم لیگی سیاسی آگوسی۔ سرور بہو چھ ہانڈوانا گجر سی۔ ہانڈوانا گجراں دے گجرات تے ازاد کشمیر دی سرحد تے 21 پنڈ نہیں۔ چوہدری سرور نہیں فوج وچ نوکری کیتی تے پنڈ دے کونسلر توں لیکے پنجاب اسمبلی دی ممبری تک دا آنندوی مانیا۔ سرور بہو چھ 2001 دے بلدیاتی الیکشن وچ تحصیل گجرات دا ناظم وی بنیا۔ سرور بہو چھ ویروٹے دالاجی آہاتے

ڈویاں دے چوہدری برکت تے چوہدری ریاست دا لگداسی چوہدری فضل الہی (سابق صدر پاکستان) دے جن چوہدری عبدالملک آف کوئٹا ارب علی خاں نال ڈویاں والیاں تے بہو چھاں دا ویرکئی دہا کھیاں توں ٹردا آرہیا سی۔ دو لیوں درجناں مہنگیاں انسانی جاناں تلف ہو ریاں۔ سرور بہو چھ تے کئی واری قاتلانا حملے ہوئے پر رب اوہنوں بچاندار ہیا۔ سرور بہو چھ سیاسی حوالے نال چوہدری ظہور الہی دا پیروکاری 17 جون 2003 سرور بہو چھ اپنے ساہ پورے کر گیا۔ مرن توں پہلاں اوہنے چوہدری عبدالملک گروپ نال صلح کر لئی۔ 18 جون نوں دوروں دوروں خلقت بہو چھ دا جنازہ پڑھن اپڑی ہوئی سی چوہدری شجاعت حسین توں لیکے اک عام پارٹی ور کر تک تے دو جیاں جماعتاں دے آگوتے کائے او تھے موجود سن۔ راقم دے نال فیض رسول چیمہ مستنصر رحمانی تے قصیر محمود رحمانی جنازے وچ موجود سن۔ چوہدری وجاہت حسین تے میاں عمران مسعود تے آپنیاں ہتھاں نال سرور بہو چھ نوں قبر وچ اتاریا۔ ایس نامور فرزند پنجاب نوں سپرد خاک کر کے جدوں اسی بہو چھ پنڈ توں ملک پور مرزا تک ٹردے آرہے ساں تے راہ وچ ساڈے نال ٹردے لاگے دے پنڈاں دے جنے زانیاں سرور بہو چھ دی غیرت مندی تے بہادری دے جس گارہے سن اوس ویلے چوہدری فیض چیمہ نے آکھیا پئی سرور بہو چھ سب توں وڈی وڈیائی ایہہ سی پئی اوہنے جاندی وار ویر تے دشمنی داہیں مکا دتا اے چوہدری سرور بہو چھ نوں پنڈ بہو چھ وچ اوہناں دی ماں دے کول دفن کیتا گیا اوہناں دی قبر دے کتنے دی تحریر انج اے۔

بسم اللہ الرحمن الرحیم

لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ

چوہدری غلام سرور بہو چھ

سابقہ ایم پی اے اینڈ تحصیل ناظم گجرات

ولد چوہدری عدالت خاں

وفات

۱۷ جون ۲۰۰۳ء بروز بدھ

انا للہ وانا الیہ راجعون

Rozan Publishers

ROZAN BUILDING, RAILWAY ROAD, GUJRAT
PH: 92-13-353508, 353192, Call: 09999621108